

BIBLIOTHEEK S.J.		
LEUVEN		
63	U	2
1713	B	

Bibliothèque S. J.

LOUVAIN

Travée Rayon Numéro

448 II 15

Ex Bibliotheca
PP. Coll. Rom.
Societ. Jesu

24

G

24

24/121

DE
VERA, ET FALSA
PROBABILITATE
OPINIONUM MORALIUM.

THE
JOURNAL OF THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
VOLUME 34. PART 1. 1904.

DE
VERA, ET FALSA
PROBABILITATE
OPINIONUM MORALIUM

OPUS TRIPARTITUM

AUCTORE

GEORGIO BENCIO ARIMINENSI

Theologo Societatis JESU,

ET

IN PROVINCIA BRASILIÆ

MISSIONARIO.

PARS PRIMA

DE

PROBABILI INTELLECTUALI

SIVE

PER ORDINEM AD INTELLECTUM

OPUS POSTHUMUM.

ROMÆ, MDCCXIII.

Ex Typographia PAULI KOMAREK in via Cursûs.

SUPERIORUM PERMISSU.

REPUBLIC OF THE PHILIPPINES
OFFICE OF THE COMMISSIONER OF LANDS AND MINES
MANILA

DECLARATION OF ABANDONMENT

OF A CERTAIN

MINERAL PROPERTY

IN THE

PROVINCE OF

CEBU

IN FAVOR OF

THE PHILIPPINE GOVERNMENT

AND

IN WITNESS WHEREOF

I, THE COMMISSIONER OF LANDS AND MINES,

DO hereby certify that the above is a true and correct copy of the original as the same appears in the files of the Department of Lands and Mines.

29552

NOBILISSIMO VIRO
ANTONIO

SYLVA PIMENTELIO

BRASILIENSI DYNASTÆ,

LUSITANI REGIS AULICO

Equiti Militiæ Christi,

IGARASUENSIS OPPIDI PRÆFECTO MAXIMO,

Et in Civitate SALVATORIS

MILITUM TRIBUNO &c.

UO DTe jam diu preconcep-
tum, ac destinatum Ope-
ri nostro De Vera, & Falsa Probabilitate
Patronum tandem salutem, Brasiliensium Ma-
gna-

gnatum Maxime, non mihi adscribas velim, sed Tibi, cui omnia illa, quæ Viris de re litteraria optimè meritis votis omnibus optabiles faciunt Mecænates, adeò suppetunt, ut in Brasilia parem non babeas, & pauci admodum sint, qui superent in Europa. Cùm verò inter ea plurimum emineat, ac quodammodò principatum sibi vendicet Nobilitas, & Claritas generis; ad banc Tibi profusè, & splendidè elargiendam, quidquid generosi, & clari sanguinis non modò per Lusitaniam, & Castellam, & cætera Hispaniarum Regna dispersum est in Te uno agmine confluisse videmus. An non proavos babes Brittos, Sylvas, & Caldeyras, quos præcipuos æquè inter togatæ, ac armatæ Palladis alumnos, sive calamum stringerent, sive ensẽ tractarent, stupuit antiquitas, commendat posteritas? Verùm, ne Majorum Tuorum historiam, aut prosapiæ Tuæ genealogiam texere videar, hos omnes prætereo lubens; siquidem ad attingendum supremum præclarissimæ nobilitatis apicem, sufficit abunde Te Pimentelium esse, atque ab eadem stirpe, ex qua Beneventani Comites Hispanorum Procerum nullis secundi prodierunt, originem ducere: Caïo videlicet Carpo do Maya Palantiano, & Claudia Lupa Calensi, qui pari sanguinis splendore; atque opulentia conspicui sub annum à CHRISTO nato

nato quartum supra quadragesimum eadem die , qua sacris nuptiarum solemnibus indulgent , desponsati CHRISTO per Baptismum , in eam Lusitaniæ partem , quam Portuense nobilitat Emporium ,

Et roseis formosus Duria ripis ,

Claud. carn.
29. vers. 71.

Evangelicæ veritati januam primum omnium aperuerunt .

Factum accipe , ac bonorum omnium Auctori Deo Optimo Maximo , in Aborigine Tuo verè se mirabilem exhibenti , gratias age . Imminentibus nuptiis suis applaudens Cæjus , electam inter Portucalensium Procerum manum , equestri prope littus ludebat in palestra : cum peregrina navis , quæ secundis Zephyris Galliciam appetebat , in conspectum se dedit . Equus , cui desponsandus insidebat , subito , sed cœlitus immisso percitus furore , nec obedire , neque fræno regi passus est ; sed repentino saltu sese præcipitem dedit in mare , & per profunda , ac vorticosa pelagi aquaticus cursor iter in navim dirigens , propè illam , stupente ad littus effusa multitudine , insperatò emerfit cum equite . Hic cum ab aquis omninò illesum se , quippè nec madidum , nec roscidum , sed minusculis , majusculisque conchyliis unà cum equo , stabili veluti in solo stante , incrustatum , & penè in scopulum deformatum cerneret ; prodigii novitatem miratus , quid hoc rei esset ,

††

nautas

Ex libro, cui
titulus Viri-
dariumPortu-
galliz, Lusita-
no idiomate
scriptum à R.
P. Doctore Fr.
Ludovico ab
Angelis ex Or-
din. D. Augu-
stini.

*nautas interrogat . Ab iis tùm D. Jacobum
JESV CRISTI Apostolum , & Hispaniarum
Patronum , cujus cadavere , nullis prætereà
mercibus onusta , navis ibat dives , tanti
portenti Authorem agnosceret ; Christianæ
Religionis rationem , & institutum edoceri
voluit . Dilatis proptereà per dies aliquot
nuptiarum solemnibus , unà cum Claudia con-
juge , compluribusque vicinarum Urbium in-
colis , quas penè vacuas tanti miraculi ru-
mor fecit , lustralibus undis ablutus CHRIS-
TO nomen dedit . Ne verò futuris postea
sæculis (ut humana solent) prodigiosi facti
memoria ab hominum mentibus excideret ;
in Gentilitium stemma , quo posteris suis trans-
misso longâ , & perpetuâ serie ad hæc us-
que tempora insigniti gaudent incedere Pi-
mentelii , quinque argentea conchyliâ asciivit
viridi in campo .*

*Illud etiam , quod mediocriter litterato-
rum animos erga Patronos non allicit so-
lum , sed fascinat , comitas est , morumque
suavitas . Hanc ut mirabili planè modo Ti-
bi natura conferret ; subsidiariam sibi vocans
Brasiliam , in Te sacchareæ dulcedinis suæ
fontes omnes exhausit . Deposito Magnatis
fastu , at non item majestate , quem non bi-
lari facie , & exporrecta excipis fronte ? Su-
percilium in Te nullum , nullus iracundiæ
vapor , nulla mæroris nubes , umbra tristi-
tiæ .*

tiae . Amabilis aspectu , blandus verbis , dulcis affatu , magnetica quadam vi , ne dicam fascino , omnium corda Tibi devincit . Nemo est , qui semel Tecum allocutus , affabilitate , & dulcedine Tuâ non se aureis vinculis quasi à Gallicano Hercule sentiat alligari , ac trahi in amabilem captivitatem vultus Tui . Memini audivisse me non semel , posteaquàm alloquio Tuo potiti sunt , Europæos dixisse Proceres , mirari satis non posse se , barbaram , & incultam quondam Brasiliam Lusitano Sanguine ita mansuescere , ut cæteris nationibus per universum Orbem dispersis , & admirationi esse , & invidiam facere possit .

Jam verò rei familiaris , opumque affluentia , quæ eruditorum plurimis lucubrationes , doctosque labores in lucem edendi , seque ipsos beandi certam spem facit , quantâ Tibi sit , videt America , Lusitania stupet : nam prædivites inter , quorum non paucos magnorum Principum redditus penè exæquantes Brasilia numerat , aut primus es , aut nulli secundus . Tibi lectissima Bahiensis præfecturæ arundineta saccbareo nectare turgescunt . Tibi lætis in pascuis innumera penè armenta vagantur , & mugiunt . Tibi conductorum nomine prædia Tua excolentium coloni supra trecentos annuum vectigal persolvunt . Si inter illos nu-

merandus esses, qui metam humanæ felicitatis
attigisse se putant, cum maximè divitiis abun-
dant; verè Te posses beatum dicere. Verùm cum
alia Tibi mens sit, non ad luxum, non ad in-
gluviem, non ad vetitas voluptates, cæterorum-
que vitiorum turbam enutriendam, ut in mul-
tis nostrorum temporum fert iniquitas; sed ad
providam dispensationem, & æternæ vitæ sti-
pendia promerenda, opibus uteris. Patrimo-
nium Tuum, Dei patrimonium est, & paupe-
rum. Reddituum Tuorum partem non exiguam
in singulos annos Divinus cultus absumit: ne-
que minoris stat ea, quam sibi vindicant non
mendici solum, sed ingenui, & honesti pauperes,
quos per atria Tua videmus

Claud. car. n.
1. vers. 47.

Intrare inopes, Et remeare beatos.

Verùm quamvis ista, & alia quamplurima,
quibus insignitus litterario Orbe votis omnibus
expetendus Mecænas appares, stimulare me,
atque impellere utique possent ad hunc qualem-
cumque lucubrationum mearum fætum nomine
Tuo inscribendum; ad id tamen fortiùs, &
suaviùs extorquendum multò plus contulit
amor, benevolentia, & studium, quo Societa-
tem nostram prosequeris. Hæc sanè cum sem-
per propitium, atque benevolum animum Tuum
erga filios suos præ oculis babeat, quotidie opti-
mi Parentis (Tui ne dicam, an nostri?) me-
moriam refricat vulnus, quo altè confos-
sa est ab illius immaturâ, & præproperâ morte:
val-

vulnus sanè immedicabile, nisi veementissimi amoris, quo erga eam ferebatur, ex asse Te bæredem agnosceret. Non est, cur recensendo collata in nos beneficia tempus absumam: hæc etenim vel ipsa marmora magnifici Templi Babjensis, quod in eorundem momentum stat, satis superque loquuntur. Parum enim fuit Patri Tuo ad tantam substructionem proprium æs liberaliter contulisse, & Francisco Gilio de Araujo Præfecturæ Spiritus Sancti Domino Genero suo authorem fuisse, triginta aureorum Lusitanorum millia in Majoris Sacelli structuram impendendi: vitam ipsam, quod maximum strictissimæ amicitiae argumentum est, in obsequium divini cultus, & Societatis nostræ pendere voluit.

Rem Babjensi populo exploratam, Tibique ptimè notam narro. Ne quid magnificentiae, & splendoris deesset in templis Brasiliæ nostræ, quod invideret Europæ, placuit Societatis nostræ Patribus in hoc Emporio Babjensi Sacram Ædem excitare, quæ molis magnitudine, atque operis elegantia non modò cæteras Americæ (quod facile factu erat) longè superaret, sed Europæas etiam (quod arduum omninò, & ultra humanam potentiam credebatur) magnificentioris structuræ Basilicas sin minus adequaret, ponè tamen sequeretur. Verùm ubi primum sumptuose moli manus admota, & data est opera, ut ex Lusitania affabrè elaborata, &

perpo-

perpolita marmora navigarent in Brasiliam; substructio ista, quod auri argentique vim incredibilem, cui solvendo impares erant Collegii redditus, absorberet, propè insana visa est. Quare, ne cœptum opus primo bereret in vestibulo, sed ad fastigium celeri cursu properaret, divitum pietas imploranda fuit in subsidium. Optimatibus, cæterisque Brasiliæ honestis, & ingenuis Viris mos est, concessa forensium litibus, mercatorum commerciis, & opificum laboribus Civitate, in pagis, ubi officinas omni apparatu, qui saccharo elaborando usui esse possit, instructas habent, rusticari. Quapropter ad eam pecuniarum summam colligendam, quæ nostram suppleret inopiam, singulorum domus percurrendæ erant: quod quidem torrido sub cælo opus est laboris, & periculi plenum. Ad id muneris ex gravioribus Patribus duo destinati sunt, quibus tamquàm Noster tertius addi voluit Pater Tuus, utpotè qui optimè nosset industriam, & solertiam nostram incassum collocandam, nisi ipsius gratia, & eloquentia, & quâ plurimum pollebat apud omnes, auctoritas accederet. Harum ope reſerata Babjensium Procerum æraria, quicquid auri, & argenti opus erat ad hoc Templum eò splendoris, & magnificentiæ deducendum, ut stupori esse possit non Americæ solùm, sed etiam Europæ, abundè porrigebant. Verùm ut felix sub initium fuerit divini cultûs, & nostri gratiâ susceptus

scriptus labor; infelici tamen eventu Societatem,
Urbem, imò, & Brasiliam omnem luctu reple-
vit, in lacrymis funestavit.

Opulenti cujusdam Magnatis liberalem ani-
mum exploraturus, sub auroram unà cum So-
ciis nostris paratam lintrem ascendit: & adverso
flumine navigans, silentibus eà die præter mo-
rem Zephyris, quorum dulci spiramine arden-
tius æstuantis in Brasilia Solis faces temperan-
tur; nonnisi pomeridianis horis sudore madidus,
æstuque perustus portum tenuit. Vix pedem im-
posuerat ripæ, cum non procùl sese offert nemu-
sculum, perbellè implicitis inter se, & mutuo
nexu atque amplexu constrictis arborum ramis
quodammodò concameratum, & sedando æstui,
abstergendoque sudori peroportunum. Festivà
loci amœnitate pellectus, in elegantem umbro-
samque sylvulam vix se receperat; cum à ge-
lidis, ac veluti in insidiis latentibus auris aflu-
tus, omnibus artibus contremiscere. Quapro-
pter infidam subodoratus stationem illicò dese-
rit, sed deseruisse non profuit: à frigido siqui-
dem aere sensim sese per poros, arcanosque cor-
poris meatus insinuante, cerebrum rigescere, &
paucos post dies paralyti laborare, quæ imma-
turo fato Tibi adhuc trimulo Genitorem, So-
cietati verò nostræ Parentem ademit. O qui dolor,
ô qui luctus Sociorum omnium corda pervasit!
Ne penè conficerentur lacrymis, unicum Tu il-
lis relictum folatium. Quoties enim in Te oculos
conji-

coniciebant, adhuc in illa puerili ætate, Paternæ indolis vestigia relegebant: inclamabatque alter ad alterum Virgilianum illud:

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Annis subinde crescentibus, crevit in Te Patris imago non habitu corporis tantum, sed imitatione virtutum, & integritate morum, ad quorum normam Te quidem per omnia compositum mirabantur: sed præcipue ad summæ illius benevolentiae, atque, ut ita dicam, eviscerati amoris, quo Societatem universam complectebatur. Hac enim in parte non modò Patrem imitaris, sed adeò ad vivum refers, ac exprimis; ut non aliquis alius ab eo genitus, sed idemmet Antonius da Sylva Pimentelius, qui decessit è vivis, funeri superstes nobiscum degere videatur.

Hæc sunt, Mecenatum optime, que me ad hunc qualemcumque elucubrationum mearum laborem, & fructum de vera, & falsa probabilitate Tibi potissimum devovendum impulerunt. Futurum illum Tibi probabilem probitas Tua, quæ cum maxima mereatur, Clientum Tuorum quantumvis minima non dedignatur obsequia, sperare me jubet. Si verò probabilis Tibi sit; cui non probetur Opus, quod Antonio de Sylva Pimentelio probatur? Vale, diuque Tibi, Patriæ, & Societati vive, sed semper Deo, Bahiæ, in Collegio nostro, XI. Decembris anni MDCCV.

Amplitudinis Tuæ

Additissimus, & Obsequentiissimus Client

Georgius Beneidus.

L E-

LECTORI.

Ciscitaberis fortasse, Lector (sive sis Benignus Probabilista, sive Rigidus Antiprobabilista) quis sim ego, cui in quaestione aded ardua, ac perdifficili, atque à Sapientissimis ævi nostri Magistris, validissimis utrinque rationibus disputata, sententiam arriserit veluti ex tripode proferre. Fateor me non novum Appollinem, sed minimum Theologum; quippe qui, post emensum in studio Collegii Bononiensis Philosophiæ, & Theologiæ curriculum, navigaverim in Brasiliam, Sacris Missionibus operam pro viribus navaturus. Isthuc appulsus, cum me, & quidem totum, ut susceptæ vitæ ratio postulabat, Proximorum salutem impenderem, non nisi in supplementum Cathedram ascendi; non nisi cursim; & præproperè in Theologicam messem falcem misi. Benè est, inquires: verum si te optimè noras, quis suffecit animos congregandi, & digladiandi cum Sapientissimis? Aves sciret? Verbo dicam: dura necessitas, quæ legem non habet. Audi quaeso. Venerabile semper mihi fuerat nomen Reverendissimi P. Thyrsi Gonzalez, quem vel ipsi Americano Orbi spectabilem fecerant Theologiæ elucubrationes, quas nomine Selectarum Quaestionum publicæ lucis usurâ donaverat; sed impensius tantum Virum colere Pietas iussit, cum succollantibus meritis Societati universæ datus est in Paren-

+++

tem.

tem : Hanc à nonnullis Novatoribus , illorumque Pedissequis , veluti palponum , & laxorum Theologorum gregem , humanæ libertati grassandi impunè per scelera , in-
 vecto in Scholas Probabilismo , licentiam facientem , fa-
 mosis indies libellis suggillatam , jamque penè per ora ipsius
 vulgi traductam vindicaturus ; Opus inscriptum , *Funda-*
mentum Theologiæ Moralis , idest , Tractatus de recto usu
Opinionum Probabilium , jam diu Salmanticæ conceptum ,
 edidit in publicam lucem . In hoc egregio sanè Opere (ca-
 stigatâ priùs Sinnichianâ , aliorumque Lovanienfium ni-
 miâ severitate , quibus solam evidentiam honestatis obje-
 ctivæ placuit pro recta norma Humanorum Actuum admit-
 tere) usum indulget Opinionis Benignæ , sive , ut eam vo-
 cat , libertati faventis : *dummodò* (verba ipsius sunt) *post*
diligentem veritatis inquisitionem ex sincero desiderio non of-
fendendi Deum susceptam , Opinio illa ipsi appareat , attentâ
ratione , & authoritate , vel ùnicè verosimilis , vel mani-
festè verosimilior , quàm opposita stans pro lege adversùs liber-
tatem , & idcirco ab ipso judicetur vera judicio absoluto , fir-
mo , & non fluctuante . Verùm , cùm ea sit rerum huma-
 narum conditio , ut quæ uni maximè placent , aliis fasti-
 diat ; sicuti summo , & incredibili plausu ab aliquibus ex-
 ceptus est Liber , ità nonnullorum contrà se animum cala-
 mumque concitavit . Hæc per Brasiliam buccinante famâ ,
 non mediocris cupido incessit animum attentius perlegendi
 Operis , tanti Viri authoritate spem mihi faciente sanioris
 doctrinæ , ea , quam Juvenis hauseram forte (dicebam) ;
 quia meam , sicuti , & cœterorum , quos videram , Theo-
 logorum aciem fugerant rationes à Reverendissimo P. Gene-
 rali in id argumenti aut ingeniosius excogitatæ , aut validius
 promotæ . Accidit tandem , ut compos voti factus sub ini-
 tium Anni MDCLXXXVI. , in quo liber editionis Cæ-
 saraugustanæ pervenit in Brasiliam , mentem viresque om-
 nes

nes converterem ad ponderandam æquâ lance rationum
 vim, quas contra Benignos Theologos acutè, & nervosè
 intorquet. Hinc primo aspectu factum est, ut non exigua
 Formido morderet animum: an à veritate aberrassem con-
 sentiens communi moderatorum Probabilistarum persuasio-
 ni nihil amplius exigentium ad usum Opinionis benignæ,
 quàm, ut illa gravi solidoque fundamento fulciatur; à
 fundamento tamen oppositæ rigidæ aut nullo modo, aut
 exiguo tantùm excessu superato. Ex hac autem Formidine,
 tamquàm ex radice, alia coepit succrescere: idoneusne es-
 sem excipiendis Confessionibus, utpotè qui in Sacramento
 Pœnitentiæ administrando, me, Pœnitentesque ad nor-
 mam præconcepti Probabilismi dirigerem. In hoc ambi-
 guæ Formidinis æstu ad sacram anchoram, obedientiam
 videlicet, confugiendum fuit; siquidem vel ex sententia
 Reverendissimi P. Generalis probè noveram pacatam, tran-
 quillamque futuram mihi-conscientiam, si ad arbitrium
 Prælati judicium meum, mentemque componerem. Mo-
 derabatur tunc temporis Brasiliensem hanc Provinciam
 P. Alexander de Gusman, Vir non omnigenâ solum litte-
 raturâ, sed etiam pietate conspicuus, ut præclara ab ipso
 in lucem edita Opera luculenter testantur; sed præcipuè
 Schola Bethlehemica, in qua modò etiam, licet senio
 penè confectus, se exercet Rector Seminarii Bethlemici,
 quod ab ipso à fundamentis extructum floret tum nume-
 ro, tum religione Convictorum in commodum, & orna-
 mentum totius Brasiliæ. Illum itaque convenio, palam-
 que facio ea, quæ mihi ab audiendis Confessionibus absti-
 nendum suadebant, donec ampliorem, certiorumque do-
 ctrinam circa delectum Opinionum Probabilium compa-
 rarem. Opponebat ille rationes rationibus: quibus cum
 reponerem, non acquiescere animum, paratum tamen
 exequi quidquid ex obedientia præciperetur; in ejusdem

sanctæ obedientiæ virtute jubet, ut juxta doctrinam, quâ ad illa usque tempora meam, aliorumque conscientias moderatus fueram, Confessiones exciperem. Interim verò quæstioni sedulò, diligenterque studerem; & si ab apparentis Veri specie me deceptum agnoscerem, ducem Conscientiam sequerem, quo mihi eundem illa præciperet. Hoc præcepto, pristinæ tranquillitati, & paci redditus, alacri studio quidquid pro lege contra libertatem, & pro libertate contra legem apparebat, aut ab aliis excogitatum, aut à me conceptum, ad trutinam vocabam. Ne verò aleam tanti momenti judicio meo unice fiderem, consultebam doctos amicos: quibus cum labor noster probaretur, festinanti addebantur calcaria. Verum cum Illustrissimus, & Reverendissimus Dominus D. Joannes Franco de Oliveira, tunc temporis Archiepiscopus Bahiensis, modò Mirandensis Episcopus, vastissimæ Diœcesis suæ partem, quæ ad Flumen usque D. Francisci protenditur (quod nemo prædecessorum suorum tentaverat) percurrere visitando decrevisset; voluit me peregrinationis suæ Socium, & participem laborum, qui sanè non exigui fuere, sed ingenti animarum lucro compensati. Missione absolutâ, quamvis à superimposita humeris meis nova negotiorum mole penè obrutus, ad pristina studia mentem revocare vix possem, tempori, quod somno, & quieti debebatur, suffuratus tempus; totius Operis Archetypon potius, quàm fabricam exegi. Pluribus subindè morbis afflicto, & viribus penè destituto, nescio quo Numine, primam partem, quam potius Philosophiam ad Moralem prærequisitam, quàm Theologiam appellare fas est, elimare, atque extremâ manu donare permissum sit. Cur autem tantopere hæserim in Philosophicis agens Theologum, non abnuam id à te insipientiæ meæ tribuendum; nisi consideres, & perpendas in hac controversia caligare non paucos in meridie; quia
plura,

plura, quæ ex Philosophia mutuanda erant, veluti nullius momenti, neglexerunt. Hæc ego maximâ curâ, & studio discussa volui: quamvis non esset, qui facem præferret per salebrosas imperviasque quæstiones, quantum imbecillitas ingenii mei permisit, omnem conatum impendi ad aperiendam viam veritati, calamo quidem satis diffuso, sed ad captum Tyronum, quibus fortasse usui esse possunt elucubrationes meæ, maximè apposito, & accommodato. Sed quid te pluribus moror, cum non habeas, Lector, quid speres ab Ignaro? Unum à te mihi sperare licet: nempe, si quid offenderis in hoc Opere, quod à Vero non abhorreat, te non ideo neglecturum, quia ab Ignaro conceptum. Decet enim Virum veritatis amantem, qualem te volo, & auguror, eam libenti animo, & ambabus, ut ajunt, ulnis amplecti; sive ab Angelo, sive à Balaami jumento proferatur.

MICHAEL ANGELUS TAMBURINUS

Præpositus Generalis Societatis JESU

CUM Librum, cui titulus: *De Vera, & falsa Probabilitate Opinionum moralium*, Opus posthumum à P. Georgio Bencio, dum viveret Societatis nostræ Sacerdote, conscriptum, aliquot ejusdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint; facultatem facimus, ut typis mandetur, si iis ad quos pertinet, ita videbitur: cujus rei gratia has Litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Romæ 15. Septembris 1711.

Michael Angelus Tamburinus.

I M P R I M A T U R,

Si videbitur Reverendis. Patri Magistro Sacri Palatii
Apostolici.

*Dominicus de Zaulis Archiepiscopus Theodossie
Vicesgerens.*

APPRO-

A P P R O B A T I O.

Opus Posthumum inscriptum: *De Vera, & Falsa Probabilitate &c. Authore P. Georgio Bencio Societatis Jesu Theologo* Ex mandato Reverendissimi Patris Gregorio Sellari Sacri Palatii Apostolici Magistri studiosè perspexi, & sedulo expendi, in quo nihil censorio calamo obliterandum reperi; Omnia, quæ solidè ac ingeniosè ab Authore proferuntur, Fidei candori, ac morum integritati apprimè consonant. Ità longè abest ab opinandi laxitate, ut in nimium rigorem nec vel minimum declinet. Meritò proindè dolendum, quod communi fato præventus Opus tam egregium mutilum, atque immaturum reliquerit. Quapropter dignum arbitror, ut in publicam lucem prodeat: Ex Collegio Siculo S. Pauli de Arenula Urbis.

*Fr. Joseph Marchese Tertiū Ordinis S. Francisci S. T. M.,
in eodem Collegio Studiorum Regens, & Sacre Congregationis Indicis Consultor.*

I M P R I M A T U R,

Fr. Gregorius Sellari Sacri Palatii Apostolici Magister,
Ordinis Prædicatorum,

VERÆ

CONFIDENTIAL

The following information is being furnished to you for your information only. It is not to be used for any other purpose. The information is being furnished to you in confidence and it is requested that you do not disclose it to any other person. The information is being furnished to you in confidence and it is requested that you do not disclose it to any other person.

The following information is being furnished to you for your information only. It is not to be used for any other purpose. The information is being furnished to you in confidence and it is requested that you do not disclose it to any other person. The information is being furnished to you in confidence and it is requested that you do not disclose it to any other person.

V E R Æ,
E T
F A L S Æ
PROBABILITATIS
P A R S P R I M A
P R O E M I A L I S.

*De Opinione probabili per ordinem ad intellectum,
tùm in genere, tùm in specie.*

Probabile, seu, ut alii loquuntur, Approbabile, sumi potest vel per ordinem ad intellectum, vel per ordinem ad voluntatem. Sumitur per ordinem ad intellectum, quando sumitur per ordinem ad verum, quod est objectum intellectus: sumitur per ordinem ad voluntatem, quando sumitur per ordinem ad bonum, quod ejusdem voluntatis objectum est. De hujusmodi divisione exactius agemus disp. 1. cap. 2. sect. 1. §. 1. Nunc enim eo tantum fine præmittitur, ut scias me in hac prima, & proœmiali Parte velle solum agere de Probabili per ordinem ad intellectum.

DISPUTATIO PRIMA.*De Probabili intellectuali in genere.*

Uoniam nostri Operis labor cò tendit, ut veram Probabilitatem in genere moris à falsa discernat; operæ pretium me facturum duxi, si perbreuem quidem, sed exactam tractationem de opinione intellectualiter, siue per ordinem ad intellectum probabili præmittam, eam videlicet definiendo, dividendo, atque illius tum prædicata essentialia, tum affectiones, siue proprietates explanando: nisi enim hæc prius firmiter statuantur, postea feremur incerti, neque fieri poterit, ut veram Probabilitatem in genere moris assequamur.

CAPUT PRIMUM.*De Opinione ut sic.*

AD investigandam naturam Opinionis probabilis sumptæ per ordinem ad intellectum, quæ est species contenta sub genere Opinionis, ipsam Opinionem ut sic explanare aggrediamur. Et primò quidem agendum de illius prædicatis essentialibus, quæ per veram definitionem indaganda sunt; deinde de proprietatibus, quæ ex iisdem prædicatis essentialibus emanant.

SECTIO PRIMA.*De prædicatis essentialibus, siue de constitutivis Opinionis ut sic.***S. I.**

Traditur vera Opinionis definitio, & ex illa ejusdem Opinionis prædicata essentialia eruuntur.

1. **O**pinionis recepta passim apud Philosophos, & Theologos definitio est: *Assensus unius partis cum formidine alterius*. Desumitur ex Angelico Doctore 1. par. quæst. 79. art. 9.

art. 9. ad 4. ita Opinionis naturam declarante : *Opinio significat actum intellectus, qui fertur in unam partem contradictionis cum formidine alterius* : & ex Divo Bonaventura in 3. dist. 24. dicente : *Opinio est assensio unius partis cum formidine alterius*. Consonat D. Antoninus, qui par. 1. tit. 3. cap. 10. §. 9. sic ait : *Opinio autem est acceptio unius partis cum formidine alterius*. Sed quamvis hanc actus opinativi definitionem non rejiciam absolute ; quia nihilominus circa intelligentiam formidinis, quæ pro differentia actus opinativi affertur, dissident Philosophi, cum velint non pauci actualement formidinem non esse de essentia Opinionis, & radicalis, seu virtualis improprie tantum possit vocari formido ; ea Opinionis definitio mihi magis probatur, utpotè ad amussim Logicam magis exacta, quæ illius essentiam explicat per hoc, quod sit : *Judicium ex suo modo tendendi fallibile*.

2. Dixi, *ex suo modo tendendi fallibile*, non autem *ex motivo fallibili*, ut alii dicunt ; quia modò præscindere volo ab illa questione, de qua agemus §. seq. videlicet an dentur propositiones immediatæ, sive ex terminis opinabiles ; an verò omnes sint mediatæ, & dependentes essentialiter à motivo ? Quòd si quis velit Opinionem definire potius per fallibilitatem motivi, quàm per modum tendendi fallibilem ; licebit per me : dummodò nomine motivi intelligat non solum verum, & proprium motivum, sed etiam improprium, quale dicitur quodcumque determinativum judicandi rem potius esse, quàm non esse ; quod determinativum necesse est reperiri in ipsis terminis cujuscumque propositionis, si sit immediatè opinabilis.

3. Ex hac nostra definitione planè constat duo copulative requiri ad constituendos actus nostri intellectus in genere opinativo : judicium scilicet, sive actum intellectus enuntiantis rem esse, vel non esse ; & modum tendendi fallibilem ejusdem enuntiationis. *Judicium* ponitur loco generis, in quo *Opinio* convenit cum *Scientia*, & *Fide Divina* : *modus tendendi fallibilis*, ponitur loco differentiae, per quam differt ab eadem *Scientia*, & *Fide Divina*, quæ ex suo modo tendendi in objectum sunt infallibilia ; quamvis *Scientia* sit infallibilis per medium evidens, *Fides* verò per obscurum.

4. Si autem quæras, cur modo fallibili, seu fallibiliter tendat intellectus in objectum opinatum ? Respondeo id evenire, quia inter subjectum, & prædicatum actus opinativi non invenit

infallibilem illam, & necessariam connexionem, quam invenit inter subjectum, & prædicatum propositionis evidentis, & fide Divinâ credibilis. Sicut enim quando inter subjectum, & prædicatum apparet infallibilis, & necessaria connexio, intellectus non potest non tendere in illa infallibiliter, seu modo infallibili: ita etiam quando connexio inter subjectum, & prædicatum non apparet necessaria, & infallibilis, sed solum contingens, & fallibilis, non potest non tendere in illa fallibiliter, seu modo fallibili.

5. Ex hoc porro modo fallibili, per quem opinans tendit in objectum opinatum, planè sequitur actum opinativum fallibilem esse; cum implicet non esse fallibilem actum, qui modo fallibili tendit in objectum. Actum autem esse fallibilem, est idem formalissimè, ac non repugnare falsitati ullo genere repugnantia, sive metaphysicæ, sive physicæ, sive moralis. Unde licet ab intellectu judicetur verus, fieri potest in re, ut sit falsus: & licet judicetur falsus, fieri potest in re, ut sit verus. Hæc autem fallibilitas, sive non repugnantia ad falsitatem omninò intrinseca est actui opinativo, propter modum fallibilem, ut dicebam, quo tendit in objectum: & in hac fallibilitate, sive non repugnantia ad falsitatem consistit illa formido, quam Philosophi vocant radicalem, seu virtualem, quia in illa, veluti in radice & virtute, continetur alia formido, quam subjectivam, & formalem appellant, de qua sectione sequenti.

6. Hinc habes, prædicata essentialia actus opinativi ut sic, sumpta opinione per ordinem ad intellectum, esse solum rationem judicii, sive actus intellectus dictantis rem esse veram, aut falsam, & fallibilitatis ejusdem judicii. Cætera enim sunt omninò extra illius essentiam metaphysicam, & sunt vel proprietates logicæ, vel accidentia physica. Et quamvis dicamus formidinem radicalem, seu virtualem esse de essentia actus opinativi; non ideò sequitur multiplicanda esse illius prædicata essentialia; cum radicalis, sive virtualis formido omninò coincidat, & sit formaliter ipsa fallibilitas actus opinativi.

§. I I.

*Utrum omnis actus opinativus sit essentialiter
dependens à motivo?*

7. **S**ensus quæstionis est: An actus opinativus requirat essentialiter motivum, à quo sive formaliter, sive virtualiter deducatur; an verò consistere possit sine ullo omnino motivo, quatenus immediatè, & ex ipsis terminis propositionis opinabilis generari potest in intellectu actus opinativus? Ideò autem excito hanc quæstionem, ut clarissimè appareat nullum aliud prædicatum, præter ea, quæ superiori §. enumeravimus, pertinere ad essentiam actus opinativi ut sic sumpti per ordinem ad intellectum.

8. Nullam propositionem opinabilem posse esse immediatam, & ex terminis apparere veram fallibiliter, & per consequens omnem dependere essentialiter à motivo, videtur posse sic ostendi. Ut propositio sit immediata, & ex terminis appareat vera, debet in conceptu subjecti, & prædicati per terminos significati relucere expressè connexio ejusdem prædicati cum subjecto: Sed talis connexio prædicati cum subjecto propositionis opinabilis relucere non potest in conceptu ejusdem subjecti, & prædicati: Ergo propositio opinabilis non potest esse immediata, & apparere ex terminis vera. Major est manifestissima. Minor sic ostenditur: in conceptu subjecti, & prædicati expressè relucet sola prædicata essentialia ejusdem subjecti, & prædicati, non autem accidentalia, & contingentia: sed connexio prædicati cum subjecto propositionis opinabilis, utpotè fallibilis, est prædicatum accidentale, & contingens subjecto, & prædicato propositionis opinabilis: Ergo.

9. Confirmatur; Quia licet prædicatum sit infallibiliter connexum cum subjecto, si sit extra essentiam metaphysicam ejusdem subjecti, propositio illud affirmans de tali subjecto non potest apparere ex terminis vera: ergo propositio, cujus prædicatum est solum fallibiliter connexum cum subjecto, non potest apparere ex terminis vera. Antecedens evidens est in omnibus propositionibus, in quibus de natura prædicatur proprietas metaphysica; sicut de homine prædicatur risibile. Est enim extra omnem

nem controversiam ejusmodi propositiones non esse veras ex terminis . Consequentia ostenditur : quia omne prædicatum contingens , & fallibile non solum est extra essentiam metaphysicam subjecti , imò neque virtualiter continetur in conceptu subjecti .

10. His tamen minimè obstantibus , dico cum Aristotele 1. Poster. cap. 24: text. 44. dari aliquas propositiones immediatè opinabiles , seù prima principia opinabilia , quæ per alia probanda non sunt , & consequenter omninò independentia à motivo . Sic enim definit loco citato primum principium opinabile : *Acceptio* (idest , assensus) *immediatæ propositionis , & non necessariæ* . Aristotelem secuti sunt , quotquot de hac re consulere potui . Sed pro omnibus sufficiat D. Thomas , qui explicans citata verba Aristotelis , claram hujus Asserti assert demonstrationem . Ejus verba referre placet . *Ostensum est supra* , ait S. Doctor 1. Poster. text. 44. , *quòd non proceditur in infinitum , neque quantum ad media , neque quantum ad extrema ; & hoc non solum analyticè in demonstrationibus , sed etiam logicè communiter quantum ad syllogismos . Si ergo sit aliqua propositio contingens mediata , oportet , quòd reducatur ad aliquas immediatas : non autem reducitur ad immediatas necessarias ; quia necessaria non sunt principia contingentium , neque ex necessariis potest concludi contingens .*

11. Explico rationem D. Thomæ . Si in opinabilibus non dentur propositiones immediatè opinabiles , nullus in opinando terminus erit , & procedemus in infinitum . Quia si ad opinandum requiritur necessariò motivum , vel tali motivo assentimur evidenter , vel inevidenter , & opinativè : dici non potest , quòd assentiamur evidenter (loquor de motivo adæquato) aliòquin conclusio non erit opinativa , sed evidens : igitur inevidenter ; & opinativè : ergo ex motivo inevidente , & opinativo . & sic manifestus apparet processus in infinitum , & impossibilitas opinandi . Confirmatur : quia nisi in evidentibus , & demonstrativis darentur propositiones immediatæ , & ex terminis veræ , quæ sunt prima principia demonstrabilium , utique in demonstrativis procederemus in infinitum , & nihil esset demonstrabile : ergo etiam nisi dentur in opinativis propositiones immediatæ , & ex terminis habentes apparentiam veri , necessariò in opinabilibus procedemus in infinitum , & nihil erit opinabile .

12. Dices , hujusmodi processum in infinitum non sequi , etiam si admittamus omnes propositiones opinabiles essentialiter de-
pen-

pendere à motivo ; quia dependere possunt à motivo evidenti , infallibili , à quo deducatur propositionem opinabilem esse veram fallibiliter . Ostenditur hoc hujusmodi syllogismo : *Quidquid certò , & infallibiliter contingit esse verum in plerisque individuis contentis sub aliqua specie , vel genere , idipsum est verum de omnibus sub ea specie , vel genere contentis , quamvis fallibiliter , nisi de aliquo particulari probetur oppositum : Sed de plerisque individuis sub specie matris , exempli gratià , contentis contingit esse verum diligere filios suos : Ergo de omni matre verum est fallibiliter , quòd diligat filium suum , nisi de aliqua oppositum probetur .* Ecce quomodo sine ullo processu in infinitum ostenditur evidenter veritas fallibilis : *Omnis mater diligit filium suum .*

13. Sed contrà primò : Quia hujusmodi syllogismus verus est , & evidens quoad dictamen , per quod constat prudenter haberi pro vero , & judicari verum de omnibus individuis alicujus specie , vel generis , quod in plerisque contingit esse verum : unde cum pleraque matres diligere filios suos in comperto sit , prudenter agit , qui judicat omnem matrem diligere filium , nisi illi probetur oppositum . Non est autem verus , sed omninò falsus quoad inferendam veritatem objectivam , etsi solum fallibiliter de omni individuo contento sub aliquo genere , vel specie circa illud prædicatum , *Quod in pluribus contingit esse verum :* constat enim ex Dialectica conclusionem universalem affirmativam , etiam in materia topica , qualis est hæc : *Omnis mater diligit filium suum :* non posse inferri ex particulari affirmativa , qualis est hæc : *Pleraque matres diligunt filios suos .*

14. Confirmatur . Quia si ex eo , quod plerumque contingit in individuo alicujus speciei , vel generis , esset bona consequentia ad omnia individua alicujus speciei , vel generis : cum certum , & indubitatum sit plerosque homines esse malos , de omni homine verum esset dicere , quòd sit malus ; cum tamen certissimè constet , de omni homine præsumendum esse quòd bonus sit , nisi probetur esse malus . Illud igitur principium desumptum ex eo , quod plerumque contingit , solum habere potest veritatem , quatenus proponit nobis dictamen prudentiæ dictantis præsumendum esse , sive habendum pro vero de tota specie , vel genere , quod verificatur in plerisque illius individuis ; non verò quatenus principium elicitivum veritatis objectivæ in tota specie , vel genere . Si enim esset verum quatenus principium elicitivum

veri-

veritatis, non minùs esset vera hæc propositio: *Omnis homo est malus*: ac est vera ista: *Omnis mater diligit filium*. Unde major propositi syllogismi in sensu ab arguente intento falsa est, & absolutè neganda.

15. Illa ergo propositio: *Omnis mater diligit filium suum*: est quidem vera opinativè; sed ipsius veritas non dependet essentialiter à motivo, cùm ex ipsis terminis colligi possit. Nam qui scit quid sit mater, quid sit diligere, & quid sit filius, statim invenit in ipsis terminis connexionem maternitatis cum dilectione filii; cùm maternitas identificent sibi naturalem propensionem, & inclinationem ad amorem habituales, & actuales filii: cui inclinationi cùm difficillimè solum resisti possit, hinc fit, ut ex ipsis terminis ritè penetratis determinetur intellectus ad affirmandum, licèt fallibiliter, omnem matrem diligere filium suum, eamque assumere tanquàm veram ad suadendum sibi mulierem illam, de qua illi constat esse matrem, diligere suum filium, nisi de opposito illi constet liquida, & indubitata probatione.

16. Neque obstat, conceptum matris metaphysicè sumptum non dicere expressè connexionem cum dilectione filii, fundatam in illa propensione, & inclinatione naturali, quam habent matres ad diligendos filios suos. Non obstat, inquam; quia per id solum ostenditur propositionem hanc, *Omnis mater diligit filium suum*, non esse opinabilem ex terminis metaphysicè sumptis; at verò non ostenditur non esse opinabilem ex terminis sumptis physicè, & moraliter, ut vulgariter, & communiter sumi solent: siquidem falsum est in conceptu matris physicè, & moraliter sumpto, ut sumitur apud eos, qui subtilitates metaphysicas non indagant, non dicere expressè connexionem cum dilectione filii sui.

17. Contra etiam est secundò. Nam, licèt concederemus præmissas propositi Syllogismi concludere veritatem objectivam hujus propositionis: *Omnis mater diligit filium suum*; non ideò sequitur vel eam propositionem non esse ex terminis opinabilem sine ullo recursum ad motivum; vel non dari processum in infinitum in opinabilibus, etiamsi non admittantur propositiones immediate opinabiles. Non sequitur primum: quia si aliquæ propositiones ex terminis evidentes possunt admittere probationem, per quam demonstrantur esse veræ, ut videre licet in hac: *Omnis homo est rationalis*: quæ licèt sit immediata, & ex terminis evidens,

dens, nihilominus probari potest à posteriori per hanc: *Omnis homo d. scurrit*: etiam si admitteremus hanc propositionem: *Omnis mater diligit filium*, probari posse à posteriori per illud principium de plerumque contingente, non ideò dici posset, quod talis propositio non esset immediata: quia, ut dicatur immediata, & ex terminis vera, sufficit non esse opus recurrere ad discursum.

18. Secundum etiam non sequitur: quia tunc solum sequeretur, quando posset ostendi omnia principia opinandi demonstrari posse fallibiliter vera ex illo principio de plerumque contingente. At evidens est dari multa principia opinativa omnino independentia ab illo principio; cum sæpè sæpius contingat, tum in physicis, tum in metaphysicis, opinari nos circa plurima, quæ vel semper, vel nunquam fuerunt. Dato igitur, quod præmissæ propositi Syllogismi concluderent, non rectè concluditur admitendas non esse propositiones immediatè opinabiles, ex eo, quia probatur aliunde veritas illius propositionis: *Omnis mater diligit filium*: hoc enim est arguere à singulari ad universale, quod juxta leges Dialecticæ minimè licet.

19. Ad rationem dubitandi sub initium propositam, respondeo, concessâ Majore, negando Minorem. Ad cujus probationem, distinguo Majorem: In conceptu subjecti, & prædicati relucet expressè sola prædicata essentialia, relucet, inquam, essentialiter, & infallibiliter, concedo Majorem: accidentaliter, & fallibiliter, nego Majorem: & concessâ Minore, nego Consequentiam. Quia licet sola prædicata essentialia reluceant expressè ex terminis essentialiter, & infallibiliter, quatenus scilicet prædicata essentialia sunt de essentia subjecti, ac proinde cum illo infallibiliter connexa; aliqua tamen prædicata accidentaliter, & contingentia relucet expressè ex terminis accidentaliter, & fallibiliter, quatenus per comparisonem subjecti cum prædicato relucet in ipsis connexio quædam accidentaliter, & fallibilis, ratione cujus judicat intellectus prædicatum esse potius, quam non esse in subjecto independentem ab alio termino, seu principio, & motivo ita judicandi. Neque id tibi mirum videri debet; cum etiam purè extrinseca, qualia sunt termini respectu connexionis, reluceant immediatè ex ipsa connexione.

20. Ad confirmationem, distinguo Antecedens: Si talis connexio infallibilis non cognoscatur ab intellectu, concedo Antecedens; si cognoscatur, subdistinguo: non potest apparere vera

B

ex

ex terminis essentialiter, & infallibiliter, rursùm concedo Antecedens: accidentaliter, & fallibiliter, nego Antecedens, & Consequentiam: cujus probatione concessà, negatur Consequentia. Quando intellectus cognoscit naturam, vel supponitur cognoscere connexionem illam metaphysicè accidentalem, quam natura habet cum sua proprietate, vel non supponitur. Si non supponitur, mirum non est, quòd ex terminis assentiri non possit propositioni affirmanti proprietatem de natura. Si verò supponitur cognoscere illam connexionem infallibilem, statim ex terminis assentiet ut infallibili, quamvis cognoscat prædicatum, logicè loquendo, non esse de essentia subjecti. Cum autem connexio accidentalis, & fallibilis subjecti cum prædicato aliquando cognosci possit ex ipsis terminis, ut dictum est; inde fit, ut, quamvis prædicatum sit extra essentiam metaphysicam subjecti, illud immediatè affirmare possimus de eodem subjecto.

SECTION II.

*De Formidine subjectiva, tùm logica, tùm morali,
ut sunt proprietas Opinionis.*

§. I.

In quo actu sita sit Formido subjectiva?

21. **P**RÆTER Formidinem radicalem consistentem in ipsa fallibilitate, seu non repugnantia ad falsitatem actûs opinativi, quam omninò illi intrinsecam, & essentialem esse diximus num. 6., quia actus opinativus ex essentia sua fertur fallibiliter in objectum; agnoscunt Philosophi, & Theologi aliam Formidinem, quam formalem, sive subjectivam appellant, eadem Opinioni extrinsecam, & accidentalem. Hæc autem communiter dividi solet in Logicam, sive Metaphysicam, & Moralem: de qua divisione agemus in sequentibus §§. Nunc enim solum quæro: In quo consistat Formido ipsa subjectiva, ut præscindit à Logica, & Morali? Consistatne in actu voluntatis, an potius in actu intellectûs? Et dato, quòd consistat in actu intellectûs, an consistat in actu judicativo, & dictivo, an potius in

in purè apprehensivo , & repræsentativo ?

22. Non defuère Doctores , quos suppresso nomine citat Reverendissimus Pater Noster Thyrsus Gonzalez dissert. 10. §. 3. n. 9. Fund. Theol. Moral. qui Formidinem formalem, sive subjectivam Opinionis collocatam voluerunt in timore resultante in appetitu rationali ex ipsa Opinione concepta in intellectu. Verùm, licèt concedamus non solum in appetitu rationali, sed etiam in sensitivo ex inhærente Opinione in intellectu oriri posse timorem ob periculum imminētis mali, putà erroris; nihilominus non rectè collocari Formidinem subjectivam actūs opinativi in ejusmodi timore resultante in appetitu rationali, mihi certissimum est, & manifestissimè ostendo.

23. Implicat voluntatem timere, nisi intellectus illi proponat causam timendi; nemo enim timet, nisi cognoscat id, quod sibi timendum est: ergo antecederet ad omnem timorem ortum in voluntate, datur Formido subjectiva in intellectu proponente voluntati causam timendi: sicuti proponit dicendo: *Non repugnat meum actum esse falsum*: aut: *Fortè in hoc judicio ego fallor*. Confirmatur. Quia hæc judicia: *Non repugnat meum actum esse falsum*. *Fortè in hoc judicio ego fallor*: per quæ opinantes suam Formidinem explicant, non habent pro objecto, neque manifestant ullum actum voluntatis, sed solummodò actum ejusdem intellectus: Ergo Formido subjectiva non consistit in timore resultante in appetitu sensitivo, cùm iste sit actus voluntatis. Adde fieri posse, ut intellectus concipiat ejusmodi actus formidolosos, quin ullus timor in voluntate resultet.

24. Formido igitur subjectiva Opinionis collocanda est in actu intellectus, & quidem non merè apprehensivo, aut repræsentativo, ut aliqui putant, sive non repugnantia, sive periculi falsitatis in actu, sive cujuscumque alterius prædicati, in cujus repræsentatione demùm libeat tibi ponere Formidinem subjectivam. Ratio est, quia Formido subjectiva stare non potest neque cum Scientia, neque cum Fide Divina, ut est manifestum; hujusmodi autem puræ apprehensiones, sive non repugnantia, sive periculi falsitatis, aut cujusque alterius prædicati, in cujus repræsentatione tibi sita appareat Formido subjectiva, stare possunt cum Scientia, & Fide Divina. Quid enim vetat, dùm maxime assentiris propositionibus scientificis, aut Fide Divinâ credendis, te apprehendere posse eas esse falsas, aut dari periculum

quòd sint falsæ? Imò ipsa experientia id planè demonstrat in illis, qui, dùm maximè tentantur circa Fidem, maximè resistunt.

25. Cùm igitur in pura apprehensione, aut mera repræsentatione consistere non possit subjectiva Formido actûs opinativi; planè sequitur, sitam esse in actu intellectûs, qui aut eodem actu, quo fertur in opinabile, aut alio distincto reflectens supra fallibilitatem sui actûs, judicat formaliter, aut æquivalenter eundem actum suum esse expositum falsitati. Hæc autem descriptio Formidinis subjectivæ convenit tùm Formidini logicæ, tùm morali, quæ sunt duæ species subjectivæ formidinis, quia utraque, ut videbimus in sequentibus §§. dicit actum suum esse expositum falsitati, quamvis una dicat esse expositum uno modo, & altera altero. Nè autem hæsitare possis circa rectam intelligentiam eorum, quæ in tradita descriptione subjectivæ Formidinis adferuntur, omnia, sed quambrevissimè exponam.

26. Dixi primò, Formidinem subjectivam esse actum intellectûs reflectentis supra fallibilitatem sui actûs: quia quamvis actus opinativus sit in se intrinsecè, & essentialiter fallibilis ob modum tendendi fallibilem, quo fertur in objectum; nihilominus, si intellectus eam fallibilitatem non agnoscat, minimè formidabit subjectivè, ut non formidant de suis opinionibus illi, quibus non venit in mentem cogitare actus suos niti motivis, sive principiis fallibilibus. Cùm igitur intellectus debeat agnoscere fallibilitatem sui actûs, ut circa illum subjectivè formidet, necesse est ut supra suum actum reflectat: tunc enim intellectus reflectere dicitur, quando actus suos cognoscit.

27. Dixi ulteriùs: *Eodem, aut alio distincto actu*: quia in præsentiarum præscindere libet à modo, quo circa suos actus reflectere dicitur intellectus. Quidam enim volunt omnem actum intellectûs esse formaliter reflexivum supra se; (nam virtualiter, sive radicaliter reflectere nemo ambigit.) Alii verò contendunt nullum actum intellectûs posse esse reflexum supra se, sed reflectionem omnem fieri debere per actum distinctum. Non pauci asserunt, utroque modo posse intellectum reflectere supra suos actus, ita ut actus reflexus possit esse tùm indistinctus, tùm distinctus à directo. Quemcumque ex tribus hisce modis reflectendi supra suos actus admittere tibi libeat in intellectu, permittitur tibi per ea verba: *Eodem, aut alio distincto actu*.

28. Dixi denique: *Judicat formaliter, aut æquivalenter*: quam-

quamvis enim proximè dixerim Formidinem subjectivam consistere non posse in pura apprehensione, quæ sit mera repræsentatio sive non repugnantia, sive periculi falsitatis in actu; non nego tamen sufficientissimè haberi per apprehensionem, quæ non sit mera, & nuda repræsentatio, sed sit æquivalenter iudicium de non repugnantia, sive periculo falsitatis in actu opinato. Admissis enim huiusmodi apprehensionibus æquivalentibus iudicio, ut à pluribus admittuntur; si apprehensio de non repugnantia, aut periculo falsitatis in actu contineat æquivalenter iudicium ejusdem non repugnantia, aut periculi falsitatis, negari non debet per eam sufficienter haberi Formidinem subjectivam.

2. I I.

De Formidine subjectiva logica, & præcipuè in quo sita sit.

29. **F**ormidinem Opinionis subjectivam, sive formalem ab opinantibus explicari per hæc, aut æquivalentia iudicia: *Meus actus potest esse falsus: Non repugnat meo actui falsitas: Possibile est, meum actum esse falsum:* quæ sunt omninò equipollentia; vel per hæc alia: *Fortè in hoc assensu ego fallor: Fortassis meus assensus est falsus:* quæ etiam equipollere jam diximus num. 23. Per illa prima iudicia: *Meus actus potest esse falsus: Non repugnat actui meo falsitas:* & cætera ejusmodi æquivalentia explicari subjectivam Formidinem logicam, sive metaphysicam, satis communiter docetur ab Authoribus, qui de re hac accuratius scripsere. Huic autem communi persuasioni se opposuit Pater Quiros in Logica disp. 35. sect. 1. num. 3., volens subjectivam Formidinem logicam consistere quidem in iudicio, sed non in illo, per quod iudicat intellectus actum suum posse esse falsum, sed in iudicio, quo iudicat se posse prudenter assensum suspendere.

30. Fundamentum ipsius est: quia Formido logica saltem per se est conjungibilis cum omni actu opinativo; iudicium autem illud, quo intellectus iudicat actum suum posse esse falsum, seu non repugnare falsitati, est per se impossibilis cum aliquo actu opinativo. Quod sic probat. Possum opinari v. g. implicare substantiam supernaturalem: Sed hic actus opinativus est impossibilis cum iudicio de possibilitate, seu non repugnantia falsitati:

tatis in actu: ergo Minor ostenditur. Quia si judico meum actum non repugnare falsitati, judico non repugnare oppositum esse verum: si autem judico non repugnare oppositum esse verum, jam judico non implicare substantiam supernaturalem; ideòque assensum præbeo duobus contradictoriis, videlicet: implicat, & non implicat substantia supernaturalis.

31. Dicendum tamen primò, Formidinem subjectivam logicam consistere non posse in judicio intellectus judicantis se posse prudenter assensum suspendere circa objectum opinatum. Ostenditur manifestè: Quia multipliciter nos opinari contingit, quin prætereà possimus judicare assensum prudenter à nobis posse suspendi: ergo logica Formido non consistit in judicio intellectus judicantis se posse prudenter assensum suspendere. Consequentia stat ex eodem principio assumpto in argumento opposito, quod Formido logica sit per se conjungibilis cum omni actu opinativo. Antecedens probatur. Nam judex, qui de homicidio à Petro commisso habet duos, vel tres testes omni exceptione majores, nullo in contrarium offerente se teste, utique opinativè credit homicidium à Petro fuisse commissum. At quis dicet eum posse prudenter suspendere assensum? Rursus Christianus, cui per attestationem sui Parochi minimè suspecti constat de suo baptismo, opinatur benè opinando se esse baptizatum; & tamen non potest prudenter assensum suspendere circa suum baptismum. Denique, quotiescumque habemus fundamentum grave, & validum judicandi unam partem contradictionis, quod tamen non sit convincens, ex opposita nullo apparente, aut solum levi motivo, possumus eam opinari, & non possumus prudenter suspendere assensum: Ergo.

32. Ostenditur secundò. Quia hoc judicium: *Ego possum prudenter suspendere assensum*: in quo subjectivam Formidinem logicam collocat P. Quiros, essentialiter præsupponit hoc aliud: *Non repugnat me falli in hoc assensu*. Ergo in hoc secundo judicio, & non in primo consistit Formido subjectiva logica. Consequentia est clara. Quia in tantum, per P. Quiros, consistere non posset in secundo judicio, in quantum actus opinativus stare posset sine illo; Sed si essentialiter præsupponitur ad primum, actus opinativus stare non potest sine illo: Ergo. Probatur antecedens. Quia si intellectus judicat se posse prudenter suspendere assensum circa objectum opinatum, prudentia hujus suspensionis fundari debet

debet in aliquo rationabili motivo ; hoc autem non potest esse, nisi iudicium, per quod cognoscitur actus opinativus posse esse falsus, seu non repugnare falsitati : Ergo secundum iudicium essentialiter præsupponitur ad primum . Et hoc ipsum confirmari potest. Quia nemo interrogatus, cur formidet circa suum actum Formidine logicâ, respondebit: Quia video me posse assensum suspendere circa objectum opinatum ; sed : Quia video me posse falli, aut meum actum posse esse falsum .

33. Dicendum ulterius, hoc iudicium : *Meus actus potest esse falsus*: seu : *Non repugnat actui meo falsitas*: aut aliud quodcumque illi æquivalens, absolute, & simpliciter enuntiari posse de omni actu opinativo ab ipso opinante, nisi per accidens aliundè impediatur . Imò, si supra fallibilitatem sui actûs reflectat intellectus, necessario erumpit in hoc iudicium, nisi (ut dicebam) impediatur aliundè : Dico : *Nisi impediatur aliundè*: quod quidem dictum volo in gratiam illorum, qui docent scientiam, & opinionem ejusdem objecti stare posse simul in eodem intellectu ; de quo modo non disputo . Admittentes enim simultaneum hunc concursum actûs scientifici, & opinativi circa idem objectum materiale in eodem intellectu, negant posse intellectum in hoc casu enuntiare absolute, & simpliciter : *Meus actus potest esse falsus* ; sed solum restrictè, & secundum quid, idest : *Quantum est ex vi motivi, meus actus potest esse falsus*. Sed id esse per accidens, nemo non videt .

34. Prima pars hujus Asserti probatur ex communi suffragio Philosophorum, qui, Duce Aristotele 1. Poster. c. 24. text. 44., censent objectum opinatum posse absolute, & simpliciter aliter se habere, ac illud opinamur. Et licet ab iis, qui admittunt simultaneum concursum actûs opinativi, & scientifici circa idem objectum materiale, non admittatur hoc iudicium : *Meus actus potest esse falsus* ; seu *Non repugnat actui meo falsitas*, nisi restrictè, & respectivè ad motivum, cui innititur actus opinativus, non autem simpliciter, & absolute : ideò non admittitur interveniente hoc simultaneo concursu, quia tunc intellectus percipit evidenter per eundem actum scientificum, objectum opinatum non posse aliter se habere simpliciter, & absolute . Cum autem id non percipiat, quando unice opinatur circa objectum ; fatentur tunc absolute, simpliciter, & sine ulla restrictione admittendum esse hujusmodi iudicium .

35. Pro-

35. Probatur etiam ratione sic. In quocumque opinante datur potentia proxima judicandi actum suum posse esse falsum, sive non repugnare actui suo falsitatem, vel absolute, & simpliciter; vel saltem restrictè, & limitatè ad motivum, quando videlicet objectum opinatum apparet infallibile per actum scientificum: Ergo, si objectum opinatum non apparet infallibile per actum scientificum, poterit opinans enuntiare absolute, & simpliciter de actu opinativo, quod possit esse falsus, sive non repugnet illi falsitas. Consequentia negari non potest; cum tota ratio restringendi fallibilitatem actus opinativi ad motivum proveniat à cognitione scientifica, quæ datur in opinante circa objectum opinatum. Antecedens ostenditur. Si enim non datur illa potentia proxima, actus ille est infallibilis; ideòque non esset opinativus, de cujus essentia est esse fallibilis ex modo fallibili, quo fertur in objectum, ut toties dictum est.

36. Secunda verò pars nostri Asserti etiam ostenditur, supponendo intellectum necessariò ferri per assensum in objectum, quando illi proponitur ut evidens in actu primo: quippe cum objectum intellectus sit verum, si hoc illi evidenter proponatur, sive ex terminis, sive ex motivo, in illud naturali impetu agitur non secus, ac grave in centrum. Ex quo sic argumentor. Si intellectus reflectat supra actum opinativum, circa cujus objectum non habeat scientiam, actus ille opinativus non potest illi non apparere in actu primo evidenter fallibilis ex objecto: ergo necessariò judicare debet talem actum ex objecto fallibilem: ergo etiam posse esse falsum simpliciter, & absolute, seu simpliciter, & absolute non repugnare falsitati. Prima Consequentia est evidens ex facta suppositione. Secunda etiam est evidens: quia actum esse fallibilem ex objecto, est formalissimè posse simpliciter, & absolute aliter se habere: posse autem simpliciter, & absolute se habere, est formalissimè posse simpliciter, & absolute esse falsum. Antecedens probatur: quia, si circa objectum opinatum non habeat scientiam, objectum opinatum non habet unde possit apparere infallibile: Ergo actus opinativus evidenter apparet ex objecto fallibilis.

37. Restat modò respondere ad argumentum P. Quiros, quod metas acuti sophismatis non egreditur. Fallacia consistit in hoc, quod non distinguat inter hanc propositionem: *Judico non implicare substantiam supernaturalem*; & hanc aliam: *Judico non implicare*

care veritatem hujus propositionis: Substantia supernaturalis non implicat: quæ propositiones cum sint valdè diversæ, malè arguitur ab affirmatione secundæ ad affirmationem primæ. Quòd autem istæ propositiones sint diversæ, ostenditur à diversitate objectorum, quæ ab una, & altera affirmantur. Nam prima enuntiat dari de facto possibilitatem substantiæ supernaturalis. Secunda verò non affirmat substantiæ supernaturalis possibilitatem, sed solum non dari, seu non apparere rationem, quæ evidenter convincat possibilitatem substantiæ supernaturalis. Ex hoc autem minimè infertur substantiam supernaturalem non implicare: quia ad id requirebatur, ut nulla appareret probabilis implicantia; quæ tamen in argumento supponitur apparere opinanti implicare substantiam supernaturalem.

38. Ad argumentum in forma, concessâ Majore, neganda est Minor. Ad cujus probationem, concedo judicantem actum suum, quo opinatur non implicare substantiam supernaturalem non repugnare falsitati, judicare etiam non repugnare veritatem oppositæ propositionis: *Substantia supernaturalis non implicat*. Nego tamen judicantem non repugnare veritatem hujus propositionis: *Substantia supernaturalis non implicat*: judicare ipsam substantiam supernaturalem non implicare, seu esse possibilem, aut illius possibilitatem dari; quia hoc non affirmat, sed solum (ut dicebam) non dari rationem, quæ evidenter ostendat impossibilitatem substantiæ supernaturalis. Unde planè falsum est, opinantem non dari substantiam supernaturalem, etiamsi judicet actum suum posse esse falsum, seu non repugnare falsitati, assensum præbere utrique contradictorio, videlicet implicat, & non implicat substantia supernaturalis.

§. III.

*De subjectiva Formidine morali, & maximè
in quo consistat.*

39. **F**ORMIDINEM moralem subjectivam, sive formalem explicari solere ab illis, qui eâ laborant in opinando, per hoc judicium, aut æquivalens: *Fortè meus actus est falsus*:
C For-

Fortassis decipior in hoc judicio : diximus suprâ num. 23. Quid autem veniat sub cortice horum verborum , seû quodnam sit objectum hujus judicii , non est satis perspicuum . Et sanè per illa verba significari possibilitatem falsitatis in actu opinativo , seû objectum illius judicii esse non repugnantiam , quam habet actus ad falsitatem , ut asserunt apud P. Haunold. cap. 3. de Fide Cardinalis de Lugo , & P. Ripalda , quomodocumque id explicetur , probare non possum : quia alioquin coincideret Formido subjectiva moralis cum logica , essentque æquipollentia hæc duo judicia : *Meus actus potest esse falsus* : *Fortè meus actus est falsus* : quæ tamen diversissima sunt .

40. Ostenditur hoc . Quia hæc duo judicia sunt separabilia . Quamvis enim ille , qui judicat aliquem actum fortè esse falsum , judicet saltem virtualiter , si non formaliter , talem actum posse esse falsum , seû non habere repugnantiam cum falsitate ; siquidem valet ista consequentia : *Meus actus fortè est falsus* : ergo *meus actus potest esse falsus* : non tamen è contrâ rectè arguitur : *Meus actus potest esse falsus* : ergo *meus actus fortè est falsus* : quia neque formaliter , neque virtualiter secundum continetur in primo , Patet hoc manifestissimis exemplis . Quotquot enim non ignoramus nos fuisse baptizatos , scimus non repugnare , seû esse possibile reipsâ nos baptizatos non esse , putà , ex defectu intentionis in ministro ; & hoc prudentissimè asserimus : & tamen nullus ferè asserit : *Fortè ego non sum baptizatus* : neque est bona consequentia . *Non repugnat me non esse baptizatum* : ergo *fortè non sum baptizatus* : quia , licèt physicè talis actus non repugnet in illo , qui scit , per attestationem sui Parochi non patientis exceptionem , se esse baptizatum ; saltem talis actus non potest esse prudens ex defectu motivi . Idem videre licet in iudiciis , quibus , si delictum sit plenè probatum , non licet formidare prudenter Formidine morali de delicto commisso , cum prudenter formident Formidine logicâ . Plura asserre possum in hanc rem ; sed parco , quia manifesta fiet ex mox dicendis .

41. Aptius fortassè dici posset , iudicium , *Fortè meus actus est falsus* , habere pro objecto possibilitatem prudentis suspensionis assensûs circa objectum opinatum ; ac proinde Formidinem moralem consistere in iudicio , quo intellectus judicat se ità opinari unam partem contradictionis , ut possit prudenter assensum suspendere circa utramque ; in quo iudicio collocatam voluit ,

ut

ut proximè vidimus, Formidinem subjectivam logicam P. Quir-
ros. Rejicitur nihilominus: quia, licet opinans aliquid cum
Formidine subjectiva morali circa actum opinativum possit pruden-
ter suspendere suum assensum circa objectum opinatum, non bene
sita dicitur Formido subjectiva moralis in hujusmodi judicio; si-
quidem ad prudentem suspensionem assensus prærequiritur ali-
quod judicium, in quo fundetur prudentia hujus suspensionis.
In hoc autem judicio prærequisito stat subjectiva, & moralis For-
mido, ut mox explico.

42. Judicium igitur, in quo consistit subjectiva Formido mo-
ralis, quam explicare solemus per hanc propositionem, *Fortè*
meus actus est falsus, aut æquivalentem, non potest melius ex-
plicari, quàm si dicamus esse judicium de periculo falsitatis in
actu. Moveor primò: quia Formido moralis plus dicit, quàm
logica: quia plus dicit: *Fortè mentiris*: quàm qui dicit philoso-
phicè loquendo: *Non repugnat te mentiri*: quia hoc secundum
dictum sub illis terminis nullo modo judicari potest contumelio-
sum à viro prudente, & terminos intelligente. Primum autem
injuriosum esse nemo inficiatur; neque enim æquo animo feret, si
illi dicatur: *Judico quidem te non mentiri in hoc dicto; judico tamen*
te fortè mentiri. Si ergò plus dicit Formido moralis, quàm logica,
& logica importat non repugnantiam actus opinativi ad falsita-
tem, nihilque mediat inter non repugnantiam ad falsitatem, &
periculum falsitatis; in judicio hujus periculi constituenda est
subjectiva Formido moralis,

43. Moveor secundò: Quia omnia judicia formidolosa, quæ
explicari solent per adverbia *Fortè*, *Fortassè*, *Fortassis*, si sint
enunciativa alicujus mali, & rigorosè sumantur, significant peri-
culum ejusdem mali: & si sint enunciativa alicujus boni, signifi-
cant spem, sive expectationem ejusdem boni. Sic qui dicit: *For-*
tè laboras febris: vel: *Fortè cras erit tempestas*: judicat dari peri-
culum aliquod existentis febris, & tempestatis futuræ. Qui ve-
rò dicit: *Fortè convalesces ex hoc morbo*: vel: *Fortè eris Episco-*
pus: affirmat dari spem aliquam, aut expectationem futuræ va-
letudinis, & obtinendi Episcopatus. Ergò etiam judicium illud:
Fortè meus actus est falsus: cum sit enunciativum mali intelle-
ctualis, videlicet falsitatis, significat dari in actu periculum fal-
sitatis. Dixi tamen; si rigorosè sumantur illæ particulæ, *Fortè*,
& *Fortassis*; nam aliquandò contingit sumi minus rigorosè, &

tunc neque periculum mali, neque spem boni significant, sed meram incertitudinem; ut cum dicitur: *Fortè stellæ sunt pares, fortè sunt impares.*

44. Dices primò. Quomodò fieri potest, eundemmet intellectum, qui sibi suadet actum suum esse verum, judicare simul adesse periculum ne actus suus sit falsus? Si enim hoc judicat, cur ad evitandum hoc periculum non suspendit assensum? Eo enim suspenso, fieri non potest, ut erret. Respondeo, quòd sicut viator, qui per lubricum, & declive incedit, ac proinde videt se constitutum in periculo labendi, adhuc judicare potest minimè se lapsurum: & sicut ægrotus gravi morbo laborans, qui cognoscit se versari in periculo mortis, potest nihilominus sibi suadere eam evasurum: viator quidem, quia habet baculum, quo vacillantia regit vestigia; ægrotus verò, quia habet medicum peritissimum, qui illius curam gerit: ità etiam opinans, licet cognoscat se versari in periculo errandi, potest judicare actum suum esse verum ob motivum veritatis suavisum; hoc enim, veluti baculo, fultus sperat superandum hujusmodi periculum.

45. Dices secundò. Omnis actus opinativus à parte rei, vel est verus, vel est falsus: Ergò nullus actus opinativus habet periculum errandi. Probo consequentiam. Si enim est falsus, jam in illo datur ipsa falsitas: Ergò non datur illius periculum: sicuti non datur periculum morbi, quando datur perfecta sanitas. Respondeo, quòd ad hoc ut dicatur dari periculum alicujus mali, non est necesse malum ipsum non existere; siquidem, quamvis existat, si certò non cognoscatur existere, sed solum detur conjectura de illius existentia, verè dicitur dari periculum mali. Sic prudens medicus judicare potest dari periculum ulceris interni in ægroto, ulcere de facto existente, quando de ulcere non habet certam notitiam conjecturalem, sed solum aliquod indicium.

§. IV.

Respondetur aliquibus quæsitis, quæ circa Subjectivam Formidinem logicam, & moralem fieri possunt.

46. **A**D pleniorē notitiā Formidinis subjectivæ, sive formalis, tūm logicæ, tūm moralis, illarumque naturam penitūs exhaustiendam, tria quærere placet. Primum quæsitum est: In quo convenient & disconvenient subjectiva Formido logica, & moralis? Secundum est: Cur aliqui actus opinativi habeant solum Formidinem subjectivam logicam; alii verò admittant etiam moralem? Tertium est: Quomodò subjectiva Formido, sive logica, sive moralis, subsit imperio voluntatis? Id enim communiter docent Philosophi, & Theologi ex Aristotele 7. Ethicor. cap. 3. *Nonnulli enim sunt, inquit, qui nihilo minorem iis, quæ opinantur, quàm alii iis, quæ sciunt, fidem adhibent.* Quod ostendit exemplo Heracliti, qui suæ opinioni, ait P. Sylvester Maurus ibidem, *quòd omnia moveantur, ita firmiter adhærebat, sicut alii adhærent scientiæ; idèdque volebat loqui, ne, dum loquebatur, veritas objectorum mutaretur; sed ad significandum quod volebat, movebat digitum.*

47. Ad primum quæsitum facilis est responsio ex traditis à nobis; dictum est enim num. 25., formidantes de veritate sui assensus judicare actum suum esse expositum falsitati: hoc autem æquè convenit formidanti Formidine subjectivâ logicâ, ac formidanti Formidine subjectivâ morali. Conveniunt igitur subjectiva Formido logica, & moralis in hoc, quòd utraque judicet actum esse expositum falsitati. Differunt autem in eo, quòd non eodem modo proponant actum expositum falsitati. Nam Formido logica judicat actum esse expositum falsitati per puram, & meram non repugnantiam falsitatis in actu, ut declaratum est à nu. 34.; quæ non repugnantia nullum omninò periculum (si propriè loquamur) falsitatis inducit. Sicuti enim ex eo, quòd non repugnet hominem perfectè sanum mori in hoc instanti, dici verè non potest hominem perfectè sanum versari in periculo, etiam remoto, moriendi, dum perfectè sanus apparet: ita neque per hoc, quòd actui opinativo non repugnet falsitas, dici potest da-

ri

ri periculum ne sit falsus. Subjectiva autem Formido moralis, ut ostensum est §. superiori judicat actum esse expositum falsitati per existentiam periculi ejusdem falsitatis.

48. Quoad secundum quæsitum. Respondeo, subjectivam formidinem logicam oriri à motivo fallibili, cui innititur actus opinativus: moralem verò plerumque oriri à motivo suadente oppositum. Explico. Aliquando contingit opinari nos unam partem contradictionis ex motivo gravi, sed inevidente, & fallibili; ita tamen, ut pro altera parte contradictionis vel nullum appareat motivum; vel si appareat, sit omnino leve, aut absolute, aut saltem comparative ad oppositum. Aliquando autem eam opinari contingit ex motivo gravi, sed inevidente, & fallibili; ita tamen, ut ex altera etiam parte contradictionis appareat motivum grave non solum absolute, sed etiam comparative ad oppositum, idest quod ab opposito motivo licet simpliciter, & absolute excedatur, non exceditur excessu magno, & valde notabili.

49. Cui igitur opinari contingit unam partem contradictionis primo modo, habere non potest subjectivam Formidinem moralem, saltem prudentem, (quia de imprudente modo non est curandum) logicam tamen habere potest, imò eam necessario habebit ex dictis num. 36., si reflectat intellectus supra fallibilitatem sui actus, aut sui motivi. Exempli gratia. Si Judici constet per duos testes omni exceptione majores homicidium à Petro fuisse commissum, nullo in oppositum offerente se teste, habere quidem poterit subjectivam Formidinem logicam: quia non repugnat duos testes apparentes fide dignos mentiri, ac proinde falli Judicem opinantem à Petro commissum homicidium. Moralem verò, eamque prudentem habere non poterit, quia nullum fundamentum habet judicandi dari periculum, ne judicium ab ipso conceptum de homicidio commissum à Petro sit falsum: cum pro opposita parte de homicidio à Petro non commissum nullum, ut supponitur, appareat motivum. Idem pariter dicendum, si quinque testes asserant homicidium, & unus neget: quia, licet habeat aliquod motivum pro non homicidio, illud valde leve est respectivè ad oppositum, à quo multum exceditur.

50. Cui verò opinari contingit secundo modo, non solum habere potest subjectivam Formidinem logicam, sed etiam moralem, eamque prudentem, ita ut si reflectat supra gravitatem op-
po-

positi motivi, nolitque concipere physicè eam Formidinem, (si possibile sit physicè eam non concipi) omninò imprudenter agat. Exempli gratiâ. Si videat Judex pro commisso homicidio à Petro stare octo testes, & sex paris auctoritatis stare pro non commisso homicidio: si ex majore testium numero sibi in animum inducat, ut iuducere potest, homicidium à Petro commissum; potest, & debet, si velit prudenter judicium concipere, formidare Formidine morali de hoc ipso; & agnoscere dari periculum errandi in illo judicio: quia sex testes non solum sunt motivum absolutè magnum, & grave, sed etiam comparativè ad octo testes.

51. Dixi autem subjectivam Formidinem moralem oriri plerumque à motivo partis oppositæ. Id tamen existimes nolim à me dictum, quasi mihi persuasum sit motivum opinandi partem *A.* posse esse motivum formidandi subjectivè Formidine morali de opposita parte *B.*; potius enim oppositum sentio. Quia cum per me ad opinandum requiratur motivum, quod appareat absolutè, & simpliciter grave, & nullo modo contemptibile, non video quomodò motivum suadens partem *A.* possit inducere subjectivam Formidinem moralem partis *B.*; cum motivum simpliciter, & absolutè grave sit exclusivum Formidinis morales ab opposita parte: ut videre licet in Christianis, qui ex solita attestazione sui Parochi credunt se baptizatos sine ulla Formidine morali de opposito. Deinde, cum Formido subjectiva morales consistat in judicio de periculo errandi; quando datur motivum absolutè, & simpliciter grave suadens partem *A.*, & nullum datur suadens partem *B.*, non apparet, unde intellectus possit, saltem prudenter, concipere periculum errandi. Non quidem ex illo motivo gravi suadente partem *A.*; quia tale motivum neque directè, neque indirectè suadet partem *B.*; & multò minùs ex motivo partis *B.*, cum pars *B.* supponatur apparere destituta omni motivo.

52. Verùm quia aliquorum persuasio est, ad opinandum quaecumque motivum esse sufficiens, & posse intellectum opinari etiam ex motivo levi, & cognito ut tali ab ipsomet opinante; dixi subjectivam Formidinem moralem oriri plerumque à motivo suadente partem oppositam. Si enim hæc persuasio admittatur ut vera, non dubito posse opinantem unam partem contradictionis formidare subjectivè formidine morali de veritate sui assensûs, quamvis nullum omninò motivum appareat suadens partem opposi-

positam. Ratio est: quia opinans ex motivo levi, & debili ut tali cognito, cognoscere potest assensum suum niti motivo, quod plerumque fallit, ac proinde plerumque connexum cum falsitate. Constat enim, eos, qui levibus, & infirmis adducuntur motivis ad assentiendum, quamvis talia motiva ipsis appareant solida, & gravia, plerumque decipi. Ubi autem est major connexio actûs cum falsitate, quàm cum veritate, ibi etiam datur periculum falsitatis. Hoc ipso autem, quòd id cognoscat opinans, potest judicare prudenter tale periculum, & per consequens formidare subjektivâ Formidine morali.

53. Colligere potes ex hucusque traditis, in quo physicè consistat periculum falsitatis, quod opinans cum subjektivâ Formidine morali adesse judicat in assentiendo, aut dissentiendo objecto opinabili; clarè enim deducitur consistere in ratione suasiva oppositi illius, quod opinamur, aut etiam in ratione suasiva partis opinatæ, si libet admittere fieri posse ut intellectus opinetur etiam ex motivo levi, & debili cognito ut tali. In ratione, inquam, suasiva, sed non quâ tali: quia quâ talis, cùm moveat in actu secundo intellectum ad assensum partis *A*, non apparet quomodo movere possit ullo modo ad assensum partis oppositæ *B*; ac proinde neque ad formidandum Formidine morali de ipsa parte *A*; sed solum quâ levis, & debilis, quia solum quâ talis cognoscitur connexa cum manifesto periculo errandi.

54. Restat modò respondere ad tertium quæsitum. Et primum quidem, si loquamur de subjektivâ Formidine logica, ex dictis à n. 36. satis perspicuè deducitur quid à nobis dicendum sit. Siquidem suppositâ reflexione intellectûs supra fallibilitatem sui actûs; cùm hæc omninò evidenter appareat ex ipsis terminis, necessariò judicabit intellectus actum suum posse esse falsum; ac proinde formidabit subjektivè Formidine logicâ, juxta ea, quæ diximus loco citato. Igitur eâ reflexione suppositâ, subjektivâ Formido logica non subjacet imperio voluntatis. Verùm etsi concederemus, adhuc suppositâ illâ reflexione supra fallibilitatem sui actûs, aut sui motivi, posse intellectum ex imperio voluntatis ad alia diverti, ita ut non enuntiaret expressè, & formaliter non repugnare actum suum esse falsum: saltem negari non debet id enuntiari implicite, & æquivalenter; cùm ipsa evidens apparentia terminorum, seu rationis in actu primo sit implicitè, & æquivalenter judicium. Quapropter, saltem quoad illud judi-

judicium æquivalens; subjectiva Formido logica non subicitur imperio voluntatis.

55. Dixi, *suppositâ reflexione intellectûs supra fallibilitatem sui actûs*, non verò absolute circa actum suum. Ratio sic restringendi, & limitandi Assertum, est: quia contingere potest, ut quis habeat judicium verè, & reipsâ fallibile, quod nihilominus ex errore appareat infallibile; hic verò, licet reflectat supra actum suum verè fallibilem, non reflectit, neque reflectere potest, perseverante illâ erroneâ persuasionem, supra fallibilitatem, quam habet actus suus; ac proinde formidare non potest subjectivâ Formidine logicâ circa fallibilitatem sui actûs. Ita contingit omnibus illis, qui, dum opinantur, putant se habere demonstrationem; istis enim hac pravâ persuasionem imbutis redditur planè impossibile in sensu composito illius persuasionis formidare logicâ Formidine subjectivâ. Et sic accidisse Heraclito, testatur Philosophus.

56. Si verò non supponatur illa reflexio intellectûs supra fallibilitatem sui actûs, neque existat prava illa dispositio, per quam redditur impossibilis intellectui reflexio supra actum suum ut fallibilem; dicendum est, subjectivam Formidinem logicam subjacere quidem non posse immediate, sed solum mediatè imperio voluntatis. Communis enim sensus est cum D. Thoma 1. 2. quæst. 17. art. 6. in corp., inesse voluntati potestatem ad compellendum intellectum, ut considerationem adhibeat ad hoc objectum potius, quàm ad aliud: ergo etiam ut reflectat supra suos actus; ex cujus reflexione si necessario resultat aliquis actus, talis actus mediatè dicitur imperatus. Cum verò Formido subjectiva logica ex dictis necessario resultet in intellectu reflectente supra fallibilitatem sui actûs, ea logica Formido mediatè solum dependet ab imperio voluntatis.

57. Loquendo autem de subjectiva Formidine morali, quæ, ut dicebamus §. superiori, consistit in judicio de periculo falsitatis in actu, quod periculum proximè docuimus non distingui physicè ab ipsa ratione suadente partem oppositam illi, quam opinamur; distinguendum est, an ratio gravis, & fortis, etiam comparative, (talis enim semper supponenda est) per quam suadetur oppositum, appareat intellectui evidenter, aut inevidenter talis. Si appareat solum inevidenter: cum circa inevidentia non necessitetur intellectus, & saltem possit assensum suspendere,

D

patet

patet Formidinem moralem in hoc eventu subijci voluntatis imperio. Sed notandum est, & benè notandum, si illa ratio suasiva oppositi appareat gravis, & fortis inevidenter quidem, sed cum certitudine morali, suspensionem assensûs circa periculum errandi futuram imprudentem: quia ubi objectum proponitur cum certitudine morali, agit imprudenter intellectus, si suspendat assensum. Si autem suspensio assensûs circa periculum errandi sit imprudens, ipsum non formidare erit imprudens.

§ 8. Si verò ratio gravis, & fortis suasiva partis oppositæ proponatur intellectui evidenter ut talis; certum esse debet, etsi dicatur posse ex imperio voluntatis cohibere assensum de periculo falsitatis in actu, & consequenter Formidinem subjectivam moralem, id omninò imprudenter acturum. Ostenditur hoc: quia ubi ratio suasiva partis oppositæ, quam opinamur, proponitur evidenter gravis, & fortis etiam comparativè, jam intellectui apparet evidenter in actu primo ipsum periculum errandi: nolle autem judicare adesse periculum errandi, quando in actu primo evidenter apparet, est nolle scire verum evidenter propositum; quod velle ignorare, dum quæritur, maxima imprudentia est.

§ 9. Confirmatur primò. Quia intellectus imprudenter operatur, quando non ponit actum, habens rationabile motivum eum ponendi, sine ullo motivo non ponendi; Sed quando datur ratio fortis, & gravis etiam comparativè suasiva partis oppositæ evidenter proposita, habet rationabile motivum ponendi actum judicativum de periculo falsitatis in actu opinativo sine ullo motivo eum non ponendi, ut est evidens: Ergo, si non ponat hujusmodi actum judicativum, operatur imprudenter. Confirmatur secundò. Intellectus, ut prudenter operetur, debet judicare de objecto secundum meritum ipsius objecti; Sed objectum opinabile, quod habet contra se rationem validam, & fortem non solum absolute, sed etiam comparativè, quæ talis evidenter apparet, meretur ut illi non præstetur assensus sine Formidine morali subjectiva, seu sine judicio de periculo errandi: Ergò, si sine tali Formidine, & judicio, illi præstet assensum, imprudenter operatur. Minorem, si cui difficultatem ingerat, sic probò. Majorem utique Formidinem meretur actus opinativus habens motivum contra se validum, & forte absolute, & comparativè, quàm ille, qui ejusmodi motivum non habet; Sed actus opinativus non habens ejusmodi motivum meretur subjectivam For-

Formidinem logicam, scilicet, „judicium de non repugnantia falsitatis: Ergò actus opinativus, habens, contra se motivum validum, & forte non solum absolute, sed etiam comparative, meretur Formidinem subjectivam, moralem, idest, judicium de periculo falsitatis..

60. Assero, ulterius, & consequenter ad doctrinam proximè traditam num. 54.: Si intellectui proponatur evidenter stare pro parte opposita suæ opinioni motivum evidenter validum, & forte non solum absolute, sed etiam comparative ad motivum suæ opinionis, necessariò judicaturum dari periculum falsitatis in actu opinativo, & propterea formidaturum Formidine morali. Ratio est manifesta, quia per illud motivum, evidenter propositum ut validum, & forte non solum absolute, sed etiam comparative ad motivum partis, quam opinatur, proponitur etiam evidenter periculum falsitatis in actu opinativo; Sed ex dictis, objecto evidenter proposito intellectus necessariò præstat assensum: Ergò necessariò præstabit assensum hujusmodi periculo, ac proinde formidabit subjectivè Formidine morali. Et quamvis concederemus in hoc casu necesse non esse, ut intellectus præstet assensum explicitum, & formalem hujusmodi periculo errandi; saltem negari non debet, juxta dicta num. 54., eum assentire æquivalenter, & implicite..

C A P U T I I.

De Probabilitate actûs opinativi sumptâ per ordinem ad intellectum.

61. **E**Gimus hucusque de prædicatis, quæ conveniunt Opinioni, quâ Opinio est. Progrediamur modò ad indaganda prædicata, quæ Opinioni conveniunt, quâ probabilis est. Cum enim omnibus notum sit, Opinionem dividi passim à Philosophis in *probabilem*, & *improbabilem*; investigandum nobis est, quid sit *Probabilitas*, seù *Probabile*, à quo Opinio ut sic contrahitur tanquàm à sua differentia ad determinatam speciem Opinionum, quæ dicuntur *probabiles*; & per quod feceritur ab opposita specie Opinionum, quæ *improbabiles* appellantur,

tur. Id autem præstare conabimur, tum definiendo, five potiùs describendo, tum etiam dividendo ipsum *Probabile*, non quocunque modo sumptum, sed sumptum per ordinem ad intellectum. Dico, *sumptum per ordinem ad intellectum*, non verò speculative; ut hìc omninò præscindam à *Probabili morali*; quod cum dividi solet in *speculativum*, & *practicum*, de illo neque ut practico, neque ut speculativo in præsentiarum agere intendo, ac si non daretur in rerum natura.

SECTIO PRIM A.

De prædicatis essentialibus Probabilitatis, seu Probabilis per ordinem ad intellectum.

§. I.

Quid significet hoc nomen, Probabile?

62. **P**Ræter alias significationes hujus nominis, *Probabile*, quas ut minimè conducentes ad explicandam naturam Probabilitatis, à qua Opinio denominatur probabilis, omitimus, videndas, si libet, in Thesauro linguæ Latinæ, Calepino, & Gisnerii Dictionario; duæ sunt satis solemnes apud Aucthores probatæ latinitatis: prima, quæ usurpat *Probabile* pro Verosimili: secunda, quæ illo utitur pro Approbabili, seu digno approbatione.

63. Multipliciter autem dici solet Verosimile. Nam primò dicitur Verosimile, illud, de quo licet constet esse falsum, apparentiam quandam habet veritatis: & in hoc sensu, de illo, qui mendacium ita composuit, ut credibile fiat, dicimus verosimiliter esse mentitum. Hanc autem verosimilitudinem ab ipsis Poëtis, quibus

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas,
servandam esse in fabulis, docuit Aristoteles in Poëtic. passim; sed præcipuè cap. 22. ar. 3. Quapropter non leviter carpitur Virgilius à Seneca, quòd immemor hujus legis descripserit ventos, quorum vita in fuga est, ab Æolo manicis, & compedibus adfritos:

Va-

..... Vasto Rex Æolus antro
Luctantes ventos tempestatesque sonoras

Imperio premit, ac vinculis & carcere frænat. Æneid. 1. v. 52.

Hoc Verosimile constituit Probabile Poëticum.

64. Secundò Verosimile dicitur illud, de cujus falsitate, aut veritate cum non constet evidenter, probari potest rationibus quibusdam, quæ illud suavisibile, & credile faciant apud multitudinem. Ad hanc verosimilitudinem attendunt Rhetores, & Oratores, quorum munus est de qualibet re proposita dicere aptè ad persuadendum; sive illud, quod suadere intendunt, sit verum, sive sit falsum. Et hæc verisimilitudo constituit Probabile Rhetoricum.

65. Denique illud Verosimile dicitur, quod, sive ei possimus, sive non possimus assentire ut vero, pro vero tamen habendum esse, idest operandum esse juxtà illud, dictat recta ratio. Et hoc Verosimile constituit Probabile Juridicum; illudque est, quod Judices servare tenentur, quando Actoris & Rei, aut est æqualis probatio, aut æquale jus utrique favet. Non enim jura præcipiunt Judicibus, ut probationem Rei, seu jus ipsius judicent verum, quando æqualis probatio, aut jus apparet ex parte Actoris; sed solum ut judicent juxtà probationem Rei, aut jus illi favens, ac si illa vera esset, & hoc esset verum. Unde sicut Reus, si ipsius probatio, aut Opinio illi favens vera esset, absolvendus erat; ita absolvendus est, quando inter ipsum, & Actorem datur par approbatio, & æquale jus.

66. Secunda etiam significatio, quæ usurpat Probabile pro Approbabili, sive digno approbatione, multiplex est: quia quot modis contingit aliquid esse dignum approbatione, tot modis etiam dicitur Probabile. Verum omissis iis, qui sunt abs re nostra, duas acceptiones hujus nominis *Probabile* sumpti pro approbatione digno, quæ ad intentum nostri operis maximè conducunt, considerandas assumo: unam, quæ spectat ad intellectum; & aliam, quæ spectat ad voluntatem. Nam aliud est Approbabile ab intellectu, & aliud à voluntate.

67. Approbabile, sive dignum approbari ab intellectu, dicitur illud, quod meretur judicari verum: & in hoc sensu Probabile idem est, ac dignum, cui intellectus adhæreat per assensum: & in hoc consistit Probabile intellectuale, quo utimur in Scientiis, & Artibus liberalibus, cum deficit manifesta veritas, ad assequen-

sequendam, quantum possumus, eamdem veritatem. Approbabile, seu dignum approbari à voluntate, dicitur illud, quod est ab illa eligibile, ut factibile honestè, & sine peccato, & in hoc sensu Probabile idem est, ac deducibile ad praxim honestè, & sine peccato, constituitque Probabile morale.

68. Omissio autem Probabili Poëtico, Rhetorico, & Juridico, quia ad rem nostram minimè faciunt, cum eorum explicatio eo tantum fine adducta sit à nobis, ut magis penetraretur natura Probabilis intellectualis; sciendum est, Probabile intellectuale, & morale inter se valdè differre: siquidem Probabile intellectuale respicit primariò veritatem objectivam, & propter illam, probationem. Probabile verò morale respicit præcipuè operationem ut honestè, & sine peccato ponendam, & propter hanc veritatem objectivam, atque etiam probationem; cum sine apparentia veritatis objectivæ non possit actio poni honestè, nec sine probatione in obscuris apparere veritas. Juxta hanc duplicem Probabilitatis explicationem, dupliciter dici potest Opinio probabilis, scilicet, intellectualiter, vel moraliter. Quæ distinctio altè menti commendanda est; quia ex illius ignorantia factum puto, ut in tradenda definitione Opinionis probabilis per ordinem ad regulandos actus humanos non collimaverint viri doctissimi, ut manifestè ostendam suo loco.

§. II.

Proponuntur prædicata communiter admissa ad constituendam veram Probabilitatem per ordinem ad intellectum.

69. **P**robabilitatem Opinionis consistere in motivo ejusdem Opinionis constat ex definitione Opinionis probabilis admissâ communiter à Doctores, esse videlicet illam, quæ *nitur motivo alicujus gravis, aut magni momenti*. Verum advertas velim, nomine motivi, juxta ea, quæ tradidimus n. 2., non solum intelligendum verum, & proprium motivum, sed etiam quodlibet determinativum ad affirmandam veritatem contingentem, quale diximus, cap. 1. sect. 1. §. 2. per totum, reperiri in propositionibus, quæ immediate opinantur, ut sunt prima principia opinandi. Solum superest

rest examinandum, quale debeat esse motivum Opinionis, ut illam constituat verè probabilem ut sic. Et primò quidem quòd debeat esse *fallibile*, ambigi non potest. Nam si infallibile sit, actus ex illo elicitus non erit Opinio probabilis, sed aut Scientia, aut Fides, aut Conclusio Theologica.

70. Communiter etiam admittitur debere esse *grave*, seu *magni*, non verò alicujus *momenti*, ut loquitur P. Sánchez in Sum. Decal. lib. 1. cap. 9. & rectè; nam cum vera Probabilitas includat prudentiam, hæc stare non potest sine motivo gravi, & magni momenti. Addunt aliqui debere esse ita grave, seu egregii adeò momenti, ut validè impellat, ac pertrahat intellectum ad assensum objecti, quod suadet. Sed hæc qualitas impellendi, ac pertrahendi validè intellectum ad assensum, sufficienter proponitur in ipsa gravitate, & magnitudine motivi; omne namque motivum quà tale movere debet ad aliquem assensum, ut mox dicemus; & si grave sit, & magnum, validè impellere debet ad assensum juxta mensuram suæ gravitatis, ac magnitudinis. Nihilominus claritatis gratiâ addi potest hoc prædicatum in descriptione Probabilitatis, & Probabilis.

71. Addunt alii motivum debere non solum esse grave, & magnum absolutè, sed etiam comparatiuè ad motivum oppositum; ita ut etiam in conspectu motivi oppositi valdè urgeat intellectum ad assensum illius partis, cujus est motivum. Ita expressè P. Terillus de Regul. morum quæst. 1. num. 7. apud Reverendissimum P. Thyrsum Gonzalez nostræ Societatis Præpositum Generalem meritissimum in Fund. Theol. moral. dissert. 1. §. 3. num. 15., ubi hæc habet: *Et quidem magnitudo hujus motivi sumi debet non solum absolutè, quatenus vehementer impellit secundum se, sed etiam relatè ad omnia in contrarium allata.* Et P. Esparza in Append. ad Opin. prob. art. 112., qui, *Ad probabilitatem Opinionis*, inquit, *requisitum in Proœmio à nobis fuit, ut nitatur Opinio fundamento, & absolutè, & comparatiuè magno, id est, fundamento, quod non solum seorsim, & secundum se sit difficile solubile, & validè pertrahat ad assensum, sed quod comparatum etiam cum fundamento oppositæ partis retineat adhuc vim magnam pertrahendi ad assensum.*

72. Hoc etiam prædicatum optimè addi claritatis gratiâ, & ad tollendam omnem ambiguitatem, & æquivocationem, quam aliqui passi sunt in concipienda gravitate, seu magnitudine motivi

ve-

veram Probabilitatem constituentis, non negaverim. Sed etiam negare non possum satis luculenter contineri, quamvis non adeò explicite, in priori prædicato, scilicet, quòd sit grave, idest, valide impellens ad assensum. Si enim ad constituendam veram Probabilitatem omninò necesse est, ut motivum valide, & vehementer ad assensum impellat; nisi vim illam impellendi exerrat etiam in conspectu motivi oppositæ partis, absolutè, & simpliciter dici non poterit, quòd impellit, ac pertrahit ad assensum, sed solùm quòd pertraheret, nisi adesset ab opposita parte motivum tantæ efficacæ, à quo penitus absorberetur.

73. Scio non deesse qui sentiant motiva, si sint æqualia, aut ferè æqualia ab utraque parte contradictionis (qualia necesse est esse, quando unum non exceditur ab altero notabiliter, hoc est, excessu magno). mutuò sese collidere, atque impedire, ne valide impellere possint ad assensum. Quorum Opinioni licet non assentiam utpotè falsæ, ut ostendam suo loco: hoc tamen illi deferre volo, ut modò ab illa præscindam; quia solùm tradere intendo prædicata veræ Probabilitatis in genere, vel ab omnibus admitenda, vel communissimè admissa. Quapropter, quando dicimus motivum debere esse magnum, & validum non solùm absolutè, sed etiam comparative ad motivum oppositæ partis; non est intelligendum respectivè ad intellectum vel omnium sapientum, vel alicujus, aut aliquorum determinatè. & multò minùs respectivè ad intellectum judicantis Opinionem esse probabilem in genere; sed præcisivè, eodem prorsus modo, quo philosophabimur in sequenti §. de sufficientia motivi in actu primo ad assensum.

74. Sed dices, in asserendo hoc prædicato laborasse nos falsâ suppositione, cùm supponamus motivum minùs validum, & efficax non solùm esse magnum absolutè, & secundum se, sed etiam comparative ad validius, & efficacius; quod dici non potest: sicuti dici non potest mons magnus comparative ad alium montem ille, qui exceditur ab alio; neque pondus comparative magnum ad aliud pondus, quod illo magis ponderat in statera: nam, secundum Aristotelem 1, Rhetoric. cap. 7. *Magnum est excedens*. Ergò etiam dici non debet comparative magnum motivum respectu alterius motivi; à quo superatur.

75. Serione, an joci causâ dicantur hæc à Viris coeterò qui poetissimis, penitus ignoro. Verùm si serio dicuntur; quis non

videat egregiè hallucinatos, & solemnem passos æquivocationem? Nam ly, *magnum*, aliquandò fumitur negativè, & idem est, ac non exiguum; aliquandò positivè, & idem est, ac excedens; quare, licèt in hoc secundo sensu non possit mons minor esse comparativè magnus respectu majoris, potest tamen esse in primo. Quis enim neget montem primariæ magnitudinis, etiamsi excedatur ab alio per ulnam: dici posse, etiam comparativè ad excedentem, non exiguum, adeòque magnum? Idem dicendum de ponderoso, ut mille respectu ponderosi, ut mille, & unum, quod etiam comparativè ad illud non est exiguum, & in hoc sensu magnum. Eodem modo *validum*, & fortè fumitur à nobis negativè pro non debili, & imbecilli; in quo sensu, adhuc comparativè ad fortius, & validius, & forte, & validum est.

76. Deindè, etiamsi *magnum* fumatur pro illo, quod excedit, adhuc negari non debet dari posse motivum, quod excedatur ab altero, (dumodò excessus non sit notabilis) & tamen magnum sit etiam comparatum cum motivo, à quo exceditur; quia *magnum*, per Aristotelem ex interpretatione P. Sylvestri Mauri in dict. cap. Philosophi, *est quod excedit pleraque ejusdem generis*. Nihil autem vetat, quod unum motivum excedat pleraque sui generis, & nihilominus excedatur exiguo tantùm excessu ab altero. Stante autem hoc exiguo excessu, adhuc comparatum cum motivo excedente magnum est. Quòd si hoc comprobandum esset paritatibus physicis, plures adducere possem: sed in re adeò clara, & quæ in magno exiguum habet momentum, immorari non libet.

77. Addunt alii cum P. Terillo de Regul. mor. disp. 1. nu. 7. apud P. Generalem dissert. 1. §. 3. num. 15. in fin., vim illam validam pertrahendi intellectum ad assensum, tum absolutè, tum comparativè oriri debere ab ipso motivo præcisè *vi sue magnitudinis tam absolutæ, tam comparativæ, & non ex affectu, ac propensione ejus, cui proponitur; sed, ut alii loquuntur, sine præcipitatione, & passione*. Addo ego potiori jure: *Et non ex ignorantia*. Evenit enim aliquandò, motivum, quod reverà leve est, & debile, apparere Viris coëteròqui sapientibus non solum validum, & forte absolutè, & comparativè, sed etiam validius, & fortius ex indebita rerum apprehensione, & penetratione: sicuti præsumendum est apparuisse suis Authoribus Opiniones damnatas à Summis Pontificibus ut improbables. Dixi, *potiori jure; quia.*

quia prædicatum P. Terilli satis insinuat in prudentia, quam diximus requiri ad veram Probabilitatem. At verò quòd gravitas motivi tùm absoluta, tùm comparativa non appareat ex ignorantia opinantis, si non sit culpabilis, videtur pertinere ad prudentiam.

§. I I I.

Declaratur, in quo sensu admittendum sit inter requisita veræ Probabilitatis intellectualis, quòd motivum Opinionis debeat esse sufficiens ad assensum absolutum, & prudentem circa veritatem objectivam.

78. **D**ifficiliùs quæretur: Num ad constituendam veram Probabilitatem Opinionis requiratur in motivo tanta gravitas, & magnitudo non solum absoluta, sed etiam comparativa ad magnitudinem, & gravitatem motivi stantis pro opposita parte, ut debeat judicari sufficiens in actu primo ad impellendum, ac promovendum intellectum ad assensum absolutum, & prudentem circa veritatem objectivam Opinionis, si ad eliciendum adigatur ex imperio voluntatis? Erit fortassè, qui putet hujus quæstiti rectam decisionem pendere ab illa quæstione modò satis celebri: An inter motiva gravia, sed æqualis, aut ferè æqualis momenti, propositionum contradictoriarum possit intellectus elicere absolutum, & prudentem assensum circa unam, vel alteram pro libito voluntatis? Sed decipitur, si loquamur de constitutivis veræ Probabilitatis in genere, & non in specie, idest, præscindendo à differentiis ipsius Probabilitatis intellectualis, ut hic loquimur. Nam etiam concessâ inter æqualitatem motivorum ab utraque parte contradictionis necessariâ suspensione intellectus ab assensu utriusque partis, adhuc verum puto ad constituendam veram Probabilitatem omninò requiri eam sufficientiam in actu primo, sed modo inferiùs explicando.

79. Dico igitur ad constituendam veram Probabilitatem intellectualem in genere, omninò necesse esse, motivum apparere sufficiens in actu primo ad eliciendum assensum absolutum, & pru-

prudentem circa veritatem objectivam propositionis opinabilis per ordinem ad intellectum, vel alicujus, vel aliquorum Sapientum, præcisivè ab hoc, an sim ego, vel alius; an sint isti, vel illi. Ad plenam, atque perfectam hujus Conclusionis probationem, tria mihi probanda sunt. Primum est, motivum, in quo fundatur vera Probabilitas, debere esse sufficiens ad pertrahendum intellectum ad aliquem assensum prudentem circa veritatem objectivam opinionis. Secundum est, hunc assensum circa veritatem objectivam debere esse absolutum, non verò modalem, seu de modo *fortassè*. Tertium denique est, hunc assensum absolutum circa veritatem objecti opinabilis, idest, inevidentis, respicere intellectum alicujus, vel aliquorum Sapientum præcisivè; idest, præscindendo ab intellectu meo, vel alieno, istius, vel istorum, illius, vel illorum Sapientum.

80. Ostendo primum, videlicet, motivum veræ Probabilitatis, seu Opinionis veræ probabilis debere esse sufficiens in actu primo ad aliquem assensum: quod mihi æquè verum apparet, ac apparet motivum esse motivum. Implicat enim concipi motivum validum, & grave assentiendi, quod non sit sufficiens in actu primo ad movendum intellectum ad prudentem assensum. Patet hoc manifestè ex ipsa notione motivi gravis, quod tale dicitur à movendo, seu à vi motiva, quam habet in actu primo, impellendi ad prudentem assensum: ergo, si concipias motivum aliquod grave assentiendi objecto *A*, quod insufficiens sit in actu primo ad movendum intellectum ad assensum prudentem ejusdem objecti *A*, concipis chimæram, scilicet motivum grave assentiendi objecto *A*, quod non est motivum grave assentiendi objecto *A*. Confirmatur: quia sicuti non concipitur esse motivum amandi objectum *A*, id quod non est sufficiens in actu primo ad impellendam voluntatem ad amorem: ita non concipitur esse motivum assentiendi objecto *A*, id quod non est sufficiens in actu primo ad impellendum intellectum ad assensum objecti *A*.

81. Ostendo etiam secundum; scilicet, motivum, in quo fundatur vera Probabilitas, debere esse sufficiens ad pertrahendum intellectum ad assensum absolutum; nec sufficere ut moveat ad modalem de modo *fortassè*, per hunc actum formidolosum: *Fortassè objectum est verum*. Argumentor itaque primò. Quia si motivum non concipitur cum sufficientia in actu primo ad movendum intellectum alicujus, vel aliquorum Sapientum præcisivè

sivè, ut mox declarabimus, ad assensum absolutum, nullo modo dici potest, quòd sit validum, & forte etiam comparative ad motivum partis oppositæ, quod supponitur esse sufficiens in actu primo ad assensum absolutum: ergo deficit illi unum ex requisitis veræ Probabilitatis intellectualis.

82. Sequelam Antecedentis probò primò ex natura comparationis, quæ exigit, ut, si comparentur duo extrema cum aliquo tertio ad deprehendendam eorum æqualitatem, aut inæqualitatem, debeat illud tertium eodem modo sumi, quando comparatur cum uno, ac quando comparatur cum altero: Ergo cum comparentur motiva propositionum contradictoriarum circa vim, & sufficientiam in actu primo movendi ad assensum, debet assensus eodem modo sumi, quando comparatur cum uno, ac quando comparatur cum altero; non verò comparari unum cum assensu absoluto, & alterum cum modali, seu de modo *fortasse*.

83. Probo secundò. Quia assensus absolutus est notabiliter valdè perfectior assensu modali, sive de modo *fortasse*: Ergo motivum movens solummodò ad assensum de modo *fortasse* non est comparative magnum, comparatione factâ cum motivo impellente ad assensum absolutum. Probatur Consequentia. Quia motivum movens ad actum valdè notabiliter perfectiorem est multò perfectius motivo movente ad actum valdè imperfectiorem: exempli gratiâ, motivum, quod movet ad assensum evidentem, multò perfectius est motivo movente ad assensum probabilem circa idem objectum materiale: Ergo sicut motivum movens ad assensum probabilem non est comparative magnum, sive validum, & forte, comparatione factâ inter ipsum, & motivum movens ad assensum evidentem: ita neque motivum movens ad assensum tantummodò modalem est comparative magnum, & validum, comparatione factâ inter ipsum, & motivum movens ad assensum absolutum. Antecedens ostenditur: tum quia per assensum absolutum, licet inevidentem, possidet intellectus aliquo modo veritatem, quapropter eo habito in difficilibus, & obscuris solet quiescere. Per assensum verò modalem de modo *fortasse* nullo modo possidet veritatem; cum æquè verè dicere possit, *Fortasse objectum est falsum*, ac dicit: *Fortasse est verum*; ac proinde possideret, & non possideret modaliter veritatem. Tum quia assensus absolutus potest esse regula actionum humanarum, ut honestè

Atque fiant: assensus verò modalis de modo *fortassè* hujusmodi regula esse non potest. Tum quia etiam assensus absolutus de veritate objecti necessariò excludit ab intellectu assensum absolutum de falsitate ejusdem objecti: quem assensum secum compatitur assensus modalis de modo *fortassè*, siquidem stat posse me judicare fortassis objectum esse verum cum absoluto judicio quòd sit falsum.

84. Argumentor secundò. Judicium illud de modo *fortassè*, scilicet, *Fortassè objectum est verum*, non habet pro objecto veritatem objectivam actus opinativi, de quo formidat formidine morali, sed periculum falsitatis objecti opinati: ergo extra rem affertur ad decisionem præsentis difficultatis (quæ in hoc versatur, an ad constituendam veram Probabilitatem intellectualem requiratur, ut motivum appareat sufficiens in actu primo ad movendum intellectum ad assensum veritatis objectivæ propositionis opinabilis) actus ille formidolosus de modo *fortassè*, qui non habet pro objecto veritatem objectivam propositionis opinabilis, sed tantummodò periculum falsitatis. Antecedens probatur. Quia actus formidolosus, per quem dicit opinans: *Fortassis objectum, cui ego assentior ut vero, est falsum*: est judicium de periculo falsitatis in actu judicante objectum esse verum, ut ostendimus n. 42.: ergo actus formidolosus, per quem dicit opinans: *Fortassis objectum, quod ego judico esse falsum, est verum*: est judicium de periculo falsitatis in actu judicante objectum esse falsum: Ergo non habet pro objecto veritatem objectivam.

85. Argumentor denique tertio. Vel enim actus ille formidolosus: *Fortassè objectum est verum*: aut alius quicumque illi æquivalens, est modalis ex parte objecti, vel ex parte actus. Si sit modalis ex parte objecti, manifestum est eum non habere pro objecto veritatem objectivam actus opinativi saltem adæquatè; quia habet etiam pro objecto ipsum modum, ac proinde non conducit ad præsentem difficultatem enodandam, quæ in hoc consistit, ut proximè dicebam, an inter constitutiva veræ Probabilitatis debeat ingredi sufficientia motivi in actu primo ad movendum intellectum ad assensum veritatis objectivæ, & quidem non modificatæ, sed absolutæ. Si verò dicatur modalis ex parte actus; præterquam quòd à Dialecticis nulla talis propositio modalis admittitur, cum per illos omnis propositio modalis talis sit ex objecto; ostenditur esse impossibilis; quia omnis verus assen-

sus ex parte actûs est absolutè assensus: igitur modalis esse non potest ex parte actûs.

86. Confirmatur, & declaratur ratio facta. Quando assensus ille formidolosus, *Fortassè hoc est verum*, dicitur modalis ex parte actûs, vel per ly, *modalis*, distrahitur, vel contrahitur ratio assensûs. Si distrahitur: vagamur, ut dicebam, extra difficultatem. Si verò contrahitur: Ergo iste assensus, *Fortassè hoc est verum*, est verè, propriè, & simpliciter assensus, non minùs ac sit iste: *Hoc est verum*: ac proinde non est intelligibile, quomodò sit modalis ex parte actûs; esse enim verè, propriè, & simpliciter assensum, est esse assensum omninò absolutum ex parte actûs, ut patebit benè terminos penetranti. Non urgeo hujusmodi assensum formidolosum non esse opinativum, sed scientificum; quia hoc inferiùs ostendemus agentes de Probabili respectivè.

87. Ostendo denique tertium. Et primò, quòd non requiratur, ut appareat sufficiens in actu primo ad eliciendum assensum circa veritatem objectivam omnium Sapientum, manifestum est: quia cùm rarò contingat, & contingere possit, attentâ varietate judiciorum humanorum, ut in obscuris, & inevidentibus omnes omninò Sapientes conspirent in unum, omnes ferè Opiniones essent improbabiles, si ad constituendum Probabile opinativum ut sic, concipienda esset in motivo sufficientia in actu primo ad permovendum intellectum omnium Sapientum ad assensum veritatis objectivæ. Quòd autem non requiratur in motivo sufficientia ad permovendum intellectum illius, qui Opinionem enunciat esse probabilem, evincitur ex eo, quia alioquin nemo posset judicare probabilem eam Opinionem, cui ipse non posset assentire; quod est contra manifestam experientiam Doctorum approbantium ut probabiles Opiniones, quas judicant falsas. Denique quòd non requiratur illa sufficientia respectivè ad aliquos Sapientes determinatè, sed sufficere ad aliquos præcisivè, patet; quia non est major ratio de istis, quàm de illis.

88. Hinc, & quidem à fortiori, patet falsam esse sententiam illorum Probabilioristarum, qui ad constitutiva veræ Probabilitatis per ordinem ad intellectum requirunt in motivo tantam præeminentiam in vi motiva ad assensum, ut evidenter superet longo intervallo motivum partis oppositæ, si tamen loquantur de Probabilitate in genere, non verò in determinata specie. Patet,

tet, inquam, esse falsam, etiamsi admittatur ut verum non posse intellectum assentiri objecto, nisi illius motivum sit evidens, & manifestè multò magis validum ad pertrahendum intellectum ad assensum, quàm oppositum. Ratio est: quia ad judicandum aliquam Opinionem esse probabilem in genere, sufficit, ut illius motivum appareat sufficiens in actu primo ad extorquendum assensum alicujus, aut aliquorum Sapientum præcisivè: ut autem hoc modo appareat, sufficit, ut appareat tanta cum vi, quantum habent motiva, ratione quorum Sapientes communiter duci solent in Opiniones oppositas. Et hujus ultima ratio à priori est: quia hoc ipso quòd appareat cum hac vi, prudentissimè judicari potest, etiam motivum oppositum, si se exhibeat evidenter multò magis verosimile, fortitutum apud aliquos Sapientes eandem apparentiam, quam habet apud me motivum oppositum: quin propterea censendi sint apud communitatem Sapientum aut temerè, aut ignoranter processisse.

SECTION II.

De variis divisionibus Probabilis intellectualis.

§. I.

De Probabili absolute, & respectivè.

89. **P**ROBABILITAS alia est actualis, alia possibilis. Nam aliud est aliquam propositionem esse actu probabilem; aliud verò esse possibile, eam esse Probabilem. Dantur enim propositiones, quæ actu Probabiles non sunt, quia vel nullum apparet motivum suadens illarum veritatem; vel, si aliquod apparet, non est adeò grave, & magnum, ut vi gravitatis, & magnitudinis suæ movere possit intellectum alicujus, vel aliquorum Sapientum ad prudentem assensum. Tales sunt præ quædam considerationes, quæ nullum aliud fundamentum habent, quàm authoritatem alicujus contemplativi. Sicut igitur antiquitus dabantur aliquæ propositiones, quæ non apparebant probabiles, quia illarum fundamenta latebant humanum intellectum, quibus detectis probabiles factæ sunt: ita indubitatum est dari modò mul-

multas, quæ non apparent probabiles, quia non habemus fundamentum solidum, & firmum judicandi veras, quæ decursu temporis, apparentibus earum fundamentis, evadent probabiles. De hac possibili Probabilitate hîc non loquimur, quia ad nostrum Institutum nihil conducit; sed solum de actuali.

90. Probabilitas actualis dividi solet in absolutam, & respectivam. Sed adverte, ne, dum audis dari Probabile absolute, seu, ut alii loquuntur, Probabile in se, tibi in animum inducas dari aliquod Probabile per ordinem ad intellectum, quod non sit respectivum ad assensum alicujus, vel aliquorum Sapientum: quia hoc, quod est dicere ordinem ad assensum alicujus, vel aliquorum Sapientum, est de essentia Probabilis in genere, ut ostendimus num. 79. Quare Probabile absolute, seu in se, debet intelligi per ordinem ad assensum alicujus, vel aliquorum Sapientum indeterminate, quatenus non dicit in suo conceptu assensum istius potius Sapientis, quam alterius, meum potius, quam alienum: ita tamen, ut assensus non intelligatur positus in actu, sed ponibilis.

91. Hoc posito, in primis rejicienda venit ut insufficiens descriptio illorum Recentiorum, qui volunt, Opininem esse absolute probabilem, nihil aliud esse reipsâ, & seclusâ contentione de nomine, quam aliquos Viros probos; & sapientes, post diligentem veritatis inquisitionem, idest, post accuratum studium; & diligens examen rationum, & fundamentorum pro una, & altera parte, citra passionem, & culpam, judicasse illum actum esse honestum, vel saltem licitum, & lege Divinâ non prohibitum, ob fundamenta, quæ illis visa sunt magna, & gravia, ac digna impetrare assensum ab homine perito, & prudente: idest, ob fundamenta, quæ infra infallibilitatem, & evidentiam illis visa sunt urgentiora fundamentis partis contrariæ; nullus enim Vir prudens, probus, & doctus judicare potest rem esse licitam, quin pro hac parte inveniat majus fundamentum, quàm pro contraria. Hoc ipso, quod illi Viri probi, & sapientes ita judicaverint; & postea non sit inventum aliquod argumentum, quod communiter apud doctos illam sententiam de falsitate convincat; nec prodierit aliquod Ecclesiæ decretum, quo illa doctrina notâ aliquâ afficiatur; censetur illa Opinio absolute, & in communi estimatione probabilis.

92. Hujusmodi tamen descriptio ex pluribus est insufficiens. Omissio enim quod in illam obtrudatur Virum prudentem, doctum,

Atum, & pium non posse judicare rem esse licitam, quia pro ea parte inveniatur majus fundamentum, quam pro contraria; quod alibi probabitur esse falsum: sanè id non erat assumendum in descriptione Probabilitatis absolutæ, seu Opinionis absolutæ, & in se probabilis; cum omnis definitio, & descriptio tradenda sit per prædicata saltem communiter admissa, nisi forte prædicata differentialia sint ita controversa, ut solum assumpto prædicato, quod est controversum, possit ipsa res definiri, aut describi; quod certè non accidit in præsentī, ut patebit ex descriptione à nobis tradenda. Sed etiam hoc omisso, aliundè ostenditur hujusmodi descriptio ex pluribus insufficiens.

93. Primò enim describit Probabile absolutè per actualem approbationem Sapientum; in quo sanè confunditur absolutè Probatum, sive Approbatum ut verum cum absolutè Probabili, seu Approbabili ut vero, quæ confundenda non sunt. Nam, licet quod absolutè approbatur ut verum ab aliquibus Sapientibus post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem, & culpam (addo etiam, & ignorantiam) censi debet absolutè Probabile, quia ab actu ad potentiam bona est argumentatio; falsum nihilominus est omnem Opinionem, quæ absolutè Probabilis est, debere esse de facto approbatam ab aliquo Viro pio, non secus ac falsum est, omne honestè volibile fuisse volitum ab aliquo Viro pio, & omne demonstrabile fuisse demonstratum ab aliquo Homine docto. Sicut ergò possum cognoscere aliquid esse honestè volibile, quin cognoscam fuisse volitum, & demonstrabile, quin cognoscam fuisse demonstratum: ita etiam possum cognoscere aliquid esse Probabile, seu Approbabile, quin cognoscam fuisse approbatum.

94. At unde, inquires, cognoscam Opinionem aliquam esse Probabilem, seu Approbabilem ut veram ab aliquo, vel aliquibus Sapientibus, quin propterea temeritatis, aut ignorantie redargui possim à communi sensu Sapientum, si de facto non videam eam fuisse approbatam ut veram ab aliquo, vel aliquibus eorum? Numquid divinare licebit? Respondeo juxta dicta, ad id dignoscendum non oportere divinum esse: quia qui judicat juxta ea, quæ plerumque contingunt, prudenter judicat sine ulla divinatione. Si ergò pro utraque parte contradictionis sese offerant fundamenta gravia, & talia qualia sunt, quæ dividere solent Sapientes in oppositas Opiniones absque eo, quòd apud

communitatem Sapientum notam subeant aut temeritatis, aut ignorantia; utique utramque partem contradictionis esse absolute Probabilem, mihi prudenter persuadeam, etiamsi ignorem dari Sapientes, qui unam, & alteram amplectantur ut veram.

95. Doctrina ista adeò vera est, ut etiam sit extendenda ad casum, in quo ego iudicem unam partem contradictionis habere pro se motivum fortius, & validius, adeòque illam iudicem veram, & oppositam falsam. Ratio est: quia non obstantibus iudiciis istis, prudenter possum iudicare motivum partis, quam iudico falsam, licet mihi non æquè validum, ac oppositum appareat, tale esse, ut juxta communem, & ordinarium modum, quo Sapientes judicant in obscuris, & inevidentibus, illud ipsum motivum, quod ego cenſeo magis validum, & forte, alicui, aut aliquibus Sapientibus futurum minùs validum, & forte; & è contra motivum, quod ego cenſeo minùs validum, & forte, futurum magis validum, & forte; quin ob hoc cenſendi sint apud communitatem Sapientum aut temerarii, aut ignorantes.

96. Deficit secundò ista descriptio: quia cum Probabile absolute dividatur in absolute Probabile ab intrinseco, sive à ratione, & in Probabile ab extrinseco, seu ab auctoritate, per illam solum explicatur Probabile ab extrinseco, seu ab auctoritate; quare mutila est, & manca, utpotè quæ non convenit omni absolute Probabili: cum reverà non minùs dentur Opiniones absolute probabiles à ratione, quàm ab auctoritate. Quòd autem prædicta descriptio non conveniat absolute Probabili à ratione, manifestum est; cum in illa solum consideretur auctoritas virorum Doctorum, prudentium, & piorum: quæ si tanta sit, ut illorum Opinio mereatur dici absolute Probabilis, erit illa Opinio absolute quidem Probabilis ab extrinseco, sive ab auctoritate Sapientum, non verò à ratione.

97. Deficit tertio: quia optimè stare potest aliquos Viros doctos, probos, & prudentes approbare ut veram aliquam propositionem ob fundamenta, quæ illis visa sunt magna, & urgentiora oppositis, infra evidentiam, citrà passionem, & culpam; & nihilominùs ejusmodi propositionem non esse absolute probabilem, quamvis contrà eam nullum sit adinventum argumentum demonstrativum, nec ullum prodierit Ecclesiæ decretum; quia niti potest fundamento adeò debili, & levi, ut à Sapientibus communiter habeatur pro improbabili, quamvis oppositum de-

mon-

monstrari nequeat, neque ipsa reprobata sit aliquo Pontificio decreto. Exempli passim occurrunt non solum in speculativis, sed etiam in moralibus. Sed nobis pro præsentis sufficiat Opinio Vasquez Opusc. de Restit. cap. 2. §. 2. dub. 1. num. 5. docentis cum Angelo dominum teneri in conscientia ad noxam, quando illius mancipium, vel animal damnum intulit tertio, sive servum, aut animal, quod damnum intulit, tradendo, sive solvendo æstimationem damni illati. Hæc Opinio, utpotè levi motivo innixa, censetur communiter improbabilis à Sapiantibus, quamvis Angelus, & Vasquez fuerint Viri docti, & prudentes, & pii, nec ulla demonstratio contra eam inventa fuerit, nec Pontificio ullo decreto confixa sit.

98. Vera itaque descriptio Opinionis absolutè, sive in se probabilis deducenda est ex dictis superiori Sectione. *Est enim illa, quæ habet motivum quidem fallibile, sed adeò grave, seu tanti momenti, ut adhuc in conspectu motivi partis oppositæ sit sufficiens in actu primo impellere intellectum alicujus, vel aliquorum Sapientum indeterminatè, & vagè ad eam approbandam ut absolutè veram, quin propterea possit, vel possint redargui temeritatis, aut ignorantia apud communitatem Sapientum.* In hac descriptione, si benè attendas, invenies omnia prædicata, quæ ad constituendam veram Probabilitatem in genere diximus requiri ex communi consensu Doctorum, appositâ particulari differentiâ per illa verba: *Indeterminatè, & vagè*: à qua indeterminatione præscindit Probabile ut sic.

99. Consultò dixi: *Quin redargui possint temeritatis, aut ignorantia apud communitatem Sapientum*: nè scilicet inter Opiniones absolutè Probabiles numerentur Opiniones illæ, quæ alicui, aut aliquibus Sapientibus visæ sunt niti fundamento gravi, & sufficienti in actu primo ad prudentem assensum, quæ tamen communiter à Sapientibus reprobantur ob debilitatem fundamentorum ab illis clarè perceptam: quæ Opiniones reverà absolutè probabiles non sunt, quamvis suis Authoribus Probabiles apparuerint. Tum etiam nè à vera Probabilitate absoluta deicerem alias, quæ quamvis alicui, aut aliquibus Sapientibus non sufficienter fundatæ judicantur, nihilominus communiter à Sapientibus recipiuntur, ut benè fundatæ; quæ Opiniones reverà sunt probabiles absolutè.

100. Poteram equidem paucioribus verbis Probabile absolu-

rè in se describere, & circumscribere; sed volui morem gerere ingeniis aliquorum, quibus si non proponantur expressè, & per formalia verba omnia requisita ad constituendam veram Probabilitatem, statim descriptionem rejiciunt ut mancā, suspicanturque ideò sileri, quia negantur. Quòd si non sis ingenii adeò fastidiosi, & scrupulosi, dic: *Opinio Probabilis est illa, quæ potest approbari ut vera fallibiliter ab aliquo, vel aliquibus Sapientibus indeterminatè, & vagè sine nota temeritatis, aut ignorantiae.* Quæ enim fusè, & otiosè retulimus in superiori descriptione, satis quidem hic continentur, si benè termini penetrentur.

101. Statutâ semel verâ definitione, seu descriptione Opinionis absolūtè probabilis, facile est definire, sive describere Probabile respectivè; quæ solum per hoc differunt, ut prima dicat ordinem ad intellectum Sapientis, aut Sapientum indeterminatè, & vagè; secunda verò ad intellectum Sapientis determinatè, scilicet meum, si sit probabilis mihi; & alienum, si sit probabilis aliis. Quapropter, si demas à tradita definitione illud, *indeterminatè, & vagè*, & illius loco ponas *determinatè*, habes veram descriptionem Probabilis respectivè, quam tibi ob oculos pono. *Opinio probabilis respectivè est illa, quæ habet motivum fallibile quidem, sed adeò grave, seu tanti momenti, ut adhuc in conspectu motivi oppositi sit sufficiens ad movendum in actu primo aut me determinatè, aut alium determinatè ad eam approbandam ut absolūtè veram, quin propterea velego, vel alius, qui assentimus, temeritatis, aut ignorantiae redargui possimus à communitate Sapientum.* Aut brevius sic: *Opinio respectivè probabilis illa est, quæ potest approbari ut vera, licet cognoscatur non repugnare esse falsam determinatè à me, sive determinatè ab altero sine nota temeritatis, aut ignorantiae apud commune Sapientum.*

102. Dices. Si ego approbem aliquam Opinionem ut veram, quia illius motiva mihi apparent manifestè efficaciora, & urgentiora motivis oppositæ partis, & si communitas Sapientum iudicet hujusmodi motiva levia, & debilia, non ideò illa Opinio definit esse probabilis mihi, donec illius motiva mihi apparent efficaciora, & urgentiora motivis partis oppositæ: Ergò ut Opinio sit probabilis respectivè, non requiritur non posse incurri notam temeritatis, aut ignorantiae apud commune Sapientum. Respondeo Opinionem illam futuram mihi probabilem probabilitate apparente, non tamen futuram probabilem in re: sicuti quando

quando propositio, quæ in re vera non est, mihi apparet vera. Hic autem describere intendimus Opinionem probabilem in re, idest, habentem omnia constitutiva veræ Probabilitatis respectivè probabilis; non verò Probabilitatem, quæ in re possit esse improbabilis.

103. Quæres: An omnis Opinio absolutè probabilis, & à me cognita. & judicata ut talis, sit etiam mihi respectivè probabilis? Huic quæstioni, si respondendum esset juxta doctrinam cap. 4. à nobis stabiliendam de libertate intellectus opinandi prudenter quamlibet contradictionis partem inter motiva æqualis, aut ferè æqualis verosimilitudinis, respondendum esset affirmativè. Siquidem cum ad Probabilitatem absolutam Opinionis requisitum sit à nobis, ut habeat motivum non solum absolutè, sed etiam comparativè validum, & forte; hoc ipso quòd judico aliquam Opinionem esse absolutè probabilem, judico habere motivum validum, & forte non solum absolutè, sed etiam comparativè ad motivum partis oppositæ: Sed quando judico motivum esse validum, & forte absolutè, & comparativè, possum prudenter assentiri objecto: Ergò quando apparet absolutè Probabile, illi possum prudenter assentiri.

104. Si verò loquamur in sententia docente intellectum posse solum assentire illi parti contradictionis, pro qua apparet validius, & urgentius motivum; non omnis Opinio absolutè Probabilis est mihi Probabilis per assensum ad illius veritatem objectivam. Patet hoc manifestè: Quia potest Opinio apparere absolutè Probabilis, quin mihi appareat ex parte illius motivum fortius, & validius; Sed in hac Sententia solum illa Opinio potest à me approbari ut vera, quæ habeat motivum fortius, & validius: Ergò in hac Sententia Opinio absolutè Probabilis, etiam si à me cognita ut talis sit, non est mihi Probabilis per assensum absolutum ad illius veritatem objectivam, ac proinde non est mihi Probabilis respectivè, sive non est Probabilis respectu mei.

105. Dices. Ille, qui judicat aliquam Opinionem esse absolutè, & in se Probabilem, necessariò judicat eam habere sufficiens motivum in actu primo movendi intellectum ad assensum absolutum, & prudentem; Sed qui hoc judicat de aliqua Opinione, hoc ipso talis Opinio potest ab illo approbari ut vera assensu prudenti, & absoluto: Ergò est illi probabilis per assensum absolutum, & prudentem ad illius veritatem objectivam: Ergò est illi

Pro-

Probabilis respectivè, seù respectu illius est Probabilis. Respon-
deo distinguendo Majorem: respectu alicujus, aut aliquorum
Sapientum indeterminatè, & vagè, concedo Majorem: respec-
tu alicujus, aut aliquorum determinatè, sive determinatè res-
pectu sui intellectûs, nego Majorem; & negatâ Minori, nego
etiam utramque Consequentiam. Ut Opinio sit mihi Probabi-
lis, sive per assensum ad hoc judicium quòd ipsa Opinio sit Pro-
babilis absolutè, sufficit ut judicem aliquos, vel aliquem Sa-
pientem (quicumque ille sit, sive ego, sive alius) posse illam
judicare veram veritate objectivâ; ut autem sit mihi Probabilis
respectivè, sive respectu mei, debeo judicare me posse assentiri
illius veritati objectivæ: hoc autem judicium habere non potest
ille, qui judicat neminem posse assentiri nisi Opinioni verosi-
miliori.

§. I I.

De Probabili intellectuâli primæ, & secundæ speciei.

106. **J**Uxtà duplicem speciem Formidinis subjectivæ, logi-
cæ videlicèt, & moralis, de quibus satis actum est
à nobis cap. 1. sect. 2. per totam; duplex etiam species Opinio-
num Probabilium per ordinem ad intellectum necessariò admit-
tenda est. Prima species est illarum, quæ admittentes logicam
Formidinem, moralem (saltem prudentem) excludunt. Con-
tingit autem Opinionem excludere moralem Formidinem, quan-
do pro illa stat motivum inevidens quidem, sed ità validum, &
forte, ut sufficiat ad prudentem assensum; & contrà se, vel pro
parte opposita nullum apparet motivum; aut si aliquod apparet,
illud vel est absolutè debile, & leve, vel saltem comparativè,
ut diximus dicta sect. 2. §. 4. num. 48., & 49. Secunda species
est illarum, quæ non solum logicam, sed etiam moralem, eam-
que prudentem Formidinem admittunt. Id autem evenit, quan-
do utraque pars contradictionis opinabilis habet pro se momenta
valida, & fortia tum absolutè, tum comparativè, idest, sine
excessu notabili unius supra aliam, ut dictum est ibidem nu. 50.

107. Quòd autem diversas Opinionum species constituent
Formido logica, & moralis, in dubium vocari non debet, cum
ipse

ipsæ Formidines sint essentialiter diversæ . Quamvis enim utraque consistat in iudicio intellectûs enuntiantis actum esse expositum falsitati , ex dictis num. 24. ; non tamen eodem modo enuntiat expositum , quando formidat Formidine logicâ , ac quando morali : siquidem quando formidat Formidine logicâ , enuntiat actum suum esse expositum falsitati per meram non repugnantiam falsitatis in actu ; quando verò formidat moraliter , enuntiat actum suum esse expositum falsitati , asserendo dari periculum falsitatis in actu , seu nè actus sit falsus . Cum verò non repugnantia ad falsitatem , & periculum falsitatis sint objecta essentialiter diversâ , sequitur ipsa iudicia in ejusmodi objecta tendentia essentialiter diversâ esse ; ac proindè essentialiter diversas ipsas Formidines , logicam videlicèt , & moralem .

108. Non deest , qui duabus hisce speciebus Opinionum probabilium addat tertiam de modo *Fortassè* , quando videlicèt non assentimur absolute objecto , sed solum modaliter , enuntiantes illud fortassè verum . Huic tamen Opinioni (quamvis ad eam firmandam multa acutè , & ingeniosè excogitaverint) acquiescere non possum : tum propter ea , quæ à me tradita sunt n. 81. & seq. ; tum etiam quia , ut ibidem insinuabam , talis actus de modo *Fortassè* non est opinativus , sed scientificus : igitur constituere non potest tertiam speciem Opinionum probabilium . Antecedens ostenditur . Quia per hujusmodi actum : *Fortassè objectum est verum* : non assentimus veritati ipsius objecti , sed periculo , quod datur , nè Opinio , cui assentimus , sit falsa ; & opposita , cui dissentimus , sit vera . Hoc autem , quando pro utraque parte contradictionis datur motivum validum , & grave , sed simul æquale , aut ferè æquale , est omninò evidens , non autem merè Probabile .

109. Explico vim argumenti . Si quis assensum præbeat , ut veræ , sententiæ Aristotelicæ de Continuo in partes non tot quin plures divisibili , cum Formidine tamen morali , nè fortè falsa sit , & vera sententia Zenonis judicantis idem Continuum componi ex indivisibilibus , per hanc propositionem modalem : *Fortè sententia Aristotelis non est vera , sed vera Zenonis* : non assentit falsitati sententiæ Aristotelis , neque veritati sententiæ Zenonis , sed solum dari periculum nè Aristotelis sententia falsa sit , & vera Zenonis ; quia iste est sensus harum propositionum : *Fortassè sententia Aristotelis est falsa , fortassè sententia Zenonis est vera* : ut de-

cla-

claratum est supra. Hoc autem periculum dari omnino est evidens, & non merè probabile, si supponatur, rationes allatas à Zenone pro sua sententia esse fortes, & validas non solum absolute, sed etiam comparative ad Aristotelicas. Ratio à priori est: quia dari periculum falsitatis in sententia Aristotelica, est idem physicè, ac dari motivum validum, & forte pro sententia Zenonis, ut docuimus num. 53: ergo implicat evidens esse dari motivum validum, & forte pro sententia Zenonis, & non esse evidens dari periculum nè sententia Aristotelis sit falsa, & vera Zenonis.

110. Deindè arguo sic. Nulla differentia constitutiva unius speciei potest constituere aliam diversam speciem, ut est evidens, cum diversarum specierum non possit eadem esse differentia; sed assensus de modo *Fortassè* est differentia constitutiva Opinionum probabilium Probabilitate secundæ speciei: Ergo non potest constituere tertiam speciem Opinionum probabilium. Minor ostenditur: quia, ut proximè dicebamus, Opinio probabilis Probabilitate secundæ speciei constituitur in esse talis per subjectivam moralem, atque prudentem Formidinem ortam ex motivo gravi, & valido etiam comparative pro opposita parte militante. Et confirmatur: quia si non constitueretur in esse talis per ejusmodi Formidinem, secunda species Opinionum probabilium non haberet per quid distingueretur à prima secum afferente Formidinem logicam.

111. Dices. Iste actus, quo judico objectum à me judicatum falsum fortassè esse verum, est assensus ex motivo fallibili: Ergo est opinativus, & non scientificus. Probatur Antecedens. Et primò esse verè, & propriè assensum, ambigi non potest, cum per nos sit actus judicativus. Quòd autem sit ex motivo fallibili, luce meridianà clarius est; siquidem motivum, quod suadet verum id, quod ego judico falsum, non potest esse evidens, & infallibile, quia hoc necessitat intellectum ad assensum: Ergo est inevidens, & fallibile.

112. Respondeo Antecedens esse falsum; & probationem valdè æquivocam quoad primam partem, & quoad secundam laborare falsâ suppositione. Quapropter distinguenda est prima pars, videlicet, quòd illud judicium de modo *Fortassè* sit assensus ad veritatem: nam si intelligatur, quòd sit assensus ad veritatem objectivam Opinionis, negandum est; si verò intelligatur, quòd sit assensus ad periculum, nè Opinio judicata vera sit fal-

falsa, & judicata falsa sit vera, concedendum est. Jam pluriès à nobis inculcatum est, judicium illud de modo *Fortassè* esse judicium absolutum affirmans periculum falsitatis in actu, qui judicatur verus, & veritatis in actu, qui judicatur falsus; quapropter non est assensus ad veritatem objectivam, quia hanc non affirmat: sicuti qui affirmat fortè futuram tempestatem, non affirmat futuritionem tempestatis, sed periculum tempestatis futuræ.

113. Secunda verò pars de fallibilitate motivi talis assensus laborat falsâ suppositione; siquidem supponit talem assensum de modo *Fortassè* esse assensum ad veritatem objectivam Opinionis; cùm tamen, ut dictum est, sit solùm assensus ad periculum, nè *Opinio* judicata vera falsa sit, & judicata falsa sit vera. Motivum autem solùm est inevidens, & incertum ad probandam veritatem objectivam, at certum, & evidens est ad concludendum errandi periculum, & habendi pro vero id quod est falsum, & pro falso id quod est verum; quando tale motivum est validum, & forte non solùm absolute, sed etiam comparative, ut esse debet ad inducendam in actum opinativum Formidinem moralem prudentem. Ratio autem, cur evidenter concludat periculum errandi, & judicandi verum id, quod in re est falsum, aut è contrà, deducitur ex dictis num. 53.; ibi enim ostendimus periculum falsitatis in actu, qui judicatur verus, identificari physicè cum motivo suadente veritatem oppositam.

114. Circa hanc divisionem duo adnotare libet. Primum est; divisionem hanc non posse competere Opinionibus aut contradictoriè, aut contrariè oppositis, sed tantùm disparatis; quia fieri non potest, ut *Opinio A* sit probabilis Probabilitate primæ speciei, & *Opinio B* illi contradictoria, aut contraria, sit probabilis Probabilitate secundæ speciei. Ratio manifesta est: Quia ut *Opinio A* sit probabilis Probabilitate primæ speciei, habere debet pro se motivum adeò grave, & validum, ut sufficiat ad movendum intellectum Sapientis ad illius prudentem assensum; ità tamen, ut pro opposita *B* vel nullum appareat motivum, vel si aliquod appareat, sit debile, & infirmum saltem comparative ad motivum Opinionis *A*. *Opinio* autem, quæ non habet motivum validum, & forte, sed leve, & debile, si compareretur cum motivo Opinionis oppositæ, non est probabilis, ut ostendimus agentes de prædicatis communiter admissis ad constituendam veram Probabilitatem, num. 71. & 72.

115. Hinc evidenter. & manifestè deducitur omnem Opinionem, quæ contradictoriè opponitur Opinioni positæ in prima specie Probabilium, non posse esse Probabilem, sed non Probabilem; seu, ut alii loquuntur, negativè improbabilem. Distinguunt enim duplicem classem Improbabilium. Prima est Improbabilium positivè, secunda Improbabilium negativè. In prima classe reponunt propositiones ex terminis falsas, aut contra quas militat evidens ratio sive physicè, sive metaphysicè, sive moraliter evidens, aut principium certum certitudine fidei Divinæ. In secunda verò collocant propositiones illas, quæ nullam pro se rationem habent; aut, si aliquam habent, ea est exigui adeò momenti saltem comparativè ad rationem partis oppositæ, ut à nullo Sapiente, & prudente pro veris haberi possint. Patet, inquam, esse non probabilem, seu improbabilem negativè omnem Opinionem contradictoriè oppositam Opinioni existenti in prima specie Probabilium; cum habere non possit pro se nisi motivum debile, & infirmum comparatum cum motivo Opinionis oppositæ.

116. Secundum est Opiniones probabiles Probabilitate primæ speciei, idest, carentes omni morali Formidine prudente, coincidere cum illis, quas Recentiores vocant certas certitudine morali. Nam præter certitudinem metaphysicam, cui omnino repugnat falsum subesse, cum per nullam potentiam fieri possit, ut id, quod est certum certitudine metaphysicâ, fallat: & præter certitudinem physicam, cui non omnimodè repugnat falsitas, solum spectato naturæ cursu, cum per interventum divinæ Omnipotentiae operantis contra exigentia causarum secundarum certum certitudine physicâ possit fallere: atque etiam præter certitudinem fidei Divinæ, cui omnibus omnino modis repugnat falsitas; quia implicat Deum, qui est essentialiter Scientia, & Veritas ipsa, posse fallere, aut falli: admittunt etiam aliud genus certitudinis, quam moralem vocant, continens sub se duas species.

117. Prima est, quæ non solum incompatibilis est cum Formidine morali, sed etiam cum logica saltem prudente. Talis est certitudo, quam habemus de existentia Reipublicæ Romanæ, aut Thebanæ, & similium, de quorum veritate (si verum est posse nos physicè formidare Formidine logicâ, de quo modò non disputo) extra omnem dubitationis aleam est, non posse nos formidare, nisi per summam temeritatem; quia nobis proponun-
tur

tur sub tantâ motiverum apparentiâ, ut insanire, non opinari diceretur, qui oppositum non dico affirmare, sed in controversiam vocare vellet. Secunda est, quæ logicam quidem, eamque omninò prudentem Formidinem admittit, sed moralem saltem prudentem penitus excludit; quia quamvis ex vi sui motivi non possit evinci repugnare ullo genere repugnantiae illius falsitatem, concluditur nihilominus non dari ejusdem periculum, juxta dicta.

118. Hanc duplicem moralis certitudinis speciem agnoscit Cardinalis Bellarminus lib. 3. de Justificatione cap. 2.: ubi cum distinxisset tres gradus certitudinis obscuræ, primumque locum dedisset fidei Divinæ, loquens de secunda sic ait. *Secundum gradum obscuræ certitudinis habent ea, quæ creduntur ob auctoritatem humanam, sed ita confirmatam, & celebrem, ut omnem Formidinem prorsus excludant: qualia sunt, Ciceronem, & Virgilium fuisse insignes Viros; Augustum magnæ parti orbis terrarum feliciter imperasse; multas esse Civitates præclaras in Provinciis à nobis longè distitis, Alexandriam in Ægypto, Constantinopolim in Thracia, Jerusalem in Palæstina, Antiochiam in Syria. Atque hæc dicitur certitudo fidei humanæ, sive certitudo moralis: quæ tamen si non tanta sit, ut ei nullo modo falsum subesse possit (omnis enim homo mendax) tamen tanta est, ut temerarius meritis judicetur, qui contraria sentiat, ac disputet. Tertium gradum habent illa, quæ tot signis, & conjecturis nritur, ut securum hominem reddant, & anxietatem excludant, non tamen Formidinem omnem expellant: atque dicitur certitudo conjecturalis, & Opinionis est potius, quam Fidei. Hæc Doctor Eminentissimus non minùs doctrinâ, quàm purpurâ: qui tertium hunc gradum proprium esse Opinionis declarat; in quo illius doctrinâ coincidit cum illa Recentiorum dividendium certitudinem moralem in certitudinem evidentiae, quæ stare non potest cum Opinione propriè, & strictè sumptâ, & certitudinem inevidentiæ, quæ stare potest cum Opinione propriè tali.*

119. Hinc evidenter deducitur primam speciem Opinionum probabilium in genere intellectuâli gaudere certitudine morali inevidentiæ, seu secundæ speciei admittentis logicam Formidinem, & excludentis moralem prudentem. Nam certitudo moralis secundæ speciei in hoc consistit, ut proximè dictum est. Ostensum enim est proximè suprâ, primam speciem Opinionum Probabilium in genere intellectuâli esse illam, cum qua stat lo-

gica Formido, sed moralis stare non potest, si sit prudens. Igitur negari non potest primam speciem Opinionum Probabilium habere certitudinem moralem inevidentiæ, seu secundæ speciei.

§. III.

De aliis divisionibus Probabilis intellectualis: & quomodo coincident cum superiori divisione.

120. **C**UM Probabilitas actûs opinativi consistat in magnitudine, & gravitate motivi sufficientis in actu primo ad assensum absolutum, & prudentem de veritate objecti, etiam in conspectu motivi stantis ab opposita parte; & cum magnitudo, & gravitas motivi suscipere possit magis, & minus, quippè quæ non consistit in indivisibili; consequens est, ut ipsa Probabilitas actûs opinativi suscipere possit magis, & minus. Hinc factum est, ut communiter apud Authores Opinio Probabilis dividatur in *Probabiliorem*, seu *magis Probabilem*, & *minus Probabilem*. *Probabilior*, seu *magis Probabilis* dicitur illa Opinio, cujus motivum majore vi pollet ad impellendum intellectum Sapientis ad assensum; *minus* autem *Probabilis* illa, quæ ad ipsum minorem vim habet. Alii (quod in idem recidit) dicunt *Probabiliorem*, seu *magis Probabilem* Opinionem esse illam, quæ est magis verosimilis, five majorem habet apparentiam veritatis; *minus* verò *Probabilem*, quæ minus verosimilis est, & minorem apparentiam veritatis habet.

121. Neque huic communi divisioni officere potest, sufficientiam motivi ad prudentem, & absolutum assensum consistere in indivisibili, cum dicat habitudinem ad certum terminum, quo si minor sit, sufficiens non est. Non officit, inquam; quia quamvis sufficiens, quæ præcisè sufficiens, habeat certum terminum, à quo si deficiat per defectum, sufficiens esse non potest; potest tamen sufficiens suprabundare, & excrecere supra terminum sufficientiæ, in quo casu non desinit esse sufficiens. Sic ad condemnandum Reum sufficiunt duo testes omni exceptione majores, minorque probatio non sufficit: si tamen testes sint quatuor, non propterea probatio desinit esse sufficiens, quod sit superabundans.

122. Di-

122. Divisioni huic locus est non solum in Opinionibus disparatis, quarum unam nihil vetat esse aliâ Probabiliorē, quia nihil vetat unam niti motivo fortiore motivo alterius; sed etiam in Opinionibus contradictoriē oppositis, quia sæpè contingit duas Opiniones contradictoriē oppositas niti fundamentis inæqualibus, ita tamen, ut excedens in fundamento non excedat notabiliter: in quo eventu excessa non desinit esse Probabilis, siue Approbabilis per assensum prudentem à viro Sapiente, saltem indeterminatè; ac proinde remanet Probabilis, saltem absolutè, siue respectu alicujus Sapientis. Dixi, saltem absolutè; quia in mea sententia, Disputatione sequenti explicandâ, talis Opinio est Probabilis, siue Approbabilis per assensum prudentem à quocumque Sapiente.

123. Hæc divisio Opinionis Probabilis in magis, minùsque Probabilem, esse potest subdivisio tum Opinionis Probabilis Probabilitate primæ, tum secundæ speciei à nobis superiori §. explanatæ; quia inter Opiniones tam primæ, quàm secundæ speciei, una esse potest alterâ Probabilior: cum hac tamen differentia, quòd Opiniones primæ speciei, juxtà dicta eodem §. num. 114., esse non possint contradictoriē oppositæ, sed solum disparatæ; Opiniones verò secundæ speciei possint esse non solum disparatæ, sed etiam contradictoriē oppositæ. Rationem dedimus quoad primam partem num. 71. & 72. dum ostenderemus Opinionem Probabilem Probabilitate primæ speciei tollere penitus omnem Probabilitatem partis sibi oppositæ: Ergò implicat ex duabus propositionibus contradictoriē oppositis, si una sit Probabilior alterâ, alteram esse Probabilem. Quoad secundam verò probatur: Quia Probabilitas secundæ speciei non tollit Probabilitatem partis oppositæ; cum enim non excedat, saltem notabiliter, oppositam in verosimilitudine, illam improbabilem reddere non potest, non solum absolutè, ex dictis num. 48., sed neque respectivè, ex dicendis cap. 2. sequentis Disputationis, ubi probatur utramque partem contradictionis esse prudenter opinabilem, quando utraque æqualem, aut ferè æqualem, sed absolutè magnam apparentiam veritatis habet.

124. Evasisit etiam satis celebris apud Modernos illa divisio Opinionis Probabilis in manifestè, & evidentè Probabiliorē, & probabiliter tantum Probabiliorē; quâ primus omnium clarè usus est P. Esparza in Append. ad quæst. de usu licito Opin. pro-

bab., asserens art. 152. maximi momenti esse pro sedanda magna ex parte tota ista controversia de usu licito Opinionum. Evidenter autem, & manifestè Probabilior dicitur illa Opinio, cujus excessus in verisimilitudine suprà aliam evidens est, manifestus, & omninò indubitatus; quapropter de illius Probabilioritate formidare non licet non solum Formidine morali, sed neque logicâ. Probabiliter solum probabilior suprà aliam illa est; cujus excessus in verisimilitudine inevidens est, obscurus, & dubitabilis; unde de ipsius Probabilioritate formidare possumus Formidine saltem logicâ. Dixi, saltem logicâ; nam, si circa Opinionis Probabilioritatem detur Formido non solum logica, sed moralis, fortassis non est dicenda simpliciter, & absolutè Probabilior: sicuti communiter non dicitur absolutè, & simpliciter Probabilis illa Opinio, cujus Probabilitas vel non est omninò evidens, vel non moraliter certa.

125. Hæc etiam divisio esse potest subdivisio Opinionis Probabilis tum primæ, tum secundæ speciei, respectivè tamen ad Opiniones disparatas, non verò contradictoriè oppositas. Ratio primi est: Quia duarum propositionum disparatarum potest una evidenter, & manifestè excedere sibi oppositam in verosimilitudine, seu apparentiâ veritatis ortâ ex motivo, quod habet pro se; alia autem excedere oppositam sibi excessu inevidente, & obscuro, sed nihilominus moraliter certo: in quo nulla vel minima apparet repugnantia. Ratio autem secundi est: Quia fieri non potest, ut duarum propositionum contradictoriarum una sit evidenter, & manifestè Probabilior aliâ, & simul illa alia sit probabiliter probabilior evidenter, & manifestè probabiliori; quia Opinio contradictoriè opposita evidenter, & manifestè probabiliori, est evidenter, & manifestè minùs probabilis illâ: Ergò esse non potest neque probabiliter illâ probabilior.

126. Dividunt etiam Moderni, seu potiùs subdividunt Opinionem probabiliolem in notabiliter, idest, cum magno excessu, & non notabiliter, idest, cum exiguo excessu probabiliolem. Hæc etiam divisio, aut subdivisio locum non habet in Opinionibus contradictoriè oppositis. Quia duarum propositionum contradictoriarum unam notabiliter, idest, cum magno excessu aliam excedere, & ab illa alia excedi etiam exiguo excessu in eo ipso, in quo exceditur, est impossibile, ut patet. Dixi, in eo ipso, in quo exceditur; nam bene potest una Opinio excedere sibi

sibi oppositam notabili, idest, magno excessu, v. g. in motivo intrinseco rationis, & tamen excedi ab ita excessu in motivo extrinseco authoritatis, non solum exiguo, sed magno excessu. Coeterum fieri non potest, ut *Opinio* aliqua excedat sibi oppositam in motivo adequato, intrinseco videlicet, & extrinseco, & simul excedatur ab excedente se excessu aliquo, sive magno, sive exiguo: aliòquin excederet oppositam, ut supponitur, & simul non excederet; quod est impossibile.

127. Hinc colliges primò, immeritò ab aliquibus Probabilioristis confundi *Opinionem* evidenter, & manifestè probabiliorem cum *Opinione* notabiliter, idest, cum magno excessu probabiliore. Quamvis enim concedatur omnem *Opinionem*, quæ aliam excedit excessu notabili, idest, magno in vi motiva, esse evidenter, & manifestè probabiliorem eâ, quam excedit; quia omnis excessus notabilis, sive magnus, evidenter, & manifestè, & (ut ajunt) quasi ad oculum apparet: non ideò è contra concedi potest omnem excessum evidentem, & manifestum esse notabilem, idest, magnum excessum. Nam si pro *Opinione A* sunt v. g. quatuor classici Auctores, & pro opposita *B* alii quatuor paris auctoritatis, & insuper quintus Auctor non classicus, sed de trivio; *Opinio B* utique est evidenter probabilior *Opinione A*, non tamen dici potest quòd sit multò probabilior, sive excedat excessu magno, & notabili *Opinionem A*.

128. Colliges secundò, *Opinionem* probabilem Probabilitate primæ speciei, idest, excludentem Formidinem moralem de veritate partis oppositæ, esse genus ad *Opinionem* evidenter, & simul notabiliter, idest, cum magno excessu probabiliorem, & ad *Opinionem* notabiliter, sed solum certò moraliter probabiliorem; non tamen esse genus ad *Opinionem* evidenter quidem, sed non notabiliter, idest, cum exiguo excessu probabiliorem: Quia excessus, quo una *Opinio* aliam excedit in verosimilitudine, seu apparentiâ veri, non excludit moralem, atque prudentem Formidinem de veritate oppositi; *Opinio* autem formidolosa Formidinem morali prudente pertinet ad secundam speciem Probabilium. Unde *Opinio*, licet evidenter probabilior, indifferens est ad primam, & secundam speciem Probabilium; & pro qualitate excessus in vi motiva pertrahendi intellectum ad assensum, existet vel in prima, vel in secunda specie.

DIS-

DISPUTATIO II.

*In qua explanantur quædam difficultates circa
Probabile intellectuale in specie.*

129.

DE Opinione probabili, & Probabilitate per ordinem ad intellectum, actum est hucusque à nobis solum in genere. Descendendum modò ad singulas species, circa quas occurrunt aliqua difficilia, & controversa singillatim examinanda, & resolvenda, ex quorum resolutione dependet recta decisio principalis controversiæ de licito, aut illicito usu Opinionum Probabilium.

CAPUT PRIMUM.

*De Difficultatibus pertinentibus ad primam speciem
Probabilium per ordinem ad intellectum.*

130.

CIRCA primam speciem Probabilis intellectualis duo maxime difficilia occurrunt, quorum primum est de requisitis ad constituendam Probabilitatem Opinionis primæ speciei, sive illa sit evidenter, & manifestè, sive solum certò moraliter, & cum notabili, & magno excessu verosimilior oppositâ. Secundum est de potestate intellectûs ex imperio voluntatis assentiendi, aut non assentiendi Opinioni contradictoriè oppositæ Opinioni probabili Probabilitate primæ speciei, sive hæc evidenter, sive inevidenter, cum certitudine tamen morali, oppositam multum superet in verosimilitudine.

SE-

SECTIO PRIMÆ.

Utrum sufficiat opinantem experiri se multò vehementiùs impelli à motivis unius partis contradictionis, quàm à motivis alterius, ut Opinio, cujus motivis experitur se efficacius impelli, judicanda sit ab illo evidenter, aut certò moraliter cum magno excessu probabilior, & verosimilior alterâ, ac proinde existere in prima specie Probabilium excludentium omnem Formidinem moralem prudentem de parte opposita.

§. I.

Ostenditur Opinionem probabilem Probabilitate primæ speciei vel debere esse unicè verosimilem, vel notabiliter, idest, multum excedre in vimotiva motivum partis oppositæ.

131. **Q**Uamvis Disputatione superiore à num. 114. ostensum fit à me primam speciem Opinionum probabilium esse debere vel unicè verosimilem, vel notabili, five magno excessu superare oppositam in verosimilitudine; placet nihilominus idipsum latius probare; quia maximè conducet ad pleniorē, evidentiorēque notitiam eorum, quæ dicturi sumus. Probo autem sic. Opinio probabilis Probabilitate primæ speciei, juxtà explicationem à nobis traditam nu. 106., illa est, quæ excludit prudentem Formidinem moralem de opposito, seu quæ opinanti ita proponitur vera in actu primo, ut non possit saltem prudenter judicare quòd fortè falsa sit, & fortasse vera sit opposita, quamvis judicare possit possibile esse eam esse falsam, & oppositam veram: Sed nisi Opinio sit vel unicè verosimilis, vel notabiliter, idest, multum excedens in verosimilitudine oppositam, non excludit ab opinante prudentem Formidinem moralem de opposita: Ergò Opinio, quæ vel non

H

est

est unicè verosimilis, vel multum non excedit in verosimilitudine oppositam, non est probabilis Probabilitate primæ speciei. Minor, quæ solum probatione eget, ostenditur: Quia sola verosimilitudo ex una parte contradictionis cum nulla verosimilitudine ex alia, vel verosimilitudo multum excedens efficere potest, ut non possimus prudenter formidare de opposita subjectivâ Formidine morali.

132. Quòd autem verosimilitudo ex una parte (dummodò tamen sufficiens sit ad alliciendum intellectum ad prudentem assensum) sine ulla verosimilitudine ex alia, amoveat omnem Formidinem moralem prudentem circa partem oppositam, evincitur ratione tum à priori, tum à posteriori. A posteriori quidem: Quia omnes prudentes, quando vident ex una parte motivum verè sufficiens ad assentiendum prudenter objecto, quamvis non convincat intellectum, illi assensum præbent, & quidem sine ulla morali Formidine de opposito; intelliguntque se imprudenter operaturos, si judicarent objectum fortè aliter se habere, quando pro opposita parte nullum apparet motivum, quod illius veritatem suadeat: Ergò verosimilitudo ex una parte contradictionis sine ulla verosimilitudine ex alia, amovet ab opinantè omnem prudentem Formidinem moralem. Consequentia patet: Quia non est credibile, quòd omnes prudentes operentur imprudenter non formidando Formidine morali, quando formidandum erat. Antecedens convincitur ab experientia ferè omnium Christi fidelium, qui ex sola attestazione Parochi non patientis exceptionem credunt se esse baptizatos, sine ulla morali Formidine in oppositum, quando nulla, vel levis ratio oppositum suadet.

133. Ostenditur etiam à priori. Quia formidare Formidine morali, ut toties inculcatum est, sed præcipuè num. 42., est judicare dari periculum, nè Opinio judicata vera sit falsa, & judicata falsa sit vera; hunc enim sensum reddunt verba ista: *Fortè ego fallor in hoc*: vel similia, per quæ opinantes explicant moralem Formidinem. Hoc autem periculum demonstratum est à nobis, à num. 53., physicè loquendo nihil aliud esse, nisi ipsam rationem suasive oppositi: Ergò, si nulla, vel levis appareat ratio suasive oppositi, impossibile est, ut intellectus formidet Formidine morali saltem prudente non esse verum id, cui assentitur ut vero. Quia intellectus non potest physicè, & multò mi-

minùs prudenter, judicium ferre de objecto, si prorsus destitutum sit omni motivo: Ergò judicare non potest adesse periculum falsitatis in actu, si non adsit motivum judicandi verum oppositum; quia non habet motivum judicandi hujusmodi periculum dari: & dato quòd id physicè posset, evidens est hujusmodi judicium futurum temerarium, & imprudens.

134: Quòd etiam notabilis excessus verisimilitudinis stantis pro una parte contradictionis, consistere non possit cum prudente Formidine morali de veritate alterius, etiamsi illa altera habeat pro se motivum, quòd absolutè, & secundum se consideratum esset sufficiens ad prudentem assensum, ostenditur etiam tum à posteriori, tum à priori. A posteriori, ex communi persuasione prudentum, & sapientum: qui, si videant pro una parte contradictionis magnum, & notabilem excessum in motivis pro ea militantibus supra aliam, eam veram judicant sine ulla Formidine morali, quamvis videant illam aliam habere pro se motiva absolutè, & secundum se valdè efficacia, & suasiua veritatis. Secùs accideret, si intelligerent à se judicari prudenter posse objectum fortassè aliter se habere, atque ab ipsis judicatur. Quòd autem hæc sit persuasio omnium prudentum, evincitur. Quia si v. g. decem testes nullam patientes exceptionem aliquid affirmarent, quòd alii duo item omni exceptione majores negarent, utique pro negatione daretur fundamentum absolutè, & secundum se valdè efficax; cum duo testes omni exceptione majores faciant plenam probationem: & tamen ab omnibus censeretur imprudens ille, qui videns tantam nubem testium pro parte affirmativa, formidaret nihilominùs Formidine morali de negativa, asserens eam fortassè veram.

135. A priori verò sic probatur. Quia Opinio, quæ pro se habet motivum multum excedens motivum Opinionis oppositæ in vi pertrahendi intellectum ad assensum, ita plerumque esse veram necesse est, ut non nisi rarissimè fallat: Ergò qui opinatur ex motivo multum præponderante motivo partis oppositæ, licèt hoc secundum se, & absolutè consideratum movere posset ad prudentem assensum, non potest habere Formidinem moralem prudentem de hoc, quòd fortassè decipiatur. Antecedens negari non potest. Quia si motivum notabiliter excedens oppositum in vi attractiva intellectus ad assensum non nisi rarissimè fallere possit, pessimè constituta esset ab Auctore naturæ natura in-

tellektiva; quæ cum, deficiente evidentiâ) quæ nobis deficit in plerisque) naturali quadam propensione feratur in verosimilius; habendo pro vera eam partem, pro qua urget motivum multo efficacius, & validius, plerumque esset exposita periculo errandi, quando judicat in obscuris. Probo etiam Consequentiam. Quia ex positione eorum; quæ non nisi rarissimè contingunt esse connexa cum aliquo malo, non resultat verum aliquod periculum proximè imminens: Ergò non potest resultare verum aliquod periculum falsitatis, ubi non potest esse falsitas, nisi rarissimè, neque prudens Formido, quæ in ejusmodi periculo consistit.

136. Solùm igitur excessus verisimilitudinis in una parte contradictionis non tollit prudentem Formidinem moralem de veritate alterius partis, quando exiguus est; tunc enim possumus prudenter formidare Formidine morali, nè fortassè decipiamur, verumque sit idipsum, quod falsum judicamus. Id autem ostendo primò, & meo judicio efficacissimè. Qui nititur motivo existente in serie motivorum, quæ æquè solent fallere, & non fallere, is non solùm potest, sed debet prudenter formidare, nè tale motivum reipsâ fallat: Sed qui nititur motivo fortiore, & efficaciore, stante ex opposito motivo comparativè forti, & efficaci nititur motivo existente in serie motivorum, quæ solent æquè fallere, & non fallere: Ergò non solùm potest, sed, si prudenter operari velit, debet formidare ne fallat. De majore ille solùm dubitabit, qui judicet non posse prudenter formidare de veritate sui actûs, qui crederet homini de genere eorum, qui æquè veritatem dicere, ac mentiri solent. Ut probem Minorem, fumo totam collectionem motivorum habentium pro se motivum quidem validius, sed non excedens notabiliter motivum oppositum, quibus Thomistæ, & Scotistæ oppositas Opiniones stabiliunt, & sic discurre. In hac collectione motivorum quot sunt motiva vera, tot sunt etiam falsa: Ergò motiva in hac serie motivorum æquè solent fallere, & non fallere. Probatur Antecedens. Siquidem motivum validius Thomistis si fallit, motivum oppositum Scotistis validius non fallit, & è contra: Ergò in hac serie motivorum tot sunt motiva falsa, quot vera: Ergò qui nititur motivo validiore, stante pro altera parte motivo valido, & forti non solùm secundum se, sed etiam comparativè ad validius, nititur motivo existente in serie motivorum, quæ æquè solent fal-

fallere, & non fallere: Ergò potest, & debet prudenter formidare de opposito; quod erat ostendendum.

137. Secundò ostenditur ab experientia. Prudens, & peritus Medicus, qui ex urgentioribus conjecturis bonam spem concepit de infirmo, prudenter judicat mortem evasurum, & in sensu composito hujus judicii prudenter asserit ægrotum adhuc versari in periculo mortis, v. g. ob virium debilitatem. Prudentes Nautæ longam navigationem fuscipientes, licet in animum suum inducant se prosperâ navigatione usuros propter temporis opportunitatem, aliasque conjecturas, quæ navigantibus faciunt spem non exiguam effugiendi maris iras; non propterea formidare desinunt, prudenterque judicant se vitam exponere periculo mortis, propter ea, quæ accidere solent inopinatè in longa navigatione. Quilibet vir cordatus; quamvis habeat fortiora fundamenta ad judicandum, infensissimum quem habebat hostem, sibi reconciliatum; si nihilominus judicium non contemnendum appareat animi in eo non benè pacati, non benè deponit Formidinem, & adhuc prudenter judicat sibi periculum esse ab illo, adeoque prudentissimè cautelas adhibet. Ergò evidens est à posteriori, cum assensu opinativo concepto ex motivo fortiori stare posse Formidinem moralem prudentem, quando ex opposito stat etiam fundamentum urgens comparative, ac validè. Sed quid adhuc egemus testibus? Consulat quilibet benè peritus in aliqua facultate conscientiam suam; & nisi annumeretur illis, qui suas Opiniones infra evangelicas veritates primum locum obtinere credunt, videbit circa non paucas aut de facto formidare prudenter, aut ad minimum formidare posse, nè sint falsæ.

138. Dices fortassè in exemplis à nobis allatis Medici, Nautarum, &c. ideò dari posse prudentem Formidinem de periculo vitæ, quia v. g. in ægroto existunt opposita indicia tum vitæ, tum mortis futuræ, quorum unum non tollit aliud, & amico foedere junguntur in eodem infirmo: rem verò non ità se habere inter motiva Opinionum contradictoriarum, quorum unum illativè saltem destruit aliud, cum à veritate unius arguatur ad falsitatem alterius. Sed contra. Nam sicut opposita mortis, & vitæ futuræ indicia existunt in eodem infirmo: ità opposita indicia veritatis, & falsitatis actûs opinabilis existunt in eodem intellectu, cum in illo non solum detur motivum robustius suadens veritatem

ritatem actûs opinativi, sed etiam minùs robustum suadens illius falsitatem: Ergò non destruunt se physicè: sicuti se physicè non destruunt indicia vitæ, & mortis futuræ in ægroto. Verùm si-
cuti motiva Opinionum contradictoriarum se moraliter de-
struunt, quatenùs non possunt ambo esse vera, sed, si unum est
verum, necesse est alterum esse falsum: ita opposita indicia mor-
tis, & vitæ futuræ se moraliter destruunt, quatenùs si verum
est, quod unum indicat, scilicèt mortem futuram, falsum est,
quod indicat aliud, videlicèt futuram vitam. Quare indicia op-
posita in ratione veri esse non possunt ambo vera.

§. I I.

*Ostenditur non dari motivum sufficiens judicandi sine ulla
Formidine logica, ac proinde non esse evidens Opinionem*

*A, esse notabiliter, idest, multò probabiliorē, &
verosimiliorem oppositâ B ex hoc præcisè, quòd
opinans sentiat, & experiatur se multò
efficaciùs, ac validiùs impelli ad
assensum à motivis intrinse-
cis Opinionis A, quàm
à motivis intrin-
secis oppo-
sitæ B*

139. **P**robabilioristæ moderni, quorum animis altè infe-
dit neminem rectè, & honestè operari posse, quin
Opinio ad praxim deducenda (si minùs tuta sit) appareat eviden-
ter, & manifestè multò verosimilior oppositâ magis tutâ; in ea
sententia sunt, ut putent tunc excessum verosimilitudinis in Opi-
nionē A supra Opinionem B esse simul magnum, & evidentem,
quando quis ponderando motiva utriusque Opinionis experitur,
ac quasi sensibiliter percipit in intellectu suo multò majorem
vim, & efficaciam à motivis intrinsecis Opinionis A, quàm à
motivis intrinsecis Opinionis B. Hæc illorum persuasio funda-
tur in hoc, quòd multò vehementior attractio illa ad assensum
orta

orta à motivis Opinionis *A* in conspectu motivorum Opinionis *B* inferat multò majorem vim motivam in motivis Opinionis *A*, quàm in motivis Opinionis *B*, ac proinde multò majorem verisimilitudinem in opinione *A*, quàm in Opinione *B*. Cum autem istam multò vehementiorem motionem, & attractionem à motivis Opinionis *A*, quàm Opinionis *B*, experimentaliter percipiat, ac sentiat opinans; sequitur, illi manifestum, & evidentem esse evidentiâ physicâ notabilem illum, & magnum excessum in verisimilitudine, quo *Opinio A* superat *Opinionem B*, non secùs, ac physicè nobis evidens est, quod oculis iustitramus, vel aure percipimus.

140. Ex hoc principio deducunt isti Probabilioristæ, inter opiniones, quæ controvertuntur à Theologis Moralibus, posse virum doctum sequi in praxi Opinionem illam, etsi minùs tutam, à cujus motivis percipit, ac sentit se multò fortius impelli ad assensum, relicta tutiore, cujus motiva experitur multò inferiora, ac debiliora. Ratio est: quia illa *Opinio*, cujus motiva percipit, ac sentit multò vehementius impellere ad assensum, est evidenter, & manifestè multò magis verisimilis, ideòque excludens omnem formidinem moralem prudentem circa veritatem oppositæ partis: unde si aliqua remanet, scrupulus est omninò contemnendus, & contra quem licet operari. Hæc deductio utique bona esset, si ratio, ex qua deducitur, subsisteret. Verùm cum subsistere nequeat, ut mox ostendam, siquidem non cohæret neque cum principiis admissis ab ipsis, deductio omninò claudicat, ut suo loco probabitur. Modò ad intentum: pro quo.

141. Argumentor primò. Ut illa experimentalis motio, quâ opinabundus sensibilibiter percipit se multò vehementius impelli ad assensum à motivis Opinionis *A*, quàm à motivis oppositæ *B*, redderet illum omninò certum certitudine physicâ de longè efficaciori vi motiva in motivis Opinionis *A*, ac proinde de longè majori verisimilitudine Opinionis *A* supra *Opinionem B*, debebat opinans esse certus certitudine physicâ motionem illam multò vehementiorem, quam experitur, non posse saltem moraliter aliunde provenire, quàm à pondere motivorum ejusdem Opinionis *A*; Sed de hoc physicè certus esse non potest, quia est metaphysicè evidens quòd possit naturaliter aliunde provenire: Ergò illa experimentalis motio, quâ opinabundus sensibilibiter percipit se multò vehementius impelli ad assensum à motivis Opinionis *A*,
quàm

quàm à motivis oppositæ *B*, non potest illum reddere certum certitudine physicâ de longè efficaciori vi motiva in motivis Opinionis *A*, ac proinde neque de longè majori verisimilitudine Opinionis *A* supra Opinionem *B*. Major est indubitata; nam si illa motio esset aliunde, non verò à pondere motivorum, esset illusio, & error.

142. Minorem probo. Quia est metaphysicè certum ejusmodi motionem provenire posse, vel ex indebita apprehensione motivorum impellentium ad assensum Opinionis *A*, vel ex non penetratione motivorum impellentium ad assensum Opinionis *B*, vel ex occulta affectione ad ipsam Opinionem *A*: hoc autem contingere potest, & de facto sine ullo miraculo contingere multoties nemo ambiget: ergò est metaphysicè certum, motionem illam sensibiliter multò vehementiorem in motivis Opinionis *A* posse oriri naturaliter ab alio principio, quàm à pondere motivorum. Antecedens ab illo solum negari poterit, qui sciat evidenter evidentiâ physicâ à se debitè penetrata utriusque partis fundamenta, & quòd nulli plus, nulli minùs, quàm mereatur, detulerit; & insuper eâdem evidentiâ sciat se nullâ occultâ, sibi que imperceptibili affectione trahi ad unam potius, quàm ad aliam Opinionem. At quis est hic felix adeò ingenii, & animi adeò à passionibus defæcati, & laudabimus eum?

143. Confirmatur hæc ratio efficacissimè primò ex ipsis principiis Adversariorum, quibuscum nobis contentio est. Ipsi enim docent, opinantem ex motivis evidenter, & notabiliter in ipsius intellectu præponderantibus non posse formare dictamen practicum evidens ullo genere evidentiæ, sed solum probabile Probabilitate primæ speciei, seu moraliter certum, ut videre licet Dissert. 10. cap. 1. §. 4. num. 29. Fund. Theol. Moral. Rationem dant, nempe, *quòd operans non faciliè potest esse certus quòd fecerit sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem: quæ tamen certitudo videtur necessaria, ut sit evidens judicium de honestate objecti*. Sto dictis; sed infero: Ergò nemo potest habere evidentiâ, quòd motiva Opinionis *A* præponderent notabiliter motivis Opinionis *B*. Probo consequentiam. Siquidem ut possit formari judicium imprudens, & inculpabile, quòd motiva Opinionis *A* præponderent notabiliter motivis Opinionis *B*, requiritur debitam diligentiam præcessisse in investiganda veritate eorundem motivorum, ex quibus dicitur investigata veritas Opinionis: Ergò, si non

si non potest esse certum, & evidens positam fuisse sufficientem diligentiam ad investigandam veritatem Opinionis, neque certum Opinionis, neque certum, & evidens esse potest positam fuisse debitam diligentiam in investigatione motivorum; siquidem implicat evidens esse positam fuisse sufficientem diligentiam in ponderandis, investigandisque motivis, à quibus dependet veritas Opinionis, & non esse evidens positam fuisse sufficientem diligentiam in investiganda veritate ejusdem Opinionis.

144. Confirmatur secundò. Quia non semel contingit, post ponderata diligenter utriusque partis fundamenta, resolutamque quæstionem pro una parte, partem reprobata apparere approbandam; & fundamenta illa, quæ sensibilibiter percepta fuerant multò validius, & efficacius movere, percipi deinde multò minus efficacia, & valida, quàm opposita; unde evenit in doctis mutatio Opinionis. Sic evenit præceptori meo P. Francisco Stephanio, cui debere me fateor illam qualemcumque speculandi rationem, quæ in me est. Scripserat quæstionem de Ente rationis, subscribens communi sententiæ asserenti posse cognosci impossibile purè objectivum, eamque paratam habebat ad dictandum: hanc coram me discidit in partes, novamque quæstionem cudit affirmando idipsum quod negaverat, & negando quod affirmaverat; utique ob sensibilem perceptionem, quæ expertus est se multò fortius agi à motivis negantium conceptibilitatem objectivè impossibilium, quæ primò illi visa fuerant multò debiliora motivis affirmantium eorundem objectivè impossibilium conceptibilitatem. Idipsum contigisse, & contingere aliis Magistris, dubitari non potest. Ergò motio illa experimentalis præcisè non efficit evidentiam physicam de multò majori pondere motivorum; cum physicæ evidentie, ut dicebam, naturaliter fallere non possint; illa autem motio experimentalis non semel naturaliter fallat, de quo nemo dubitare potest.

145. Argumentor secundò. Implicat utramque partem contradictionis apparere posse evidenter veram, ita ut una pars appareat evidenter vera uni, & altera evidenter vera alteri, si loquamur de vera evidentia, & non purè imaginaria: Sed si multò major, vehementiorque motio, quam quis experitur à motivis partis *A*, redderet eandem partem *A* evidenter, & manifestè multò verisimiliorem oppositâ *B*, una de duabus propositionibus contradictoriè oppositis posset apparere evidenter

I

vera

vera uni, & altera alteri: Ergò &c. Major probatione non eget; quia cum vera evidentia trahat secum veritatem objecti evidenter propositi, sicuti implicat duas propositiones contradictorie oppositas esse veras, ita implicat unam apparere evidenter veram uni, & alteram alteri verâ evidentiam. Minorem ostendo: Quia à motivis Opinionum contradictoriarum oriri potest, & sæpè oritur motio totaliter diversa in uno, & altero opinantium; siquidem unus experiri potest se multò vehementius impelli à motivis partis *A*, quàm oppositæ *B*; alter verò è contra, se vehementius impelli à motivis partis *B*, quàm oppositæ *A*: Ergò uni evidens est una pars contradictionis, & alteri altera; uni enim evidens est Opinionem *A* esse multò verisimiliorem Opinione *B*, alteri verò Opinionem oppositam *B* esse multò verisimiliorem Opinione *A*.

146. Confirmo, seu potius explico rationem exemplo. Petrus, & Paulus student illi quæstioni, quæ inquit, An inter gradus metaphysicos detur præcisio objectiva, an formalis? Et post diligenter ponderata ab utroque utriusque partis fundamenta, sentit Petrus se multò vehementius attrahi à motivis adductis à Realibus ad statuendam præcisionem objectivam, quàm ab adductis à Nominalibus ad stabiliendam præcisionem formalem; è contra Paulus experitur se multò vehementius impelli à motivis Nominalium, quàm Realium. Poterit ergò Petrus dicere: *Evidens mihi est verâ evidentiam, Opinionem Realium admittentium præcisionem objectivam esse multò verisimiliorem Opinione Nominalium admittentium solum formalem*. E contra Paulus poterit asserere: *Evidens est mihi verâ evidentiam, Opinionem Nominalium admittentium præcisionem formalem esse multò verisimiliorem Opinione Realium admittentium objectivam*. Ex hoc autem manifestè sequitur, unam partem contradictionis posse esse evidenter veram uni, & alteram alteri; quod, ut dicebam, est impossibile.

147. Confirmo iterum. Cum eadem motio experimentalis notabiliter, sive multum præeminens dari possit respectu diversorum subjectorum opposita opinantium, scilicet in Petro opinante dari præcisionem objectivam inter gradus metaphysicos, non verò formalem, & in Paulo opinanti dari formalem, non verò objectivam; implicat eam motionem experimentalem posse reddere Petrum certum certitudine evidentiæ physici de multò majori verisimilitudine Opinionis asserentis præcisiones objectivas

ctivas, formalesque negantis, & Paulum certum eâdem certitudine de multò majori verisimilitudine Opinionis asserentis præcisiones formales, objectivasque negantis, si loquamur de vera evidentiâ physica: aliòquin posset verè affirmari Petrum habere veram evidentiâ de affirmatione, & Paulum veram evidentiâ de negatione circa idem objectum. Hoc autem manifestè falsum est; quia evidens est aut Petrum, aut Paulum decipi, & experimentalem illam motionem, quam uterque percipit à motivis suæ partis, in uno fallere: ex quocumque capite id oriatur.

148. Dices, motionem illam experimentalem, licèt in uno fallat non tollere, quominus utrique possit apparere evidenter multò verisimilior, Opinio Realium Petro, & Opinio Nominalium Paulo; quia, licèt utraque non possit esse à parte rei multò verisimilior alterâ, apparere tamen potest diversis subjectis. Non nego contingere posse utramque partem contradictionis apparere evidenter veram diversis subjectis, si loquamur de evidentiâ merè apparente ex errore judicantis: verum ex hoc ipso manifestè deducitur, evidens esse non posse multò verisimiliorem esse partem illam contradictionis, quæ habet pro se motiva à quibus percipimus, & sentimus multò vehementius pulsari, quàm à motivis partis oppositæ, quando scimus dari viros doctos, qui percipiunt, & sentiunt multò vehementiorem vim in motivis illius partis, quàm nos multò debilius movere percipimus; quia non potest esse evidens illos potius decipi, quàm nos. Parco plura afferre, quia à fortiori hoc ipsum constabit ex dicendis.

§. III.

*Offenditur motionem illam exprimentalem, de qua egimus
§. Superiori, non esse ex se præcisè sufficientem ad
excludendam Formidinem moralem præ-
dentem de veritate oppositi.*

149. **N**on solum illa sensibilis, & experimentalis motio, quâ quis multò vehementius attrahi se videt, & percipit à motivis intrinsecis unius partis, quàm alterius, se solâ non est sufficiens ad reddendam evidenter, & manifestè, sed neque certò moraliter verisimiliorem eam partem, cujus motiva

vehementiora experiri contingit ; ita ut opinans præcisè ex hoc , quòd multò majorem efficaciam experiarur , ac sentiat in motivis partis *A* , quàm in motivis partis *B* , rejicere possit omnem Formidinem moralem de multò majori verisimilitudine partis *B* , & non liceat illi prudenter affirmare : Non obstante totâ istâ multò vehementiori motione , quam sensibilibiter experior in motivis partis *A* , fortassè nihilominus pars *B* opposita est multò verisimilior eâdem parte *A* . Dico , præcisè ex vi illius motionis ortæ à motivis intrinsecis ; quia non nego posse aliunde haberi non solum certitudinem moralem , sed etiam evidentiam , aut physicam , aut moralem .

150. Ut autem magis perspicuum fiat id , quòd probare aggreddimur , nota partem illam contradictionis , cujus motivum intrinsecum multò efficacius ad se trahit intellectum opinantis , posse habere pro se vel æquale , vel ferè æquale , aut multò majus , aut multò minus fundamentum extrinsecum , ex eo quòd æquali , aut ferè æquali , aut multò majori , aut minori auctoritate Doctorum nitatur ; quàm pars opposita , cujus motivum intrinsecum apparet multò minus efficax ad suadendam illius veritatem . Unde solum hîc probare intendo , quòd , licèt aliqua Opinio appareat alicui cum multò majori verisimilitudine petita à fundamentis intrinsecis ejusmodi Opinionem succollantibus ; si à fundamento extrinsecò auctoritatis appareat æqualis , aut ferè æqualis verisimilitudinis , ac opposita , non propterea sequi debere illi esse certò moraliter multò magis verisimilem , quàm opposita ; sed posse , & , si prudenter operari velit , debere formidare Formidinem moralem de majori verisimilitudine in parte opposita .

151. Id autem probo primò sic . Experimentalis illa motio , quæ existit in serie illarum , quæ æquè solent fallere , & non fallere , non potest ita moraliter certum reddere intellectum de hoc quòd ipsa non fallat , ut non possit , & debeat prudenter formidare Formidinem moralem , ne fortè ipsa fallat , & opposita non fallat ; Sed experimentalis illa motio , quâ quis sensibilibiter percipit se multò validius , & efficacius impelli à motivis partis *A* , quàm partis *B* sibi oppositæ , si pars opposita *B* habeat pro se saltem æquale , aut ferè æquale pondus auctoritatis , existit in serie illarum motionum experimentalium , quæ æquè solent fallere , ac non fallere : Ergò motio illa experimentalis , quâ quis sensibili-
ter

ter percipit se multò validiùs, & efficaciùs impelli à motivis partis *A*, quàm partis *B* sibi oppositæ, si pars *B* opposita habet pro se æquale, aut ferè æquale pondus auctoritatis, non potest ita moraliter certum reddere intellectum de hoc quòd ipsa non fallat, ut non possit, ac debeat prudenter formidare Formidine morali, ne fortè ipsa fallat, & opposita non fallat.

152. Major certissima est, & probata à nobis proximè n. 136. exemplo illius, qui crederet homini de genere illorum, qui æquè solent verum dicere, ac mentiri; cujus dicto assentire utique non posset, & si posset, non deberet sine Formidine morali quòd fortè fallat. Et ulteriùs ostenditur; quia motio existens in tali serie non est magis determinata ad veritatem, quàm ad falsitatem. Minorem probo: Quia cum illa multò vehementior motio ad unam partem detur per Adversarios tam in motivis partis *A* respectu Doctorum asserentium eandem partem *A*, quàm in motivis partis *B* respectu Doctorum asserentium oppositam partem *B*, necesse est aut hos, aut illos fallere: Ergò existit in serie illarum, quæ æquè solent fallere, & non fallere. Patet ista consequentia. Nam, si auctoritas, ab utraque parte est æqualis, & fallit in opinantibus partem *A*, non fallit in opinantibus partem *B*: Ergò æquè fallit, & non fallit.

153. Probo secundò. Stante pro utraque parte contradictionis æquali, aut ferè æquali auctoritate Doctorum, licet ego multò efficaciùs trahi me sentiam à motivis partis *A*, tu verò multò efficaciùs trahi te sentias à motivis partis oppositæ *B*, neque tu, neque ego ex hoc possumus esse certi certitudine morali quòd non decipiamur: Ergò experimentalis illa motio, quæ quis multò efficacius trahi se sentit à motivis partis *A*, quàm partis *B*, aut è contra, non potest illum reddere certum certitudine morali de multò majori verisimilitudine aut in parte *A*, aut in parte *B*. Consequentia est manifestissima ex illo logico principio, quòd Conclusio non possit esse certior suo motivo. Antecedens ostenditur. Quia certitudo moralis tunc solùm datur, quando objectum apparet aut unicè verisimile, aut cum tanta verosimilitudine, ut penè absorbeat verosimilitudinem oppositam; Sed quòd neque tu, neque ego decipiamur, in tali casu neque est unicè verisimile, neque taliter verisimile, ut absorbeat verosimilitudinem oppositam: Ergò. Major est indubitata: Quia certitudo moralis excludit prudentem Formidinem de opposito;
hæc

hæc autem tunc solum non datur, quando objectum vel est unicè verisimile, vel suâ verosimilitudine penè obruit verosimilitudinem oppositam, ut dictum est à num. 131.

154. Minorem sic ostendo quoad primam partem. Datur motivum judicandi quòd fortassè ego decipiar in tali casu: item datur motivum judicandi, quòd tu fortassè in tali casu decipiaris: Ergò non est unicè verisimile, quòd tu, & ego non decipiamur. Probo Antecedens. Quia tu habes motivum judicandi, quòd fortassis ego decipiar, & ego habeo motivum judicandi, quòd tu fortassis decipiaris: Ergo datur motivum judicandi, quòd ego fortassis in tali casu decipiar, & datur etiam motivum judicandi, quòd tu fortassè decipiaris. Ostendo etiam quoad secundam partem. Motivum, quo ego judico, quòd tu fortassè decipiaris, est par, & æquale motivo, quo tu judicas, quòd ego fortassè decipiar: Ergo neque tuum superat in verosimilitudine meum, neque meum superat tuum. Probo Antecedens, Motivum, quo ego moveor ad judicandum te fortassè decipi, est illa experimentalis motio, quâ multò efficacius trahi me sentio à motivis partis *A*: motivum verò, quo tu moveris ad judicandum, quòd ego fortassè decipiar, est etiam motio illa experimentalis, quâ multò efficacius trahi te sentis à motivis partis *B*: Ergo paria sunt.

155. Dices dari quidem motivum judicandi, quòd tu decipiaris, sed hoc dari in me, & non in te: dari etiam motivum judicandi, quòd ego decipiar, sed in te, & non in me; ac proinde nec te posse formidare Formidine morali prudenti, quòd tu decipiaris, nec me posse formidare Formidine morali prudenti, quòd ego decipiar. Respondeo, quòd, licèt motivum, quo tu judicas me decipi, non sit in me subjektivè, quia in me non datur illa experimentalis motio causata à motivis partis *A*, quæ datur in te, sicuti in te non datur experimentalis motio causata à motivis partis *B*, quæ datur in me; nihilominus motivum illud, quo ego moveor ad judicandum te decipi, est in te objectivè, quatenus scis, & intelligis multò majorem impressionem facere in meo intellectu motiva partis *B*, quàm partis *A*; & motivum, quo tu judicas me decipi, est in me objectivè, quatenus scio, & intelligo in tuo intellectu multò majorem impressionem facere motiva partis *A*, quàm partis *B*. Hoc autem sufficit ad inducendum in me, & in te prudentem Formidinem moralem
de

de hoc, quòd fortè decipiamur, seù detur periculum errandi in nostro assensu. Si enim non sufficeret; qui videns hominem à longè venientem judicaret esse Petrum, quia ex visu id experitur, non posset formidare prudenter Formidine morali esse Paulum, quamvis duo viri fide digni etiam ex visu affirmarent esse Paulum, contra manifestam illam rationem, quòd plus vident oculi, quàm oculus.

156. Confirmatur. Si hinc staret Petrus unà cum quinque sociis, & inde Paulus cum aliis quinque, qui in æquali distantia viderent hominem à longè stantem, & Petrus unà cum suis quinque sociis affirmarent esse Joannem, Paulus verò cum suis quinque esse Franciscum: numquid Petrus, aut Paulus esset ita moraliter certus illum hominem stantem à longè esse Joannem, aut Franciscum, ut neuter posset formidare prudenter Formidine morali se falli? Sanè si Petrus esset judex, illique plenè probatum esset hominem illum à longè stantem commisisse homicidium, utique non posset ultimo supplicio afficere Joannem, quia non erat plenè probatum delictum commissum fuisse. Unde etiam si crederet fuisse homicidam, prudentissimè formidaret Formidine morali de veritate oppositi. Ergo etiam si tu cum quinque Doctores piis, & doctis experiaris motiva partis *A* multò validiora oppositis partis *B*, & ego cum aliis quinque Doctores æquali prærogativâ pietatis, & doctrinæ insignitis experiar motiva partis *B* multò efficaciora oppositis partis *A*; neque tu, neque ego erimus certi certitudine morali de multò majori verosimilitudine aut partis *A*, aut partis *B*; & uterque nostrum poterit prudenter formidare Formidine morali ne fallatur. Paritas currit inoffenso pede, præcipuè in Doctrina Adversariorum volentium pariformiter philosophandum esse de Doctores, ac de Testibus.

157. Confirmatur iterum. Si enim, non obstante illâ experimentalis motione, quâ percipimus motiva partis *A* multum excedere motiva partis *B*, non possemus prudenter formidare, quòd fortassè fallamur, certi moraliter essemus, quòd Doctores sequentes partem *B* decepti fuerint à motione motivorum partis *B*, vel quia non adhibuerint debitam diligentiam in examinandis investigandisque motivis, vel quia fuerint ingenii adeò defidis, & pigri, ut non penetraverint illam multò majorem vim, & efficaciam, quæ dabatur in motivis partis *A*. Utrumque

ve-

verò , aut alterum illorum judicare de viris , quorum pietas , & doctrina adæquat doctrinam , & pietatem Doctorum , quorum Opinionem ipse approbat , & hoc non alio titulo nisi quia ipse experitur oppositum ei , quod ipsi experti sunt , est omninò contra rationem , & temerarium ; reddit enim Viros sanctissimos , & doctissimos omninò despectos , & contemptibiles apud illum , qui sic judicat : quapropter omnes Scotistæ habere possunt pro nihilo doctrinam D. Thomæ , & omnes Thomistæ doctrinam Scoti ; cum isti multò vehementius sentiant se trahi à motivis , & auctoritate S. Thomæ , illi verò à motivis , & auctoritate Scoti .

158. Ex his colliges , à fortiori non posse esse certum certitudine morali de veritate Opinionis illum , qui , licèt experia-
tur , & percipiat valdè majorem impressionem à motivis intrinsecis partis *A* , cui adhæret , videt multò majorem auctoritatem stare ab opposita parte *B* , cui ipse non adhæret . Nam cum multò faciliùs sit decipi quinque , qui cum illo sentiunt , quàm decem paris auctoritatis , qui contra illum opinantur ; non apparet , quomodò sic prudenter exuere possit omnem moralem Formidinem ne oppositum fortassè sit verum , & ne ipse cum suis Doctoribus decipiatur , & oppositi Doctores in verum colliment . Sanè ita adhærescere Opinioni , contra quam sentiunt melior pars Doctorum , sine ulla morali Formidine , videtur aliunde oriri non posse , nisi ex nimia quâdam sui existimatione , & præsumptione intelligentiæ propriæ supra cœteros , quam magis cernere est in indoctis , quàm in doctis .

§. IV.

Respondetur nonnullis objectionibus contra supra positam doctrinam : & declaratur , quomodò possit

*Opinio esse aut evidenter , aut certò
moraliter multò verisimilior
oppositâ .*

159. **O**ppones primò . Si excessus , quo intellectus multò vehementius trahi se sentit à motivis intrinsecis partis *A* , quàm à motivis oppositæ *B* , non redderet eandem par-

partem *A*, aut evidenter, aut saltem certò moraliter multò verisimiliorem parte oppositâ *B*, non daretur prima species Opinionum probabilium, contra id quod suprà à nobis stabilitum est num. 107. Probatur Sequela. Siquidem Opinio probabilis Probabilitate primæ speciei excludere debet prudentem Formidinem moralem de opposito, ut toties inculcatum est: ad excludendam autem hanc Formidinem requiritur motivum, à quo opinans movetur ad assentiendum, apparere cum magno, & notabili excessu in vi motiva suprà motivum partis oppositæ apparentiâ aut evidenti, aut saltem moraliter certâ. Hæc autem evidentia, aut moralis certitudo aliunde haberi non potest nisi ex eo quod motiva intrinseca partis *A* percipiantur agere multò efficacius in intellectu, quàm motiva partis oppositæ *B*: Ergo in nostra sententia redditur impossibilis prima species Opinionum probabilium.

160. Respondeo negando sequelam, & probationem illius: cujus negandæ ratio est, ad eam partem contradictionis habentem pro se motivum intrinsecum, quod magno, & notabili excessu præponderat in intellectu opinantis, posse simul accedere majus pondus auctoritatis (auctoritatis, dico, & non Auctorum, cùm fieri possit ut auctoritas unius tanta sit, ut æquivalet pluribus) quo accedente redditur ea pars apud opinantem aut evidenter, aut certò moraliter multò verisimilior oppositâ. Redditur evidenter multò verisimilior oppositâ, quando clarè, & manifestè constat pro ea militare eos Doctores, quos evidens, & manifestum est multum præcellere, sive pietatem, sive doctrinam spectes, Doctoribus stantibus pro opposita. Inevidenter verò, sed certò moraliter multò verisimilior oppositâ redditur, quando illam defendi, ac propugnari video à Doctoribus, quos, licèt mihi evidenter non sit certum; tamen moraliter certum est multum superare pietate, & doctrinâ Doctores oppositam partem amplexantes.

161. Inferes: Ergo sola auctoritas Doctorum attendenda est in delectu Opinionum, & nulla habenda est ratio rationis: quod maximè perabsurdum est contra rationem, cùm creatura rationalis debeat magis moveri à ratione, quàm ab auctoritate. Illationem probas: Quia solum accedente majori auctoritate ad eam partem, quam quis opinatur, reddi potest Opinio aut evidenter, aut certò moraliter verisimilior oppositâ. Respondeo negando illationem: quia ab opinante habenda est præcipuè ratio

K

ratio-

rationis, in qua fundatur Opinio eligenda: quamvis ad cognoscendum quæ ratio sit evidenter, aut certò moraliter magis valida, quæ magis debilis, quæ evidenter, & certò moraliter multum excedat, & quæ multum excedatur ab opposita, attendi debeat non solum ad impressionem propriam factam à motivis utriusque partis, sed etiam ad alienam. Auctoritas enim præcisè contra propriam motionem non reddit eam partem, pro qua ipsa stat, multò verisimiliorem evidenter, aut certò moraliter, nisi fortè tanta sit, ut omnes Doctores, paucis exceptis, aut saltem ferè omnes superioris notæ oppositum ei, quod experimur, opinentur.

162. Hinc fit, ut non obstante quòd ab Opinione *A* videam stare multò meliorem auctoritatem (nisi sit omnium, aut ferè omnium) possim assentiri prudenter oppositæ Opinioni *B*, si experiar me multò vehementius sollicitari, & impelli ab ipsius motivis, quamvis id fieri non debeat sine prudenti Formidine morali de opposito. Hoc autem ostenditur tum à posteriori, cum passim eveniat, ut Doctores opinentur contra eam ipsam partem, quam fatentur meliori auctoritate suffultam. Tum à priori: Quia nemo tenetur deferere experientiam propriam, ut sequatur alienam, nisi aliena tanta sit, ut non nisi temerè ab ea recedere liceat; quando videlicet est omnium, aut ferè omnium. Ratio hujus est: Quia experientia propria nobis semper est evidens quoad an est, licet non semper sit evidens quoad an sit, vel non sit fallax; experientia verò aliena, quando non est omnium, aut ferè omnium, non solum non est evidens quoad an sit, vel non sit fallax, sed etiam quoad an est.

163. Oppones secundò. Sequitur ex nostra doctrina neminem posse defendere, & amplecti Opinionem singularem contra communem admissam ab omnibus, aut ferè omnibus, nisi temerè. Hoc autem est contra manifestam auctoritatem, experientiam, & rationem. Esse contra auctoritatem, constat ex L. 1. de veter. jur. enucl §. *Et si neque*, ibi: *Et si neque ex multitudine Auctorum, quod æquius, & melius est, judicatur; càm possit unus forsitan, & deterioris sententia, & multas, & majores aliqua in parte superare*. Esse contra experientiam, ambigi non potest; cum multi viri docti, & pii singulares sententias invexerint in Scholas contra communes. Denique esse contra rationem ostenditur; quia si opinari non licet contra Opiniones ab omnibus, aut

aut ferè omnibus admissas, præcluditur via ad inveniendam veritatem, & sic quasi pecudes gregatim alius alium sequemur.

164. Respondeo, quòd vel loquimur in materia purè speculativa, & neque immediatè, neque mediatè pertinente ad bonos mores; vel in materia ad bonos mores pertinente, sive immediatè, sive mediatè. Si loquamur in materia purè speculativa, dico posse quemlibet defendere, & propugnare ut veram propriam Opinionem, etsi singularem, & ab ipso excogitatam sine ulla temeritate: dummodò proferat talia fundamenta pro suo invento, quæ non appareant absolutè contemptibilia, & ab illis multò efficacius moveri se sentiat, quàm à fundamentis Opinionum communium. Sic enim Scotus distinctionem ex natura rei inter gradus metaphysicos invexit in Scholas; sic Ochamus formalem ex parte actûs; & sic alii alias Opiniones, quæ antiquitus ignorabantur. Ratio est primò: Quia in Opinionibus singularibus purè speculativis nullum aliud damnum timeri potest, quàm periculum errandi: hoc autem prævalere non debet contra spem, quam faciunt motiva noviter adinventæ ad aperiendam veritatem. Secundò: Quia in speculativis non multum attenditur, quid alii, sed quid ego sentiam: igitur non temerè procedo, etiamsi proferam Opinionem singularem, quæ mihi apparet vera.

165. Aliter philosophandum est in materia sive immediatè, sive mediatè pertinente ad bonos mores, in qua præter periculum errandi datur aliud periculum; nempe, aut imponendi præceptum, quod neque à Deo, neque à legitimo Superiore fuerat impositum; aut tollendi præceptum, quod verè latum fuerat à Deo, aut à legitimo Superiore. Quapropter multò cautius procedendum est in materia morum, quàm in materia purè speculativa; nec faciliè recedendum à semita trita à Doctoribus, qui nos præcesserunt. Accedit etiam, quòd in materia morum auctoritas Doctorum multò plus ponderis habet, quàm in speculativis. Ratio est: Quia veritas moralis pensanda est moraliter, idest, secundum æstimationem prudentum: æstimatio autem, & consensus omnium, aut ferè omnium prudentum, quales sunt Doctores de materia morali scribentes, reddit eam veritatem moraliter evidentem; ideòque non sine gravissimis, urgentissimisque rationum momentis (quæ facile non est reperire) opinari debemus in materia morum.

166. Sanè licèt aliquando contigerit opinantes singulariter in materia morum adeptos fuisse approbationem multorum, qui deinde eos secuti sunt; quapropter factum est aliquando, ut Opinio singulariter excogitata excreverit in communiter receptam: plerùmque tamen oppositum accidit; nam deferentes semitam à majoribus tritam, tradiderunt Opiniones, quæ subsequenter Theologorum censuram promeritæ sunt. Hoc maximè cernere licuit elapso sæculo, in quo aliqui Doctores plus justo sese opposcentes communibus Opinionibus, singulares quasdam tradiderunt, quæ deinde à Summis Pontificibus Alexandro VII. & Innocentio XI. proscriptæ sunt tamquàm scandalosæ, temerariæ, & in praxi perniciosæ. Et quamvis aliquæ earum à sufficienti Doctorum numero fuerint approbatæ, si non ut absolutè veræ, ut absolutè probabiles; tamen communiter rejectæ fuerant. Hinc conjicere licet valdè periculosum esse opinari singulariter in materia morum. Neque per hoc intendo omnibus doctis interdicare, ne opinentur singulariter contra Opiniones communes, aut ab omnibus, seu ferè omnibus receptas, id tamen fieri non debet, nisi adhibitis cautelis sequentibus.

167. Prima cautela est, ut qui Opinionem singularem tradit in materia morum, vel ab aliis traditam docet contra torrentem Doctorum, proferat aliquod fundamentum, quod non fuerit ab aliis Doctoribus examinatum, & solutum; vel, si examinatum, & solutum fuerit, novis instantiis eorum solutiones refellat: si enim nihil novi adferatur, temerè omninò receditur ab Opinione passim recepta. Et ut consultius in materia adeò periculi plena agatur, proderit proferenti Opinionem singularem consulere aliquos viros verè doctos, & pios, illisque proponere motiva, ob quæ Opinio illa singularis vera videtur; ut sincerè, & ex puro amore veritatis sensum suum proferant, an illa motiva talia sint, ut propter illa mereatur deferri Opinio, quæ communiter pro vera habebatur. Quòd si consentiant talia esse; poterit singularem illam Opinionem docere: secus verò, si non consentiant.

168. Secunda cautela est, ut declaret Opinionem illam singularem ab ipso doceri habendo præcisè respectum ad impressionem, quam in illius intellectu faciunt motiva intrinseca rationum utriusque partis contradictionis; non verò attentâ auctoritate Doctorum, quâ attentâ utique præferenda est opposita Opinio,

nio, quam omnes, aut ferè omnes amplexi sunt. Hinc monere debet, nemini utendum esse in praxi illâ Opinione (si sit minùs tuta) donec acquisierit tot sectatores, ut ille, qui eam veram judicat, non sit destitutus sufficienti auctoritate: posteaquàm enim acquisierit pro se sufficientem auctoritatem, quilibet sibi prudenter suadere potest ideò oppositos Doctores in contrariam sententiam abjisse, quia rationes denuò excogitatas ignorârunt.

169. Cum his cautelis dico virum doctum, & in re morali benè versatum posse opinari contra Opinionem communi Doctorum suffragio stabilitam; quia hoc modo nec aperitur aditus aut nimium laxandi, aut nimium restringendi conscientias, nec clauditur via veritati. Textus autem ex L. 1. de veter. jur. enucl. nihil probat contra nos, immò nobis favet; ibi enim loquitur Imperator non cum uno, & altero docto, sed cum doctissimis viris, quibus commiserat curam condendi jus Cæsareum: quapropter mirum non est eis facultatem dedisse singulares sententias amplectendi contra communes, quando ratio allata pro singulari sententia apud ipsos præponderat. Ex quo malè arguitur, quòd liceat cuilibet Doctori in singulares sententias abire, spretis communibus omnium, aut ferè omnium auctoritate fultis.

S E C T I O I I .

*Utràm intellectus possit assentire parti illi contradictionis ,
quæ evidenter, & manifestè multò minùs verisimilis
apparet, dissentiendo illi, quæ evidenter, &
manifestè apparet multò verisimilior,
assensu, & dissensu saltem
physico?*

§. I.

*Premittitur ut indubitatum, ejusmodi assensum, & dissen-
sum, datâ illius physicâ possibilitate, futurum
imprudentem.*

170. **D**iximus pro ximè, ad constituendam Opinionem *A* evidenter multò minùs verisimilem oppositâ *B* non solùm requiri ut opinans experiatur, & sentiat multò vehementiorem vim sibi inferri à motivis partis *B*, quàm à motivis partis oppositæ *A*; sed insuper requiri, ut omnes ferè Doctores, aut saltem majoris notæ in eam conspirent habendo pro vera. Unde quæstio præsens nihil differt ab illa, quam aliqui agitant: Utrùm videlicèt assentire possimus illi parti contradictionis, quæ tùm à ratione, tùm ab auctoritate multùm exceditur ab opposita, assensu saltem physico? Nam si loquamur de assensu prudenti, certum esse debet, datâ possibilitate hujusmodi assensus physici, assentire non posse. Non enim ab assensu physico licet arguere ad assensum prudentem, cùm prudentia ab assensu physico separabilis sit; nam judicantes temerè de actionibus proximi, physicè assensum præbent malitiæ actionis, non tamen prudenter.

171. Id autem ostendo primò. Evidens est neminem nisi temerè assentire posse illi parti contradictionis, quam evidens, & manifestum est asserre multò plus periculi cadendi in falsitatem, quàm spei inveniendæ veritatis: Sed evidens est eam partem contra-

tra-

tradictionis, quam evidens, & manifestum est esse multo minus verisimilem, asserre multo plus periculi cadendi in falsitatem, quàm spei inveniendæ veritatis: Ergo evidens est neminem illi posse assentire. Evidentia Majoris inde colligitur, quia cùm intellectus procedere non possit ad assensum, nisi allectus spe inveniendæ veritatis; quomodò nisi temerè eam assecuturum speret, si evidenter, & manifestè videat, multo plus periculi inesse, si assentiat, labendi in errorem, quàm spei assequendæ veritatis? Sanè cùm falsitas sit grave malum intellectûs, non nisi temerè exponere se quis potest illius manifesto, notabilique periculo. Evidentia vero Minoris inde patet, quia spes inveniendæ veritatis non potest esse major motivo suadente eandem veritatem, nec periculum falsitatis potest esse minus motivo suadente falsitatem, cùm periculum falsitatis sit physicè ipsum motivum, quod suadet partem oppositam, ut dictum est num. 53.

172. Ostendo secundò. Quia evidens est non nisi rarissimè contingere posse, ut illa pars contradictionis, quam evidens, & manifestum est habere pro se motiva multum præ eminentia motivis alterius partis, sit in re falsa: è contra vero evidens est non nisi rarissimè contingere posse eam partem contradictionis, quam evidenter, & manifestè constat multo minori verisimilitudine niti, reipsâ esse veram: Ergo temerè prorsus illi assentit, qui utriusque evidentiam habet. Antecedens probatum est à nobis suprâ num 135. Et probatur ulterius à fortiori ex jure canonico, & civili præcipiente Judicibus, ut in ferendis sententiis attendant ad meliorem probationem: quod æquitati juridicæ consentaneum non erat, si melior probatio non nisi raro admodum posset fallere, & deterior non nisi raro admodum non fallere. Si igitur quomodocumque melior probatio non nisi raro fallit, & quomodolibet deterior non nisi raro non fallit: quantò magis probatio evidenter melior cum excessu magno supra aliam non nisi admodum raro fallit, & evidenter deterior non nisi admodum raro non fallit? Probo jam consequentiam. Quippè assentiri illi parti, quam evidenter constat non posse nisi rarissimè esse falsam, fieri non potest nisi temerè, & contra rationem; cùm recta ratio dicet veritatem quarendam esse ubi solet, non verò ubi non solet inveniri.

173. Ostendo tertio. Quando una pars contradictionis superat evidenter alteram excessu magno, & notabili in vi motiva intel-

intellectûs, nemo potest prudenter formidare Formidine morali sive de falsitate primæ, sive de veritate secundæ: Ergo à fortiori nemo potest dissentire primæ judicando eam esse falsam, aut assentire secundæ judicando eam esse veram. Consequentia est manifesta, cum plus sit judicare de objecto, quàm formidare ipsum esse falsum; & plus sit judicare de objecto, quàm formidare ipsum esse verum. Antecedens ostensum est à nobis suprâ à num. 132. tum ratione à priori, tum à posteriori. Et ulterius ostenditur Quia evidens est dari aliquas Opiniones moraliter certas apud prudentes, quæ excludunt moralem Formidinem prudentem de sui veritate, & falsitate oppositi, non obstante quòd etiam pro opposita detur probatio absolute, & secundum se valida, & sufficiens ad assensum: ut patet, cum decem testes omni exceptione majores unum affirmant, & duo item omni exceptione majores idem negant, Hæ autem esse non possunt nisi illæ, quæ evidenter superant oppositâ excessu magno, & notabili in vi motiva intellectûs.

174. Denique, pluribus omissis, ostendo quartò. Nam qui assensum probet opinioni evidenter excessæ ab altera excessu magno, & notabili, dissentiendo excedenti, negari non potest hunc resistere rationi evidenter multo magis suasivæ veritatis, quàm suadeat opposita, ut cedat rationi evidenter minùs suasivæ. Quis autem non videat hoc esse præferre id, quod est multo deterius in vi suasiva veritatis, præstantiori, quod irrationabiliter, & imprudenter fit? Confirmatur: Quia sic præferens rationem multo deteriore multo præstantiori, non potest habere rationem ullam eam præferendi: Ergo irrationabiliter, & imprudenter eam præferet. Deindè præferre rationem multo deteriore multo præstantiori, est contemnere ipsam veritatem, quæ in multo præstantiori motivo multo clariùs relucet, quàm in deteriori,

175. Dices. Si contingat Superiorem præcipere Subditis suis, ut sequantur Opinionem evidenter, & manifestè multo minùs verisimilem oppositâ (v. g. Opinionem Cartesii asserentis contra Aristotelem nihil purè materiale componi ex materia, & forma substantiali, sed omnia materialia constare ex atomis, sive particulis hujus, aut illius figuræ) & Subditos obedire, ut possunt, assentiendo hujusmodi Opinioni, assensus horum Subditorum, quamvis sit ad partem evidenter, & manifestè multo minùs verosimilem, erit prudens: Ergo possibilis est assensus prudens ad par-

partem evidenter, & manifestè multo minùs verisimilem. Quòd autem in tali casu possint obedire Subditi, imò, & debeant, res est certissima; cùm dogma sit apud Sanctos Patres, & spiritualis vitæ Magistros inconcussum, posse, imò & debere Subditum obedire legitimo Superiori in omnibus, in quibus manifestè peccatum non apparet. Atqui in hoc quòd quis assensum præstet illi parti contradictionis, quam evidens est multum excedi in verisimilitudine ab opposita, nulla vel minima peccati labes apparet, saltem in materia purè speculativa: igitur prudenter illi assensus adhiberi potest.

176. Respondeo neque Superiorem præcipere posse Subditis suis assensum ad eam partem contradictionis, quam patet manifestè multo minori verisimilitudine affectam in sensu à nobis explicato, quando videlicet Subditus experitur multo efficacius impelli se à motivis unius partis, quàm alterius, & insuper scit in eam partem, cujus motiva experitur efficaciora, confluere communi consensu aut ferè omnes, aut saltem majoris notæ Doctores; neque Subditos obedire posse: non quidem ex eo quòd assensus, supposito ejusmodi præcepto, esset imprudens, cùm in obediendo peccari non possit contra prudentiam, nisi fortè id, quod præcipitur, manifestè opponatur legi Divinæ; sed ex eo quòd talis assensus sit physicè impossibilis, ut mox ostenditur. Sicuti ergò Superior præcipere non potest Subditis ut volent, nec Subditi obedire tenentur, non quidem ex eo quòd volare in tali casu imprudentia esset, sed quia volatus est homini physicè impossibilis: sic etiam præcipere non potest assensum ad partem evidenter multo minùs verisimilem; quia talis assensu est physicè impossibilis Subditis, qui obedire non tenentur, quia non possunt.

177. Adverte tamen pro praxi, quòd, si Superior præcipiat de facto ut sequaris aliquam Opinionem, quæ tibi visa est evidenter multò minùs verisimilis oppositâ, quam veram judicas, non debes statim credere te deobligatum ab exequendo mandato Superioris; fieri siquidem potest, ut in hoc ipso judicio decipiaris. Quapropter, si rectè agere tibi sit cordi, consulere debes aliquos viros doctos, an reverâ Opinio illa, quæ tibi à Superiore tenenda injungitur, superetur evidenti illo, & notabili excessu, quem tu concipis. Si enim asserant non superari, deponendum tibi est tamquàm erroneum tuum illud judicium de manifesta, & multo

majori verisimilitudine illius partis, cui assensum præbueras : non secus ac teneris deponere iudicium, quo iudicabas evidenter malum non esse. Illo autem iudicio deposito, poteris amplecti ut veram illam partem, quam Superior tenendam injungit, ut ostendemus suo loco; nam perseverante illo tuo iudicio evidenti de multo majori verisimilitudine in una parte contradictionis, impossibile est ut assensum alteri præstes.

§. I I.

Proponuntur rationes quorundam Recentiorum ad probandam impossibilitatem physici assensûs in casu questionis propositæ, & minùs sufficientes ostenduntur.

178. **S**icuti nobis enitendum est pro viribus, ut assequamur veritatem; ita etiam enitendum est, ut eam per vera principia, seu ex quibus ipsa reverâ sequitur, & non per falsa, seu ex quibus ipsa reverâ non sequitur, assequamur. Qui enim assentitur veritati per falsa principia, seu ex quibus ipsa non sequitur, veritatem possidet sine veritate: veritatem possidet, quia iudicat verum, quod reverâ verum est; sed possidet sine veritate, quia veritas veritatis non apparentis ex terminis debet esse illius motivum, & cum motivum sit falsum, & insufficienti ad eruendam veritatem, licet possideatur veritas per assensum, possidetur veritas sine veritate. Idcirco placet ostendere, rationes adductas à Recentioribus ad probandam impossibilitatem physici assensûs ad eam partem contradictionis, quam evidenter constat esse multo minùs verisimilem, non sufficere ad intentum; ne quis illarum specie deceptus assentiat veritati sine veritate.

179. Sic igitur arguunt. Cum noster intellectus in suis assensibus tendat sub ratione veri, impossibile est ut, ex duobus contradictoriis sibi propositis illi assensum præbeat, quod sibi ut multo minùs verisimile repræsentatur, præsertim ubi excessus est manifestus, & evidens. Implicat enim, ut dum multo maiorem verisimilitudinem experitur in uno extremo, eamque reflexè

zè evidenter cognoscit, quatenus videt se multo vehementius impelli à rationibus suadentibus veritatem illius extremi quàm à rationibus oppositis: implicat, inquam, quòd nihilominus tunc judicet illud extremum esse falsum, & extremum oppositum, quod sibi manifestè ut multo minus verisimile proponitur, esse verum. Id autem præstaret, si tunc assensum præberet huic extremo multo minus verisimili; nam assensum præstare alicui extremo contradictionis, est illud censere verum, & oppositum falsum, ut patet ex terminis: ergo.

180. Assumptum probatur primò quia, ut doctè admonet Cardinalis Pallavicinus, nemo in se experitur hunc actum: *Ego credo hoc, sed video contrarium esse probabilius, & verisimilius.* Secundò: Quia qui experimentaliter cognoscit, sive exercitè, sive signatè, unum extremum esse manifestè multo verisimilius suo contradictorio, implicat ut ex hac suppositione judicet illud extremum esse falsum (judicaret autem esse falsum, si ex illa suppositione assensum præberet extremo contradictorio sibi multo minus verisimili, ut patet) sicut qui judicat colorem *A* esse multo similiorem albo quàm nigro, implicat ut in sensu composito hujus judicii pro posteriori judicet colorem *A* esse nigrum; sunt enim opposita hæc judicia virtualiter: *Color A est multò similior albo, quàm nigro: Color A non est albus, sed niger.* Eandem autem oppositionem habent hæc alia duo: *Extremum A est manifestè multò similis vero, quàm falso: extremum A non est verum, sed falsum.*

181. Confirmatur primò. Quia ubi unum extremum contradictionis proponitur manifestè multo verisimilius suo contradictorio, intellectus exercitè cognoscit evidenter illum excessum, quia manifestè experitur se multò vehementius trahi à rationibus suadentibus illud extremum, quàm à rationibus suadentibus oppositum: potest ergo reflectere supra suam cognitionem experimentalem, & signatè sic affirmare: *Extremum A mihi videtur manifestè multò verisimilius, quàm extremum B ipsi oppositum.* Implicat autem ut in sensu composito hujus judicii possit nihilominus amplecti extremum *B* ut verum, & rejicere ut falsum extremum *A*; Nam hic actus contradictionem involuit: *Quamvis censeam extremum A esse manifestè verisimilius extremo B, nihilominus censeo extremum A esse falsum, & extremum B esse verum.* Ergo non potest intellectus assentiri illi parti contradictionis, quæ ipsi proponitur

nitur evidenter multo minus verisimilis, quàm ipsius contradictoria. Nam quæ proponitur ut multo minus verisimilis, hoc ipso proponitur ut multo magis falsissimilis, seu ut magis exposita falsitati, quàm veritati: implicat autem, ut intellectus judicet absolute veram eam partem, quam in eodem instanti judicavit multo magis similem falso, quàm vero.

182. Confirmatur secundò. Nam qui aliquid affirmat, credit se verum dicere, si id mente, & non ore tantum affirmet, & credit falsum dicere eos, qui id negant: Ergo credit se majori fundamento niti, quàm negantes: Ergo implicat, ut simul credat verisimilius esse oppositum. Prorsus enim est impossibilis iste actus: *Ego quidem cenſeo contractum A esse usurarium, & falli Authores id negantes; nihilominus fateor fundamenta illorum esse multo urgentiora, & verisimiliora*: Stultusque meritò haberetur, qui ita assereret: *Sententia affirmans contractum A esse usurarium vera est, proindeque absolute ego judico illum contractum esse illicitum; nihilominus contraria sententia habet multo meliora fundamenta*.

183. Verùm ista non concludunt impossibilitatem assensus physici ad illud contradictorium, quod evidenter sese exhibet multo minori verisimilitudine protectum; nam licet assumptum argumenti verum sit, non bene probatur à Cardinali Pallavicino per hoc, quòd nemo in se experiatur hunc actum: *Ego credo hoc, sed video contrarium esse probabilius, & verisimilius*. Unde enim scire poterat Eminentissimus Auctor neminem ejusmodi actum experi-ri? Inductione? At non constat eum aut ab universis hominibus, aut à pluribus inquisivisse, an ejusmodi actum experirentur. Imò cum Adversarii possibilitatem hujus physici assensus probent, ab experientia tùm Hæreticorum, qui suis erroribus assensum præbent, non obstante quòd veritates Catholicæ illis manifestentur cum multo majori verisimilitudine, atque evidentiori credibilitate ipsarum; tùm etiam temerè judicantium, qui malitiam proximi pro certa habent, etiam quando vident multo fortiora motiva stare pro non malitia; frustrâ erat contra illos arguere ab experientia.

184. Non absimili modo P. Egidius Estrix in Logistica probabilitatum post definit. 2. in Schol., ut probet non posse intellectum prudenter inclinare voluntatem in eam partem, quæ ipsi minus verisimilis apparet, appellat ad judicium generis humani extra scholam: quæ sanè appellatio est ad tribunal cæcorum, ut judicent de coloribus; nam plura admittuntur, & cum plausu in Scho-

Scholis, quæ extra Scholas sibilis, & risu excipiuntur. Quòd alamuscæ possit dividi in tot partes minores, & minores, ut illis tegi possit totum cœlum; & deinde harum partium minima possit rursùm dividi in tot partes, ut tegat cœlum duplo majus hoc, quo tegimur, & sic in infinitum, in Schola Aristotelica prudenter dicitur; sed extra Scholam ferè nemo est, qui hoc sibi suadeat. Ratio est: quia non quilibet intellectus est capax cujuscumque veritatis, sed solum ille, qui in principiis scientiarum bene versatus est.

185. Neque etiam probatur paritate deductâ à colore *A* apparente multò magis simili albo, quàm nigro, de quo pro posteriori enuntiari non potest quòd sit niger, & non sit albus; ut proferendo in medium plures disparitates ostendam cap. seq. sect. 2. §. 5. In præsentī scire sufficiat paritatem hanc nimium probare, ac proinde nihil; siquidem non solum probat non posse judicari veram eam partem contradictionis, quæ evidenter multò minùs verisimilis apparet, sed neque illam, quæ sese exhibet cum multò majori verosimilitudine, saltem absque prudenti Formidine morali in oppositum, contra naturam ipsius verosimilitudinis; quæ quando est multò major manifestè in uno contradictorio, quàm in altero, abigere debet ab opinante omnem Formidinem moralem prudentem de sui falsitate, & oppositi veritate. Ostendo sequelam. Nam etiamsi quis evidenter percipiat colorem *A* multò majorem similitudinem referre albi, quàm nigri, non propterea enuntiare poterit, saltem sine ulla prudenti Formidine morali, colorem *A* esse album, & non nigrum; cum major similitudo coloris *A* cum albo, quàm cum nigro non sit ratio sufficiens ad determinandum intellectum, ut exclusâ penitus omni Formidine morali prudenter judicet colorem *A* esse album, & non nigrum: Ergo etiamsi quis percipiat multò majorem verosimilitudinem in extremo *A*, non poterit prudenter judicare sine ulla morali Formidine extremum *A* esse verum, & non falsum. Hoc autem non solum est contra arguentes, qui oppositum docent, sed etiam contra manifestam experientiam, ut declaratum est.

186. Prima Confirmatio, omīssis pro nunc aliis, quæ assumuntur, & minùs congruunt cum veritate, manifestè petit principium, & omninò improbatum relinquit id, quod erat probandum: probandum autem erat, hunc actum: *Quamvis censeam extremum A esse manifestè multò verisimilius extremo B, nihilominus cen-*

censeo extremum A esse falsum, & extremum B esse verum: involvere contradictionem, ut asseritur. Quod enim dicitur, scilicet, partem illam contradictionis, quæ evidenter proponitur ut multò minùs verisimilis, hoc ipso proponi ut multò magis falsissimilem, idest, multò magis expositam falsitati, quàm veritati, verum est: sed implicare, ut intellectus judicet assensu tantùm physico absolutè veram eam partem in eodem instanti, in quo judicatur multò magis falsissimilis, idest, magis exposita falsitati, quàm veritati, est idipsum, quod in quæstione est, & ab Adversariis judicatur adeò possibile, ut putent id evenire tùm in Hæreticis formalibus, tùm in temerè judicantibus.

187. Ad secundam confirmationem, concessio Antecedente, negatur prima, & secunda Consequentia. Ad probationem, quòd prorsùs sit impossibilis iste actus: *Ego quidem censeo contractum A esse usurarium, & falli Authores id negantes, nihilominùs fatcor fundamenta illorum esse multò urgentiora, & verisimiliora*: asseritur quidem, sed non ostenditur; quia nulla adfertur implicancia, quæ sanè adferri debet ab illo, qui alicujus objecti impossibilitatem affirmat. Et quàmvis meritò diceretur stultus ille, qui diceret: *Sententia affirmans contractum A esse usurarium vera est, proindeque ego absolutè judico illum contractum esse illicitum; nihilominùs sententia contraria, habet multò meliora fundamenta*: non video quomodò inferri possit nunquam intellectum posse physicè assentiri uni contradictoriis, quin illi repræsentetur ut magis verisimile, quàm oppositum. Ratio est: quia plura stultè agimus, quæ physicè agimus: & dum peccamus, stultissimè agimus, & tamen physicè peccamus. Solùm igitur ex illo Antecedente infertur, quod assensus sit imprudens: unde probare quidem potest, quod à nobis supra probatum est §. Superiori, non tamen quod hic intenditur.

§. III.

Verâ ratione stabilitur impossibilitas physici assensûs ad eam partem, quam evidens, & manifestum est esse multò minùs verisimilem oppositâ: ex qua inferitur, quid dicendum, si id sit solùm moraliter certum.

188. **P**rima ratio deducitur, ex dictis supra num. 172. & num. 135. ubi ostendimus motivum, quod manifesto, & valde notabili excessu superatur à motivo partis oppositæ, esse de genere illorum, quæ necesse est ferè semper conjungi cum falsitate objectiva, & non nisi rarissimè fieri potest, ut cum objectiva veritate conjugantur. Ex hoc autem manifestè ostenditur non esse, neque dici posse verisimile, nisi nomine tenus objectum illud, cujus motivum manifesto, & valdè notabili excessu superatur à motivo partis oppositæ. Sequela ista probatur, quia nisi objectum se exhibeat cum aliquo motivo, quod possit esse medium inveniendi veritatem objectivam, neque est, neque dici potest verisimile, nisi nomine tenus, sed motivum, quod est de genere illorum, quæ necesse est ferè semper conjungi cum falsitate objectiva, & non nisi rarissimè fieri potest, ut conjugantur cum veritate objectiva, non ita se exhibet: ergo tale objectum, neque est, neque dici potest verisimile, nisi nomine tenus. Major propositi Syllogismi evidens est, quia vera, & realis verosimilitudo, per quam objectum redditur assentibile, nihil aliud est, quàm quoddam medium inveniendæ veritatis, quando ipsa evidenter non apparet. Quapropter objectum quod non se exhibet intellectui cum tali medio, neque est, neque dici potest verisimile, nisi nomine tenus, & propterea reddere nequit suum objectum assentibile.

189. Minorem ostendo primò: Quia nullum dari potest aptius medium deviandi à veritate, quàm assentiri motivo, quod est de genere illorum, quæ necesse est ferè semper conjungi cum falsitate objectiva, & non nisi rarissimè fieri potest, ut conjugantur cum veritate objectiva: Ergo tale motivum non potest esse

esse medium inveniendæ veritatis objectivæ . Consequentia ista per se abundè patet , cum prorsus intelligi nequeat , quomodo medium deviandi à veritate possit esse medium ad eam inveniendam . Ut autem tibi probem antecedens , finge possibilem esse voluntatem adeò perversam , quæ velit intellectum errare in omnibus judiciis , in quibus obnoxius erroribus esse potest . Nullam sanè viam eadem voluntas inire poterat magis expeditam ad finem obtinendum , quàm cogere intellectum imperio suo , ut semper assentiretur parti illi contradictionis , quæ nititur motivo , quod ferè semper necesse est fallere , & non nisi rarissimè contingere potest , ut non fallat , quale est omne illud , ut proximè dicebamus , quod ab opposito longo simul , & manifesto intervallo superatur in vi motiva . Sicuti si daretur Judex , qui semper judicare vellet contra justitiam , dummodò jus unius partis ipsi evidens non esset , nullum aptius medium ad hunc finem eligere poterat , quam judicare juxta Opiniones , quæ illi apparebant manifestè , & notabiliter deteriores .

190. Ostendo secundò eandem Minorem . Motivum , quod est de genere illorum , quæ ferè semper cum falsitate objectiva connexa sunt , & non nisi rarissimè cum veritate objectiva , penitus inverisimile est connecti cum veritate objectiva , & verosimilimum connecti cum falsitate objectiva : ergo nequit intellectui esse medium inveniendæ veritatis objectivæ . Patet ista Consequentia . Quia medium inveniendæ veritatis objectivæ debet saltem verosimiliter connecti cum veritate objectiva ; Quomodo autem fieri potest , ut verosimiliter cum ea connectatur motivum , illud quod penitus inverisimile est connecti cum veritate objectiva , & verosimilimum connecti cum falsitate objectiva ? Patet etiam antecedens . Sicuti enim motivum , quod est de genere illorum , quæ ferè semper connexa sunt cum veritate objectiva , & non nisi rarissimè cum objectiva falsitate , omninò verosimilimum est esse connexum cum veritate objectiva ; quia evidens est ferè semper veritatem attingere : ita etiam motivum , quod est de genere illorum , quæ ferè semper cum falsitate objectiva connexa sunt , & non nisi rarissimè cum veritate objectiva , omninò verosimilimum est esse connexum cum falsitate objectiva , quia evidens est ferè semper à veritate aberrare .

191. Ostendo denique tertio . Impossibile enim videtur potentia intellectivæ collatam fuisse à natura facultatem assentien-

di

di objecto propter motivum, quod de genere illorum est, quæ ferè semper fallere solent, cum hæc facultas nullo modo conducere possit ad inveniendam veritatem propterquam unice ab eadem natura indita est homini potentia intellectiva. Probo assumptum; siquidem hæc facultas reddit intellectum magis expositum falsitati, quapropter per ordinem ad finem, propter quem conditus est intellectus, magis expediebat homini potentiam intellectivam carere hac facultate, quàm illam habere. Ut hoc manifestè percipias, propone tibi duos intellectus *A*, & *B*, omninò æquales, in hoc solum dispares, quod *A* possit tendere per assensum in objectum, etsi longo, & manifesto intervallo superatum à motivo partis oppositæ, *B* verò minimè possit. Quæro à te, uter horum magis sit expositus errori in judicando? Sanè non inficiaberis intellectum *A*, quia voluntas imperio suo illum adigere potest ad assentiendum objecto, etiam si videat illius motivum multum, & manifestè excedi à motivo partis oppositæ, ac proindè esse de genere illorum, quæ necesse est ferè semper fallere: ergo magis expediebat intellectui carere hac facultate, quàm eam habere. Quomodò ergo conferri potuit à natura hæc facultas, quæ solum inservire poterat ad illum inducendum in errorem, contra finem intentum ab eadem natura, dum homini contulit intellectum?

192. Secunda ratio deducitur ex iis, quæ Adversarii concedunt, & à nobis probata sunt §. Superiori; Opinionem videlicet, quæ absolutè, & secundum se considerata erat verisimilis, simul, & rationalis, & propterea assentibilis non physicè solum; sed etiam prudenter, si deinde comparata cum Opinione opposita deprehendatur manifestè multum excedi à motivo extrinseco, & intrinseco illius, reddi prorsus irrationabilem, & temerè solum assentibilem: Ex quo sic argumentor. Per te Opinio absolutè, & secundum se rationalis comparata cum opposita, quæ manifestè multò rationabiliter apparet, non redditur minùs rationalis, sed penitus irrationabilis: ergo etiam Opinio, quæ absolutè, & secundum se verisimilis erat, comparata cum opposita, quæ manifestè multò verisimilior apparet, non redditur minùs verosimilis, ut volunt Adversarii, sed penitus inverisimilis. Probatur ista Consequentia, siquidem tam verosimilitudo, quàm rationalitas Opinionis proveniunt ab una eademque forma, scilicet à motivo, cui talis Opinio innititur:

M

quan-

quando sanè motivum; quatenus Opinione reddit physicè assentibilem, eam denominat verisimilem, quatenus verò eandem Opinione reddit prudenter assentibilem, eam denominat rationabilem.

193. Confirmatur ista ratio. Vel in motivo, quod evidenti, simulque notabili excessu ab opposito superatur, apparet vis medii sufficientis ad inveniendam veritatem, vel non apparet. Si non apparet, non video quomodò possit reddere suum objectum physicè assentibile, cum nequeat reddere verisimile. Siquidem verosimilitudo debet esse medium sufficiens quamvis fallibile, ad inveniendum verum, & quæ ejusmodi medium non est, umbra solum verosimilitudinis est. Si verò appareat in illo motivo vis medii sufficientis, ad inveniendam veritatem, sanè non potest argui temeritatis, & imprudentiæ intellectus, & voluntas, dum hæc imperat, & ille elicit assensum ex ejusmodi motivo; Siquidem dici nequit, quòd temerè agant, dum moventur à motivo, quod apparet medium sufficiens inveniendæ veritatis.

194. Dices fortassè quod licèt in motivo evidenter, & notabiliter excessu appareat sufficiens medium inveniendæ veritatis, agere nihilominus imprudenter voluntatem, dum imperat intellectui assensum ex tali motivo, utpotè ferè semper fallenti: quia assentiri motivo ferè semper fallenti quamvis sit medium sufficiens inveniendæ veritatis, adversatur rectæ rationi. Verum responsio ista se ipsam implicat. Primò, quia prorsus intelligi nequit, quomodò motivum, quod ferè semper fallere est necesse, possit esse medium sufficiens inveniendæ veritatis. Secundò, quia semel concesso, ejusmodi motivum esse medium sufficiens inveniendæ veritatis, recta ratio solum distare potest assensum ex hoc motivo esse minus prudentem, non verò imprudentem, & temerarium: ergo cum fateantur Adversarii temerarium esse, necessario fateri debent illius motivum non esse sufficiens medium inveniendi veri, ne cogantur admittere unum eundemque assensum esse prudentem, & temerarium.

195. Tertiā denique rationem sic deduco. Nemo dum assentitur alicui objecto, vult, aut velle potest errare in tali sensu. Sed qui assentiretur illi parti contradictionis, quam evidenter, & manifestè cognoscit esse multò minus verisimilem, vellet errare: Ergo nemo potest assentiri illi parti contradictionis, quam

evidenter, & manifestè cognoscit esse multò minùs verisimilem. Major, præterquam quod est D. Augustini dicentis in Enchiridio cap. 17. *Usque adeò effugit ratio falsitatem, ut quantum potest, devitet errorem, et falli nolint etiam, qui amant fallere.* Evidenter ostenditur hoc discursu. Quicumque fertur per assensum in aliquod objectum, fertur ex desiderio, & appetitu innato inveniendi veritatem, eamque possidendi eò modò, quò potest; quia veritas est objectum intellectus, sicut bonum est objectum voluntatis, quapropter non potest voluntas efficere imperio suo, ut intellectus tendat extra verum. Implicat ergo, velle aliquem errare, & non assequi veritatem, quam vult assequi, dum assentitur.

196. Minor probatur etiam non minori evidentiâ. Qui assentitur illi parti contradictionis, quam evidenter, & manifestè cognoscit esse multò minùs verisimilem, exponere se vellet manifesto, & notabili periculo errandi cum spe evidenter exigua ab illo evadendi; cum proximè demonstratum sit num. 171. conjungi cum evidenti, & notabili periculo errandi partem illam, quam evidenter, & manifestè constat esse multò minùs verisimilem, & cum exigua spe non errandi: ergo errare vellet in illo assensu. Probatur ista Consequentia. Qui vult exponere se evidenti, atque notabili periculo alicujus mali, cum spe evidenter exigua evadendi ab illo periculo vult malum ipsum, cui se exponit: Exempli gratiâ, qui vult se exponere manifesto, & notabili periculo morris, cum spe evidenter exigua ab illo evadendi, vult mori, & mortem ipsam: Ergo qui vult exponere se manifesto, & notabili periculo errandi, vult errare, atque ipsum errorem.

197. Eodem modo, quo philosophati sumus de Opinione evidenter, & manifestè multò minùs, aut multò magis verisimili, philosophari debemus de Opinionibus solum certò moraliter, aut multò magis, aut multò minùs verisimilibus. Erit autem solum moraliter certa multò major, aut multò minor verosimilitudo in extremis oppositis, ut dicebam num. 160. si contingat non esse mihi evidens, sed tantum probabile Probabilitate primæ speciei, sive excludente Formidinem moralem prudentem de veritate oppositi, Doctores stantes pro una parte excellere sanctitate, & sapientia Doctores stantes pro opposita. Ratio est: Quia certitudo moralis de multò majori verosimilitudine

ne unius extremi, reddit inverisimile extremum oppositum, ut dictum est proximè: ostendimus autem neminem non solum prudenter, sed neque physicè assentiri posse illi extremo, quod ipsi apparet inverisimile. Denique omnia argumenta proposita etiam pro impossibilitate assensûs physici ad partem manifestè, & notabiliter minùs verisimilem, probant eandem impossibilitatem, si ea pars sit solum moraliter certa; ut patebit, si loco illius termini, *evidenter, & manifestè* iste alius, sit scilicèt *cetò moraliter*, apponatur.

SECTION III.

*Proponuntur, & solvuntur difficultates opponi solitæ,
contra præcedentem doctrinam.*

§. I.

*Solvitur difficultas petita à paritate voluntatis potentis ferri
in id, quod est evidenter, & incomparabiliter
minùs bonum.*

198. **Q**Uamvis §. Superiori dixerimus dari disparitatem inter voluntatem, & intellectum, dum illa movetur ad assensum à verisimili, audiendi nihilominùs sunt Adversarii, qui in hac paritate maximè fidunt. Arguunt enim in hunc modum. Potest voluntas, relictò bonò evidenter, & incomparabiliter majori scilicèt honesto, amplecti per amorem, quod est evidenter, & incomparabiliter minùs bonum, utile scilicèt, & delectabile: Ergo ex ejusdem voluntatis imperio poterit intellectus amplecti per assensum eam partem contradictionis, quæ evidenter, & manifestè apparet multò minùs verisimilis, relictâ oppositâ evidenter, & manifestè multò verisimiliori. Consequentia tenet: tum quia eandem potestatem, quam voluntas immediatè exercet circa suos actus, exercet etiam mediatè circa actus aliarum potentiarum: tum, quia non potest asserri congruens disparitas, cur non eodem modo

do ferri possit intellectus in objectum suum verum, ac fertur voluntas in suum, quod est bonum.

199. Confirmatur primò: Quia sicut voluntas, quando objectum suum ita apparet bonum, ut nullam secum trahat rationem mali, aut quando ita apparet malum, ut nullam secum adducat rationem boni, necessariò fertur in bonum per amorem, & in malum per odium: ita intellectus quando objectum suum ita apparet verum, ut nulla in eo relucere possit ratio falsitatis, aut quando ita apparet falsum, ut nulla relucere in eo possit ratio veritatis (quod contingit, quando aut veritas, aut falsitas illi evidenter proponitur) necessariò, & non liberè fertur in verum per assensum, & in falsum per dissensum: Ergo sicuti voluntas, quando suum objectum ita apparet bonum, ut secum trahet aliquam rationem mali, vel ita apparet malum, ut secum trahat aliquam rationem boni, potest pro innata sibi libertate nolle illud bonum, & velle illud malum; ita etiam intellectus, quando suum objectum ita apparet verum, ut non appareat undequaue verum, aut ita apparet falsum, ut non appareat undequaue falsum, poterit ex imperio voluntatis, cui subordinatur, assentiri illi falso, & dissentire illi vero.

200. Confirmatur secundò. Quia licet motivum partis *A*, sit manifestè multo verisimilius opposito partis *B*, semper fallibile apparet; quia supponimus motivum non ostendere evidenter veritatem objecti: apparere autem fallibile, minimè potest, nisi per hoc, quòd aliqua veritatis apparentia sit etiam in motivo opposito, licet clarè, & manifestè multo minùs verisimili. Datà autem aliqua veritatis apparentià in motivo, negari non potest intellectum posse in illud ferri per assensum physicum, quamvis imprudentem: sicuti negari non potest voluntatem datà apparentià boni in objecto, posse in illud ferri per amorem, etiam si multo maioris bonitatis apparentia detur in objecto opposito.

201. Denique hæc esse videtur expressa mens D. Thomæ quæst. 6. de malo art. 1. ad 10. ubi hæc habet: *Dicendum, quod de intellectu, & voluntate quodammodò est simile, & quodammodò dissimile. Dissimile quidem quoad exercitium actûs: nam intellectus movetur à voluntate ad agendum; voluntas autem non ab alia potentia, sed à se ipsa. Sed ex parte objecti est utrobique similitudo: sicut enim voluntas movetur ex necessitate ab objecto, quod est omni facie bonum, non autem ab objecto, quod potest accipi secundum aliquam rationem* ut

ut malum : ita etiam intellectus ex necessitate movetur à vero necessario , quod non potest accipi ut falsum : non autem à vero contingenti , quod potest accipi ut falsum Ecce Angelicus Doctor nullam aliam differentiam cognoscit inter intellectum , & voluntatem , nisi in hoc , quod voluntas determinet se ipsam , quando non determinatur ab objecto , intellectus verò , quando non determinatur ab objecto , determinatur non à se , sed à voluntate , cui subijcitur : Sicuti igitur voluntas potest determinare se ipsam , ad amplectendum illud , quod evidenter apparet multo minus bonum , relicto eo , quod multo magis bonum manifestè apparet : ita etiam intellectus determinari potest à voluntate ad assensum objecti quod apparet manifestè multo minus verum , relicto eo , quod manifestè apparet multo magis verum .

202. Communis responsio est maximam esse differentiam inter intellectum , & voluntatem ratione objecti , in quod tendunt , scilicet bonum , & verum . Nam bonum , quod est objectum voluntatis potest inveniri in utraque parte contradictionis ; verum autem , quod est objectum intellectus , nequaquam , quia implicat utramque partem contradictionis esse veram , & non implicat utramque partem contradictionis esse bonam . Unde mirum non est , posse voluntatem amplecti per amorem objectum , & si manifestè appareat multo minus bonum , quia in objecto , etiamsi manifestè multo minus bono habet veram rationem boni , quia propter tendendo in illud non fertur extra suum objectum , & non posse intellectum amplecti per assensum eam partem contradictionis , quam evidens est esse multo minus verisimile : quia non potest esse certus se habere rationem veri .

203. Verum contra hanc responsionem , etsi communem , fiat , quod deficiente intellectui evidenti apparenti veritatis possit ille tendere in veritatem , dummodo ea veritas reddatur ipsi intellectui verisimilis , ut est manifestum . Posito autem , quod possit intellectus tendere per assensum in verisimile , negari non potest quod possit tendere in quodlibet verisimile , sive sit manifestè multo magis , sive multo minus verisimile opposito . Ratio esse videtur : quia cum verisimilitudo , deficiente evidentiâ veritatis objectivæ , sit ratio assentiendi eidem veritati objectivæ , in quocumque gradu ea inveniat in objecto , potest intellectus assentire eidem objecto : sicuti , quia ratio coloris est oculo ratio videnti objectum , in quocumque gradu vel remisso inveniat color-

in

in objecto, potest oculus in illud tendere. Confirmari potest totum hoc: quia sicuti objectum multo minus bonum in conspectu majoris incomparabiliter boni non amittit rationem boni: ita objectum multo minus verisimile non amittit verisimilitudinem, sive rationem apparentis veri in conspectu verisimilioris.

204. Omissa igitur hac disparitate, quæ omnino materialiter se habet, tres alias elicere possumus ex nostris probationibus, quarum prima, & fundamentalis est: bonum, sive consideretur absolute, sive comparative ad multo evidentiusque excellentius bonum non mutare apparentiam, ita ut quod apparebat absolute bonum, comparatum deinde cum bono incomparabiliter excellentiori appareat malum, aut non bonum. Nam delectabile, exempli gratia, non desinit apparere delectabile, etiamsi compareretur cum bono excellentiori, scilicet honesto, & propterea semper habet rationem formalem, sub qua voluntas fertur in suum objectum. At verò verisimile aliam apparentiam habet absolute consideratum, aliam autem consideratum comparative ad oppositum notabiliter, & manifestè verisimilius. Siquidem absolute consideratum apparet ferè semper connexum cum veritate objectiva, consideratum verò comparative apparet conjunctum ferè semper cum objectiva falsitate. Qua propter ut supra diximus, solum nomine tenuis dici potest verisimile: nam in re verisimile non est, cum nequeat esse medium inveniendæ veritatis.

205. Secunda disparitas est, facultatem tendendi per amorem in minus bonum, etiamsi ex opposito appareat multo excellentius bonum, necessario conferri debuisse homini à natura, cum ab ea habeamus esse peccabiles, cum nullo alio pacto peccare possimus, nisi præferendo bonum exiguum, & ferè nullius momenti delectabile scilicet, aut utile, excellentissimo bono, videlicet honesto. Facultas autem tendendi per assensum in minus verisimile, quando multo major eaque manifesta verisimilitudo apparet ex opposito necessaria non erat, ut essemus deceptionibus, & erroribus obnoxii; quia etiam cum sequimur, quæ nobis verisimiliora videntur, errare, & decipi possumus. Nulla igitur paritas esse potest inter intellectum, & voluntatem, cum facultas illa tendendi per amorem etiam in minus bonum sit prorsus necessaria voluntati peccabili. Hæc verò tendendi per assensum in multo minus verisimile non solum necessaria non sit intellectui licet in errorem labili, sed etiam minimè expediat, ut demonstratum est num. 191.

206. Ter-

206. Tertia disparitas deducitur ex dictis à num. 195. implicare scilicet volentem aliquid efficaciter, id ipsum efficaciter nolle. Quæ implicantia manifestè sequeretur in opinante, qui assensum præberet illi parti contradictionis, quæ cum multo minori verisimilitudine sese exhibet intellectui. Vellet enim ex una parte efficaciter assequi eam veritatem, qui ex desiderio illius tenderet in assensum, & ex alia vellet simul errorem, quia vellet evidens, & notabile periculum errandi, ut loco citato probatum est: ideoque efficaciter vellet, & non vellet eam veritatem. Similis autem implicantia non sequitur ex eo, quod voluntas relicto bono incomparabiliter majori, eligat minus: quia non sequitur velle, & nolle idem bonum, ut est manifestum, sed solum velle unum bonum, & non velle aliud. Ratio diversitatis inter volitionem boni, & volitionem veri deducitur ex natura boni, & ex natura veri. Nam bonum ex sua natura identificari potest cum malo in eodem subiecto, sicut identificatur delectabile, cum inhonesto in venereis; Veritas autem, & falsitas identificari non possunt, quia una essentialiter aliam excludit: ideoque non implicat actus, qui ex appetitu boni vetit etiam malum, non quæ malum, sed quæ bonum, & implicat actus, qui ex appetitu veri velit falsum, non quæ falsum, sed quæ verum.

207. Ex his facili negotio dilvuntur omnia illa, quæ ad eam paritatem firmamdam excogitata sunt, cum omnia falsâ suppositione laborent, videlicet eam partem contradictionis, quæ absolute, & secundum se considerata erat medium inveniendæ veritatis, & propterea verisimilis, posse ejusmodi vim, & potestatem retinere, quando comparata cum opposita deprehenditur ab illa evidenter multumque superari in vi motiva. Nam ostendimus supra sub hac comparatione ejusmodi medium esse non posse, cum illius motivum appareat de genere illorum, quæ ferè semper cum objectiva falsitate connexa sunt.

208. Neque officit etiam sub illa comparatione in communi modo loquendi non in verisimilem, sed minus verisimilem dici. Quamvis enim verum sit naturam comparationis exigere, ut, quando duo extrema comparantur, ut excedens, & excessum, utrumque participet de eadem forma unum plus, aliud minus, id tamen fallit, quando constat alterum ex extremis comparatis eam non habere: quia non debemus attendere ad modum loquendi, quando constat de re ipsa. Cum ergo ex rationibus superiori

§. alla-

ſ. allatis pateat manifeſtè illam partem contradictionis , quæ evidenter , & notabiliter ab oppoſita exceditur in vi motiva non eſſe medium inveniendi veritatem , ſed ab illa deviandi , confequens eſt nullam veriſimilitudinis rationem ab ipſa participari , ac proinde in re veriſimilem non eſſe , licèt communis loquendi modus , qui rerum eſſentias mutare nequit , illam vocet minus veriſimilem : ſanè in communi loquendi modo dicimus Opinionem *A* eſſe multò magis rationabilem , quam oppoſitam *B* , nec propterea licèt inferre Opinionem , quæ manifeſtè , & notabiliter minus rationabilis apparet , eſſe in re rationabilem , ac proinde non temerè , ſed prudenter aſſentibilem .

209. Illud etiam non officit , quod urgebatur in ſecunda confirmatione num. 200. motivum eſſi manifeſtè multo veriſimilius oppoſito ſemper apparere fallibile ; quia quamvis hoc verum ſit , non ideo eſt , quod aliqua apparentia veritatis ſit in motivo multò minus veriſimili . Hoc enim evidenter falſum eſt : ſiquidem , ſi motivum inevidens ſtet pro una parte contradictionis nullo omnino motivo apparente pro altera , adhuc tale motivum fallibile eſt , & tamen nulla apparentia veritatis dari poteſt in motivo oppoſito , cum non exiſtat . Ex eo igitur ſolum eſt infallibile huiusmodi motivum , quia non eſt ita connexum cum veritate , ut non appareat fieri poſſe , ut ipſum fallat .

210. Ad Auctoritatem S. Thomæ reſpondeo agnoſcere eum quidem omnimodam ſimilitudinem inter intellectum , & voluntatem ex parte objecti , quam nos etiam agnoſcimus . Verùm ex hac omnimoda ſimilitudine malè inferunt Adverſarii quod ſicuti voluntas ferri poteſt per amorem in objectum , quod evidens , & manifeſtum eſt eſſe multo minus bonum : ita poſſit intellectus ferri per aſſenſum in objectum , quod evidens , & manifeſtum eſt eſſe multo minus veriſimile oppoſito . Si enim hoc eſſet verum , non ſolum non daretur omnimoda ſimilitudo inter intellectum , & voluntatem ex objecto , ſed maxima diſſimilitudo . Ratio patet clariffimè ex dictis : quia ſcilicet minus bonum , etiam in conſpectu boni oppoſiti incomparabiliter majoris , non deſinit eſſe bonum : at vero veriſimile non habet veram apparentiam veri , neque eſt philoſophicè veriſimile in conſpectu evidentis , & valde majoris veriſimilitudinis oppoſitæ .

211. Dices: Poteſt quis apprehendere, & judicare obiectum, etſi evidenter, & notabiliter excedatur à motivis oppoſitis partis eſſe verifiſimile in re, & medium ſufficiens inveniendi veri, & de facto non eſt dubitandum hoc judicium, formari ab illis, qui contra nos opinantur in eſſe potentia intellectiva facultatem tendendi per aſſenſum in eam partem contradictionis, quam ma- feſtum eſt illi ſe exhibere ſubnixam motivo notabiliter deteriori. Hoc autem judicio præconcepto, non apparet, quid obſtare poſſit, ne ex imperio voluntatis erumpere poſſit in aſſenſum. Sicuti nihil retardare poteſt intellectum, ne præſtet aſſenſum obiecto in re evidenter falſo, quando illi apparet evidenter verum.

212. Reſpondeo primò mihi intellectû prorsus difficiliſimum videri poſſe aliquem ſibi ſuadere medium deviandi à vero, quale eſt minus verifiſimile in conſpectu notabiliter, & evidenter verifiſimilioris, ut proximè oſtendimus, eſſe medium collimandi in verum. Verum quidquid de hoc ſit, reſpondeo ſecundò à me negari non poſſe illum, qui putat ſe habere medium ſufficiens inveniendi veritatem, etiam in obiecto evidenter multo minus verifiſimili poſſe illi aſſentiri. Id enim quod probare intendo, eſt non dari hujusmodi medium in tale obiecto, & propterea aſſenſum illi præbere non poſſe. Cœterum qui erroneè ſibi in animum inducit dari illud medium, dubitandum non eſt ex vi hujus medii poſſe aſſentiri obiecto, etiamſi manifeſtè videat multo deterioribus niti motivis. Id autem evidenter probat paritas intellectûs neceſſariò aſſentientis evidenter falſo, quando illi apparet evidenter verum. Videant tamen Adverſarii, quomodo cohæreant, habere videlicet medium ſufficiens aſſentiendi obiecto ut vero, & non niſi temerè illi aſſenſum præbere.

§. II.

Solvitur secunda difficultas deducta ab Hæreticis formalibus, qui assensum præbent suis erroribus contra catholicas veritates, quæ illis proponuntur ut evidenter credibiles.

213. **A**liud argumentum, quo nos impetunt Adversarii, deducunt à libertate credendi mysteria fidei nostræ, etiam tunc, cum apparent evidenter & manifestè credibilia. Arguunt igitur in hunc modum. Potest intellectus assentiri illi parti contradictionis, quæ evidenter, & manifestè apparet incredibilis, relictâ illâ, quæ manifestè, & evidenter apparet credibilis: Ergo à fortiori poterit intellectus, relictâ evidenter, & notabiliter verisimiliori, assentiri minus verisimili. Antecedens probatur experientia Hæreticorum formalium, & pertinacium, qui suis erroribus tenaciter adhærent etiam quando cognoscunt se esse obligatos ad credendum oppositum; siquidem tunc mysteria fidei Catholicæ proponuntur ut evidenter credibilia propter manifestum, & notabilem excessum motivorum fidei nostræ, supra motiva suæ sectæ, quæ illis tunc apparet incredibilis.

214. Respondebis fortassè disparem esse rationem inter assensum fidei, & alios assensus. Disparitas autem est: quia motiva, quæ facere possunt pro falsitate Christianæ Religionis, habent assentibilitatem physicam diversæ rationis ab assentibilitate motivorum pro illius veritate pugnantium: siquidem ista est supernaturalis, & sensibus incommoda; illa vero naturalis, & sensui accommodatior. Quæ propter sicuti potest voluntas præferre minus bonum incomparabiliter majori bono, quando minus bonum habet eligibilitatem diversæ rationis: ita intellectus præferre potest minus verisimile incomparabiliter verisimiliori, quando minus verisimile habet assentibilitatem diversæ rationis, quia tunc habet diversæ rationis eligibilitatem.

215. Hæc responsio rejicitur primò: quia malè supponitur,

tur, motiva, quæ adduci possunt pro falsitate nostræ Religionis, habere posse aliquam veram verisimilitudinem, aut assentibilitatem in intellectu illius, cui per motiva credibilitatis nostra Religio proponitur ut evidenter credibilis, quamvis illa motiva sint diversæ rationis. Argumenta enim proposita à nobis num. 188. & sequentibus æquè probant non esse assentibile illud objectum, quod apparet multo minùs verisimile suo contradictorio, sive habeat pro se motivum ejusdem, sive diversæ rationis: quia intellectus in utroque eventu, manifesto atque evidenti periculo errandi se exponeret cum exigua omninò spe ab illo evadendi; ac proinde assentiri volens ejusmodi objecto ita minùs verisimili errare vellet, quod implicat fieri ab homine sanæ mentis. Adde, quòd etiam intra Lineam motivorum naturalium dari possunt motiva diversæ omninò rationis ab utraque parte contradictionis: quare, si hæc responsio subsisteret, dari etiam posset extra materiam fidei assensus ad partem cognitam, ut multo minus verisimilem.

216. Alia igitur responsio adhibenda est. Et in primis certum est argumentum nimis probare, ut rectè ostendit Reverendissimus P. Generalis in Fund. Theol. moral. dissert. 3. §. 2. num. 22.; quia Hæretici adhærent suis erroribus, tanquam rebus omninò certis, & apud ipsos exploratæ veritatis sine ulla formidine oppositi. Est autem evidenter impossibile posse quemquam assentiri objecto, quod illi proponitur ut evidenter, & manifestè incredibile, assensu firmo, & minimè formidoloso, etiam tunc, quando oppositum illi proponitur ut evidenter credibile. Quapropter dicendum est, aut Hæreticis non proponi mysteria fidei nostræ, ut evidenter credibilia; aut, si quando illis proponantur, pro illo tunc assentiri suis erroribus.

217. Neque hinc deduci potest, Hæreticos non habere obligationem credendi Mysteria nostræ Fidei; ideòque non peccare discredendo, quia Mysteria nostræ Fidei non illis proponuntur ut evidenter credibilia, ac proinde nec obligatio illa credendi, sine cujus obligationis cognitione peccari non potest peccato infidelitatis. Ratio est: quia obligatio credendi non apparet Hæreticis culpâ ipsorum, qui à veritate auditum avertunt, & ad fabulas convertuntur, ut ait Apostolus 2. ad Tim. 4. 4., & nolunt sincerè, & sine passione considerare motiva Fidei Catholicæ. Si enim

enim depositis pravis illis affectibus, quibus seducuntur, vel à suis Magistris, vel à suis vitiis, mentem applicarent ad indagandam veritatem, & seriò expenderent motiva credibilitatis Fidei nostræ; ipsa Fides nostra fieret illis evidenter credibilis, & proximè dispositi essent ad eam recipiendam: quod quia non faciunt, peccant peccato infidelitatis. Ad peccandum enim peccato infidelitatis non est necesse, ut obligatio credendi, & Mysteria credenda proponantur, ut evidenter credibilia; sed sufficit nolle scire illam obligationem, & ponere liberè obicem ad cognitionem talis obligationis, & Mysteriorum: quod cum faciant Hæretici, ideò peccant peccato infidelitatis.

218. Replicabis, aliquos Hæreticos valdè doctos post examinata motiva credibilitatis, quibus Catholica Fides innitur, quæ non potuit ex vi talium motivorum non apparere illis evidenter credibilis, & sua sectâ evidenter incredibilis, adhuc perseverasse in sua hæresi: Ergo stat, intellectum assentiri posse parti illi, quæ evidenter apparet incredibilis, etiam si opposita deprehendatur evidenter credibilis. Respondeo, hujus generis Hæreticos vel non dari, vel admodum paucos esse: quia si quæratur ab Hæreticis, cur non amplectantur Fidem Catholicam, nullus erit, qui non respondeat se ideò eam non amplecti, quia sua secta illi videtur credibilior: quod doctis est adeò persuasum, ut rationibus veritatem Fidei suæ: & falsitatem Catholicæ convincere putent. Dato autem, quod alicui Hæretico appareat Catholica Fides evidenter credibilis, & consequenter sua secta evidenter incredibilis; hic infidelis quidem erit, si Fidem Catholicam non amplectatur, & profiteatur, sed non ex eo. quòd intellectualiter assentiat suis erroribus, verùm ex eo quod externè profiteri velit hæresim, quam mente non tenet, in quo negari non potest peccare peccato infidelitatis.

219. Instabis nihilominus, Catholicos tùm doctos, tùm indoctos, quibus Mysteria fidei nostræ sunt evidenter credibilia tentari à Dæmone, ut discredant, & dissentiant veritati Mysteriorum etiam tunc, quando cognoscunt se habere obligationem credendi, ex cujus cognitione fortiter resistunt tentationi: Ergo cum cognitione obligationis credendi Mysteria Fidei nostræ, & cum cognitione evidenti credibilitatis eorundem Mysteriorum discredere possumus, & dissentire Fidei nostræ My-
ste-

steriis. Probatur Consequentia: Quia si cum illa cognitione impossibile esset discredere, Dæmon non tentaret ad discredendum v. g.: *Dic non dari Mysterium Trinitatis Personarum in Deo*; quia Dæmon non tentat ad impossibile.

220. Hoc argumentum difficile solutionem videtur habere in sententia illorum, qui volunt Mysteria nostræ Fidei proponi nobis non solum ut evidenter credibilia, sed ut evidenter vera. Nam cum impossibile sit veritati evidenter cognitæ dissentire, aut circa illam dubitare, aut assensum suspendere, reverà Dæmon tentaret ad impossibile; quia hæresis interna cum illa evidenti cognitione impossibilis est. Neque ad evadendam vim argumenti quidquam conferre potest, ex evidentia in attestante (per quam videlicet evidenter innotescit Deum, qui est Veritas infallibilis revelasse Mysteria Fidei nostræ) non reddi evidentem veritatem eorundem Mysteriorum. Nam quid sit de hoc, in quo esse potest multa quæstio de nomine evidentiae; illud mihi certum, & indubitatum est, evidentiam in attestante, seu quâ quis cognoscit evidenter Deum summè veracem revelasse Mysteria nostræ Fidei, v. g. Trinitatis, & Incarnationis, ita convincere intellectum, ut necessitetur logicè ad assentiendum Mysteriis revelatis Trinitatis, & Incarnationis. Ratio manifestissima est: quia ubi præmissæ sunt evidentes, & evidens illatio; intellectus logicè necessitatur ad assentiendum rei illatæ; quidquid sit, an per hoc res illata reddatur, aut non reddatur evidens, in quo ut dixi, potest esse multa quæstio de nomine.

221. Dato autem, quod intellectus logicè necessitetur ad assentiendum Mysterio revelato, v. g. Incarnationi, patet nihil conducere ad præsentem difficultatem enodandam, quòd evidentia in attestante non reddat evidens Mysterium revelatum, v. g. Incarnationem; quia hoc ipso quòd sit impossibile intellectum dissentire, aut de illo dubitare, sive formidare, etiam impossibile videtur Dæmonem tentare ad dissentiendum Mysterio. Quapropter nullam congruentem solutionem dari posse video ab istis Doctoribus, nisi dicant eos, qui Mysteria Fidei nostræ evidenter à Deo summè veraci revelata esse percipiunt, non posse à Dæmone tentari ad dissentiendum hujusmodi Mysteriis, nisi priùs amittant eam evidentiam etiam in pura recordatione. Dixi, etiam in pura recordatione. Sicuti enim.

enim, si quis recordetur demonstratum sibi ab Euclide omnem lineam bifariam dividi posse, quamvis modi, quo sibi id demonstratum est, non meminerint, non potest asserere lineam non posse dividi bifariam, neque de hoc dubitare, aut formidare: ita etiam, qui meminit sibi demonstratum Deum summe veracem revelasse Incarnationem jam factam fuisse, non solum negare eam non potest, sed neque dubitare, aut de ea formidare. Verum an hoc dicatur probabiliter nec uè, aliorum iudicio prorsus submitto.

222. Respondeo igitur etiam in communi sententia Theologorum docentium Mysteria Fidei nostræ esse tantummodo evidenter credibilia Dæmonem tentare eos, qui cognoscunt se obligatos esse ad credendum propter evidentem notitiam credibilitatis Fidei nostræ, non ut eodem tempore, quo id cognoscunt, discredant conjungendo nimirum hos duos actus: *est evidenter credibile Deum esse Trinum, & Deus non est Trinus*, hoc enim impossibile est; sed ut animum avertant ab ipsa evidentia credibilitatis, & sic deinde ponant hunc actum, quo dicant *Deus non est Trinus*, quando culpabiliter non apparet amplius intellectui motivum, quo redditur evidenter credibile *Deum esse Trinum*. Hoc autem facile evenire potest per hoc, quod tentatus mentem voluntariè applicet ad difficultates, quæ à Dæmone ei obijciuntur contra Fidei Mysteria; & voluntariè illam avertat ab illis motivis, quæ afficiunt evidenter credibilia eadem Mysteria. Tentatus autem à Dæmone in hoc ipso peccat, quod sinat in se enervari, & offuscari evidentiam, quam habet; cui cum possit, & teneatur; non resistit fortis in Fide, sed permittit ut intellectus suæ captivitatis impatiens, sese ab illo obsequio eximat, ad quod piæ voluntatis imperio fuerat captivatus. Hujusmodi autem offuscationes circa ea præsertim Mysteria accidunt, quæ veritates continent non merè speculativas, sed practicas, & humanis affectionibus injucundas ut verum sit illud Job. 21. *Scientiam viarum tuarum nolumus*, & illud Psal. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret*.

223. Dices posita quacumque offuscatione Dæmonis fieri non potest, quo minùs sit imprudens assensus, quo intellectus absolutè dicat *Deus non est Trinus*, vel etiam quo dubitanter dicat *Fortasse Deus non est Trinus*: ergo si posita Dæmonis offuscatione potest intellectus habere istos assensus, eo ipso potest assentiri

iri alicui objecto assensu physico licet imprudenti: ergo jam non est bona Consequentia ab impossibilitate assensus prudentis, ad impossibilitatem assensus physici. Unde corrui prima ratio posita à nobis num. 188.

224. Respondeo etiam posita Dæmonis offuscatione esse quidem imprudens utrumque allatum iudicium; verum non esse imprudens ex defectu verosimilitudinis, seu apparentis veri in illo, qui habet tale iudicium: Nam qui illud habet, putat jam se habere motivum verisimile ita iudicandi, in ipso defectu evidentia, quam non habent motiva nostræ Fidei per ordinem ad inferendam evidenter veritatem Mysteriorum revelatorum: & in hoc decipitur à Dæmone tentante, qui maximam illi apparentiam ingerit illius inævidentiæ, ex qua determinatur ad enunciandum, vel absolute *Deum non esse Trinum*, vel cum Formidine: *Fortassè Deum non esse Trinum in Personis*; simulque obscurat illi motiva, quæ suadent veritates revelatas firmissimè, & sine ulla Formidine esse credendas, quamvis per Eadem proponantur nobis obscure. Igitur quando diximus in probatione intellectum non posse ferri in objectum assensu physico, sed imprudenti, locuti non sumus de imprudenti quomodocumque, sed de imprudenti ex defectu verosimilitudinis, sive apparentis veri. Quapropter non dubitamus, ex defectu considerationis, aut perversæ apprehensionis, quæ verisimile credit, & verum apparere facit, quod verisimile non est, sive veri apparentiam non habet, posse ferri in objectum assensu physico, sed imprudenti.

§. III.

*Occurrit difficultati petitæ à iudicio temerario:
cujus occasione, ejusdem iudicii temerarii natura explicatur.*

225. **C**Ontingit (& utinam valdè rarò contingeret!) dari homines adeò proclives, & lubricos ad temerè iudicandum ex innata quadam inclinatione, & propensione sinistrè interpretandi aliorum facta, ut ex leviori quadam conjectura, & indicio, etiam de Viris cœteroqui apud ipsos conspicuæ,

spiciæ, & manifestæ virtutis indubitato, & decretorio judicio malè sentiant: præcipuè, si indicium, vel conjectura sit de delicto, quod propositâ ipsis simili occasione audere non dubitent: v. g. si videant fœminam pulchram, & juvenem diutius hærrere apud pedes Confessarii, qui in ipsorum æstimatione est valdè pius, & religiosus, statuunt pro certo secum id non fieri ex sana intentione: Ergò potest intellectus assentiri objecto, quod illi manifestè se exhibet minori notabiliter verosimilitudine fultum.

226. De Antecedente experientia dubitare non sinit. Si enim quæras ab aliquo istorum ita temerè judicantium, cum poenitet facti: quomodo potuisti in animum tuum inducere, hujusmodi crimen patrari à viro tam pio, & religioso? Numquid tibi ignota erat virtus, & religio, quæ omnibus patet? Probè eam noveram, respondebit; sed adeò malus sum, sive potius malignus, atque proclivis ad sinistram interpretationem omnium, quæ video, ut nihil me remoretur, quominus de quolibet viro etiam sanctissimo non malè sentiam, quando indicium aliquod sese offert, præcipuè in materia castitatis. Consequentia verò probatur: Quia, si comparetur motivum, quo inducitur ad temerè judicandum, cum motivis, quæ sese manifestant ad asserendam bonam Opinionem proximi: planè compertum erit, illud in comparatione istorum esse adeò exigui momenti, ut nec motivi nomen mereatur. Ut Argumento fiat satis, res altius deducenda est ex suis principiis, & videndum quid sit Judicium temerarium, & unde illi adveniat denominatio temerarii.

227. Quoad primum. Judicium temerarium nihil aliud est, nisi *sententia interna sine sufficienti fundamento lata contra proximum in rebus ad bonam illius existimationem spectantibus*. Hujus temerarii Judicii quatuor gradus communiter assignantur. Quorum primus, & supremus (quem antonomastice Judicium temerarium vocant, conveniuntque Doctores esse peccatum mortale, nisi parvitas materiæ excuset) est, cum quis sine sufficienti fundamento malè judicat de proximo cum tanta firmitate, & certitudine, ut ex hoc judicio actiones suas circa proximum regulare sit paratus. Dixi, sine sufficienti fundamento: quod ita intelligi volo, ut intellectui malè judicanti de proximo illud fundamentum, à quo movetur ad condemnandam actionem proximi ut malam, non sit sufficiens ad assensum, quamvis appareat esse

esse sufficiens ipsi judicanti: sive id contingat, quia ex odio, aut ira non rectè ponderat ea fundamenta, neque opposita, quæ rectam eam actionem ostendunt; sive, quia temerè judicanti ex quadam innata, ac prava inclinatione malè judicandi de aliis, quodcumque leve indicium malè judicandi, sufficiens, & grave motivum apparet, ut sæpius contingit.

228. Secundus gradus, qui vocatur *Opinio*, est, cum quis absolute quidem judicat malè de proximo ex sufficienti fundamento, sed cum tanta Formidine, & hæsitazione, ut nullo modo audeat ex tali judicio actiones suas circa proximum regulare. Tertius gradus, qui dicitur *Suspicio*, non consistit in apprehensione suasiva orta à motivo insufficienti judicandi malè de proximo, neque in illa naturali inclinatione, seu propensione, quam ad temerè judicandum quis experitur; hæc enim plerumque fiunt in nobis sine nobis; & si illis resistimus, nullo modo peccamus. Consistit ergò, ni fallor, in judicio non quidem affirmante actionem proximi esse malam, sed in judicio affirmante dari periculum nè mala sit ex motivo insufficiente. Quartus, & infimus gradus est *Dubitatio*: quæ non consistit in pura suspensione judicii, in qua nec invenitur ratio generica judicii, neque peccatum esse potest saltem per se loquendo, cum per simplicem suspensionem judicii non sequatur mala existimatio de proximo; sed consistit in hoc, quòd ex fundamento insufficiente judicem rem esse dubiam, & cum difficultate honestatem proximi probari posse, stante illo indicio, seu ratione insufficienti.

229. Quoad secundum: Unde adveniat judicio denominatio temerarii, seu quænam sit formalis ratio, à qua actus judicativus denominatur temerarius? Graves Theologi suppresso nomine citati à Reverendissimo P. N. Thyrso dissert. 3. §. 3. num. 36. ex eo judicium dici autem temerarium, quia ex motivo insufficiente cognito ut tali proceditur ad assensum; putant enim ad contrahendam malitiam Judicii temerarii necessariam esse aliquam advertentiam ad insufficientiam motivorum. Ex quo inferunt, donec non cognoscuntur indicia illa, quibus movemur ad judicandum malum de proximo, esse levia, & insufficientia ad hujusmodi assensum, vel saltem non dubitatur, an sint levia, vel gravia, sufficientia, an verò insufficientia; non peccari peccato judicii temerarii. Ratio est: Quia si insufficientia motivi non

non cognoscitur, judicium illud non est voluntarium in ratione temerarii, quapropter nec peccaminosum.

230. Hanc doctrinam falsissimam esse asserit idem Reverendissimus Auctor num. 37., & probat. Quia Judicium temerarium lethaliter peccaminosum consistit in judicio physice certo, quo quis male sentit de proximo: implicat autem, eum, qui apud se indubitanter, & extra omnem formidinis aleam statuit proximum deliquisse, uno, eodemque temporis momento, in quo id statuit, cognoscere se habere majus fundamentum judicandi eum non deliquisse; quia ad summum suspicari, aut cum maxima formidine opinari posset. Confirmatur. Quia si eodem instanti, in quo quis judicat temere de proximo, cognosceret se levi fundamento duci, fateretur se assentiri ex insufficienti fundamento, ideoque se temere judicare: & sic eodem temporis momento, quo injuriam infert proximo, eam refarciret; nam nullo alio modo refarcitur proximo injuria illata per judicium temerarium, quam judicando nos temere processisse, & ex falsa apparentia motivi insufficientis fuisse deceptos.

231. Quapropter ipse Reverendissimus Auctor n. 43. ejusdem §. totam rationem formalem temeritatis in Judicio temerario refundere conatur in passionem temere judicantis, cui ex odio, aut ira, aut invidia leviora quædam indicia apparent ut magna argumenta, & exigua quædam conjecturæ ut valde urgens verisimilitudo. Ipse enim exacerbati in aliquem animi motus ex odio, aut ira, aut invidia injicit aliquâ hujusmodi passionum peste laborantibus duo conspicienda: alterum, per quod mirum in modum dilatantur species rerum, quæ redundant in infamiam; alterum, per quod valde extenuantur species rerum, quæ existimationem, bonumque nomen proximi promovere possunt.

232. Hinc fit, ut quodlibet motivum, quantumvis nullius, aut exigui momenti, quod datur contra famam proximi, sese exhibeat animo infenso, & hostili cum tanta apparentia veritatis, ut illum impellat ad habendum pro re certa, & explorata actionem proximi malam esse, quamvis motivum omnino futile sit, & indignum, cui à viro prudente, nullâque passione excæcato fides adhibeatur per ordinem ad præstandum assensum malitiæ proximi, quam suadet. Hæc tamen passio non liberat sic judicantem à malitia judicii temerarii; quia sic judicans scire potest, & debet se non esse judicem competentem, utpote suspectum ob passio-

nem; totamque illam apparentiam veritatis oriri à mala animi affectione, quâ tenetur erga alterum, & quæ est in causa, ut avertat oculos à consideratione eorum, quæ illi proximum innocentem, & ab omni culpa immunem ostenderent, atque ut unicè præ oculis habeat ea, quæ illum imaginati criminis reum facere videntur.

233. Omitto, à Reverendissimo P. N. omne judicium temerè conceptum detorqueri velle in passionem ita judicantis, tamquam in unicam formalem causam temeritatis in illo judicio reperiatur. Quamvis enim ira, odium, & invidia judicantis plurimum conferant ad temerè judicandum; non sunt tamen unica causa, cum non desint aliqui, qui animo admodum pacato, neque aversione speciali erga proximum tacto, ex innata quadam, & perversa inclinatione omnia semper interpretandi in malam partem, temerè judicent. Hoc, inquam, omitto; quia non facit ad rem nostram; & eo modo, quo Reverendissimus Auctor philosophatur de passionibus, philosophari etiam potest de hac perversa inclinatione.

234. Venio ad sententiam illorum gravium Theologorum, quam ipse falsissimam judicat, ego verò (dummodò tamen cognitio insufficientiæ motivorum, à quibus movetur temerè judicans ad assensum firmum, & certum, non sit judicativa, aut clara, & evidenter apprehensiva, sed valdè obscura, aut directè, aut indirectè attingens ejusmodi insufficientiam motivorum, qualis est cognitio logicè formidolosa, quâ judicet se posse errare in illo judicio, aut moraliter formidolosa de periculo errandi in tali judicio) verissimam esse censeo. Si enim Judicium temerarium non præcedat aliqua hujusmodi cognitio judico cum Eminentissimo Cardinali de Lugo, de Justitia disp. 14. sect. 2. num. 17., Judicium temerarium esse actum omninò indeliberatum, & involuntarium, ac proinde omni culpâ vacare. Quod sic præbo.

235. Vel ille, cui motivum exiguum, & debile apparet valdè urgens, & grave, ita ut ab illo determinetur ad judicandum certò, & indubitanter actionem proximi esse malam, aliquo modo cogitat, aut cogitavit imperfectissimâ aliquâ cogitatione, v. g. dubitativâ, posse se errare in illo judicio; vel non cogitat, neque cogitavit. Si primum: Ergo aliqua cognitio obscura, & confusa insufficientiæ motivi præcessit, aut est in illo, qui temerè judicat de proximo: Ergo falsum est totam malitiam temeritatis ori-

oriri ex passione temerè judicantis, & nullam esse necessariam cognitionem debilitatis motivi : quod contra Eminentissimum de Lugo, aliosque graves Theologos asserit Reverendissimus P. Thyrsus.

236. Si verò nullo modo cognoscit, neque cognovit : Ergo nullo modo tale judicium est liberum, neque peccaminosum ; quia unum ex prærequisitis ad volitionem liberam mali est cognitio ejusdem mali. Neque dicas esse liberum, quia licet temerè judicans non cognoscat motivum esse leve, & insufficiens, potest nihilominus, & debet cognoscere. Contra siquidem est : Quia vel cognoscit se posse cognoscere motivum esse leve, & insufficiens ; vel non cognoscit. Si primum : Ergo jam datur aliqua imperfecta, & indirecta cognitio insufficientiæ motivi, (qui enim cognoscit se posse cognoscere aliquid, aliquo modo, quamvis obscure, illud cognoscit,) quæ negabatur. Si verò non cognoscit : stat nostrum argumentum, quòd Judicium illud temerarium non sit peccaminosum, utpotè non liberè volitum, quia non cognitum.

237. Dices fortassè ad contrahendam malitiam Judicii temerarii non esse necesse ut cognoscatur debilitas, & insufficientia motivi, quo judicans movetur ad assentiendum temerè ; sed sufficere quòd liberè sit positum à judicante aliquid impossibile cum cognitione debilitatis, & insufficientiæ motivi, scilicet odium, vel ira, vel invidia ; quia ad peccandum sufficit liberum in causa : cum ergo causa illius magnæ apparentiæ, quam præferat motivum debile, originem suam traxerit ab odio, aut aliquâ aliâ passione, sufficit odium, vel passionem liberè fuisse conceptam.

238. Sed quæro : An, quando liberè concepisti illud odium, prævideris, & cognoveris saltem confusè te ex illo odio temerè judicaturum, aut saltem posse judicare ; vel non prævideris, neque cognoveris ? Si prævidisti, & cognovisti, omitto te peccare novo peccato ; sed in causa, quia quæstio hæc altiore requirit indaginem. Sed cum etiam in causa prævideris, & cognoveris insufficientiam motivi, sequitur ad contrahendam malitiam Judicii temerarii necessariò præquiri aliquam cognitionem temeritatis, saltem in causa. Si verò nullo modo cognovisti, neque prævidisti aut in se, aut in causa, non video quâ ratione contrahere possis malitiam Judicii temerarii ; cum evidens, & mani-

manifestum sit cognitionem aliquam malitiæ, saltem confusam, & indirectam, necessariam esse ad contrahendum peccatum.

239. Argumenta, quibus communem Theologorum doctrinam impugnat, facilem, paratamque solutionem habent ex dictis. Quamvis impossibile sit cum certo, & determinato iudicio, quo quis habet pro infallibili aliquam actionem proximi esse malam, iudicium de insufficientia motivi, à quo movetur ad temerè judicandum; non est impossibilis alia cognitio imperfectior, sive directè, sive indirectè attingens debilitatem, & insufficientiam motivi, à quo impellitur temerè iudicans ad fixum, indubitatumque assensum. Imò adeò necessaria est ad contrahendam malitiam iudici temerarii, ut sine illa careat omni labe peccati.

240. Ad Confirmationem, nego per cognitionem illam imperfectam à nobis explicatam refarciri à temerè iudicante famam, quam proximo aufert assentiendo illius actionem malam esse. Quamvis omitti possit per iudicium, quo quis agnoscit se temerè processisse ex levioribus motivis interpretando in malam partem actionem, quam poterat, & consequenter debebat interpretari in bonam partem, reddi proximo totum id, quod illi fuerat ablatum. Dico, omitti: nam cum plerumque ad iudicium temerarium sequatur determinatio se gerendi cum proximo tamquam reo illius delicti, quod de illo temerè iudicatum est; nisi revocetur hæc determinatio, quamvis temerè iudicans fateatur iudicium suum erroneum fuisse, utpotè conceptum ex motivo insufficiente, non satisfacit planè injuriæ, quam per iudicium temerarium proximo intulit.

241. Venio jam ad Argumentum principale, & dico dari quidem huiusmodi homines ita perversè inclinatos, ut etiam ex levioribus indiciis de viris apud ipsos virtute, ac religione spectabilibus, & de quibus dantur motiva evidenter, & notabiliter graviora ad benè sentiendum de illis, temerè iudicent; sed huiusmodi hominibus adeò pravè inclinatis, pro eo tempore quo finitram illam Opinionem concipiunt, minimè apparere evidenter graviora motivo, quo inducuntur ad temerè judicandum. Si enim apparerent, non iudicarent temerè; nemo enim adeò temerarius est, ut velit, & possit temerè iudicare, dum evidenter illi constet iudicium suum esse temerarium.

242. Ratio, præter illam, quam tradidi num. 188. est: Quia
cogno-

cognoscens suum Judicium esse temerarium; cognoscit esse sine fundamento sufficienti ad assensum; implicat autem, quod quis judicet suum motivum esse insufficiens ad assensum, quando assentitur, adeoque experitur esse sufficiens; quia simul judicaret esse, & non esse sufficiens: esse quidem, quia experitur se ex illo assentiri; non esse verò, quia ita judicat. Dicendum igitur motivum, à quo quis movetur ad temerè judicandum de proximo, repræsentari, ut magis efficax ad extorquendum assensum motivo à tali assensu retrahente. Neque per hoc sequitur, temerè judicantem non peccare; quia temeritas vel potest provenire ex non adhibita diligentia antecederet pro exquirendis motivis excusantibus proximum, prout tenetur ex præcepto charitatis juxta monita SS. Patrum referenda num. 493., vel ex modo tendendi in objectum, quatenus temere judicans præstat firmum indubitatumque assensum, ut supra notavimus num. 239. licet semper, aut ferè semper occurrat aliqua cognitio imperfecta, aut directa, aut indirecta de insufficientia motivi, ad talem assensum quæ cognitio sufficit ut contrahatur malitia Judicii temerarii. Quod si reverà nulla omninò cognitio occurrat, dicendum hujusmodi judicium, licet temerarium, quia non procedit ex libera determinatione voluntatis, carere omni prorsus labe peccati.

C A P U T I I.

De dubiis occurrentibus circa secundam Speciem Opinionum probabilium per ordinem ad intellectum.

243. **D**ICTUM est à nobis pluries, sed præcipuè à n. 107, secundam speciem Probabilium distingui à prima ex eo, quod hæc solum logicam, illa autem præter hanc etiam moralem Formidinem admittat. De his ergo Opinionibus formidolosis Formidine morali agendum nobis hoc capite. Illud autem in primis valdè controversum est: An utraque pars contradictionis possit esse probabilis Probabilitate secundæ speciei, seu admittente Formidinem moralem de veritate Opinionis oppositæ respe-

respectu ejusdem intellectus? Hujus verò quæstionis recta decisio pendet ex hac alia: An intellectus, quando ex utraque parte contradictionis concurrunt motiva gravia, sed æqualia, aut ferè æqualia, assentire possit utrique aut in sensu composito, aut in sensu diviso, assensu non solum physico sed etiam prudenti? Verum, quia ad elucidandam hanc quæstionem facem proculdubio præferet scire quodnam judicium efformandum sit circa Probabilitatem Opinionis secundæ speciei, ut ipsi intellectus prudenter præstare possit assensum: an videlicet debeat esse evidens, an sufficiat esse probabile; &, si dicatur sufficere probabile, an debeat esse probabile Probabilitate primæ speciei excludente moralem Formidinem de ejusdem improbabilitate, sive secundæ eamdem Formidinem admittentis; de hoc agemus Sectione sequenti.

SECTIO PRIMA.

Utrum judicium de Probabilitate Opinionis secundæ speciei debeat esse evidens, an verò sufficiat esse probabile, & quâ Probabilitate, primæ, ne, an secundæ speciei?

§. I.

Ostenditur judicium de Probabilitate Opinionis, sive sit primæ, sive secundæ speciei, non debere esse evidens, sed sufficere si sit probabile Probabilitate primæ speciei, excludente scilicet Formidinem moralem de ipsius improbabilitate, seu, quod in idem recidit, moraliter certum.

244. **A**Ntequàm intellectus judicium suum proferat circa veritatem Opinionis, ferre debet judicium de ipsius Probabilitate: quia, cum assentiri nequeat, saltem prudenter.

denter, nisi probabilibus, five speciem veri præferentibus; si priusquam judicet Opinionem esse probabilem, seu habere apparentiam veri, assensum adhibeat Opinioni, manifesto periculo se exponet assentiendi improbabilibus, five specie veri destitutis. Cum autem Probabilitas Opinionis esse possit primæ, aut secundæ speciei, idest, excludens, aut non excludens ab opinante Formidinem moralem de falsitate ejusdem Opinionis, & veritate oppositæ; de utraque ostendam non esse necesse, ut appareat evidens ullo genere evidentia, sed sufficere, ut appareat probabilis Probabilitate excludente Formidinem moralem de ipsius improbabilitate, five moraliter certa, ad hoc ut intellectus assentire prudenter possit ipsi Opinioni.

245. Et quidem Probabilitatem Opinionis primæ speciei non debere evidenter apparere ullo genere evidentia, ut intellectus assentire possit eidem Opinioni sine ulla morali Formidine, probatur tum à priori, tum à posteriori. Quarum probationum vis ut medullitus penetretur, recolendum est Probabilitatem primæ speciei provenire Opinioni, vel eo quòd sit unice verisimilis, idest, quòd pro ea militet motivum valde impellens ad illius assensum, nullo ex opposita parte sese offerente motivo: vel ex eo quòd oppositam notabilitèr, idest, multum excedat in verosimilitudine, idest, quòd si ex opposita parte motivum aliquod appareat, quamvis absolute, & secundum se validum sit, comparativè leve sit, & debile. Hoc posito.

246. Arguo sic à priori. Opinioni, in cujus assensu nullum apparet errandi periculum, potest intellectus præbere assensum sine ulla Formidine de illius falsitate, & veritate oppositæ: Sed in assensu ad Probabilitatem Opinionis *A*, pro qua agnoscit probabiliter Probabilitate excludente moralem Formidinem de opposita stare motivum valde urgens intellectum ad assensum, nullo in contrarium stante motivo, aut, si aliquod stet, agnoscit probabiliter Probabilitate excludente moralem Formidinem de opposito illud multum excedi in vi motiva à fundamento Opinionis *A*, nullum apparet errandi periculum: Ergò assensum præbere potest sine ulla Formidine morali Probabilitati Opinionis *A*. Major est evidens; quia solum periculum errandi efficere potest, nè intellectus assentire possit, quando ipsa apparet verosimilis. Minor etiam evidenter ostenditur: Quia periculum errandi, ut toties inculcatum est, consistit in ratione suasiva op-

P

positi

positi æquali, aut ferè æquali; hæc autem dari non potest, quando *Opinio A* habet motivum validè impellens ad assensum, & ex adversa *B* vel nullum apparet motivum, vel, si aliquod apparet, multum exceditur à motivo *Opinionis A*.

247. Arguo modò à posteriori. Nam si requireretur *judicium evidens*, & non sufficeret probabile Probabilitate primæ speciei, seu moraliter certum, plerumque assentire non possemus dictis Testium, neque Opinionibus Theologorum, spectatâ præcisè eorum auctoritate. Sequelam ostendo: Quia Testes in tantum probant, in quantum constat eos nec fuisse deceptos in eo, quod deponunt, nec velle decipere: Theologi verò in tantum suas Opiniones reddunt probabiles, quatenus constar eos esse verè doctos, & verè pios: Atqui plerumque constare non potest ullo genere evidentiæ, neque testes non fuisse deceptos, nec voluisse decipere; neque Theologos, quos consultit, esse verè doctos, & pios, sive habere eum gradum doctrinæ, & sanctitatis, quæ requiritur in Theologo, ut tanta sit illius auctoritas, ut propter illam stare possimus ejus dicto; ex quo enim principio id evidenter colligeretur?

248. Adverte tamen, quòd, quamvis dixerim non requiri *judicium evidens* de vi valide, & efficaciter suadente assensum in fundamento *Opinionis A*, neque absolutâ, si ex opposita *B* nullum appareat motivum, quod eam fulciat, neque respectivâ, si fundamentum oppositæ *B* appareat multum distare in vi movendi ad assensum à fundamento *Opinionis A*, ut intellectus sine ulla Formidine assensum præbere possit ipsi *Opinionì A*, dum hoc appareat moraliter certum, seu sine ulla Formidine morali; per hoc nullo modo negari à me potest, ab intellectu concipi *judicium reflexè evidens*, quòd *Opinio A* sit probabilis Probabilitate primæ speciei, si videlicet consideretur ab eodem intellectu fundamentum *Opinionis A* ut moraliter certum, sive ut excludens Formidinem moralem de hoc, quòd ipsum non suadeat efficaciter aut absolute, aut comparative veritatem *Opinionis A*: quia tunc evidens est *Opinionem A* non posse compati secum moralem Formidinem de sui ipsius falsitate, & veritate oppositæ *B*. Solum negoti hujusmodi *judicium reflexè evidens* esse necessarium; quia sine illo, ut ostensum est, potest intellectus assentire *Opinionì A* sine ulla morali Formidine.

249. Quòd autem intellectus possit elicere hujusmodi *judicium*

cium reflexè evidens, quamvis non sit necessarium ad assentiendum ipsi Opinioni sine morali Formidine, ostenditur. Quia evidens est Opinionem, cujus motivum est moraliter certum, sive non formidolosum Formidine morali de hoc quod ipsum validè, & efficaciter impellat ad assensum, nullo ex opposita parte apparente motivo, aut, si appareat, cognoscatur multum excedi, esse non posse formidolosam Formidine morali de ipsius falsitate, & oppositæ partis veritate: Atqui evidens est Opinionem moraliter certam, sive non formidolosam Formidine morali esse probabilem Probabilitate primæ speciei: Ergò evidens est Opinionem, cujus motivum est moraliter certum, sive non formidolosum Formidine morali de hoc quod ipsum validè, & efficaciter impellat ad assensum &c. probabilem esse Probabilitate primæ speciei. Minor patet ex ipsis terminis. Demonstratur major. Si evidens est motivum Opinionis esse moraliter certum, seu non formidolosum Formidine morali &c., evidens est ex parte adversa nullum apparere motivum, aut, si apparet, apparere notabiliter excessum, quia hoc necessariò requiritur, ut motivum appareat moraliter certum: Ergò evidens est Opinionem non posse esse formidolosam Formidine morali circa ipsius falsitatem, & oppositæ veritatem, ac proindè evidens est eam esse probabilem Probabilitate primæ speciei.

250. Aliâ viâ, & quidem multò clariùs id ipsum demonstro. Detur Opinio *A*, de qua certò moraliter constet illius motivum multum excedere in vi impulsiva ad assensum motivum oppositæ *B*: dico evidens esse Opinionem *A*, ut certò moraliter multum excedentem in vi impulsiva reperta in illius motivo motivum Opinionis oppositæ *B*, multum excedere ipsam Opinionem *B*. Probo hoc: Quia evidens est multò plus posse per ordinem ad assentiendum Opinioni *A* motivum certò moraliter excedens, quàm motivum certò moraliter excessum per ordinem ad assentiendum Opinioni *B*: Ergò evidens est Opinionem *A*, de qua certò moraliter constat &c. esse probabilem Probabilitate primæ speciei. Antecedens est evidentissimum, illudque suadet quotidie ipsa experientia: quis enim non experitur se attrahi efficacius ad assensum à motivo notabiliter efficaciore, quàm à motivo multò minùs efficaci? Consequentia negari non potest: quia Opinio probabilis Probabilitate primæ speciei est illa, quæ habet motivum multum excedens oppositum, nisi sit unice verosimilis.

251. Nullo etiam modo necesse est, ut Probabilitas Opinionis probabilis Probabilitate secundæ speciei evidens appareat ullo genere evidentia; quia omninò sufficit apparere moraliter certam, sive probabilem Probabilitate excludente Formidinem moralem de illius improbabilitate. Sed ante probationem, unum supponendum, & aliud notandum. Supponendum est, intellectum inter gravia, sed æqualia, aut ferè æqualia motiva propositionum contradictoriarum constitutum posse assentire, & dissentire, non quidem in sensu composito, sed diviso, utriusque parti contradictionis; non secus, ac voluntas, cui proponitur objectum cum æquali motivo id amandi, aut odio habendi, potest illud amare, & odisse pro libito suo, non quidem in sensu composito, sed diviso.

252. Notandum verò nullam Opinionem esse posse probabilem Probabilitate secundæ speciei, sive includente Formidinem moralem de sui falsitate, & veritate oppositi, quin pro ipsa stet motivum, quod absolutè, & secundum se consideratum, valdè, & efficaciter sollicitet intellectum ad assensum, & pro opposita detur motivum aut omninò æquale, aut ferè æquale: si enim datur notabiliter inæquale, sive per excessum, sive per defectum in vi motiva ad assensum, ejusmodi Opinio non potest esse probabilis Probabilitate secundæ speciei; sed necessariò aut erit improbabilis, si oppositæ motivum sit multum inæquale per excessum in vi attrahendi intellectum ad assensum; aut probabilis Probabilitate primæ speciei, si inæquale sit per defectum. Idcirco idem est quærere: Utrum Probabilitas Opinionis probabilis Probabilitate secundæ speciei apparere debeat evidenter talis? Ac inquirere: Utrum motiva Opinionum contradictoriarum debeant apparere evidenter absolutè gravia ad extorquendum assensum ab intellectu, & comparative æqualia, aut ferè æqualia, an verò sufficiat apparere talia probabiliter Probabilitate excludente moralem Formidinem de opposito?

253. Hoc sic præsupposito, & prænotato, probo assumptum. Si evidentia circa gravitatem absolutam motivi per ordinem ad assensum, & ejusdem æqualitatem per ordinem ad motivum oppositum omninò requireretur ad præstandum assensum Opinioni cum morali Formidine de ipsius falsitate, vel esset necessaria ad assentiendum gravitati absolutæ motivorum, eorundemque æqualitati sine morali Formidine, vel ad assentiendum
ipfi

ipſi motivo, ſive quâ propoſitio eſt, ſive quâ motivum eſt, vel ad aſſentiendum ipſi Opinioni cum Formidine morali: Sed ex nullo capite poteſt eſſe neceſſaria: Ergo non requiritur. Major patet; quia non apparet, unde poſſit aliundè eſſe neceſſaria. Minorem probo quoad ſingulas partes.

254. Primò enim non eſt neceſſaria, ut intellectus aſſentire poſſit gravitati abſolutæ motivorum, aut eorumdem æqualitati ſine Formidine morali de oppoſito. Nam cuilibet objecto aſſentire utique poſſumus ſine morali Formidine, quotieſcumque illud verum apparet, nullo in oppoſitum ſeſe offerente motivo, aut, ſi aliquod ſeſe offerat, debile, & infirmum appareat: Ergò gravitati abſolutæ, aut æqualitati motivorum, quando gravitas, aut æqualitas motivorum probabilis apparet ſine ulla Formidine morali de oppoſito, aſſentire poſſumus ſine morali Formidine de oppoſito. Antecedens probatum eſt à nobis n. 132. Conſequentia oſtenditur: Quia gravitas abſoluta motivorum apparere non poteſt æqualis, aut ferè æqualis, niſi in oppoſitum aut nullum appareat motivum, aut, ſi aliquod apparet, debile, & infirmum appareat ſaltem comparativè.

255. Secundò neque eſt neceſſaria ea evidentia ad aſſentiendum ipſi motivo, ut quædam propoſitio eſt, ſi ſupponatur, ut hîc ſupponimus, intellectum pendulum inter motiva æqualia Opinionum contradiſtoriarum poſſe, accedente voluntatis imperio, aut uni, aut alteri pro libito ejuſdem voluntatis aſſenſum præbere, cum Formidine tamen morali de oppoſiti veritate. Quia hoc ipſo, quòd intellectus eſt moraliter certus de æqualitate motivorum, nullum poteſt dari principium, per quod aſſenſus ad unam aut alteram Opinionem illi reddatur improbabilis: quia, ſi aliquod daretur, eſſet utique ipſa æqualitas motivorum, quæ in quamcumque partem, quæ eligatur ad aſſenſum, refundit periculum errandi; hoc autem dici non poteſt ab illo, qui agnoſcit in potentia intellectiva vim aſſentiendi ad utramque partem contradictionis, validis, ſed æqualibus motivis hinc, & inde pugnantibus.

256. Tertiò neque eſt neceſſaria, ut aſſentiat intellectus ipſi motivo, quâ motivum eſt, ſive conſideretur, & ſumatur in actu primo, ſive in actu ſecundo. Et quidem non in actu primo; quia motivum in actu primo eſt ipſa vis abſoluta, & comparativa pertrahendi intellectum ad aſſenſum, cui oſenſum eſt poſſe aſſentire

in-

intellectum sine Formidine morali, quando ipsa apparet probabilis Probabilitate primæ speciei, seu excludente moralem Formidinem. Neque etiam in actu secundo; quia motivum in actu secundo constituitur per iudicium de ipsius veritate objectiva ut evidenter connexa cum veritate objectiva Opinionis, cujus est motivum; evidentia autem connexionis veritatis motivi cum veritate Opinionis non dependet ab evidentia Probabilitatis ipsius Opinionis, sed ab evidenti illatione, quâ veritas Opinionis deducitur per legitimam consequentiam à veritate motivi. Unde admissio quod motivum sit verum, sive evidenter, sive inevidenter, sive sine morali Formidine, sive cum illa; negari non potest consequens esse verum, sive evidenter, sive inevidenter, sive sine Formidine morali, sive cum illa.

257. Quartò denique non est ea evidentia necessaria ad assentiendum ipsi Opinioni cum Formidine morali de falsitate ejusdem Opinionis. Vel enim evidentia æqualitatis motivorum validè impellentium ad assensum utriusque partis contradictionis cum Formidine morali de falsitate illius partis, cui ex imperio voluntatis intellectus assensum præbet, esset necessaria ad assensum, vel ad Formidinem moralem. Necessaria esse non potest ad assensum Opinionis; aliòquin nullus assensus opinativus dari posset, cujus Probabilitas non esset evidens, contra id quod probatum est num. 245. Neque etiam potest esse necessaria ad inducendam Formidinem moralem ad assensum; nam hoc ipso quod constat probabiliter Probabilitate excludente prudentem Formidinem de opposito motivum ab utraque parte contradictionis esse validum, & simul æquale, aut ferè æquale, necessariò, cuicumque ex illis assentiatur intellectus, videt periculum errandi in motivo opposito.

258. Dices. Quando Probabilitas Opinionis probabilis sive Probabilitate primæ, sive secundæ speciei est omninò evidens, & indubitabilis, ipsa opinio probabilis Probabilitate primæ speciei non est formidolosa Formidine morali, sed tantum Logicâ, & ipsa opinio probabilis Probabilitate secundæ speciei est formidolosa Formidine Logicâ, & morali: Ergo, quando Probabilitas Opinionis probabilis Probabilitate primæ, sive secundæ speciei est solum probabilis Probabilitate primæ speciei non potest esse formidolosa tantum Formidine Logicâ; & opinio probabilis Probabilitate secundæ speciei debet esse magis formidolosa, quam

solum Formidine Logicâ, & morali, quorum utrumque est improbabile. Probatur consequentia: Quia Probabilitas, etsi excludat Formidinem Logicam, non potest efficere idipsum, quod efficit evidentia.

259. Respondeo, concesso Antecedente, negando Consequentiam. Ad cujus probationem, nego suppositum, quod scilicet evidentia Probabilitatis Opinionis probabilis sive primæ, sive secundæ speciei, efficiat hanc Logicè, & moraliter formidolosam: Logicam enim Formidinem efficit fallibilitas motivi, cui innititur actus opinativus; Formidinem vero moralem efficit æqualitas motivi stantis pro Opinione opposita. Neque hinc inferas: Ergo perinde est, quod intellectus habeat, vel non habeat evidentiam de Probabilitate motivi, ut assensum præbeat Opinioni; nego enim illationem. Ratio negandi est, quia evidentia de Probabilitate motivi excludit etiam Logicam Formidinem de sufficientia motivi; unde necessario assentit eidem Probabilitati, per quem assensum facilius progreditur ad assentiendum motivo, & propter motivum Opinioni.

§. III.

Ostenditur iudicium de Probabilitate Opinionis debere esse moraliter certum, seu probabile Probabilitate excludente moralem Formidinem, & non sufficere quod sit probabile Probabilitate admittente Formidinem moralem de opposito.

260. **I**llud in primis nobis indubitabile apparet, iudicium de Probabilitate Opinionis primæ, seu cui assentimur sine Formidine morali, non posse esse probabile Probabilitate secundæ speciei, quæ secum compatitur moralem Formidinem. Ratio mihi evidentissima est: Quia motivum Opinionis probabilis Probabilitate primæ speciei apparere debet cum magno excessu verisimilitudinis supra motivum partitis

tis oppositæ , ut excludere possit *moralem Formidinem* ab opinante , ne ipsa *Opinio* fortè falsa sit : hoc autem fieri minime potest , nisi excessus ille appareat *moraliter* certus ; si enim sit *formidolosus Formidine morali* , eâdem *Formidine* laborabit intellectus circa veritatem *Opinionis* , ac proinde talis *Opinio* non existet in prima specie *Opinionum probabilium* . Sequela ostenditur ex illo vulgari axioma *Logicorum* , quòd consequens non possit esse certius suo antecedente : Ergo , si motivum *Opinionis* , in quo sita est ipsius *Probabilitas* , non sit *moraliter* saltem certum , sed *formidolosum Formidine morali* , *Opinio* , quæ sequitur à tali motivo , non poterit non esse *formidolosa Formidine morali* .

261. Hæc ratio non militat pro secunda specie *Probabilium* ; quia hæc admittit *Formidinem moralem* de sui falsitate , & veritate oppositi , ac proinde videtur in hac specie admitti posse iudicium *formidolosum Formidine morali* circa *Probabilitatem Opinionis* . Ad quid enim necessaria sit illa certitudo *moralis* circa *Probabilitatem Opinionis* , quæ necessario secum adducit *Formidinem moralem* ? Quapropter *Opinionem* probabiliter tantum probabilem esse verè probabilem , admittitur à P. Cardenas in *Cris. Propos. damnatarum* ab Innocentio XI. *disf. 4. cap. 3. & 4.* ; qui tamen non satis se explicat , de qua *Probabilitate* loquatur , an de illa , quæ opponitur *evidentiæ* , an verò de illa , quæ opponitur *certitudini morali* . Sanè illius argumenta solum probant non esse necessariam *evidentiam* , aut *certitudinem simpliciter sic dictam* , non verò non esse necessariam *certitudinem moralem* , quæ est certitudo secundum quid . Propterea censeo P. Cardenas loqui de *Probabilitate Opinionis* , quando ipsa appareat *inevidens* , sed *probabilis Probabilitate primæ* , non verò *secundæ speciei* .

262. Eodem modo interpretandus venit Torrecilla in *consult. moral.* , & *expof. Opin. damnat. Tract. 8. propos. 3. nu. 14 , & 15.* , qui pro sua *Opinione* citat P. Vasquez in *1. 2. disf. 62. c. 5.* , & P. Salas in *1. 2. to. 1. tract. 8. disp. unic. sect. 16. n. 114.* ex P. Moya *tom. 1. Select. tract. 1. q. 6. §. 6. num. 35.* Verum nec P. Vasquez , nec P. Salas loco citato loquuntur de *Probabilitate Opinionis* , an debeat , vel non debeat esse certa ; sed de veritate *objectiva Opinionis* , quam affirmant non debere apparere

ferè certam, sed sufficere ut appareat probabilis : quâ autem Probabilitate, primæne, an secundæ speciei, mirum, & altum apud illos silentium est. Et certè aliud est veritatem Opinionis non debere esse certam certitudine secundum quid, sive certitudine excludente solam moralem Formidinem; aliud verò non debere certam esse illius Probabilitatem eâdem certitudine : primam enim admittitur à nobis, & à multis, secundum expressè doceri ab aliquo non invenio. Cardenas enim, & Torrecilla intelligi possunt, ut dicebam, de Probabilitate primæ speciei, quæ est idem ac certitudo secundum quid.

263. Sed accedamus ad quæstionem, quæ fanè videtur esse de supposito non supponente, præcipuè si sermo sit in materia morum, de qua agunt P. Cardenas, & Torrecilla; involuit enim manifestam contradictionem vel duas Opiniones contradictoriè oppositas, quarum una asserit, altera negat obligationem, esse ambas probabiliter probabiles Probabilitate secundæ speciei, seu includente Formidinem moralem de earundem non probabilitate, seu improbabilitate; vel unam apparere probabiliter Probabilitate primæ speciei probabilem, alteram verò probabiliter probabilem Probabilitate tantum secundæ speciei.

264. Assumptum ostendo quoad primam partem sic. Vel utraque Opinio apparet absolute, & secundum se verisimilis sine Formidine morali de sufficientia absoluta motivi ad pertrahendum intellectum ad assensum, vel neutra. Si utraque ita apparet, vel comparando unam cum alia cognoscitur una excedere aliam excessu notabili in vi motiva, vel cognoscitur equalis, aut ferè equalis. Si una cognoscitur excedere aliam excessu notabili, excedens apparet moraliter certa, & sine Formidine morali, & excessa improbabilis ex dictis. Si verò cognoscuntur æquales, aut ferè æquales, ambæ apparent certò probabiles saltem moraliter Probabilitate secundæ speciei; quia motiva absolute gravia, si comparata inter se unum non excedat notabiliter aliud, constituunt secundam speciem Probabilium, ut declaratum est num. 106. Ergò certum moraliter est, seu probabile Probabilitate primæ speciei, ambas esse probabiles Probabilitate secundæ speciei; Ergò esse non possunt solum probabiliter probabiles. Si verò neutra absolute, & secundum se considerata apparet ita verisimilis, ut excludat Formidinem moralem de sufficientia motivi, eo ipso pars asserens obligationem est certò moraliter falsa, & pars ne-

Q

gans

gans est certò moraliter vera, non quidem positivè, five per rationem positivam, sed negativè, quatenus non datur ratio sufficienter probans obligationem. Eo enim ipso quòd non datur ratio sufficienter probans obligationem, eo ipso datur certitudo moralis de non obligatione: Sed quando datur Formidò moralis de sufficientia motivi ad asserendum obligationem, non probatur sufficienter talis obligatio, cum dici non possit plenè probata: Ergò datur certitudo moralis negativa de non obligatione. Sed de hoc uberius agemus Parte tertiâ.

265. Ostendo etiam secundum, videlicet, ex duabus Opinionibus probabilibus Probabilitate secundæ speciei contradictoriè oppositis implicare unam esse probabiliter probabilem Probabilitate primæ speciei, five moralem Formidinem excludente, & alteram esse probabiliter probabilem Probabilitate secundæ speciei, five Formidinem moralem admittente. Ratio est manifestissima: Quia si Probabilitas Opinionis *A* est probabiliter Probabilitate Formidinem moralem excludente probabilis, constat sine ulla morali Formidine illius motivum esse sufficiens ad adducendum intellectum ad assentiendum eidem Opinionis *A*, & insuper esse æquale, aut ferè æquale motivo Opinionis oppositæ *B*; quia, ut proximè dicebamus, Probabilitas secundæ speciei in hoc consistit: Ergò implicat Opinionem oppositam *B* non esse etiam probabiliter probabilem Probabilitate moralem Formidinem excludente. Patet ista Consequentia: Quia implicat motivum Opinionis *A* esse æquale, aut ferè æquale motivo Opinionis *B*, & motivum Opinionis *B* non esse æquale, aut ferè æquale motivo Opinionis *A*. Ergò implicat constare absque Formidine motivum Opinionis *A* esse æquale, aut ferè æquale motivo Opinionis *B*, & non constare absque Formidine motivum Opinionis *B* esse æquale, aut ferè æquale motivo Opinionis *A*.

266. Verum ne videamur nodum scindere, sed non solvere, placet supponere vel utramque partem contradictionis, vel unam esse posse probabiliter probabilem Probabilitate moralem Formidinem secum compatiante, & ostendere non posse intellectum assentiri Opinionibus hoc modo probabiliter probabilibus. Quod sic ostendo. Implicat intellectum formidare Formidine morali, an motivum Opinionis sit sufficiens ad eum inducendum ad assensum, & simul assentire Opinioni ex tali motivo: Sed si intellectus posset assentiri Opinionis Probabilitati probabiliter Probabilitate

bilitate compatiēte secum moralem Formidinem posset assentire Opinioni ex tali motivo, & simul formidare Formidine morali, an motivum sit sufficiens ad eum inducendum ad assensum, ut falluntur Adversarii : Ergò implicat intellectum assentire Opinioni Probabilitati probabiliter Probabilitate compatiēte secum moralem Formidinem .

267. Major hujus Syllogismi sic vincitur . Implicat intellectum posse formidare Formidine morali, an motivum sit sufficiens ad eum mouendum ad assensum, quando ipse de facto experitur, ac percipit evidenter se ab illo moveri : Sed intellectus, quando assentitur ex vi motivi, experitur evidenter se moveri à motivo : Ergò non potest formidare Formidine morali, an illud motivum sit sufficiens ad movendum ipsum ad assensum. Major est evidens. Quia si evidenter experitur intellectus de facto se moveri ad assensum à motivo, evidens illi est dari in motivo sufficientiam ad eum movendum ; si enim talis sufficientia in eo non daretur, ab illo ad assensum de facto non moveretur : Ergò si evidens est illi se moveri ad assensum à motivo, evidens etiam est tale motivum esse sufficiens ad movendum eum ad assensum . Minor etiam est evidens : Quia intellectus, dum assentitur, percipit evidenter se assentiri ; quia percipit se agere, & judicare objectum esse verum ,

268. Confirmatur . Intellectus, dum assentitur objecto ex vi motivi, assentitur etiam ipsi motivo quà tali, idest, illius veritati ut connexæ cum veritate objecti, ut est manifestum . Quæro igitur : Quando intellectus assentitur motivo, est ne moraliter certus, idest, judicat sine ulla morali Formidine tale motivum esse sufficiens ad movendum ipsum ad assensum ; an verò non est moraliter certus, sed de hoc formidat Formidine morali ? Si est moraliter certus, vagamur extra quæstionem . Si verò non est moraliter certus, sed formidat Formidine morali de sufficientia motivi ad movendum ipsum ad assensum, assentiri non potest tali motivo ut sufficienti ad assensum, quia ex vi illius moveri non potest ad assensum : si enim ex vi illius moveretur, formidaret Formidine morali, an sit sufficiens ad assensum motivum, quo experimentaliter ipse percipit se moveri ad assensum ; quod est impossibile .

269. Dices non posse quidem intellectum formidare Formidine morali de sufficientia motivi per ordinem ad assensum physicum,

cum, quando experitur se de facto moveri ab illo ad assensum physicum; posse tamen per ordinem ad assensum prudentem, quia non experitur se impelli à motivo ad assensum prudentem. Verùm evasio ista admodum frivola est, & præoccupata à nobis num. 189., ubi ostendimus, quòd, si motivum appareat sufficiens per ordinem ad extorquendum ab intellectu assensum physicum, assensus ex vi hujus motivi elicitus non potest apparere imprudens, si loquamur de imprudentia ex defectu apparentis veri in objecto cui assentitur. Cùm enim intellectus non possit physicè assentiri non verò, si physicè assentitur objecto, illud apparet verum; &, si verum apparet, non potest assensus esse imprudens ex defectu apparentis veri. Solum igitur potest esse imprudens, vel quia illa apparentia veri oritur ex negligentia antecedenti in non examinandis rectè motivis utriusque partis, vel ex modo tendendi in objectum, adhærendo scilicet magis vel minus objecto, quàm merentur motiva, puta per assensum certum, & indubitatum ubi motiva suadent formidinem moralem, nedum Logicam.

270. Deindè per ejusmodi evasionem non solvitur, sed transfertur difficultas. Nam si intellectus formidat Formidine morali, an à motivo moveatur ad assensum prudentem, seu potius imprudentem, & hoc non obstante assentitur objecto, evidens ipsi est suum assensum esse imprudentem; quia evidens est neminem assentiri prudenter, quando formidat Formidine morali, an assensus sit prudens, cùm exponat se manifesto periculo assentiendi imprudenter, & temerè: nemo autem dubitat manifestissimam esse imprudentiam operari id, de quo morali Formidine ambigit, an prudenter agatur, vel potius temerè. Ergò nemo potest formidare Formidine morali de prudentia sui assensûs, si assensum præstet objecto, circa cujus motivum formidat Formidine morali, moveat ne, an non moveat ad assensum prudentem; aliòquin formidaret de prudentia assensûs, quando illi evidens est imprudentem, & temerarium esse.

271. Ratio proposita, est communis cuicumque Opinioni probabili Probabilitate conjunctâ cum morali Formidine de ipsius Probabilitate. Specialiter autem id ostendo de Opinione probabiliter probabili, quando opposita est evidenter, aut certò moraliter probabilis. Arguo enim sic. Intellectus non potest phy-

physicè assentiri illi parti contradictionis, quam evidens. & manifestum est esse minus verisimilem oppositâ, sive quam evidens, & manifestum est excedi in vi motiva ab opposita excessu magno, & notabili: Atqui evidens, & manifestum est illam partem contradictionis, quæ est solum probabiliter probabilis Probabilitate secundæ speciei, seu admittente moralem Formidinem de opposito, esse multò minus verosimilem oppositâ, sive excedi magno, & notabili excessu ab opposita in vi motiva, si hæc sit evidenter, aut probabiliter probabilis Probabilitate primæ speciei, sive excludente moralem Formidinem de opposito: Ergò. Major probata est à nobis cap. superiori toto §. 1. sect. 2.

272. Probatur Minor. Evidens est, motivum Opinionis, quæ est solum probabiliter probabilis Probabilitate secundæ speciei, esse formidolosum Formidine morali, an ipsum sit validum, & forte etiam comparativè ad oppositum, ac proinde an sit sufficiens ad movendum intellectum ad assensum: item evidens est, motivum Opinionis probabilis Probabilitate primæ speciei, non esse formidolosum hujusmodi Formidine: Ergò illud est evidenter multò minus verosimile, & ab hoc evidenter exceditur in vi motiva. Probatur Consequentia: Quia multò validius movet ad assensum illud motivum, quod est evidenter impossibile cum Formidine morali, an sit validum, & forte etiam comparativè, & an sit sufficiens ad movendum intellectum ad assensum, quàm illud, de quo evidenter constat esse impossibile cum hujusmodi Formidine; id enim nos docet experientia, quâ experimur multò facilius nos assentiri objecto, quando habemus fundamentum, quod à nobis ablegat omnem Formidinem moralem de opposito, ac quando ejusmodi Formidinem ad nos trahit.

273. Confirmatur, ac declaratur magis veritas hujus Minoris, Certum est Opiniones probabiles Probabilitate primæ speciei, sive excludentes Formidinem moralem de opposito, esse notabiliter valdè diversas in modo, quo adhærent objecto ut vero, ab Opinionibus probabilibus Probabilitate secundæ speciei, sive non excludentibus moralem Formidinem de opposito; siquidem illæ multò perfectius adhærent objecto, quàm istæ, & sunt multò minus expositæ falsitati: Ergo etiam motiva Opinionum probabilium Probabilitate primæ speciei sunt notabiliter valdè

valdè diversa à motivis Opinionum probabilium Probabilitate secundæ speciei. De Antecedente ambigi non potest : sed qui ambigat, adire potest tribunalia, ibique discet, quantum distent in modo adhærendi objecto iudices, dum habent probationes moraliter certas, seu minimè formidolosas Formidine morali, quas ipsi plenas vocant, ac quando habent probationes formidolosas huiusmodi Formidine, quas ipsi dicunt semiplenas. Consequentia patet : Quia non potest intellectus assentiri modo notabiliter, & valdè diverso duabus conclusionibus : quin illarum principia, seu motiva, à quibus deducuntur, moveant notabiliter, & valdè diverso modo.

274. Ratio autem à priori, cur intellectus multò faciliùs feratur in assensum objecti, quando pro illo habet motivum excludens moralem Formidinem de veritate oppositi, ac quando illius motivum ejusmodi Formidinem admittit, est hæc. Quia quando objectum apparet cum motivo excludente prudentem Formidinem moralem de veritate oppositi, non apparet ulla, saltem valida, & gravis ratio, quæ veritatem oppositam suadeat ; ac proindè non apparet ullum verum periculum errandi, si præbeat assensum objecto vi sui motivi excludentis moralem Formidinem de opposito. Quando verò objectum apparet cum motivo secum trahente moralem Formidinem de opposito, aliqua gravis, & valida ratio, etiam comparativè, apparet ex opposito : Ergo apparet verum periculum errandi, à quo periculo deterretur intellectus ab assentiendo objecto. Undè multò difficiliùs fertur in objectum ad conspectum hujus periculi, ac fertur quando huiusmodi periculum non apparet.

§. III.

*Respondetur difficultatibus à Patre Cardenas pro-
positis, quatenus impugnare videntur
discrimen à nobis S. Supe-
riori stabilitum.*

275. **D**Icebam suprâ P. Joannem de Cardenas admitten-
tem Opinionem, etsi probabiliter tantum pro-
babilem, ad praxim deduci posse, non esse loquutum de Pro-
babilitate secundæ speciei, quæ cum morali Formidine compa-
titur, sed primæ, quæ cum eâdem Formidine est impossibili-
lis. Solum enim velle videtur non requiri evidentiam de Pro-
babilitate Opinionis; quod verissimum censeo. Siquidem dict.
Dissert. 4. cap. 3. num. 17. probans contra Lumbier, & Filguei-
ram non esse idem Opinionem tenuiter probabilem, & proba-
biliter probabilem, hæc habet: *Cùm dicimus aliquam Opinionem
esse probabiliter probabilem, loquimur de vera, & absoluta Pro-
babilitate*: repugnat autem veram, & absolutam Probabilita-
tem involvere Formidinem moralem de ipsius non Probabilitate,
seu improbabilitate. Certè argumenta, quæ ad comproban-
dam sententiam suam adducit, solum vim habent loquendo de
Opinione probabili probabiliter Probabilitate primæ speciei, ut
patebit eorum solutione.

276. Arguit primò. *Opinio probabiliter probabilis est ab-
solutè, & simpliciter probabilis*: Ergo est verè probabilis: Sed
Opinioni verè, & simpliciter probabili potest intellectus assen-
tiri: Ergo Opinioni probabiliter probabili potest intellectus as-
sentiri. Antecedens, in quo potest esse difficultas, sic ostendi-
tur. *Ly Probabiliter* additum Probabili non distrahit rationem
Probabilis: Ergo *Opinio probabiliter probabilis est absolutè,
& simpliciter probabilis*. Antecedens ostenditur primò: Quia
adverbia deducta ab adjectivis eâdem vi pollent, quâ ipsa adje-
ctiva, ut patet: Sed adjectivum Probabile importat Probabili-
tatem absolutè, & simpliciter talem: Ergo etiam adverbium
Probabiliter. Secundò: Quia tam longè abest, ut adverbium
addi-

additum adjectivo distrahat, aut imminuat illius significatum; ut potius illud corroboret, ut *certò certum, evidenter evidens*: Ergo etiam adverbium *Probabiliter*, si addatur Probabili, non imminuet, sed corroborabit illius significatum.

277. Respondeo distinguendo Antecedens: si ly *Probabiliter* supponat pro prima specie Probabilitatis moralem Formidinem excludentis, concedo Antecedens: si supponat pro secunda specie moralem Formidinem admittentis, nego Antecedens, & Consequentiam. Ad probationem Antecedentis, distinguo Antecedens: Probabiliter additum Probabili non distrahit rationem Probabilitatis, si ly *Probabiliter* supponat pro Probabili primæ speciei, sive excludentis Formidinem moralem, concedo Antecedens: si supponat pro Probabili secundæ speciei includentis Formidinem moralem, nego Antecedens, & Consequentiam. Ad hujus Antecedentis probationem, distinguo Majorem: Eâdem vi pollent, quando afficiunt alios terminos præter seipsos, concedo Majorem: quando afficiunt seipsos, subdistinguo: Eâdem vi pollent, si adverbium *Probabiliter* supponat pro Probabili primæ speciei, concedo Majorem: si supponat pro Probabili secundæ speciei, nego Majorem. Quâ distinctione etiam distingues Minorem, & Consequentiam.

278. Adverbium *Probabiliter*, & adjectivum *Probabile*, quando afficiunt alios terminos præter seipsos, idem significant: quia parùm refert adjectivè, aut adverbialiter aliquid significari probabile, sive id significetur per adjectivum *Probabile*, sive per adverbium *Probabiliter*. Quid enim refert, si dicas: Petrum currere est verum, sed probabile tantum: aut: Petrum currere est verum, sed tantum probabiliter; cum idem dicas? Quando verò afficiunt seipsos, aliquando eâdem vi pollent, nec sedestruunt, videlicet, quando *Probabile*, seù *Probabiliter* afficiens Probabiliter sumitur pro Probabili primæ speciei, sive excludente Formidinem moralem de opposito; non verò, quando sumitur pro Probabili secundæ speciei, sive includente Formidinem moralem de opposito. Ratio est: Quia Probabile quâ tale dicit sufficientiam motivi potentis movere ad assensum, non quomodolibet, sed sine Formidine morali de hoc, quòd fortè motivum sit insufficiente, ut demonstratum est: Igitur quod est probabiliter tantum probabile Probabilitate includente Formidinem moralem de sufficientia, & insufficientia motivi ad assensum,

sum, non est absolutè, & simpliciter probabile: Ergo *Probabiliter* in hoc sensu additum Probabili distrahit rationem Probabilitatis.

279. Exemplum habes, & quidem manifestissimum in adjectivo *Contingens*, & adverbio *Contingenter*, quæ si afficiant alios terminos præter seipsos, omninò æquivalent, idemque significant; nam idem est dicere: Petrum currere est verum, sed contingens: ac dicere: Petrum currere est verum, sed contingenter. Si verò unum afficiat aliud, & adjectivo *Contingens* addatur adverbium *Contingenter*, omninò distrahit rationem contingentis, redditque propositionem falsam, ut cernere est in hac propositione: *Petrum peccare est contingenter contingens*; nam si Petrus peccat, necessariò peccat contingenter, aliòquin non peccaret liberè, ac proinde non peccaret. Sicuti ergo *Contingenter*, si addatur Contingenti, distrahit rationem veræ contingentiae: ita etiam *Probabiliter* sumptum pro probabili secundæ speciei distrahit rationem veræ Probabilitatis; quia non minùs est de ratione veræ Probabilitatis, ut sit probabilis Probabilitate primæ speciei moralem Formidinem excludente, ac sit de vera ratione peccati, quòd sit necessariò contingens.

280. Ad Confirmationem, respondeo adverbium additum adjectivo non distrahere, sed aliquando contrahere rationem importatam per adjectivum, sicuti patet in exemplis adductis, *certò certum*, *evidenter evidens*; id autem non semper contingere ostendit exemplum positum de contingenter contingenti. Quòd si aves scire, quando distrahat, & quando non distrahat, attende, an adjectivum habeat aliquod prædicatum sibi essentialle, quod ab opposito adverbio negetur. Si enim habeat, sicuti habet *Contingens*, quod necessariò est contingens, & negatur ab opposito adverbio *Contingenter*, tunc adverbium distrahit adjectivum. Si verò non habeat prædicatum ullum essentialle; quod negetur ab opposito adverbio, tunc non distrahit, sed contrahit, & confirmat: sicuti *evidenter evidens*, quia adjectivum *Evidens* nullum dicit prædicatum, quod negetur ab adverbio *Evidenter*. Quia verò inter prædicata veræ Probabilitatis est apparentia sine Formidine morali de sufficientia motivi sine morali Formidine, quam negat adverbium *Probabiliter* sumptum pro probabili cum Formidine morali, ideò illius rationem enervat, ac distrahit.

281. Arguit secundò. *Opinio prudenter probabilis est simpliciter, absolutè, & verè probabilis*; Sed *Opinio probabiliter probabilis est prudenter probabilis*: Ergo *Opinio probabiliter probabilis est simpliciter, absolutè, & verè probabilis*: Ergo adverbium *Probabiliter* additum probabili non distrahit rationem veræ Probabilitatis. Major est evidens; quia prudentia non tollit, sed constituit veram Probabilitatem. Minor probatur: Quia *Prudenter, & Probabiliter* convertuntur, sicuti convertuntur Probabile, & Prudens; valet enim: *Opinio est probabilis*: ergo est prudens: & è contra.

282. Respondeo, concessa Majori, distinguendo Minorem: *Opinio probabiliter probabilis Probabilitate primæ speciei est prudenter probabilis, concedo Minorem: Opinio probabiliter probabilis Probabilitate secundæ speciei est prudenter probabilis, nego Minorem*. Et distinguo primum Consequens: Ergo *Opinio probabiliter Probabilitate primæ speciei probabilis est absolutè, simpliciter, & verè probabilis, concedo Consequentiam: Opinio probabiliter Probabilitate secundæ speciei probabilis est absolutè, simpliciter, & verè probabilis, nego Consequentiam*. Quâ distinctione etiam distinguendum est secundum Consequens. Ad probationem Minoris, in qua asseritur *Probabiliter, & Prudenter* dici ad convertentiam, distinguo assertum: *Prudenter, & Probabiliter* convertuntur, quando *Probabiliter* sumitur pro Probabili primæ speciei, concedo assertum: quando sumitur pro Probabili secundæ speciei, subdividuo: si afficiat aliam formam distinctam à Probabilitate, concedo rursus assertum: quando afficit ipsam Probabilitatem, nego assertum.

283. Evidens, & manifestum est, adverbium *Probabiliter* sumptum pro Probabili secundæ speciei, sive admittente moralem Formidinem, si afficiat Probabilitatem Opinionis, non dici ad convertentiam cum adverbio *Prudenter*; aliòqui sicuti prudenter probabile est saltem certò moraliter, idest, sine morali Formidine probabile, ita etiam probabiliter probabile sumptum pro Probabilitate secundæ speciei, seu admittente Formidinem moralem, esset certò moraliter, idest, sine morali Formidine probabile: hoc autem impossibile est; quia implicat esse probabile sine Formidine morali, quod est probabiliter Probabilitate secundæ speciei, videlicet, cum Formidine morali probabile.

Ra-

Rationem horum proximè dedi num. 260., quæ confirmari potest etiam ex dictis num. 189. quia non potest esse prudens assensus elicitus ex motivo, de cujus sufficientia ad assensum prudentem meritò formidat intellectus Formidine morali.

284. Arguit tertio. Quando Theologus consulitur pro electione Opinionis, & ipse consulit Opinionem certò probabilem, ille, qui audit consilium à Theologo, non format iudicium certum de Probabilitate Opinionis, cum discernere nesciat inter fundamenta intrinseca, vel extrinseca ejus Opinionis, sed solum format iudicium probabile, utpotè dumtaxat innixum consilio Theologi: Ergo apud illum, qui audit consilium à Theologo, ea Opinio est solum probabiliter probabilis; & nihilominus potest petens consilium assentiri Opinioni, quam Theologus sibi consulit, & secundum eam operari; aliòquin nihil prodesset viro illiterato consulere Theologum.

285. Respondeo Argumentum probare solum virum illiteratum audito Theologi consilio formare non posse iudicium certum certitudine metaphysicâ, aut physicâ: non autem certum moraliter, quod coincidit cum probabili Probabilitate primæ speciei excludente Formidinem moralem: Quia ad formandum hoc iudicium non requiritur, quòd cognoscat motiva intrinseca rationis; motivum autem auctoritatis sufficienter cognoscit per hoc, quòd sciat hujusmodi hominem haberi pro Theologo. Quod à fortiori cognoscet, si Theologus, aut habitus pro Theologo sit suus Parochus; quia scit illum esse præpositum ad dirigendas conscientias sui gregis: unde sine ulla morali Formidine sibi suadere potest in eo dari auctoritatem sufficientissimam ad assentiendum ut vero resolutioni, quam ab ipso accipit. Ad Argumentum in forma distinguo Antecedens: Non format iudicium certum certitudine metaphysicâ, concedo Antecedens: certitudine morali, seu probabili Probabilitate primæ speciei, nego Antecedens, & Consequentiam.

286. Quarto. Sunt multæ Opinionēs, quæ probabiliter inferuntur ex Opinionibus certò probabilibus; illæ autem non possunt esse certò probabiles; nam sicut ex præmissis evidentibus, cum bonitas Consequentiae est solum probabilis, non resultat conclusio evidens, sed solum probabilis, ita ex Opinione certò probabili cum bonitate Consequentiae solum probabili non potest resultare conclusio certò probabilis, sed solum probabiliter pro-

babilis. Neque prodest respondere (inquit) quòd si bonitas Consequentia fuerit certò probabilis, Opinio illata ex altera certò probabili evadet conclusio certò probabilis; quia dum bonitas Consequentia non fuerit evidens saltem moraliter, non potest participare certitudinem à præmissis: à propositione ergo certò probabili non potest deduci conclusio certò probabilis, nisi bonitas consequentia fuerit non solum certò probabilis, sed in seipsa certa.

287. Respondeo de ratione Consequentia quà talis esse, ut evidenter sequatur ex præmissis; unde implicat esse veram Consequentiam, & probabiliter tantum sequi ex præmissis: aliòquin possent concedi præmissæ, & negari Consequentia, quod tamen bona Logica non permittit. Sequelam ostendo: Quia si Consequentia apparet probabiliter tantum illata à præmissis, non necessitat intellectum ad assentiendum bonitati ipsius Consequentia, ac proinde poterit intellectus concessis præmissis nolle concedere Consequentiam. Quapropter distingo Majorem: Sunt multæ Opinioniones, quæ probabiliter inferuntur ex Opinionibus certò probabilibus, Probabilitate, inquam, ex parte illationis, nego Majorem: Probabilitate ex parte rei illatæ, quatenus res illata est probabiliter vera, quantumvis illatio sit evidens, concedo Majorem. Ex quo patet ad reliqua, quæ assumuntur in Argumento, responsio.

288. Deindè dato quòd ex præmissis certò, sive evidenter, sive moraliter probabilibus inferri possit Consequentia probabilis; id utique intelligendum est de Consequentia probabili Probabilitate primæ speciei, quæ formidare non potest Formidine morali de illius bonitate: non verò de Consequentia probabili Probabilitate secundæ speciei, quæ ejusmodi Formidinem adjunctam habet. Eadem enim ratio, quæ probat non posse in eodem intellectu esse simul assensum ad Opinionem ex vi motivi, & Formidinem de insufficientia motivi ad assensum, probat etiam non posse intellectum elicere conclusionem ex præmissis, & formidare Formidine morali, an ejusmodi præmissæ sint sufficientes ad eliciendam eam conclusionem; quia formidaret Formidine morali contra idipsum, quod experitur. Si autem Probabilitas Consequentia sit probabilis Probabilitate primæ speciei, etiam Probabilitas Consequentis erit probabilis Probabilitate primæ speciei, quamvis veritas ejusdem Consequentis sit probabilis Pro-

Probabilitate secundæ speciei. Alia enim est Probabilitas, sive iudicium de Probabilitate, alia Probabilitas, seu iudicium de veritate Consequentis: hoc enim formidolosum esse potest Formidine morali; illud verò non potest ob rationes allatas in probationibus.

289. Denique omiſſis aliis, quæ à P. Cardenas urgentur, & facilem ſolutionem habent ex dictis, ſic poſſumus argumentari. Poteſt intellectus (ut hîc ſupponitur, & à nobis probabitur Sectione ſequenti) ſi æquale, aut ferè æquale motivum appareat ab utraque parte contradictionis, uni illarum prudenter aſſentire pro libito voluntatis cum Formidine morali de oppoſito: Ergo etiam, ſi æquale, aut ferè æquale motivum appareat tùm pro ſufficientia, tùm pro inſufficientia motivi ad movendum intellectum ad aſſenſum, poterit prudenter aſſentiri tale motivum eſſe ſufficiens cum Formidine morali de oppoſito; ideòque cum ſola Probabilitate ſecundæ ſpeciei de Probabilitate Opinionis aſſentiri ipſi Opinioni. Probatur Conſequentia: Quia ſi ad aſſentiendum ut veræ propoſitioni *A* non eſt neceſſe, ut ipſa excedat in verosimilitudine oppoſitam, ſed ſufficit, ut ſit æqualis, aut ferè æqualis; cur ad aſſentiendum motivo illius ut ſufficienti ad movendum ad aſſenſum neceſſe erit inæqualitas in verosimilitudine?

290. Confirmatur. Quia tam eſt propoſitio iſta: *Cœli ſunt fluidi*: quàm ſit iſta: *Motivum, quod habeo ad affirmandum cœlos eſſe fluidos, eſt ſufficiens ad movendum intellectum ad illi prudenter aſſentiendum*: Ergo ſi poſſum aſſentire prudenter cœlos eſſe fluidos, quamvis habeam æquale motivum iudicandi eos non eſſe fluidos; potero etiam prudenter aſſentire motivum, quod habeo ad affirmandum cœlos eſſe fluidos, ſufficere ad movendum intellectum ad aſſentiendum cœlos eſſe fluidos, etiamſi habeam æqualem verosimilitudinem, ſive æquale motivum iudicandi motivum, quod habeo ad affirmandum cœlos eſſe fluidos, ſufficere, & non ſufficere ad movendum intellectum ad aſſenſum quòd cœli ſint fluidi.

291. Reſpondeo, conceſſo Antecedente, negando Conſequentiam propter manifeſtam, latamque diſparitatem, quæ datur inter quamlibet aliam propoſitionem, quæ iudicatur vera, & propoſitionem, quæ iudicat de ſufficientia motivi ad aſſentiendum. Nam prima ſtare poteſt cum Formidine morali de ipſius

ve-

veritate, etiam quando judicatur vera: secunda verò, dum judicatur vera, non potest stare cum Formidine morali de ipsius veritate, scilicet, de hoc quòd ipsa sit sufficiens ad movendum intellectum ad assensum. Si enim stare posset, stare posset cum assensu ad Opinionem elicito ex vi ipsius: hoc autem probatum est repugnare; quia intellectus non potest formidare Formidine morali de eo, quod experitur: cum autem experiatur se assentiri ex vi talis motivi, non potest formidare Formidine morali, an sit sufficiens, dum experitur sufficere. Ex quo soluta manet Confirmatio.

S E C T I O I I.

*Utrum intellectus, quando æqualia, aut ferè æqualia
motiva favent utrique parti contradictionis, possit
assentire in sensu composito, aut diviso, as-
sensu saltem physico, veritati objectivæ
enuntiatae ab utraque?*

2. I.

*Demonstratur impossibilitas assensus purè physici
in sensu composito.*

292. **P**Ræmittendum hic censeo pro opinionibus quarum motiva suppono in titulo Sectionis ferè æqualia cum oppositis, vel quod idem est parum, vel non notabiliter excedentia, me intelligere Opiniones omnes minus quidem probabiles; verè tamen probabiles, quibus scilicet conveniunt prædicata veræ probabilitatis à nobis tradita supra Disp. 1. cap. 2. sect. 1. §. 2. num. 71. 72., quod habeant videlicet motiva gravia tum in se, tum comparata ad opposita. Tunc enim motiva opposita non possunt dici longè notabiliter excedentia, sicuti diximus supra num. 50. probationem juridicam octo testium pro homicidio non posse dici notabiliter excedentem probationem sex testium pro ne-
ga-

gatione homicidii. Id plerumque contingit in opinionibus communiter controversis inter Authores probatos, inter quas difficillimum est agnoscere in alterutra excessum notabilem probabilitatis, unde utraque pars communiter reputatur habere motiva ferè æqualia. Hanc divisionem Opinionis minus probabilis tantum in notabiliter excessam, & in parum excessam, seu ferè æqualem cum opposita agnoscit etiam P. Esparza in Append. ad usum Opin. Prob. art. 112. Propter eandem rationem etiam dixi in titulo Sectionis, quando æqualia, aut ferè æqualia motiva favent utrique parti contradictionis; siquidem non nisi rarissimè contingere potest, ut homini docto, & perito utraque pars contradictionis in Opinionibus controversis æqualibus omninò motivis munita appareat, ita ut nullus vel minimus excessus intercedat inter motiva, & motiva. Ratio est: Quia tot Doctores, & quidem paris omninò sanctitatis, & doctrinæ, tot probationes, & non plures, easque ejusdem omninò efficacix concurrere ad corroborandam utramque contradictionis partem, ita ut, quòcumque se vertat intellectus, nullam omninò differentiam, neque probabilem discernere possit inter motiva, & motiva, difficillimum videtur, si non sit moraliter impossibile. Dixi etiam, veritati objectivæ; siquidem non agito quæstionem, an utrique parti contradictionis possit convenire aliquod prædicatum, quod de utraque verè enuntiari possit ab intellectu; hoc enim est indubitabile.

293. Neque huic assertioni nostræ officiet, viros valdè doctos, postquam utriusque partis controversæ simulque oppositæ fundamenta, tum à ratione, tum ab auctoritate, debitâ diligentia, & studio ponderârunt, fluctuare ancipites, cuinam parti sint adhæsuri. Siquidem ex hoc non probatur motivorum utriusque partis oppositæ omnimoda æqualitas, sed solum non apparere diversitatem magnam, atque notabilem inter motiva utriusque partis, & ab utraque parte contradictionis occurrere intellectui rationes difficilè solubiles, quæ animos Doctorum torquent, nec illos sinunt uni parti potiùs, quàm alteri sine ingenti formidine tandem adhærescere.

294. Resolutio itaque nostra in hoc, & sequentibus paragraphis intelligi debet de Opinionibus invicem oppositis habentibus pro se æqualia, aut ferè æqualia motiva; quando, scilicet, vel nullus apparet excessus ab utraque parte, quod tamen non
nisi

nisi rarò admodùm evenire poterit , ut dicebam ; vel , si aliquis apparet , est exiguus , & propterea pro nullo à viro sapiente reputari potest , & debet . Hoc ipsum extendendum est ad casum , in quo exiguus ille excessus appareat indubitatus , & evidens , quamvis mihi persuadeam hoc rarò contingere . Ratio est : Quia exiguus ille excessus , licèt evidenter propositus , non tollit prudentem Formidinem moralem de opposito , ut probatum est à num. 127. : quapropter , licèt illa motiva physicè inæqualia sint , moraliter loquendo non sunt inæqualia .

295. Resolutionem sic propositam ostendo hoc demonstrativo syllogismo . Implicat , intellectum eidem objecto assentiri , & non assentiri ; Sed si assentiretur simul utrique parti contradictionis , quando militant pro utrâque æqualia , aut ferè æqualia motiva , assentiretur , & non assentiretur eidem objecto : Ergò implicat , intellectum assentiri simul utrique parti contradictionis , quando militant pro utrâque æqualia ; aut ferè æqualia motiva . Major , & minor sunt evidentissimæ . Major quidem ex illo primo , atque notissimo principio : Non potest idem simul esse , & non esse . Minor verò ex hoc alio : Assentiri uni contradictoriorum , est non assentiri alteri , si non formaliter , & directè , saltem equivalenter , & indirectè : Ergò si intellectus assentiretur utrique contradictorio propter æqualia , aut ferè æqualia motiva , assentiretur , & non assentiretur eidem objecto .

296. Ad infrigendam vim hujus demonstrationis , dicunt Adversarii primò : Verum quidem esse , non posse præberi assensum ab intellectu utrique contradictorio absolutè , & simpliciter talem , sed modalem , sive de modo Probabiliter . Ita P. Gibalinus de Scien. Canon. lib. 3. cap. 7. §. 9. num. 30. Sed contrà est primò . Nam , quando affirmas utramque partem contradictionis simul veram probabiliter , v.g. *Petrum currere* , & *non currere* vel assentiris cursui , & negationi cursûs Petri probabiliter , vel non . Si non assentiris : Ergò falsò asseris te assentiri utrique contradictorio probabiliter , cursui videlicèt , & negationi cursûs Petri . Si verò assentiris : Ergò componis probabiliter à parte rei simultaneam existentiam cursûs , & negationis cursûs Petri . Atqui simultanea existentia cursûs , & negationis cursûs Petri est evidenter improbabilissima , imò , & evidenter impossibilis : quomodo igitur eam asseris probabiliter ? Numquid evidenter impossibile asseri potest probabiliter ?

297. Con-

297. Confirmatur, & declaratur hæc ratio. Intellectus assentiri non potest evidenter falso cognito ut tali; quia non potest tendere per assensum extra suum objectum, quod est verum; Sed si intellectus assentiretur probabiliter cursui, & negationi cursûs Petri, assentiretur evidenter falso cognito ut tali: Ergò intellectus non potest assentiri probabiliter cursui, & negationi cursûs Petri. Sequelam probo: Siquidem evidens est non posse Petrum à parte rei simul currere, & non currere, seu non posse componere à parte rei simul existentiam cursûs, & negationis cursûs: Ergò est evidenter falsum, componi à parte rei cursum, & negationem cursûs: Sed hoc affirmas, quando assentiris cursui, & negationi cursûs Petri probabiliter: Ergò assentiris probabiliter evidenter falso.

298. Contrà secundò. Nam ly *Probabiliter* additum verbo *Assentiri* vel distrahit, vel contrahit rationem assensus. Si distrahit: Ergò nullus actus opinativus ponit verum, & proprium assensum ad veritatem opinatam; quod est manifestè falsum, & contra ipsam definitionem actûs opinativi, qui definitur: Assensus unius partis cum formidine alterius: vel: Assensus ex motivo fallibili: & prætereà contra communem persuasionem omnium, qui, dum opinantur, putant se verè assentiri. Si verò contrahit rationem assensus: Ergò qui probabiliter assentitur utrque parti contradictionis, absolutè, simpliciter, & verè assentitur: Ergò absolutè, simpliciter, & verè assentitur, & non assentitur, quod est impossibile.

299. Objicies ex P. Gibalino loco citato. Potest intellectus utramque contradictionis partem in sensu composito judicare probabilem ex diversis motivis: Ergò etiam ex diversis motivis judicare veram probabiliter. Antecedens à nobis admittitur. Consequentia ostenditur. Qui judicat aliquam propositionem esse probabilem, judicat illius objectivam veritatem esse probabilem; Sed judicare objectivam veritatem propositionis esse probabilem est judicare propositionem esse probabiliter veram: Ergò qui judicat aliquam propositionem esse probabilem, judicat eam esse veram probabiliter: Ergò qui judicat in sensu composito utramque partem contradictionis esse probabilem, judicat utramque in sensu composito esse veram probabiliter.

300. Respondeo distingo Antecedens: Potest intellectus utramque partem contradictionis in sensu composito judicare

probabilem, idest prudenter assentibilem in sensu composito, itaut intellectus possit in sensu composito ponere assensum ad utramque partem contradictionis, nego Antecedens: in sensu diviso, concedo Antecedens, & nego consequentiam. Ad cuius probationem, concessâ Majori in sensu explicato, nego Minorem; siquidem qui iudicat aliquam propositionem esse probabilem, & prudenter assentibilem, non propterea ipsi assentitur. Qui iudicat propositionem esse probabilem, idest, prudenter assentibilem, habet eam propositionem in mente solum objectivè, quatenus ipsa propositio est objectum alterius propositionis enunciantis ipsam probabilem; non autem subjectivè per assensum ad ipsam: qui verò iudicat propositionem esse veram probabiliter, habet eam propositionem in mente non solum objectivè, sed etiam subjectivè per assensum ad ipsam. Ergò male inferitur ex assensu ad Probabilitatem Opinionis assensus probabilis ad veritatem ipsius.

301. Dicunt secundo intellectum assentiri probabiliter utrique parti contradictionis, verum ex diversis motivis, scilicet uni contradictorio ex motivo *A*, & alteri ex motivo *B*; hoc autem non repugnat, quia non sunt contradictoria assentiri uni contradictorio ex uno motivo, & alteri ex altero: sicuti contradictoria non sunt intellectum assentiri veritati *A* evidenter, & simul assentiri probabiliter; quia quando assentitur evidenter, assentitur ex uno motivo, evidenti scilicet; & quando assentitur probabiliter, assentitur ex altero, scilicet inevidenti, & probabili.

302. Verum hæc evasio non minus facile rejicitur, ac præcedens, & contra eam militant Argumenta proposita; quorum primum sic instauro. Nam quando affirmas utramque partem contradictionis ex diversis motivis, v. g. *Petrum currere, & non currere*, vel assentiris probabiliter cursui, & negationi cursûs Petri, licet ex diversis motivis, vel non assentiris. Si non assentiris, falsò dicis te assentiri utrique parti contradictionis probabiliter ex diversis motivis. Si verò assentiris, componis à parte rei simultaneam existentiam cursûs, & negationis cursûs Petri ex diversis motivis: Atqui simultanea existentia cursûs, & negationis cursûs Petri non potest componi à parte rei ex diversis motivis, etiamsi dentur diversa motiva probantia cursum, & negationem cursûs Petri: Ergò assentiris evidenter impossibili ex diversis motivis.

303. Ref-

303. Confirmatur. Qui assentitur objecto propter motivum probabile, non solum assentitur ipsi motivo probabiliter, sed verè assentitur probabiliter ipsi objecto, quod sequitur tamquam consequens ex asserta veritate motivi: Ergò qui assentitur ex diversis motivis cursui, & negationi cursûs Petri non solum assentitur probabiliter motivis, sed etiam ipsi cursui, & negationi cursûs Petri: Ergò componit à parte rei simul cursum, & negationem cursûs Petri: Ergò chimærizat, etiamsi ejusmodi compositionem ex diversis motivis efformet. Sicut enim diversa motiva minimè efficere possunt, ut detur à parte rei simul cursûs, & negatio cursûs Petri: ita efficere non possunt, ut intellectus affirmet verâ affirmatione dari à parte rei simul cursum, & negationem cursûs Petri.

304. Ratio à Priori est: Quia cùm duo contradictoria non possint esse simul vera, qui ea affirmat, etiam si solum probabiliter, & ex diversis motivis, affirmat evidenter falsum, cùm illi evidenter constet alterum illorum esse falsum; falso autem evidenter cognito intellectus assentiri non potest. Neque officit, intellectum non cognoscere determinatè quodnam ex illis sit evidenter, quamvis indeterminatè, alterum illorum esse falsum, ita ut si non sit *A*, sit *B*, non possit simul assentiri utrique probabiliter etiam ex diversis motivis: quia hoc ipso quòd evidenter scit alterum illorum esse falsum, esto ignoret an sit *A*, vel potius *B*, evidenter etiam scit se assentiri falso, aut in *A*, aut in *B*; falso autem ut tali cognito non potest intellectus ullo modo assentiri, & multò minùs probabiliter.

305. Instantia de Intellectu assentiente eidem objecto ex duplici motivo, altero evidente, & altero probabili, non est ad rem nostram; quia gratis permissio circa idem objectum materiale versari posse actum scientificum, & opinativum, non sequitur: versari posse assensum, & dissensum. Ratio est manifestissima. Quia ex eo quòd intellectus habeat de eodem objecto scientiam, & opinionem, non sequitur eum assentiri, & non assentiri eidem objecto materiali; quia tam motivum scientificum, quàm opinativum suadent assensum, licèt primum evidenter, & secundum inevidenter. At in nostro casu motivum, quod movet ad assensum partis *A*, movet etiam ad dissensum partis oppositæ *B*; & motivum, quod suadet partem *B*, suadet etiam dissensum partis *A*: unde assentiendo utrique, eidem objecto materiali

assentiretur , & dissentiretur ; quod est impossibile , ut ostendimus .

306. Dices ex Joanne à S. Thoma in 1. 2. pag. 525. num. 45. & 46. apud Reverendissimum P. Generalem Dissert. 1. §. 1. num. 6. assensum probabilem indicare facto hoc esse verum , non absolute , & quoad esse , vel non esse in se , sed quoad apparentiam , & probationem , idest , in ratione probabilis . Quod autem solum apparenter , seu probativè , aut probabiliter est verum , dat locum alteri parti , quia involuit aliquam formidinem de illa ob incertitudinem , quâ assentitur : & ideò ipse assensus probabilis ex sua natura sic importat affirmationem de una ratione apparentiæ , ut det locum apparentiæ , & probationi partis oppositæ : & ideò etiam stante judicio de una parte quòd vera sit non absolute , sed probabiliter , & in apparere , stat judicium de opposita parte quòd vera sit non absolute , sed probabiliter , & in apparentia .

307. Modus iste evadendi saltat extra chorum , & quæstionem nostram . Agitat quæstio nostra : An , si intellectui proponatur utraque pars contradictionis cum motivo valido , & forti , sed æquali , possit ille assensum præstari veritati objectivæ utriusque , v. g. Continuum componi , & non componi ex indivisibilibus ? Non verò : An possit assentiri quòd utraque pars contradictionis , scilicet composito , & non compositio Continui ex indivisibilibus , habeat probationem ? Hoc enim supponimus , hoc ipso quòd dicimus ex utraque parte contradictionis apparere motiva æqualia , seu æqualem probationem . Ergò non respondet ad quæstionem , qui dicit posse intellectum assentiri utrique parti contradictionis probabiliter , idest , quoad probationem , seu apparentiam veritatis ; de hoc enim non dubitamus : sed dubitamus , an ex apparente probatione æquali , aut ferè æquali ex utraque parte contradictionis possit intellectus gradum facere ad assentiendum simul veritati objectivæ utriusque contradictorii . Hoc autem minime tangit data responsio .

308. Deinde : vel Joannes à S. Thoma vult , ut , quotiescumque assentimur probabiliter Opinioni , non feramus judicium de objectiva veritate ipsius , sed solum de probatione , seu apparentia veritatis ; vel id non vult . Si non vult : Ergò possumus ferre judicium de veritate objectiva Opinionis , illi assentiendo probabiliter , quin assentiamur probabiliter , imò dissentiamur illius con-

contradictorio . Si verò vult assensum probabilem versari non posse circa veritatem objectivam Opinionis , rem planè falsam dicit , & contra manifestissimam experientiam , quâ judicamus plura objectivè vera probabiliter .

2. II.

Ostenditur auctoritate S. P. Ignatii, & Angelici Præceptoris dari in intellectu potestatem assentiendi in sensu diviso, assensu physico, utrilibet parti contradictionis ex imperio voluntatis, quando pro utraque parte contradictionis dantur æqualia, aut ferè æqualia motiva.

309. **S**ANCTISSIMUS Parens Noster Ignatius epistolam scripsit ad Patres, & Fratres Societatis suæ in Lusitania degentes circa prærogativas obedientiæ, quam à Filiis suis exigebat. Hanc S. Franciscus de Borja nostræ Societatis Præpositus Generalis tertius, in Epistola circulari de mediis conservandi spiritum num. 6., vocat omni admiratione dignam: & meritò; in ea enim virtutis hujus præclarissimæ apices omnes attingit, & ut ita dicam, medullam exhaustit. Tres in ea gradus discrevit, per quos verus, & perfectus obediens eniti debet ad altissimum culmen tantæ virtutis. Horum primum collocat in executione eorum, quæ præcipiuntur: Secundum in voluntate benè affecta erga ea, quæ à Superiore injunguntur: Tertium in intellectu judicante, ac sentiente idipsum, quod Superior judicat, & sentit. Quia vero contra hunc tertium gradum laboriosissimæ, & perfectissimæ obedientiæ objici poterat contingere posse, ut à Superioribus præcipiantur Subditis aliqua, quæ ipsis apparere poterant minùs verisimilia; objectionem præoccupaturus, supponit tamquàm certum, posse intellectum à voluntate imperante flecti in partem minùs verosimilem, per hæc verba num. 9.

310. Quæ

310. Quæ vis animi (scilicet, intellectus) tametsi non eâ, quâ voluntas pollet, libertate prædita est, atque ipsâ naturâ fertur ejus assensus in id, quod sibi veri speciem præbet; tamen multis in rebus, in quibus videlicet cognitæ veritatis evidentia vim illi non infert, potest voluntatis pondere in hanc potius, quàm in illam partem inclinari. Quæ res cum incidunt, debet, quisquis obedientiam profitetur, inclinare sese in sententiam Superioris. Etenim cum obedientia sit quoddam holocaustum, quo totus homo sine ulla prorsus imminutione Conditori suo, ac Domino per manus ministrorum in charitatis igne immolatur; cumque sit eadem renuntiatio quædam integra, per quam omni suo juri sponte cedit Religiosus, ut divinæ providentiæ Superioris ductu gubernandum, ac possidendum ultrò se addicat, ac mancipet; negari non potest, quin obedientia comprehendat non solum executionem, ut imperata quis faciat; & voluntatem, ut libenter faciat; sed etiam judicium, ut quæcumque Superior mandat, ac sentit, eadem inferiori & recta, & vera esse videantur, quatenus, ut dixi, vi suâ potest voluntas intelligentiam flectere.

311. Duo autem (ad rectam, veramque intelligentiam hujus textus, & assertæ potestatis in intellectu à Sanctissimo Parente nostro ad assentiendum utrilibet parti contradietionis, datis ab utraque parte æqualibus, aut ferè æqualibus rationum momentis) ponderari desidero à quolibet tanti Parentis filio, sed animo sincero, pacato, atque ab omni oppositæ Opinionis affectu defæcato. Primum est, non dixisse Sanctissimum Patriarcam intellectum subjici voluntatis imperio omnibus in rebus, in quibus evidentia veritatis illum non efficit uni partium immobiliter adhærere; sed *multis in rebus*. Quædam enim sunt, licet inevidentia, adeò manifesto, & longo intervallo excedentia in verosimilitudine verosimilitudinem oppositam, ut nullâ voluntatis vi, nullo imperio adigi possit intellectus ad illis dissentiendum, & assentiendum oppositis. Hoc autem à nobis admissum est à num. 188., dum probaremus non posse intellectum assentiri physico assensu Opinioni, quam illi evidens, & manifestum est esse multò minùs verosimilem Opinione oppositâ, seu oppositum asserente.

312. Alterum est, inclinationem, sive assensum intellectus ad unam partem potius, quàm ad aliam in æquali, aut ferè æqui

æquali utriusque contradictorii verosimilitudine non haberi à determinatione ipsius intellectûs, sed ab imperio voluntatis eum ad unam potius, quàm ad alteram partem determinantis. Hoc enim sonant verba illa: *Potest voluntatis pondere in hanc potius, quàm in illam partem inclinari*. Pondere, inquam voluntatis: igitur voluntatis imperio; nullum enim aliud pondus voluntati inest ad flectendum in hanc potius partem, quàm in oppositam, nisi imperium suum, cui intellectus, utpotè potentia voluntati subiecta, resistere nequaquam potest.

313. Ex quibus deduces, quàm inane commentum sit illud, quo aliqui conantur aliò adducere, si non eludere mentem Sanctissimi Patriarchæ, quasi nos non docuerit immediatam potestatem voluntatis in intellectum per ordinem ad adigendum illum in sententiam Superioris, quando ipse intellectus maiorem aliquam, sed sine notabili excessu verosimilitudinem agnoscit in propria Opinione; quia hoc ajunt esse impossibile, cum solum mediatè id efficere possit, imperando videlicet intellectui considerationem eorum motivorum, per quæ sententia Superioris redditur manifestè multò magis verosimilis oppositâ Subditi. Per hoc enim quòd voluntas applicet intellectum ad conquirenda motiva, per quæ assensum præbeat Opinioni, non nisi improprie dici potest assentiri ex imperio voluntatis: tum quia rationes, licet quæsitæ ex imperio voluntatis, non sunt pondus voluntatis: tum quia assensus elicitus per evidentiam rationis excogitatæ ab intellectu mediante voluntatis imperio dicendus esset elicitus ex imperio voluntatis, quod hætenus in Scholis est inauditum.

314. Deindè ad asserendam obedientiam intellectualem, & subjectionem iudicii proprii iudicio Superioris, minimè ad rem erat adducere voluntatem eâ pollere vi, ut possit imperio suo intellectum adigere ad assentiendum uni potius, quàm alteri parti, si nulla earum appareat evidenter vera, sed utraque probabilis, sine notabili excessu uniùs supra aliam, si id immediate effici non pòterat à voluntate, sed solum mediatè, applicando intellectum ad considerationem eorum, quæ sententiam Superioris oppositam sententiæ subditi reddunt verosimiliorem. Minimè, inquam, ad rem erat; quia hoc est dicere intellectum posse assentiri Opinioni Superioris minùs verosimili, quando ex imperio voluntatis invenit motiva eam iudicandi verosimilio-

liorem; quo non video, quid insultius dici possit.

315. Et sanè cùm tertius iste gradus obedientiæ, per quem judicium Subditi submittitur judicio Superioris, tanquàm perfectissimus, utpotè summè difficilis, & arduus, commendetur nobis à Sanctissimo Patre nostro Ignatio; non video quomodò in doctrina Adversariorum stare possit illius summa perfectio, quia non video, in quo stet illius summa difficultas. Certè non in ipso voluntatis imperio, quo jubet intellectui investigationem rationum; quid enim hîc arduum, & difficile est? Neque in ipsa inquisitione rationum: cùm velint illi rationes præstare, & ad manum in illo principio, quòd Superior Christi vices gerat in terris, ac proinde omne illius mandatum sit Christi mandatum. Multò minùs in deferenda propria Opinione, ut amplectamur Opinionem Superioris, quando hæc manifestè apparet per nova motiva multò verosimilior: quia cum hæc palinodia non palàm, & exteriùs canatur, sed in abdito mentis, nulla hîc gravis difficultas esse potest. Cùm enim intellectus ob aliqualem præminentiam motivorum, assensum præstitisset Opinioni propriæ; quomodò summè arduum, & difficile illi esse potest assentiri oppositæ, quando pro opposita stare videt multò fortiora, ac efficaciora motiva; maximè cùm in sensu composito hujus præminentia assentiri non possit, etiam per Adversarios, propriæ Opinioni?

316. Neque officit, subjectionis hujus intellectualis ex imperio voluntatis, assertæ à Sanctissimo Patre Nostro, tria sive media, sive motiva ab illo proponi, quibus eam nobis possumus comparare. Primò, quia illa media, seù motiva non proponuntur uti absolute, & simpliciter ad id necessaria, sed ut multum conducentia, tanquàm adjumenta; ait enim: *Præterea tria vobis nominatim propono, quæ ad obedientiam judicii comparandam multum juvant*. Ergò, si multum juvant, necessaria non sunt: Ergò adhuc sine illis possumus subijcere judicium nostrum judicio Superioris, sentiendo idipsum, quod sentit ex immediato voluntatis imperio.

317. Secundò: Quia illa media, seù motiva, præter secundum, non proponuntur tamquàm motiva, quæ possint sententiam Superioris reddere magis verosimilem, ac apparebat antea, ac proinde amplexabilem per assensum à Subdito, sed tanquàm motiva allicientia voluntatem ad imperandam intellectui proprii

prii judicii subjectionem judicio Superioris: quod manifestissime ostendam sequenti Sectione, discurrendo per singula. In præsentibus sufficiat, etiam humilitatem, & mansuetudinem proponi tamquam medium ad id valide conducens, prolatis in medium verbis D. Leonis: *Nihil arduum est humilibus, nihil asperum mitibus.* Nihilominus humilitas, & mansuetudo Subditi non possunt efficere sententiam Superioris magis verosimilem, quamvis efficere possint, ut velimus judicium nostrum submittere judicio Superioris.

318. Accedit, investigationem rationum, quæ ostendere possunt Superioris sententiam magis verosimilem, esse secundum medium ex tribus nobis à Sanctissimo Parente propositis, quæ adjumento esse possint ad comparandam proprii judicii subjectionem. Id enim expresse indicant verba illa: *Altera ratio est, ut quod Superior mandat, vel sentit, defendere semper apud animos vestros studiosè nitamini, improbare autem nequaquam;* ut habetur in textu Hispanico, ex quo Epistola illa Latinæ linguæ donata est: *El segundo medio es, que seais prontos a buscar siempre razones para defender lo que el Superior ordena, y à lo que se inclina, y no para improbarlo.* Igitur, quando præsupponit posse in multis intellectum pondere voluntatis inclinari potius in unam partem, quam in aliam, non loquitur de imperio mediato, quo jubet considerationem, & investigationem rationum Superioris sententiæ faventium; aliòquin nihil novi dixisset proponendo secundum medium: Ergò loquitur de imperio immediato.

319. Cum igitur manifestum sit, Sanctissimum Parentem Nostrum Ignatium in ea sententia fuisse, quæ potentiam intellectivam immediato voluntatis imperio subicit, quando inter oppositas Opiniones non apparet notabilis excessus verosimilitudinis pro una parte; infero, in eandem sententiam debere nos, qui tanti Patris filios esse gloriamur, convenire. Siquidem, cum fateamur omnes posse nos, relicto proprio judicio, adhærere Superioris nostri sententiæ, & sensui, sive id fiat mediatè, sive immediatè per imperium voluntatis; non est dubitandum debere nos obsequium hoc præstare Optimo, Sanctissimoque Patri Nostro, sentiendo idipsum, quod ipse sensit: non enim ambigi potest repræsentasse Christi Personam, dum hanc Epistolam scriberet, nobisque præscriberet normam perfectè obediendi. Si igitur, quando Superior percipit aliud, ex eo quòd no-

T.

rum

tum sit repræsentare Personam Christi, datur sufficiens motivum per Adversarios deponendi proprium iudicium, & confirmandi se iudicio Superioris; quantò magis debet hoc ipsum illis esse sufficiens, ut, contempto proprio iudicio, stent iudicio Sanctissimi Patriarchæ?

320. Sententiam hanc de flexibilitate intellectûs ex imperio voluntatis in unam potius partem, quàm in aliam circa opinabilia hausit proculdubiò Sanctissimus Parens Noster Ignatius ab Angelico Præceptore, qui eam disertè tradit pluribus in locis, quorum luculentiora proferemus. Audiatur primò in 3. Ethic. lect. 13. *Sed quia, inquit, operabilia sunt contingentia, non cogitur ratio ad assentiendum huic, vel illi, sicuti accidit in demonstrativis; sed in potestate habet homo, quòd assentiat uni, vel alii parti contradictionis, sicuti accidit in omnibus opinabilibus, & maxime circa operabilia, in quibus plurima attenduntur, secundàm quorum quodlibet aliquid potest judicari bonum.* Cum ergò per S. Thomam homo habeat in potestate assentiri uni, vel alteri contradictionis parti, & hoc fieri non possit, quando fundamenta unius partis multum excedunt in vi motivâ alterius partis fundamenta, ut suprà demonstratum est; planè sequitur solum contingere, quando fundamenta utriusque partis sunt æqualia, aut fere æqualia.

321. Audiendus est etiam 2. 2. quæst. 1. art. 4., ubi quærit: *Utrum objectum fidei possit esse aliquid visum?* Siquidem ad hanc quæstionem determinandam, in rem nostram hæc habet: *Respondendo dicendum, quòd fides importat assensum intellectûs ad id, quod creditur. Assentit autem intellectus alicui dupliciter. Uno modo, quia ad hoc movetur ab ipso objecto, quod est per seipsum cognitum, sicut patet in primis principiis, quorum est intellectus: vel est per aliud cognitum, sicuti patet de conclusionibus, quarum est scientia. Alio modo intellectus assentit alicui, non quia sufficienter movetur ab objecto proprio, sed per quamdam electionem voluntariè declinans in unam partem magis, quàm in aliam. Et si quidem hæc sit cum dubitatione, & Formidine alterius partis erit Opinio; si autem sit cum certitudine absque tali Formidine, erit fides.* Unde infert nec Opinionem, nec fidem esse posse de visis, aut secundùm intellectum, aut secundùm sensum. Si igitur per Angelicum Præceptorem intellectus declinat voluntariè in unam potius partem, quàm in aliam, assentire utrique potest in sensu diviso ex imperio voluntatis.

322. Au-

322. Audiendus denique 1. 2. q. 17. art. 6., ibi enim expressè nostram quæstionem agit. Quærit enim: An actus rationis imperetur? Et propositis, ut solet, rationibus tum pro negativa, tum pro affirmativa, in C. sic quæstionem resolvit: *Dicendum, quòd quia ratio supra seipsam reflectitur, sicut ordinat de actibus aliarum potentiarum, ita etiam potest ordinare de suo actu: unde etiam actus suus potest esse imperatus.* Ut autem ostendat, qui actus intellectus, & quomodo possint imperari, distinguit duplicem modum, quo possumus considerare actus rationis. Primus modus est quantum ad exercitium actus. Secundus modus est quantum ad objectum. Circa quod, attendendum esse ait ad duos actus, quos ratio exercet, videlicet apprehensionem, quam affirmat non habere sub imperium, quia non est in potestate nostra apprehendere hoc potius, quam illud objectum, unde ad hoc determinamur aliunde; & iudicium, per quod objecto apprehenso assentimus, vel dissentimus.

323. Circa iudicium, distinguit. Vel enim illud præcedit apprehensio evidens, & manifesta veritatis; & tunc, cum ad huiusmodi veritatem feratur intellectus à natura sua, sicut fertur in prima principia, assensus, aut dissensus non est in potestate nostra. Verùm cum non omnia objecta, quæ apprehendimus, ita proponantur intellectui, ut à natura sua determinetur ad assensum, vel dissensum, quia inevidenter proponuntur; tunc assensum, aut dissensum subijci voluntatis imperio enunciat per hæc verba: *Sunt autem quædam apprehensa, quæ non adeò convincunt intellectum, quin possit (nota benè) assentire, vel dissentire, aut saltem assensum, vel dissensum suspendere propter aliquam causam: & in talibus assensus ipse, vel dissensus in potestate nostra est, & sub imperio cadit.*

324. Neque tibi difficultatem ingerat locutio illa disjunctiva S. Doctoris: *Assentire, vel dissentire, aut saltem assensum, vel dissensum suspendere*: usus est enim illà disjunctivâ propter diversitatem, quâ objecta inevidentia proponuntur intellectui ut indifferentia ad verum, & falsum. Quædam enim ita verosimilia apparent, ut oppositum in conspectu illorum non appareat verosimile: & tunc potest quidem intellectus assensum suspendere, & dissensum; sed ex suppositione quòd determinetur à voluntate ad assentiendum, & dissentiendum, non potest non assentire verosimiliori, & dissentire minus verosimili. Quando verò utrum-

que extremum apparet æqualiter, aut ferè æqualiter verosimile; non solum potest suspendere assensum, & dissensum, sed etiam assentire, & dissentire pro libito voluntatis, quo nihil aptius adduci poterat ad confirmationem nostræ sententiæ.

325. Hinc satis mirari non possum Patres Mercorum, Conzefonem, Baronium, Gonet, aliosque recentes Thomistas, qui profitentes se discipulos S. Thomæ, in cujus verba jurarunt, ad tuendum illicitum usum cujusque Opinionis aut minùs, aut æquè probabilis, eum deserunt, constanter negantes intellectui libertatem opinandi ex imperio voluntatis inter æqualia, aut ferè æqualia fundamenta propositionum contradictoriarum. Mirari, inquam, satis non possum, cum mens D. Thomæ in præallegatis textibus, & aliis seq. Sect. à nobis allegandis omninò manifesta sit, atque perspecta. Sed adeò apud illos invaluit præconcepta Opinio de tutiori parte semper sequenda, ubi Opinio benigna non apparet multò probabilior, seu, ut loquitur Gonet, moraliter certa, ut maluerint desere tantum Præceptorem, quàm propriâ Opinione desistere.

326. Mirari etiam satis non possum, ab erudito, & elimato calamo Reverendissimi P. N. Thyrsi Gonzalez dissert. 7. §. 2. num. 3. excidisse, necessariam suspensionem assensûs, & dissensûs inter æqualia motiva Opinionum contradictoriarum probari auctoritate, & ratione D. Thomæ, qui describens statum intellectûs dubitantis sic ait q. 14. de veritate art. 1. in C. *Quandoque intellectus noster non inclinatur magis ad unum, quàm ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habemus; vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem. Et ista est dispositio dubitantis, qui fluctuat inter duas partes contradictionis.*

327. Ratio autem, quæ me in admirationem rapit, prima est: quia post iterum, iterumque perlectum textum hunc D. Thomæ, nec umbra quidem rationis mihi apparuit (puto, ex debilitate ingenii mei) quâ probet æqualitatem motivorum gignere in intellectu suspensionem assensûs, & dissensûs ita necessariam, ut nec accedente voluntatis imperio tolli queat. Verba enim D. Thomæ nudam, & meram assertionem continent, videlicet, ab intellectu suspendi omnem assensum, & dissensum circa objectum ipsi repræsentatum, vel propter defectum, vel propter æqualitatem motivorum. Quod quidem cum satis ab ipsa
expe-

experientia doceamur, non probatur ab Angelico Doctore, quia non eget probatione.

328. Secunda est: Quia in præallegato textu docetur à D. Thoma intellectum vel propter defectum moventium, vel propter eorundem æqualitatem non inclinari à seipso magis ad unum, quàm aliud, ac proinde dari in illo dispositionem dubitantis; non tamen docetur, quòd, quamvis non inclinetur à seipso, nequeat tamen inclinari à voluntate potius ad unum, quàm ad aliud. Cùm verò hoc à D. Thoma non doceatur; quomodò probari potest autoritate D. Thomæ intellectum, qui præscindendo ab imperio voluntatis necessariò dubius manet, ubi utriusque oppositæ partis motiva apparent æqualia, aut ferè æqualia non posse per subsequens imperium voluntatis assentire uni, & dissentire alteri?

329. Sanè tam longè abest ex verbis D. Thomæ inferri aliquid contra assertum nostrum, ut potius ex illis, si medullitùs penetrentur, roborari, & confirmari possit, cùm dicat expressè dubitantem ob æqualitatem motivorum fluctuare inter duas partes contradictionis. At quid est fluctuare inter duas partes contradictionis, nisi nescire se resolvere, cuinam sit adhæsurus, & dicere: Assentiar ne parti *A*, an potius *B*? Ergò, si sic fluctuat, potest assentiri ex imperio voluntatis. Probo Consequentiam: Quia si intellectus per superveniens voluntatis imperium non potest assentiri ulli partium, non fluctuat inter illas anceps, cui illarum sit adhæsurus; quia circa id, quod sibi impossibile apparet, non fluctuat intellectus.

330. Dices. Si intellectus assentiri posset uni contradictoriorum, quando pro utroque rationes sunt æquales, malè dixisset D. Thomas dispositionem dubitantis, seù fluctuantis inter utramque partem contradictionis oriri vel à defectu, vel ab æqualitate moventium; quia etiam inter motiva multum inæqualia dari potest illa fluctuatio, & suspensio assensûs, cùm intellectus à sola evidentia rapiatur ad assensum, vel dissensum. Confirmatur: Quia S. Doctor loco citato assignare intendit differentiam inter statum opinantis, & statum dubitantis: hanc autem collocat in eo, quod opinans assentitur uni partium ex imperio voluntatis, quando poterat assensum suspendere circa utramque; dubitans verò neque imperio voluntatis, cùm determinari non possit ad assensum unius, sed necessariò assensum, & dissensum suspen-

suspendat : si enim ex imperio voluntatis determinari posset dubitans ad assensum unius partis , non haberet , per quid differret status dubitantis à statu opinantis .

331. Sed contra primam instantiam est , quòd illa non minùs impetat Adversarios , quàm nos . Quia si ille , qui videt ex una parte contradictionis stare fundamentum absolutè validum , & forte , & insuper multùm excedens in vi motiva fundamentum oppositum , potest ex imperio voluntatis suspendere omnem assensum , & constituere se in statu dubii ; quomodò dicit S. Doctor statum dubitantis oriri aut à defectu , aut ab æqualitate rationum , si etiam inter motiva inæqualia potest intellectus esse dubius , & anceps ? Quapropter dico statum dubitantis collocari ab Angelico Præceptore in fluctuatione orta ex æqualitate motivorum , quia loquitur de dubio prudenter concepto ; non potest autem dubium esse prudens saltem per se , quando una pars contradictionis multò majorem verosimilitudinem præ se fert , quàm opposita .

332. Contra secundam verò stat , quòd vel instantia loquitur de statu opinantis ex inæqualitate motivorum magnâ , atque notabili , vel de statu opinantis ex æqualitate eorundem sine notabili excessu ab una parte . Si loquitur de statu opinantis ex inæqualitate motivorum magnâ , atque notabili , patet statum illius , si consideretur in actu primo , differre à statu dubitantis , si in eodem actu primo consideretur per hoc , quòd opinans in actu primo , licèt possit assensum suspendere circa utramque partem , si tamen à voluntate determinetur ad assentiendum , vel dissentendum , non possit assentire , nisi verosimiliori , & dissentire , nisi minùs verosimili : dubitans verò in actu primo propter æqualitatem rationum possit determinari à voluntate tum ad suspendendum assensum , tum ad assentiendum huic , vel illi , prout ipsi voluntati libuerit . Si verò loquitur de statu opinantis ex æqualitate motivorum , dico illius statum , si consideretur in actu primo , non differre à statu dubitantis in actu primo ; nam quicumque in actu primo est in statu opinandi ex æqualitate motivorum , est etiam in actu primo in statu dubitandi , & è contrà . Unde solùm differunt in actu secundo , quatenùs ille ex imperio voluntatis præbet assensum uni partium , hic verò suspendit assensum utriusque .

333. Tertia denique ratio , quæ non mediocriter admirationem

nem meam sollicitat, est: Quia, licet concederemus in præcatis verbis S. Thomæ aliquid inferri, quod obstare posset nostræ sententiæ, non propterea dicendum erat sententiam nobis oppositam probari auctoritate D. Thomæ; siquidem cum pro nostra sententia dentur clari, & expressi textus S. Doctoris, & præcipue tertius desumptus ex loco, ubi Angelicus Præceptor quæstionem nobis propositam tractet, quem sanè Rever. æquè, ac eruditissimum Authorem, & in doctrina S. Thomæ apprime versatum latere non poterat, latere etiam non poterat multò probabilius esse D. Thomam stare pro nobis, quam ab ipso. Quomodo igitur asserere potuit probari suum assertum auctoritate D. Thomæ, nisi operando contra eam ipsam Opinionem, quam docebat, assentiendo scilicet stare pro hac opinione D. Thomam, quando videbat verisimilius esse stare pro opposita?

334. Accedit, D. Thomam à nobis infra citandum, & à Reverendissimo P. Generali productum differt. 10. §. 11. num. 55., docere 2.2. quæst. 60., quæ est de interpretatione dubiorum, art. 4. in corp., licet appareat probabilius ex conjecturis hominem esse malum, teneri nos ad judicandum illum bonum; sola enim manifesta ratio probans esse malum liberat nos ab obligatione judicandi illum bonum. Et hanc esse claram S. Doctoris mentem in illo articulo, fatetur ipse Reverendissimus Auctor. Ergò tale iudicium est possibile per S. Thomam, cum docere non potuerit teneri nos ad impossibile. Quomodo igitur asserit auctoritatem D. Thomæ stare pro sua Opinione, quæ impossibilitatem physici assensus ad unam partem affirmat, quando utraque pars contradictionis æquali verisimilitudine se tuetur, si rei evidentiam convictus oppositum affirmari à D. Thoma concedit?

S. I I I.

*Idipsum à ratione probatur per destructionem
fundamenti oppositi de mutua eli-
sione motivorum opposi-
torum.*

335. **Q**uamvis Adversarii supponant nobiscum motiva æqualia propositionum contradictoriarum esse absolute, & secundum se gravia in hoc sensu, quod quodlibet illorum, si non concurreret in eodem intellectu cum alio, sufficiens omnino esset ad eum determinandum ex imperio voluntatis ad assentiendum objecto, quod suadet; dicunt tamen, hoc ipso, quod motivum de se absolute sufficiens ad suadendum assensum sui objecti concurret cum æquali motivo ex opposita parte, amittere omnem efficaciam, quia motiva illa se mutuò elidunt, impediunt, sive retardant contranitando; ac proinde intellectus, qui de se est potentia incompleta ad assensum, & dissensum, necessario manet æquè incompletus, ac si utraque pars omni motivo destituta appareret: non secus ac bilanx, æquali pondere in utrâque lance imposito, non minus indisposita est ad assensum, aut dissensum, ac erat, quando nullo pondere gravabatur.

336. Verum quod æqualia motiva nec se invicem elidant, impedian, sive retardent contranitando, (loquantur ut libet) ostendo primò sic. Ideò mutuò se eliderent æqualia motiva propositionum contradictoriarum, quia inferrent contradictionem objectivam, seu utramque partem contradictionis esse veram, ita ut neutrum esse possit cum falsitate objectiva: Sed consequens est falsum: Ergò, & antecedens. Minor est evidens: Quia utrumque motivum sigillatim stare potest cum falsitate objectiva, quacum stare potest quælibet opinio etiam probabilissima: Ergò non inferunt contradictionem objectivam, seu utramque partem contradictionis esse veram, ita ut neutrum stare possit cum falsitate objectiva. Patet ista Consequentia: Quia in tantum inferrent contradictionem objectivam, quatenus utrumque exigeret utramque par-

partem contradictionis esse objective veram: Ergò cum utrumque figillatim stare possit cum falsitate objectiva, utrumque simul non infert contradictionem objectivam.

337. Major, in qua solum apparere potest aliqua difficultas, probatur: Quia nulla alia potest assignari ratio, cur elidant sese motiva æqualia propositionum contradictoriarum, & non se elidant motiva æqualia ad assentiendum propositionibus disparatis, quales sunt Petrum esse doctum, & esse album. Confirmatur: Quia, si eadem motiva, aut omninò illis æqualia concurrerent ad suadendum propositiones disparatas, affirmativam unam, & negativam alteram, utique non se eliderent ad invicem: Ergò si se elidunt, ideò est, quia istæ non affirmant, ac proinde earum motiva non inferunt contradictionem objectivam, illæ verò eam affirmant, & propterea illarum motiva eam inferunt.

338. Respondebis primò ejusmodi motiva invicem elidi, non quia inferant contradictionem objectivam, seu utramque partem contradictionis esse veram, sed quia movent ad assentiendum veritatibus oppositis, ut objective veris. Non minùs autem repugnat utramque partem contradictionis esse objective veram, quàm intellectum illis assentiri ut objective veras. Sed contrà: Quia hoc solum probat non posse intellectum assentiri utrique parti contradictionis in sensu composito, & consequenter moveri ab utroque motivo ad assentiendum utrique parti contradictionis in sensu composito. Quapropter ad plurimum motiva se eliderent in ordine ad assensum utriusque partis in sensu composito, non autem in sensu diviso. Dixi, ad plurimum; quia intellectum non posse assentiri in sensu composito utrique contradictorio, non provenit ex eo, quod motiva se elidant, sed ex eo quòd ita assentiendo sibi persuaderet intellectus rem esse, & non esse; quòd æquè implicat, ac intellectum ferri extra suum objectum, ut demonstratum est §. Superiori.

339. Respondebis secundò impossibilem esse electionem voluntatis, quam non præcedat judicium intellectus vel de bono ad prosecutionem, vel de malo ad fugam: Sed tale judicium dari nequit in intellectu, quando motiva ab utrâque parte contradictionis sunt æqualia: Ergò impossibilis est electio voluntatis inter motiva æqualia utriusque partis contradictionis. Minorem probas: Quia stante pro utraque parte contradictionis æqualitate motivorum, nulla pars apparet vera, aut falsa in judicio intel-

lectûs; quia duæ contradictoriæ non possunt esse simul veræ, aut simul falsæ.

340. Sed contrà. Quia falsò supponitur, aut principium petitur supponendo propositiones contradictorias, si utraque æquè forti, ac valido motivo roboratur, non apparere veras, loquendo de apparentia veritatis, seù vero apparente; quod nihil aliud est, quàm verosimilitudo, seù motivum sufficiens ad assensum; quod cùm detur ex utraque parte, licèt æquale, utraque pars est verosimilis, & in hoc sensu habet apparentiam veritatis, seù apparet vera. Propositiones, quæ non apparent veræ, neque falsæ, solum sunt illæ, quæ non habent pro se, neque contra se motivum validum, & efficax pertrahendi intellectum ad assensum. Quamvis autem utraque pars, quando pro se habent æquale motivum validum, & efficax absolute, & secundum se impellendi intellectum ad assensum, sit verosimilis; nihilominus, cùm motivum judicandi unam partem veram, sit etiam motivum judicandi alteram falsam, hoc ipso quòd datur motivum judicandi utramque partem veram in sensu diviso, datur etiam motivum in eodem sensu diviso judicandi utramque falsam: & in hoc sensu utraque apparet vera, & utraque apparet falsa.

341. Ex quo manifestè infertur, utramque partem contradictionis propositam intellectui cum æquali motivo apparere in iudicio intellectûs sibi bonam, & malam: bonam quidem, quatenus in suo motivo apparet vera: malam autem, quatenus in motivo oppositæ apparet falsa. Electio igitur voluntatis, stantibus hinc inde pro veritate, & falsitate propositionis motivis æqualibus, non est impossibilis, sive eligat assensum, sive dissensum. Sicut enim voluntas circa suum objectum potest velle illud, quod æqualiter apparet bonum, & malum, scilicèt utile, & damnosum, ut apparet in his, qui unice ob spem lucri ludunt aleis, & talis, aliisque meræ fortunæ ludis cum æquali periculo lucrandi alienum, & admittendi suum: ita potest imperare intellectui, ut amplectatur, sive per assensum, sive per dissensum, illam propositionem, in qua datur æqualis spes attingendæ veritatis, ac periculum apprehendendæ falsitatis, ac proinde æqualiter ipsi bona, & mala apparet.

342. Respondebis denique tertio, ideò propositionum contradictoriarum æqualia motiva sese elidere, & mutuò enervare, quia

quia cùm utraque pars contradictionis non possit esse simul vera, sed una illarum necessario sit falsa, intellectus evidenter hoc scit, & percipit: hoc autem iudicio stante, non habet motivum iudicandi falsitatem esse potius in parte *A*, quàm in parte *B*; & idè assentiri nequit nec parti *A*, nec parti *B*. Hoc autem non contingit, quando Opinio vel est unicè verosimilis, vel multùm excedit oppositam in verosimilitudine: in ea siquidem parte, pro qua stat unicè verosimilitudo, aut multò major verosimilitudo, habet motivum iudicandi dari veritatem; & in ea, quæ vel non apparet verosimilis, aut multùm excessa apparet in verosimilitudine, dari falsitatem.

343. Hæc solutio optima videtur, & reverà esset, nisi peteret principium, & relinqueret improbatum, quod erat probandum. Quapropter contra illam arguo primò sic. Quando habeo iudicium evidens de falsitate unius partis, si habeam motivum solum assentiendi ad unam partem, possum per Adversarios assentiri illi parti: Ergò etiam, quando habeo iudicium evidens, quòd una pars sit falsa, cùm habeam motivum assentiendi utrique in sensu diviso, potero utrique assentire in sensu diviso. Patet ista consequentia: Quia, si motivum ex una tantùm parte est sufficiens, ut voluntas possit imperare assensum ad illam partem, & dissensum ad oppositam, quando poterat imperare suspensionem ab utrâque; etiam motivum ab utraque parte erit sufficiens, ut voluntas imperet assensum, vel ad hanc, vel ad illam partem, quando velle poterat suspensionem ab utraque.

344. Arguo secundò, Quia sicuti est evidenter verum unam è duabus propositionibus contradictoriè oppositis, sed habentibus æquale motivum, esse falsam, ita etiam evidenter est verum alteram esse veram: Ergò si ex eo quòd una sit evidenter falsa, dum latet intellectum ob æqualitatem motivorum, quænam potius falsa sit, non potest ulli earum assentiri in sensu diviso; ex eo etiam quòd una sit evidenter vera, dum latet intellectum ob æqualitatem motivorum, quænam potius sit vera, poterit assentire utrique in sensu diviso. Consequentia stat; aliòquin plus posset apud intellectum periculum falsitatis, sive motivum iudicandi unam esse falsam, quàm spes veritatis, sive motivum iudicandi alteram esse veram. Probo hoc: Quia intellectus ob periculum falsitatis, & motivum iudicandi falsam,

moveretur ad suspendendum assensum ab utraque ; ob spem verò veritatis , & motivum judicandi veram , non apparet , quid ageret ; quia intuitu illius non posset suspendere assensum , cum spes veritatis & motivum judicandi veram ad hoc non moveat , neque alliciat .

345. Ostendo idipsum secundò . Si enim æqualia motiva propositionum contradictoriarum se interimerent , & eliderent , aut mutuò retardarent , ut ex accedente voluntatis imperio flecti non posset intellectus ad assensum unius partis , vel id efficerent in genere causæ effectivæ , seu quasi effectivæ , vel in genere causæ formalis , seu quasi formalis : Sed neutrum dici potest : Ergò mutua ista elisio , & interemptio , seu retardatio motivorum æqualium phantastica est , & chimærica . Major est evidens : Quia omnis effectus , sive positivus , sive negativus , est ab aliqua causa illum operante , aut in genere causæ efficientis , seu quasi efficientis , aut in genere causæ formalis , seu quasi formalis . Minor , quoad primam partem , probatur : Quia repugnat , æquale destrui ab æquali , siquidem actio est à vincente : Ergò , cum illa motiva sint æqualia , implicat unum destrui ab alio in genere causæ efficientis , seu quasi efficientis .

346. Dices , ex hoc ipso inferri , intellectum æqualibus hinc , & inde motivis præpeditum , necessariò ancipitem reddi , atque assensum utriusque partis suspendere ; si enim ex vi motivi præcogniti ut æqualis moveretur ad assensum unius , & alterius dissensum , jam unum ex illis vinceret , & superaret oppositum : quod dici non potest , cum æquale ab æquali vinci , & superari non possit . Sed contrà . Nam quòd in tali casu unum motivum vincat aliud , non provenit à vi motivâ ipsius motivi tamquam ab agente , sed ab intellectu ut determinato à voluntatis imperio ad assentiendum illi potius , quam opposito . Sic , quando voluntati proponitur objectum æquè dignum odio , & amore per opposita motiva odio habendi , & amandi , si ipsa eligat amare potius , quam odisse , licet motivum amandi prævaleat supra motivum odio habendi , id non evenit ex majore vi ipsi insitâ ad extorquendum amorem , quam motivo opposito ad extorquendum odium , sed à determinatione liberâ voluntatis eligentis amare potius , quam odisse . Quapropter , sicuti victoria in hoc casu debet tribui simpliciter voluntati , & non motivo ; sic etiam in casu nostro ,

347. Quòd

347. Quòd etiam æqualia motiva non se destruant invicem in genere causæ formalis, seù quasi formalis; sic probò. Quia, si in hoc genere causæ se mutuò eliderent, vel esset, quia motivum constitueretur in ratione motivi per negationem motivi æqualis ab opposita parte, vel saltem eam negationem prærequireret tamquàm conditionem ad agendum, & impellendum intellectum ad assensum: Sed utrumque falsum est: Ergò &c. Quòd motivum non constituatur in ratione motivi per ejusmodi negationem, videtur manifestum: Quia nihil potest constituere motivum in ratione motivi, nisi per aliquid, quod de se habeat aliquam vim movendi; Sed negatio motivi oppositi quàm talis non habet vim movendi, neque ad assensum, neque ad dissensum; aliòquin negatio motivi ad affirmandum stellas esse pares, aut impares, esset motivum ad affirmandum, aut negandum esse pares, vel impares. Dixi, negationem motivi oppositi quàm talem non habere vim movendi; scio enim aliquandò à negatione motivi pro una parte rectè concludi veritatem alterius, & hujus falsitatem; quia v. g. ad judicandum hominem esse bonum, & non malum, sufficit non dari motivum ad judicandum eum esse malum: verùm hoc non colligitur ex negatione motivi quàm tali, sed ex ratione reflexa, quòd quilibet præsumendus habendusque sit pro bono, quamdiù malus non probatur.

348. Secundò, quòd motivum non prærequirat, tamquàm conditionem ad agendum, impellendumque intellectum ad assensum, negationem motivi æqualis ab opposita parte, probatur: Quia omnis conditio ad agendum vel applicat agentem passivo, vel potentiam ad objectum, aut saltem removet prohibens; Sed nihil horum efficit ista negatio: Ergò non est conditio ad agendum, impellendumque intellectum ad assensum. Quòd ejusmodi negatio non applicet intellectum ad passum, evidenter evincitur; quia intellectus assentiendo, aut dissentiendo, non agit extra se, sed intra se, ac proinde non indiget applicatione ad passum. Quòd autem non applicet potentiam intellectivam objecto, cui assentitur, aut dissentitur, demonstratur; quia objectum non applicatur potentiae intellectivæ, nisi mediante cognitione ejusdem objecti; talis autem negatio non est cognitio.

349. Denique quòd illa negatio motivi removeat prohibens, dici non potest sine manifesta petitione principii, atque suppo-
nen-

nendo idipsum, quod deducitur in quæstionem. Quæstio est: An motivum secundum, & efficax inclinandi intellectum ad eam partem, quam suadet, in conspectu alterius æqualis suadentis partem oppositam amittat eam vim, & efficaciam? Ergò non debet supponi motivum æquale esse prohibens, ne aliud æquale ex adjuncto voluntatis imperio flectat intellectum ad assensum partis, quam suadet; quia de hoc ipso est controversia. Ergò neque supponi negationem motivi æqualis prærequiri ad assensum unius partis, tamquam removens prohibens, sed probari: non probatur autem ab Adversariis, nisi paritate bilancis æquali pondere hinc, & inde gravis; quæ paritas ostendetur inferiùs ad rem non facere.

350. Deinde certum est, motivum æquale non esse prohibens assensum per hoc, quòd auferat vim movendi insitam ipsi motivo; neque per hoc, quòd auferat vim imperativam voluntati: Ergò negatio motivi æqualis non removet prohibens. Patet ista consequentia. Quia ut intellectus in obscuris, & inevidentibus assensum præbet uni partium, nihil aliud requiritur, nisi motivum, per quod pars, cui est assensus, reddatur verisimilis; & determinatio voluntatis ad assentiendum potius, quàm ad suspendendum assensum: Ergò, si æquale motivum horum nihil auferat; non potest esse prohibens, ac proinde neque illius negatio remove prohibens. Antecedens ostenditur quoad vim motivam; hæc enim cum identificetur cum ipso motivo, non potest tolli ab æquali motivo. Deinde (ut exemplo Adversariorum utar) sicuti æqualia pondera posita in bilance non amittunt gravitatem suam, & vim ponderandi: ita nec æqualia motiva in intellectu amittunt vim movendi. Quoad vim imperativam voluntatis, etiam ostenditur: Quia solus defectus bonitatis in objecto efficere potest, ne voluntas in illud ferri possit per prosecutionem; motivum autem æquale cum tollere non possit vim motivam oppositi, neque tollere potest ipsius bonitatem. Verùm de hoc latius agendum Sectione sequenti.

351. Ostendo tertio. Si æqualia motiva se eliderent invicem, aut mutuò retardarent, ita ut intellectus determinari non posset per imperium voluntatis ad assensum unius, & dissensum alterius, intellectus eodem prorsus modo indispositus esset ad assentiendum, & dissentendum inter æqualia motiva, ac quando nullum apparet motivum circa utramque partem contradictionis; Seque-
la

la est falsa : Ergò , & id , unde sequitur . Sequela probatur : Quia si utraque pars contradictionis destituta appareat omni motivo , intellectus est ita indispositus ad assensum , & dissensum utriusque , ut nullo voluntatis imperio cogi possit ad assensum unius , & dissensum alterius ; sed hoc ipsum contingere volunt Adversarii , quando utraque pars contradictionis æquali motivo vestita apparet : Ergò æquè indispositus est intellectus ad assensum , & dissensum in utroque casu .

352. Falsitas sequelæ ostenditur primò : Quia ex ipsis terminis repugnat , quando veritas ex terminis non apparet , intellectum assentiri posse sine motivo ; non repugnat autem intellectum assentiri ex motivo : Sed quando habet æqualia motiva , tum pro parte *A* , tum pro parte *B* , verè habet motivum pro parte *A* , & habet motivum pro parte *B* : Ergò assentiri potest ex imperio voluntatis vel parti *A* , vel parti *B* : Ergò implicat eodem modo esse indispositum ad assensum , quando pro utrâque parte contradictionis dantur æqualia motiva valida , & efficacia ad assensum , ac quando ab utrâque parte nullum datur motivum validum , & efficax ad assensum . Secundò : Quia motivum validum , & efficax ad assentiendum parti *A* , est dispositio ad assensum ejusdem partis *A* : Ergò implicat intellectum cum motivo ab utrâque parte æquali æquè indispositum esse ad assensum partis *A* , ac si nullum pro ea appareret motivum .

353. Dices , motivum validum , & efficax ad assentiendum parti *A* esse quidem dispositionem ad assensum ejusdem partis *A* , quando non concurrit cum motivo ex opposita parte *B* æquè valido , & efficaci ; si enim concurrat , nullo modo disponit ad assensum illius , quia impeditur à motivo paris efficacis stante pro altera parte contradictionis . Intellectus enim in conspectu motivorum æqualium se habet , sicuti bilanx cum æquali pondere ab utrâque lance , quæ declinare non potest , neque ad dexteram , neque ad sinistram . Sicuti ergò pondus *A* positum in dextera lance vim habet deprimendi ad partem dexteram , & nihilominus vim illam amittit , si pondus *B* illi æquale gravitet in sinistra , ita , licet motivum *A* positum in balance intellectus vim habeat impellendi intellectum in partem *A* , quam suadet , vim illam amittit , dum in eâdem balance intellectus stat motivum æquale *B* eum impellens in oppositam partem *B* .

354. Sed contrà . Quia omninò falsò supponitur intellectus esse

esse sicuti bilanx, & momenta rationum sicuti pondera; si enim hoc esset, sicuti se habet bilanx ad pondera, sive æqualia, sive inæqualia, & pondera sive æqualia, sive inæqualia ad bilanciem; ita se haberet intellectus ad motiva, sive æqualia, sive inæqualia, & motiva sive æqualia, sive inæqualia ad intellectum: hoc autem esse evidenter falsum, evincitur. Primò: Quia bilanx ita se habet ad quodlibet pondus, ut quacumque ex parte illud ponatur, sive in dextera, sive in sinistra lance, in eam partem necessario inclinet, nullo expectato voluntatis, aut alterius potentie imperio; intellectus autem non ita se habet ad quodlibet motivum, etiam si validum, & efficax: quia si inevidens sit, illum non necessitat ad assensum, siquidem ex imperio voluntatis adhuc sistere potest in æquilibrio.

355. Secundò: Quodlibet pondus ita se habet ad bilanciem, ut sit indifferens ex natura sua ad deprimendam bilanciem, sive in dexteram partem, sive in sinistram; quòd enim deprimat potius in dexteram, quàm in sinistram, non habet à natura sua, sed à voluntate imponentis ipsum pondus potius in lance dextera, quàm in sinistra. Unde fit, ut idem omninò pondus, quod possum in dextera lance deprimebat vectem in dexteram partem, si deinde ponatur in lance sinistra, eundem vectem deprimat in partem sinistram. Age modo, & vide, an eodem motivo, quo assentiris parti *A*, & dissentiris oppositæ *B*, possis assentiri parti *B*, & dissentiri parti *A*. Sanè id tibi erit impossibile; quia motivum partis *A* habet à natura sua impellere intellectum ad assensum partis *A*, & dissensum oppositæ *B*: unde fieri non potest, ut impellat ad assensum partis *B*, & dissensum partis *A*.

356. Tertiò: Quia bilanx cum æquali pondere ex utraque lance ita stat in æquilibrio, ut, quò magis perfecta sit, à quolibet vel minimo pondere addito ex una parte statim, & necessario deprimatur in eam partem, in quam gravat illud minimum pondus. Intellectus verò non ita se habet cum æquali motivo ex utrâque parte contradictionis; nam etiam si v. g. habeat ex utrâque parte quatuor Auctores æqualis doctrinæ, & pietatis apud ipsum insignes, ac propterea stet in æquilibrio, & ex una parte accedat Doctor aliquis valdè trivialis merusque Summissa, non proinde statim, & necessario assensum præstabit parti illi, cui accessit Doctor ille de trivio. Imò, si solum ex vi hujusmodi Doctoris assentiretur illi parti, valdè debilem exhiberet sese intellectus

lectus: non secus ac homo, qui resistens duobus motoribus valde robustis, quorum unus trahere illum tentaret in Orientem, & alius in Occidentem, cederet deinde puerulo, qui unà cum altero ex illis motoribus imbelles vires suas exereret ad impellendum illum aut potius versus Orientem, aut potius versus Occidentem.

357. Quartò denique (& hæc est fundamentalis ratio totius disparitatis inter bilancem respectu ponderum, & intellectum respectu motivorum) quia bilanx ad motum in unam potius partem, quàm in aliam ex quolibet ipsi injecto pondere, est potentia necessaria, & non subordinata alteri, à cujus imperio moveri possit potius in partem *A*, quàm in partem *B*; quia ab ipso pondere, quodcumque illud sit, determinatur ad descensum in eam partem, in quam gravat. Intellectus verò, quando ab evidentia motivi non rapitur ad assensum, non est potentia necessaria, sed indifferens, & subjecta voluntatis imperio, à quo determinatur ad motum circa verum, & falsum. Quod manifestissimè patet in opinione etiam probabilissima, circa quam assentiri potest, aut assensum suspendere, prout determinatur à voluntate, seu à seipso ut volente, ut docet melior Philosophia. Unde infero, vim motivorum respectu intellectus malè ponderari per similitudinem ponderum ad bilancem.

358. Dices secundò, intellectum, stantibus pro utrâque parte contradictionis motivis æqualibus, non esse æquè indispositum ad assensum utriusque, ac quando utraque pars caret motivo; quia licet præbere nequeat assensum absolutum ulli partium, potest circa utramque habere assensum modalem de modo *Fortasse*; quia enuntiare potest utramque partem contradictionis esse fortasse veram. Hoc autem enuntiare nequit, si utraque pars sit destituta motivo; non enim rectè dices, fortasse Turcam dormire, & fortasse non dormire, si tam pro somno, quàm pro vigilia Turcæ nullum habeas motivum.

359. Sed contrà primò: Quia tale iudicium non versatur circa veritatem objectivam propositionum contradictoriarum, sed circa spem veritatis attingendæ, ut probatum est à num. 43. Ergò per ordinem ad assentiendum veritati objectivæ perinde se habet intellectus, ac si destitutus esset ab utrâque parte omni motivo; quod erat absurdum à nobis deductum in Argumento. Secundò: Quia sicuti enuntiare potes utramque partem contradictionis fortassis esse veram, ita etiam enuntiare potes utramque fortassis

esse falsam : hoc autem nihil aliud est , nisi judicare dari motivum ad assentiendum utrique parti contradictionis ut veræ , & ut falsæ : Atqui non in sensu composito , cum hoc sit impossibile : Ergò in sensu diviso : Ergò potest intellectus inter æqualia motiva propositionum contradictoriarum assentire utrique in sensu diviso .

360. Ostendo idipsum tertio . Si æqualia motiva ita se mutuò eliderent , ut ex vi illorum neque per imperium voluntatis assentiri posset intellectus uni , vel alteri partium oppositarum , quas suadent , nullum illorum exerceret vires suas ad impellendum intellectum ad assensum in conspectu alterius ; Sed de facto utrumque exerit : Ergò non se mutuò elidunt , aut retardant . Major probatur : Quia cum motiva ordinata sint à natura ad promovendum intellectum ad assensum , frustra exererent vires suas , quando assensus est impossibilis . Probatur etiam Minor : Quia si vires suas non exererent , non perciperet intellectus eorum vim , & efficaciam , unde malè judicaret intellectus de eorum æqualitate . Confirmatur : Quia percipere vim validam , & efficacem utriusque motivi , est validè moveri , & impelli ad assensum ab utroque : Ergò utrumque exerit vires suas , quia utrumque validè movet .

361. Respondebis , intellectum inter æqualitatem motivorum apparentium ex utraque parte contradictionis se habere , sicuti se habet vivens sensitivum , quod à duobus viris æquè robustis æquali conatu impellitur , ab uno versùs Orientem , & ab altero versùs Occidentem : licèt enim experiatur , & sentiat sibi vim validam inferri ab utroque , tam versùs Orientem , quàm versùs Occidentem ; nihilominùs stat , & perseverat immobile , ita ut neque versùs Orientem , neque versùs Occidentem progrediatur : Ergò etiam intellectus , licèt percipiat , & sentiat vim validam utriusque motivi in oppositos assensus eum distrahentis , moveri non potest neque ad assensum partis *A* , neque ad assensum partis *B* .

362. Sed contrà . Quia totum hoc verum est , si non supponatur accedere imperium voluntatis . Si enim accedat , ut accedere supponimus , & accedere posse probatum est , & probabitur ulterius Sect. seq. , falsum est , intellectum inter æqualia motiva propositionum contradictoriarum habere se sicuti vivens sensitivum , quod à duobus viris æquali robore præditis in oppositas partes impellitur ; siquidem imperium voluntatis æquivalet ter-

tio

rio impellenti. Sicuti ergò vivens illud sensitivum, si robustum sit, viresque suas uni ex duobus impellentibus adjungat, proculdubio progreditur aut versùs Orientem, aut versùs Occidentem; ita accedente vi imperativâ voluntatis ad vim motivam unius partis, progreditur intellectus ad assensum illius.

363. Argues nihilominus, Implicat subjectum æquè dispositum ad formas oppositas, permanente illâ æquali dispositione, recipere naturaliter, aut producere aliquam ex illis formis; Sed intellectus cum æquali motivo ex utrâque parte contradictionis est æquè dispositus ad formas oppositas, assensum videlicet, & dissensum: Ergò implicat intellectum, perseverante hac æquali dispositione, aut assensum, aut dissensum producere. Respondeo distinguendo Majorem: si receptio, vel productio talium formarum non dependeat à libera determinatione voluntatis, concedo Majorem: si dependeat, nego Majorem. Distinguo etiam Minorem: est æquè dispositus ad formas oppositas, ita tamen, ut cujuslibet productio dependeat à libera determinatione voluntatis, concedo Minorem: ita ut non dependeat, nego Minorem, & consequentiam.

364. Sicuti enim, dum manus est æquè disposita ad motus contrarios fursùm, & deorsùm, determinatur à voluntate ad ponendum potius motum fursùm, quàm deorsùm: & sicuti oculi, quando sunt æquè dispositi ad aspiciendum vel in Orientem, vel in Occidentem, determinantur à voluntate ad aspiciendum potius in Orientem, quàm in Occidentem: imò sicuti intellectus, quando est æquè dispositus ad considerationem utriusque partis contradictionis, determinatur ab eadem voluntate ad considerationem partis *A* potius, quàm partis *B*; ita quando ipsemet intellectus est æquè dispositus ad assensum utriusque partis, sive ad assensum, & dissensum, ejusdem voluntatis imperio determinatur ad assentiendum potius parti *A*, quàm parti *B*; quia ipsum voluntatis imperium, pro ea parte, pro qua ponderat, ponit in intellectu vim impulsivam ad assensum.

2. IV.

Ostenditur plerisque Doctorum, qui pro suspensione assensûs insuperabili ab intellectu etiam per imperium voluntatis inter equalia motiva citantur ab Adversariis, vel sentire nobiscum, vel non esse contra nos; novisque auctoritatibus stabilitur nostra sententia: ubi etiam de inconsequentia P. Gonet.

365. **D**Ivum Thomam apertè docuisse nostram sententiam de flexibilitate intellectûs ad unam, vel alteram partem contradictionis motivo hinc, & inde æquali munitam, per imperium voluntatis, probatum est à nobis à nu. 322., productis in medium ejusdem S. Doctoris manifestissimis testimoniis. Et ibidem ostendimus, irritò conatu laborasse Reverendissimum P. Thyrsûm Gonzalez differt. 7. §. 2., ut illum traheret in Opinionem oppositam. Verùm quia loco citato plures adducit Doctores, quorum suffragiis eam stabilire satagit; operæ pretium erit veram illorum mentem diligentius inquirere, ad indagandum, an verè doceant aliquid, in quo opponantur nostræ Doctrinæ.

366. Igitur, post D. Thomam, num. 4. ejusdem §. adducit Sylvestrum, & Tabienam, hunc verb. *Dubitatio*, illum verb. *Dubium*, dicentes: *Dubium, secundum Philosophum, & D. Thomam, est contrariarum rationum æqualitas*. Verùm cum isti Summistæ loquantur ad mentem D. Thomæ, & ex illius sensu, stare non possunt pro illa Opinione; cujus oppositam docuisse D. Thomam manifestissimum est. Quapropter sensus illius propositionis: *Dubium est contrariarum rationum æqualitas*: ut sit juxta D. Thomam, esse debet: Dubium contingit esse proprie in intellectu, quando æqualia motiva concurrunt pro utràque parte contradictionis; quia tunc reverà potest intellectus assensum prudenter suspendere, quamvis etiam prudenter possit opinari unam partem pro libito voluntatis.

367. Et

367. Et sanè illa propositio : *Dubium est contrariarum rationum æqualitas* : nisi sumatur in sensu explicato , neque est vera in sensu definitionis , neque in sensu propositionis . Non est vera in sensu definitionis ; quia non continet veram definitionem Dubii : Dubium enim definiri debet suspensio , seu negatio , seu privatio assensûs circa utramque partem contradictionis apparentem potentiæ intellectivæ (adde si vis) cum motivis æqualiter allicientibus ad assensum , & dissensum . Neque est vera in sensu propositionis : licet enim qui dubitat prudenter , habeat æqualia motiva , & propter æqualitatem motivorum dubitet , non propterea verum est , ipsum Dubium esse æqualitatem motivorum : sicuti non est verum , motivum assentiendi esse ipsum assensum , quamvis intellectus assentiatur propter motivum .

368. Post Sylvestrum , & Tabienam , adducit ibidem Durandum in 3. dist. 17. q. 2. in fine . Verùm cùm illius verba fideat , placet ea producere . Inquit enim loco citato num. 10. : *De dubitatione , quam ponit Ambrosius in Christo , notandum est , quòd dubitatio primò , & principaliter significat motum rationis super utramque partem contradictionis cum Formidine determinandi alteram* . Ex his sanè verbis tam longè abest Durandum docuisse necessariam suspensionem assensûs inter æqualia motiva , ut imò manifestum sit nobiscum sentire . Si enim intellectus non potest assensum præbere in sensu diviso utrique parti contradictionis , quando super utramque ob æqualitatem motivorum movetur motu rationis , non haberet Formidinem determinandi alteram ; nemo enim formidat , nisi de illo , quod evenire est possibile : Ergò cùm per Durandum formidet intellectus dubitantis determinare unam partem , possibilis est hujusmodi determinatio in dubitante . Stat igitur pro nobis Durandus : sicuti etiam D. Isidorus lib. Etymolog. relatus à Sylvestro verb. *Dubium* , dum ait : *Dubium est motus rationis indifferens ad utramque partem contradictionis* . Ergò , per D. Isidorum , dubitare intellectum nihil aliud est , quàm indifferentem esse ad movendum se per assensum , sive ad unam , sive ad aliam partem contradictionis , licet actu non moveatur .

369. Durando apponit D. Antoninum , qui 1. part. Summæ tit. 3. cap. 10. §. 10. reg. 6. hæc habet : *Ille , qui agit scienter id , de quo dubitat esse mortale , permanente dubitatione , mortaliter peccat , etiamsi illud in se non esset peccatum mortale , sumendo pro-*

propriè, & strictè dubitationem, prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis declinat quis ad unam partem, quàm ad aliam. Si D. Antoninus non addidisset illa verba: *Nec magis declinat quis ad unam partem, quàm ad aliam*, de illius mente aliqua posset esse dubitatio: verùm, cùm ea addiderit, satis perspicuum est sensisse illum, quòd etiamsi rationes sint æquè ponderantes, possit adhuc intellectus ex imperio voluntatis declinare magis ad unam partem, quàm ad aliam. Neque officit, dubitationem dici à D. Antonino tunc propriè, ac strictè sumi, quando rationes sunt æquales, & æquè ponderantes ad utramque partem; quia cùm æqualitas motivorum majorem rationem præbeat dubitandi, quænam pars sit vera, ac quando inter motiva apparet inæqualitas, dubitatio tunc est magis rationabilis, ac proindè magis propriè, & strictè dubitatio.

370. Progreditur Reverendissimus Auctor, & num. 5. citat pro sua Opinione primò Patrem Vasquez 1. 2. disp. 62. cap. 3. num. 10., qui notabili secundo, *tunc aliquem esse dubium, affirmat, inter utramque partem, & Opinionem, quoties in neutra illarum cognoscit ullo modo majorem convenientiam prædicati, & subiecti*: de quo fateor fuisse in sententia Adversariorum. Nec mirum est; quia cùm ipsi arriserit Opinio illa de impossibili electione liberâ voluntatis inter duo bona omninò æqualia, multò minùs poterat admittere ejusdem voluntatis liberam electionem inter duo opinabilia opposita equè verosimilia: quod enim voluntas sibi imperare non poterat circa objectum suum, multò minùs imperare poterat intellectui circa illius objectum.

371. Citat secundò P. Suarez nullâ aliâ ratione ductus, nisi quòd eximius Doctor tom. 5. in 3. part. disp. 40. Sect. 5. num. 2. dixerit: *Dubium proprium est, quando post sufficientem inquisitionem intellectus anceps, & quasi suspensus manet.* Verùm ex hoc non video quomodò inferatur physica impossibilitas assensûs ex imperio voluntatis, quando intellectus equalibus motivis urgetur ab utrâque parte contradictionis; quia illam Dubii sive definitionem, sive descriptionem libens admitto, & tamen sentio in tali casu posse intellectum ab omni dubio se expedire, assentiendo illi parti, cui appetitus rationalis ipsum vult assentiri. Quod sanè neque formaliter, neque illative negat loco citato Pater Suarez.

372. Quæ

372. Quæ autem fuerit mens eximii Doctoris , apertè habes in 1. 2. tract. 2. disp. 10. sect. 1. num. 5., ubi hæc habet: *Dico quartò: Quando intellectus non habet evidentiam de aliquo objecto, potest moveri à voluntate ad speciem actûs; idest ad assentiendum, vel dissentiendum. Est etiam D. Thomæ. Neque obstat, paulò inferiùs in eodem contextu addidisse: Quando verò est tale medium, quod non infert necessitatem simpliciter, tamen aliquo modo ostendit veritatem, tunc potest voluntas movere intellectum ad assensum; & mihi probabile est, non posse moveri, nisi in illud, quod verosimilius, & probabilius apparet.* Quia reverà non est locutus inconsequenter ad ea, quæ dixerat in eâdem periodo, ut non nemo somnatus est, sed sensum suprà positæ conclusionis declaravit. Nam cum optimè sciret medium, sive motivum conclusionis opinativæ posse esse aut multò magis verosimile ex una parte, quàm ex alia, aut æqualiter, aut ferè æqualiter verosimile; docuit per subsequencia verba conclusionem ab ipso positam limitandam esse, nisi motivum, aut medium tale sit, ut aliquo modo ostendat veritatem unius partis propter verosimilitudinem multò majorem in ea repertam: quia tunc voluit, ut nos etiam volumus, non posse assentiri nisi verosimiliori.

373. Citat tertio P. Sanchez lib. 1. Summæ cap. 10. num. 3., ubi docet intellectum practicè dubitare, quando rationibus utrinque præsentatis est pendulus, nec judicat, an sit licitum necne. Verùm quid inde? Concedimus utique etiam nos, intellectum tunc dubitare, quando propositis ex utrâque parte motivis non judicat neque partem *A*, neque partem *B* esse veram; nec proindè licet inferre non habere potentiam ad assentiendum parti *A*, aut *B*, si adigatur ad unam partem imperio voluntatis: Ergò ex eo quòd P. Sanchez affirmet intellectum practicè dubitare, quando rationibus utrinque repræsentatis est pendulus, non rectè infert, si rationes utrinque sint validæ, & efficaces, quamvis æquales, non posse intellectum per determinationem voluntatis assentire uni parti, & alteri dissentire.

374. Progreditur deindè num. 6., suamque Opinionem fulcire conatur auctoritate Aristotelis, intellectum dubium, & anticipem comparantis homini vinculis præpedito, qui idcirco progredi non potest. *In quantum enim dubitat, inquit Philosophus, in tantum similis ligatus est passus; impossibile enim utrisque pro-*

procedere ad quod est antè. Quem textum sic ibi D. Thomas exponit: Dubitatio autem de re aliqua hoc modo se habet ad mentem, sicuti vinculum corporale ad corpus, & eundem effectum demonstrat. In quantum enim aliquis dubitat, in tantum patitur aliquid simile iis, qui sunt stricte ligati. Sicuti enim ille, qui habet pedes ligatos, non potest in anteriora procedere secundum viam corporalem: ita ille, qui dubitat, quasi habens mentem ligatam, non potest ad anteriora procedere per viam speculationis.

375. Audivimus commentum D. Thomæ in Aristotelem, audiamus etiam commentum Reverendissimi Auctoris in commentum D. Thomæ. *Sicuti ergo homo ligatus non potest ad anteriora procedere, dum ligatus est, & nisi vincula dissolvantur, fixus ibi manebit: ita intellectus noster, qui ob æqualitatem motivorum hinc inde impellentium ligatus est, ne ad assensum progrediatur, anceps hærebit illic, donec superveniat aliqua nova ratio, vel motivum, quod suadeat veritatem, quam unice intellectus quærit in una parte contradictionis potius, quam in alia residere. Illud enim motivum novum est veluti spiritualis gladius vincula dirumpens, & intellectum relinquens cum potentia proxima ad assentiendum illi parti, licet, quia evidens non est, non trahat necessarium illum ad assentiendum, sed opus sit imperio voluntatis; quæ, ubi adest ratio verosimilior suadens veritatem esse potius in hac parte contradictionis, quam in opposita, potest imperio suo intellectum determinare ad assentiendum parti verosimiliori.*

376. Hæc omnia vera sunt, præter unum, quod nec Aristoteles docuit in textu, nec D. Thomas in commento, sed additur ab arguente de penu suo, ut Aristotelem, & D. Thomam, licet nolentes, & reluctantes, in textibus suprâ citatis trahat in subsidium Opinionis suæ. Quod autem addit de suo penu, est, ad tollenda vincula illa, quæ injicit intellectui æqualitas motivorum, necesse esse novum rationis pondus accrescere ex una parte, quia novum motivum est veluti gladius discindens ea vincula, quibus expeditus constituitur intellectus cum potentia proxima ad assentiendum illi parti, cui supervenit novum motivum. Falsò autem supponit intellectum non habere potentiam proximam ad assentiendum sive parti *A*, sive parti *B*, licet utraque æquale motivum sortitur; habet enim omnia requisita ex parte ipsius, & solâ determinatione voluntatis indiget ad eum movendum ad assensum partis *A* potius, quam partis *B*: non secus, ac quando ex una parte accre-

accrefcit notabiliter motivum , habet potentiam proximam vel ad fufpensionem affenfûs , & unicè indiget voluntatis imperio , à quo determinatur potiùs ad affentiendum illi , aut ad fufpendendum affenfum .

377. Adducit etiam pro fe num.5. Cordubam lib.2. quæft.3., & Adrianum quodlib.2. in 3. puncto , dicentes tunc aliquem manere dubium , quando funt rationes æquè probabiles pro utrâque parte . Fateor Cordubam loco citato in probatione tertia propofitionis exprefse sentire cum Reverendiffimo P. Generali ; ait enim : *Qui illas Opiniones æquè probabiles fcit , vel arbitratur , neceffe eft ut maneat dubius , quantum earum fit vera .* Adriani quodlibeta non funt apud me : quapropter ex proprio fenfu aperire non poffum , quid ipfe fenferit . Verùm , quia Reverendiffimus Arguens affirmat ftare pro fua Opinione , ftio illius auctoritati , quæ apud me fumma eft , quando veritas cognita me non cogit in contrarium abire . Adducit etiam pro fe num.7. RR. Patres Mercorum Jacobum à S. Dominico , Vincentium Baronium , Joannem Baptiftam Gonet , & Vincentium Contefon , omnes ex Illuftriffima , femperque mihi Venerabili Familia Ordinis Prædicatorum . Horum tamen auctoritas in hoc puncto mihi valdè fufpecta eft , utpotè transfugarum in hac parte à caftis D. Thomæ pro noftra fententia apertè militantis .

378. Quamvis autem in hoc puncto omnes mihi valdè fufpecti fint , præcipuè tamen P. Gonet ob palpabilem doctrinæ inconfequentiam . Ipfe enim tom.3. tract.2. de Actibus humanis difp.11. art.5. §.2. num.106. edition. Lugdun. anni 1671. exprefse docet fententiam D. Thomæ , quam etiam fub tanto duce nos amplectimur , per hæc formalia verba : *Quantum verò ad fpecificationem , fi fit simplex apprehenfio , non fubditur imperio , fed ipfam habet ex lumine naturali , vel fupernaturali , quo aliquod objectum attingit . Si autem fit judicium , feu affenfus , vel diffenfus , aliquando fubditur imperio rationis , ut quando intellectus verfatur circa credibilia , & opinabilia ; cum enim non convincatur circa illa , poteft per imperium rationis determinari ad utramlibet partem , ut (attende lector) affenfum , vel diffenfum præbeat , vel ut fufpendat utrumque .*

379. Si ergo intellectus , per Magiftrum Gonet , poteft per imperium rationis determinari ad utramlibet partem , ut affenfum , vel diffenfum præbeat , vel fufpendat utrumque ; quâ confequentiâ doctrinæ in Differt. de Probabilitate , quam eodem tom.3.

inferit inter tertium, & quartum Tractatum, supponit art. 3. inter æqualem Probabilitatem duarum Opinionum contradictoriarum intellectum necessariò manere dubium, & ancipitem? Quando enim determinari poterit intellectus per imperium rationis, ut assensum, vel dissensum præbeat, vel utrumque suspendat, si inter Opiniones æquè probabiles determinari non possit? Sed parùm fuit hoc supponere; cùm, teste Esparza in Append. art. 141., probaturus cum Mercoro solùm probabiliorem Opinionem excusare à peccato, si minùs tuta sit, assumit cum eodem Mercoro tamquam medium necessarium, intellectum assentiri nunquàm posse nisi parti reipsà probabiliori; in quo non solùm D. Thomæ, sed sibi contrarius est.

380. Contra hosce quatuor modernos Thomistas oppono commune eorundem Thomistarum, teste Moya in Append. ad tract. de Opin. prob. quæst. 7. §. 3. num. 32. Et fanè ea est expressa mens Cajetani in 1. 2. quæst. 65. art. 4., Conradi in eadem 1. 2. quæst. 17. art. 7. concl. 3., & Banez ibid. art. 5. dub. 2. in responsione ad ultimam objectionem. Et facilè mihi suadeo esse cæterorum: tùm quia est D. Thomæ: tùm quia non laborârunt præjudicio horum Recentiorum, negandi videlicèt licitum non esse inter duas Opiniones æquè probabiles eligere ad praxim minùs tutam: ex quo ipsi Recentiores coacti sunt recedere à doctrina Angelici Præceptoris, quam etiam nimis latè interpretatus est Cajetanus, dum voluit loc. cit. insitam vim inesse voluntati intellectum determinandi ad assensum etiam sine motivo; tam enim impossibile est intellectum determinari ex imperio voluntatis ad opinandum sine motivo proponente verum id, quod opinatur, quàm impossibile est voluntatem determinare seipsam ad volendum aliquid, quod ipsi non proponitur ut bonum.

381. Eodem num. 7. adducit Scotum quæst. 2. prol., ubi ita habet: *Multa in actibus humanis sunt dubia, an sint peccata mortalia, etiam suppositis omnibus doctrinis Expositorum: tamen non est dubia via salutis, quia à talibus, tamquàm periculosis, debet sibi bono cavere.* Ergò juxta Scotum (infert Reverendissimus Auctor) nemini licèt sequi sententiam minùs tutam, quando sententia tutior apparet ipsi æquè verisimilis; quia tunc dubium est operanti, an res sit reipsà prohibita. An Scotus docuerit nemini licitum esse sequi Opinionem minùs tutam relictâ tutiore, nisi minùs tuta appareat verisimilior operanti, modò non vocò ad examen; alibi id, Deo

Deo dante, examinabo. Solùm hîc quæro: An subtilis Doctor senserit non posse intellectum assentiri, ex imperio voluntatis, Opinioni, quæ in verisimilitudine ab opposita non exceditur? Mihi planè indubitatum est, in præallegato textu id non docuisse.

382. Ut hoc manifestissimè evincam, quæro: An Scotus, quando dixit multa esse dubia in actibus humanis, an sint peccata mortalia etiam suppositis omnibus doctrinis Expositorum, locutus fuerit respectu omnium hominum, an solùm respectu aliquorum? Primum dici non potest, quia nequit assignari actio ulla, quæ apud omnes dubia sit, an sit peccatum mortale: tum quia cum talis actio non sit evidenter mala, imò valdè remota esse debeat à primis principiis, ex quibus deducitur actiones esse peccaminosas, fieri non potest, ut plures non habeant ignorantiam invincibilem, ita ut nullo modo illis occurrat esse peccaminosam: igitur respectu istorum non est dubia, an sit peccatum mortale. Tum quia illa doctrina, quæ docet eam actionem, quæ apud omnes supponitur dubia an sit peccatum mortale, non esse peccatum mortale, aut admittitur vera ab aliquibus Doctoribus, aut à nullo. Si à nullo admittatur ut vera, jam non est dubia apud omnes an sit peccatum mortale, quia apud omnes est certum esse peccatum mortale, quia apud omnes est certum esse peccatum mortale, quod ab omnibus habetur pro mortali. Si verò ab aliquibus admittatur ut vera, scilicet, non esse peccatum mortale, etiam non est dubia apud omnes talis actio, an sit peccatum mortale. Ergò subtilis Doctor non est locutus de dubiis apud omnes.

383. Superest igitur, ut dicamus locutum fuisse de dubiis apud aliquos, ita ut sensus illius propositionis sit non paucas esse actiones humanas, quæ apud aliquos dubium est an sint peccata mortalia, etiam suppositis omnibus doctrinis Expositorum, & hos teneri abstinere ab illis actionibus, circa quas ita dubitant. Sed ex hac propositione Scoti hoc modo intellectâ (ut debet intelligi, ne absurdissima sit, & manifestæ falsitatis redarguenda) non sequitur per legitimam consequentiam, intellectum neque mediante voluntatis imperio posse assentiri sententiæ minùs tutæ æquè verisimili. Non sequitur, inquam, primò: Quia actio humana potest apud aliquem esse dubia an sit peccatum, ex ignorantia illarum doctrinarum, quas circa illam tradunt Doctores, ut con-

tingit in indoctis, & rudibus. Secundò : Quia eadem actio humana potest esse dubia apud aliquem an sit peccatum mortale, etiam cum cognitione omnium doctrinarum, quas circa illam tradiderunt Expositores, si sit in opinione Adversariorum, quòd inter æqualia motiva necessitetur intellectus ad suspensionem assensûs, & dissensûs, sive si dubitet an sit vera Opinio Tutoristarum; aut si de hoc non dubitet, ex quadam animi pusillanimitate, seu pio timore nesciat se determinare ad assentiendum parti minùs tutæ; quod maximè contingit viris piis, & timoratis, dum vident pro obligatione, & non obligatione dari sententias oppositas, etiam si pro obligatione detur manifesta, & multum excedens verosimilitudo.

384. Igitur falsum est adstrui à subtili Doctore in intellectu physicam impossibilitatem ad assensum, & dissensum inter æqualem verosimilitudinem propositionum contradictoriarum. Imò oppositum, utpote de mente ipsius in 3. dist. 25. quæst. 2. lat. num. 11. defendit ibidem in commento Pontius concl. 2. num. 11., & Mastrius tom. 3. disp. 7. quæst. 8. art. 1. num. 239., quatenus docent, regulariter loquendo, intellectum determinari à voluntate in assensu fidei non solum ad exercitium, sed etiam ad specificationem; idque maximè probant ex Concilio Arausicano docente initium fidei, & piæ credulitatis affectum, quo in Deum credimus, haberi per inspirationem Spiritûs Sancti corrigentis voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem: Ergò voluntas per gratiam Spiritûs Sancti efficit, ut intellectus à dissensu fidei transeat ad assensum.

385. Ex his colligere potes, quantò probabilior sit ab auctoritate nostra resolutio, quàm Adversariorum, etiam si pro ea starent solum D. Thomas, & Sanctissimus Parens noster Ignatius. Verum præter ipsos, & Doctorem eximium, Opinionem nostram tenent in terminis, & expressè ex nostris P. Esparza in Appendice art. 112. & seqq., P. Haunold. lib. 2. tract. 1. contr. 3. cap. 4. §. 2., P. Valentia in 1. 2. disp. 2. quæst. 12. punct. 5., *Cujus doctrinæ fundamentum, inquit, positum est in ipsa experientia, quam unusquisque potest, si attendat, in se animadvertere*; P. Cardenas in Cris. contra Caramuel disp. 15. cap. 4. art. 8., etsi deinde excipiat quæstionem facti; P. Fabri dial. 1. de Probab. fol. mihi 24., & alibi, & apud P. Moyam loc. cit. P. Torres, P. Bardi, & num. 35. P. Oviedo, P. Salas, & num. 37. P. Terrillus. Tenet etiam P. Isquierdo
in

in Pharo Scientiarum, quem vidi, sed locum non cito, quia liber modò non est apud me.

386. Ex externis eam etiam in terminis, & expressè amplectitur Cornejo tom. 1. in 1. 2. tract. 5. disp. 8. dub. 7. concl. 3., Ifambertus in eamdem 1. 2. disp. 11. art. 2. num. 2. Stubrochius dissert. de Probab., & communiter admitti à Probabilistis asserit P. Esparza art. 105. In materia verò de fide tenent communiter Theologi, ut testantur P. Amicus tom. 4. disp. 10. sect. 5., P. Turrianus disp. 29., qui ait esse sibi certam sententiam, Cardin. de Lugo tract. de virt. fidei divinæ disp. 10. sect. 1. num. 13., P. Coninch de Fide disp. 3. dub. 4. num. 36., P. Maurus lib. 6. quæst. Theolog. quæst. 30. num. 22., P. Comptonus tom. 2. Curs. Theolog. disp. 14. sect. 2. num. 1. & seqq., Caspensis de Fide disp. 3. sect. 1. num. 3., quibus addendus, licèt rursùm sibi contrarius, Magister Gonet tom. 3. Clyp. tract. 10. disp. 6. art. 1. probat. 3.

§. V.

Respondetur Argumentis adversæ partis.

387. **O**bjicies. Cùm intellectus noster tendat in objectum sub ratione veri, implicat, ut sententiam ferat pro una parte contradictionis, affirmando illam potius esse veram, quàm oppositam, quin appareat aliqua ratio præponderans pro illa parte. Si enim rationes sint æquales in vi movendi, idque intellectus experimentaliter cognoscat, potest super illa motiva reflectens sic pronuntiare: *Æquè mihi verisimilis videtur una pars, ac alia*. Hoc posito, ne accedente quidem imperio voluntatis valet assentiri uni potius, quàm alteri, non solum prudenter, sed neque physicè; quia intellectus assentiens uni parti contradictionis, sicuti judicat illam esse veram, ita judicat oppositam esse falsam; & sicuti judicat motivum illius partis esse verax, ita judicat motivum oppositæ partis esse fallax; & ideò illud præfert isti: implicat autem, ut intellectus simul judicet motivum *A* esse æquè verisimile, ac motivum *B*, & nihilominus motivum *A* esse fallax, & motivum *B* esse verax.

388. Confirmatur primò. Quia voluntas non potest exerce-

re

re in intellectum hoc imperium: *Quamvis nulla ratio tibi suppetat ad affirmandum hunc contractum esse usurarium potius, quàm ad negandum esse usurarium, nihilominus volo, ut affirmes potius, quàm neges.* Sicuti enim ubi apparet objectum esse falsum, nequit imperare, ut judicet esse verum, quia hoc imperium est contra rationem intellectûs non potentis assentire objecto nisi sub ratione veri, seû quia apparet verum: similiter ubi non magis apparet esse verum, quàm falsum, non potest imperare, ut judicet potius esse verum, quàm falsum. Et ratio est: quia intellectus naturaliter refugit deceptionem, & errorem, & amat veritatem, & in eam tamquam in centrum naturali quasi impetu fertur: quare ubi tantum habet fundamentum ad censendum esse aliquid falsum, quantum ad censendum verum, non potest determinatè judicare objectum illud esse verum, ne decipiatur.

389. Confirmatur secundò. Implicat, ut quis oculis lustrans aliquem colorem, verè, & seriò pronuntiet: *Hic color non magis est similis albo, quàm nigro*; & nihilominus in eodem instanti affirmet: *Hic color albus est, non niger*: Ergò etiam repugnat, ut quis seriò enuntiet. *Hæc Opinio non magis est similis vero, quàm falso*; seû: *Hæc Opinio non magis mihi proponitur ut vera, quàm ut falsa*; & nihilominus in eodem instanti pro posteriori seriò enuntiet: *Hæc Opinio vera est, non falsa*. Quod sanè contingere potest, si stantibus motivis omninò æqualibus ex parte intellectûs pro utrâque parte contradictionis, posset ex imperio voluntatis assentiri alicui determinatè.

390. Respondeo, in Argumento assumi ut verum id quod probandum erat esse verum, implicare videlicet intellectum judicare simul motivum *A* esse æquè verosimile, ac motivum *B*, ac nihilominus motivum *A* esse fallax, & motivum *B* esse verax. Afferenda erat ab Arguente implicancia, si quæ latet sub illis affirmationibus, ut discernere possemus, an reverà detur implicancia; verum non affertur, quia reapse non datur. Quod sic ostendo. Omnis implicancia secum trahit affirmationem, & negationem ejusdem, aut explicitè, aut saltem implicitè: Atqui illæ affirmationes non trahunt explicitè negationem, & affirmationem ejusdem, ut patet ex terminis, cùm affirmatio non contradicat explicitè affirmationi. Sed neque implicitè, quatenus ex illis affirmativis inferatur affirmatio, & negatio ejusdem; nam ex hoc quod motivum *B* sit æquè verosimile ac motivum *A*, non in-

infertur necessariò ipsum non esse verax, aut non esse fallax, sed solum quòd possit esse verax, & esse fallax: unde affirmando ipsum esse verax, non negat, quòd affirmat asserendo ipsum posse esse verax, & esse fallax.

391. Ad Confirmationem, respondeo distinguendo illam propositionem: Voluntas non potest exercere in intellectum hoc imperium: *Quamvis nulla ratio &c.*; quia duplicem sensum habere potest: unum, in quo est vera; alterum, in quo est falsa. Sensus, in quo est vera, est iste: *Quamvis nulla detur ratio, quæ tibi proponat hunc contractum esse usurarium, itemque nulla detur ratio, quæ eundem contractum proponat non esse usurarium, volo nihilominus ut affirmes potius eum esse usurarium, non verò neges*; quia reverà hujusmodi imperium est impossibile ex defectu motivi, & verosimilitudinis ab utrâque parte. Sensus, in quo est falsa, est iste: *Quamvis detur ratio valdè efficax, & fortis ad affirmandum hunc contractum esse usurarium, & æqualis item ratio ad negandum, volo potius ut affirmes esse usurarium, quàm neges*: quia reverà hujusmodi imperium est possibile, cum intellectus habet motivum sufficiens assentiendi, licet etiam habeat motivum sufficiens dissentendi.

392. Ex quo apparet falsò assumi in probatione quòd hoc imperium sit contra rationem intellectus non potentis assentire objecto nisi sub ratione veri, seù quia apparet verum, idest, cum motivo sufficienti ad judicandum verum: sicuti est, quando objectum proponitur ut falsum, idest, cum ratione, quæ solum ostendat esse falsum, non verò simul cum ratione, quæ etiam ostendat ipsum esse verum. Quia, quando objectum apparet solum cum ratione judicandi ipsum esse falsum, si illud judicaret verum, reverà tenderet in falsum, & non in verum, cum supponatur apparere falsum, & non apparere verum: quando verò dantur rationes æquales judicandi objectum vel verum, vel falsum, cum reverà in ea ratione, quæ ipsum probat verum, appareat verum, etiamsi in opposita ratione appareat falsum, potest illud judicare verum, aut è contrà, si voluntas eum cogat assentiri potius ut vero, quàm ut falso.

393. Ratio autem, quâ Adversarius probare conatur necessariam suspensionem assensus, & dissensus in intellectu ob æqualitatem motivorum, quia videlicet ipse intellectus æquè amat veritatem, ac fugit errorem, in primis falsa est, ut ostendemus

Seç.

Sect. 4. Sed dato quòd vera esset, ex illa manifestè deducitur in casu æqualitatis motivorum pro utrâque parte militantium posse intellectum aut assentiri, aut dissentiri, pro libito voluntatis imperantis assensum potius, quàm dissensum, aut dissensum potius, quàm assensum. Si enim à periculo errandi necessitatur ad suspensionem ab utroque, plus potest in illum periculum errandi, quàm spes obtinendæ veritatis, ut probatum est num. 344., ac proinde contra idipsum, quod supponitur, falsum esset æqualiter amare veritatem, ac fugere deceptionem. Sequela ostenditur: Quia à periculo falsitatis moveretur ad suspendendum assensum, & dissensum; ab spe verò obtinendæ veritatis ad nihil moveretur: unde fieret, ut magis timeret errorem, à cujus periculo moveretur; quàm amaret veritatem, à cujus spe nullo modo moveretur.

394. Deinde ex æquali propensione intellectus ad amplectendum verum, & fugiendum à falso, solum sequitur ipsum intellectum secundum se consideratum sine ullo voluntatis imperio debere ancipitem esse, non probat autem assentiri, aut dissentiri non posse, si ad id adigatur ab imperio voluntatis; hoc enim proprii habet potentia subordinata alteri, ut quando ipsa non est determinata ad unum determinari possit ab altera, cujus imperio subditur, ac regitur. Negari autem minimè potest intellectum esse potentiam subordinatam voluntati, ipsamque voluntatem esse in possessione determinandi intellectum in obscuris, ut patet, quando una pars contradictionis vel est unice verosimilis, vel multum excedit in verosimilitudine oppositam; & propterea negari nequit voluntati potestas determinandi intellectum ad utramlibet partem, quando ob æqualitatem motivorum datur æqualis spes obtinendæ veritatis, ac timor apprehendendæ falsitatis, nisi appareat clara, & perspicua ratio eum eximendi à potestate appetitus rationalis in hoc casu; quæ sanè non apparet, ex hoc præcisè, quòd intellectus æquè veritatem amet, ac errorem fugiat, cum sit manifesta petitio principii.

395. Ad secundam Confirmationem (quam excogitatam à P. Antonio Perez non est mirum placuisse suo Auctori, cum suum inventum unicuique placeat; mirum tamen est placuisse doctissimis Recentioribus) respondeo primò eam totam, quanta est, ludere in verbis: similis albo, similis nigro, similis vero, similis falso. Quapropter num. 185. retorsimus argumentum, & potest re-

retorqueri ulterius; quia, si staret paritas, inferri posset, quòd ex duabus Opinionibus æquè verosimilibus neutra à parte rei esset vera, aut falsa. Probo hoc. Quia ex hoc Antecedente, Color *A* non est magis similis albo, quàm nigro, rectè colligi potest: Ergò color *B* neque est albus, neque niger, sed color alius diversus ab albo, & nigro; Ergò etiam ex hoc Antecedente, Opinio *A* non est magis similis vero, quàm falso, rectè infertur: Ergò Opinio *A* neque est vera, neque falsa. Hoc autem manifestissimè falsum esse quis non videat? cùm omnem Opinionem necesse sit vel esse veram, vel esse falsam, quamvis nobis non certò constet determinatè quænam sit vera, & quænam sit falsa.

396. Ut Argumento directè respondeatur, tollenda priùs est insignis æquivocatio, quæ latet sub illis terminis: *similis vero, similis falso*. Nam si Adversarii velint, quòd Opinio sit æquè similis vero, ac falso, idest, habeat veram relationem æqualis similitudinis tàm ad verum, quàm ad falsum, ac proindè participet tùm de natura veritatis, tùm de natura falsitatis; sicuti color æquè similis albo, & nigro habet veram relationem æqualis similitudinis ad album, & nigrum, qui propterea participat tùm de natura albi, tùm de natura nigri; rem dicunt manifestè falsam, ut patet. Si verò velint, quòd Opinio sit æquè similis vero, & falso, idest, habeat pro se motivum, ut judicetur vera, æquale motivo, quod habet pro se pars opposita, ut etiam ipsa judicetur vera, & consequenter alià falsa; verum dicunt: sed paritas illa de colore *A* apparente non magis simili albo, quàm nigro, non est ad rem, ob manifestam, eamque multiplicem disparitatem, quæ datur inter unum, & aliud iudicium.

397. Prima disparitas est, iudicium illud, quo quis iudicat colorem *A* esse æquè similem albo, & nigro, haberi ab unico tantùm motivo, videlicèt, oculari visione, quæ repræsentat illum colorem tùm similem albo, tùm similem nigro: iudicium verò, quo iudicatur hanc Opinionem esse similem vero, & esse similem falso in sensu explicato, non habetur ab uno, sed à duplici motivo, licèt æquali, uno videlicèt proponente Opinionem similem vero, & altero proponente eam similem falso. Quid igitur mirum, posse intellectum enuntiare seriò Opinionem illam esse veram, & non falsam; & non posse seriò enuntiare colorem *A* esse album, & non nigrum, quia eadem visio ocularis non potest esse motivum affirmandi, & negandi idem objectum. Sicuti ergò

Z

testi

Testi asserenti colorem *A* esse album, & esse nigrum, nequit intellectus adhibere fidem neque ex imperio voluntatis: ita visioni proponenti colorem *A* esse similem albo, & nigro adduci non potest etiam ex imperio voluntatis, ut assentiatur esse album, vel esse nigrum.

398. Secunda disparitas est: Quia implicat colorem, qui per visionem ocularem non magis similis apparet albo, quàm nigro, ac proindè æqualiter participat de natura specifica albi, & nigri, esse album, & esse nigrum. Non implicat autem Opinionem, quæ non magis apparet similis vero, quàm falso, idest, quæ habet pro se motivum, quod eam probat esse veram, licèt detur motivum æquale ex opposita parte, quod eam probat esse falsam, vel esse falsam, vel esse veram: imò evidens est illi vel veritatem, vel falsitatem convenire; quia implicat dari Opinionem, quæ neque vera, neque falsa sit.

399. Tertia denique disparitas est: Quia omnis similitudo, si sit inadæquata, importat essentialiter in suo conceptu aliquam dissimilitudinem: cùm autem color, qui æquè similis apparet albo, & nigro, habeat inadæquatam similitudinem cum albo, & nigro, etiam est dissimilis albo, & nigro: ex quo manifestè elicitur eum neque posse esse album, neque nigrum, cùm dissimilitudo coloris *A* cum albo, & nigro inferat distinctionem essentialem illius ab albo, & à nigro. Atverò æquè verosimile non importat ullam inverosimilitudinem, sed solam æqualitatem motivorum; si enim importaret aliquam inverosimilitudinem, sicuti illud, quod est multò magis simile, importat aliquam dissimilitudinem; ita etiam illud, quod est multò magis verosimile, importaret aliquam inverosimilitudinem: quod apertè falsum est.

400. Hæc sunt potiora fundamenta, quæ contra nostram doctrinam opponi solent, à me fideliter excerpta à Fundamento Theologiæ moralis dissert. 7. §. 3., quorum solutione evanescit penitus quidquid ab aliis congeritur sine delectu. Verùm ne aliquid alicui negotium facessere possit, placet etiam adducere quatuor Argumenta, quibus contra stabilitam à nobis sententiam insurgit ingeniosus Magister Bahiensis in *Statuta legis, & libertatis*; sic enim inscripsit Tractatum, seu, ut ipse illum etiam vocat, Elenchum criticum Probabilitatum, quem per triennium dictavit in Schola, eumque in præsentiarum, vacans ex mandato Re-

ve-

verendissimi P. Nostri Thyrsi Gonzalez ab omni scœnore litterario, suburbano in secessu vocat ad limam, publicæ luci daturus. Placet, inquam, ea adducere, non quòd putem solutione indigere, cum solâ æquivocatione, ac petitione principii nitantur; sed ut prudens lector videat, an habeant vel umbram verosimilitudinis illa, quæ ipsi videntur manifestè demonstrationes.

401. Arguit primò. Quando duæ Opiniones inter se pugnantès apparent æquales in pondere, & fortitudine rationum, neutra pars ut sic apparet vera: Ergò neutra ut sic apparet assensibilis. Probatur Antecedens. Vel utraque pars apparet simul vera, vel una potius, non verò alia: non primum, quia duæ contradictoriæ non possunt esse simul veræ: non secundum, quia una pars non præponderat alteri, nec magis probat, quàm altera. Confirmatur. Veritas unius propositionis est falsitas alterius, quæ sibi contradictoriè opponitur, ut nemo negat: sed una pars in tali suppositione non potest esse falsitas alterius, quæ sibi contradictoriè opponitur: Ergò neutra pars in tali suppositione est vera.

402. Respondeo, Argumentum merâ æquivocatione niti, eo quòd Arguens non distinguat inter id, quod apparet verum in actu primo, & consistit in ipsa verosimilitudine, seu motivo sufficiente ad assentiendum veritati objectivæ; & inter id, quod apparet verum in actu secundo, & consistit in ipso iudicio, seu assensu ad veritatem objectivam. Et quamvis duæ contradictoriæ non possint apparere simul veræ in actu secundo, idest, judicari simul veræ, ut à nobis demonstratum est §. 1.; possunt tamen apparere veræ in actu primo, idest, dari motivum judicandi utramque veram, non quidem in sensu composito, sed in sensu diviso. Quòd si Adversarius sibi suadebat hoc esse falsum, cur illud non probavit? Aut quare, contra prima Logicæ principia, transitum fecit ab apparentia veritatis in actu primo ad apparentiam veritatis in actu secundo?

403. Ex hoc habes responsionem ad Argumentum principale. Cui in forma distinguendum est Antecedens: Neutra pars ut sic apparet vera, apparentiâ veritatis in actu secundo, consistente in iudicio, quo objectum judicatur verum, concedo Antecedens: sed nego suppositum illius, videlicet, ad judicandum aliquam propositionem esse veram prærequiri iudicium, quo judicatur ve-

ra ; alioquin intellectus , antequàm judicaret propositionem esse veram , judicaret esse veram : apparentiâ veritatis in actu primo , seu consistente in verosimilitudine , scilicèt motivo assentiendi , nego Antecedens , & Consequentiam . Ad probationem Antecedentis , nego utramque partem contradictionis non posse apparere veram apparentiâ veritatis in actu primo , in sensu à nobis explicato . Contra quod non facit , duas contradictorias non posse esse simul veras in actu secundo , idest , judicari simul veras ; quia non est bona consequentia : Intellectus non potest judicare simul veram utramque partem contradictionis : ergò non potest habere motivum judicandi veram utramlibet partem contradictionis .

404. Confirmatio nihil officit nobis , si rectè intelligatur quid sit veritatem unius propositionis esse falsitatem alterius , quæ sibi contradictoriè opponitur ; hoc enim nihil aliud est , quàm verificativum unius propositionis esse falsificativum alterius , quæ sibi contradictoriè opponitur : vel quod ab affirmata veritate unius contradictorii rectè inferatur falsitas alterius . Nego autem , ex suppositione quod utraque pars contradictionis appareat vera apparentiâ veri in actu primo in sensu à nobis explicato , veritatem unius non esse falsitatem alterius ; idest , per illud ipsum , per quod una verificatur , non falsificari alteram ; vel si una judicetur vera non debere alteram judicari falsam . Certè oppositum non ostenditur ab Adversario , nec ostendi potest ; quia per hoc quod utraque pars contradictionis appareat assentibilis , non proinde sequitur me vel assentiri utrique , vel posse utrique assentiri in sensu composito , sed solum in sensu diviso ; in quo sensu non sequitur illud inconveniens .

405. Arguit secundò . Intellectus non potest determinare seipsum , sed necessariò determinandus est ab objecto , mediante sui specie , vel motivo , vel apprehensione : in tali autem suppositione quod fundamenta utriusque partis appareant æqualia quoad vim movendi , non potest intellectus ab hoc potius , quàm ab illo fundamento , seu motivo determinari ad assentiendum , vel dissentiendum : debet ergò ad illorum conspectum manere in ancipiti pendulus , & indeterminatus . Antecedens patet : Quia non datur major ratio , cur potius determinetur ab una parte , non verò ab alia ; cùm virtus movendi in utrâque parte sit par , nec una pars magis probet , quàm altera .

406. Re-

406. Respondeo, ab Arguente falsò supponi intellectum, universaliter loquendo, necessariò determinari ab objecto, sive illi assensum, sive dissensum præbeat, sive abstineat ab utroque, mediante sui specie, vel motivo, vel apprehensione, contra receptam ab omnibus ferè Theologis, & Philosophis sententiam docentem tunc solùm intellectum necessitari ab objecto sive ad assensum, sive ad dissensum, quando vel ex terminis, vel ex motivo proponitur ut evidenter verum, vel falsum. Dico supponi; quia ad hoc probandum nulla ratio adducitur ab Adversario, qui totus est in probando id, quod minimè egebat probatione, videlicet, non posse intellectum determinari ad unam partem à motivis æqualibus; quod nullus Theologus, aut Philosophus negat. Quamvis enim Turrianus disp. 29. de Fide dub. 1. referat placitum aliquorum asserentium, ad assensum Fidei non esse necessariam voluntatis affectionem; patet non fuisse locutos de objecto proposito sub æqualitate motivorum ad assensum, & dissensum; sed de objecto proposito ut evidenter credibili. Quare negatâ Majori, corrui totum Argumentum.

407. Claritatis tamen gratia, & ad pleniorē notitiā veritatis, distingui potest illa propositio: Intellectus necessariò determinandus est ab objecto, mediante sui specie, vel motivo, vel apprehensione, quando est adhæsurus objecto ut evidenter vero, concedo: quando non est adhæsurus ut evidenter vero, subdistinguo: determinandus est ab objecto ultima determinatione, nego: determinatione non ultimâ, concedo. Intellectus, ut dicebam, est potentia incompleta, tùm ad assentiendum, tùm ad dissentiendum, etiam si apprehendat utramque partem contradictionis; licet enim apprehendat v. g. stellas esse pares, vel impares, manet impotens ad assensum, vel dissensum, tam paritatis, quam imparitatis stellarum: quapropter indiget motivo, ut fiat potens; quod si inveniat ab una tantum parte, aut si ab utràque unam discernat multò magis verisimilem oppositâ, fit potens, sed ad assentiendum, aut non assentiendum illi, non tamen ad dissentiendum; & quidem non ex se, sed ex imperio voluntatis eum determinantis potius ad assentiendum, quàm non assentiendum, aut è contra. Si verò ab utraque parte appareat motivum aut æquale, aut ferè æquale fit potens ad assentiendum, aut dissentiendum utrilibet parti, aut ad suspendendum assensum ab utraque; non ex se, quia ipse non habet vim se determinandi; sed ab imperio voluntatis. Quapropter

pter in obscuris ultima determinatio intellectûs semper est à voluntate.

408. Arguit tertio, fundamento, ut ipse dicit, ex superioribus deducto; quapropter æquè falsò, ac primum, & secundum, Supposito quòd motiva utriusque opinionis sint æqualia quoad vim movendi, hanc eandem æqualitatem sortiri debent ipsorum apprehensiones: Ergò neutra illarum movebit intellectum, seu concurret cum illo in ordine ad assensum, vel dissensum. Consequentia patet: Quia cum una apprehensio non magis, quàm altera, habeat vim movendi, seu concurrendi, pro nulla stabit, ut ita dicam, victoria. Deinde si utraque vicissim vincat alteram, & vincatur ab altera, jam negatur suppositio, & æqualitas in vi movendi. Deinde utraque simul apprehensio sub æquali virtute non potest coadunari in unam totalem, nam effectus parturiendus necessariò contradictionem involveret; moveretur enim intellectus ab utraque simul apprehensione ad assentiendum, vel dissentiendum duobus contradictoriis; quod est quid chimericum.

409. Miror, hunc doctum Recentiorum impendere semper studium in probando inutili labore id, quod non negamus, & nulli Philosopho venit in mentem; imò dicam, nulli homini. Quis enim unquam somniatus est, motiva æqualia propositionum contradictoriarum, seu eorundem motivorum apprehensiones coadunare suam virtutem ad determinandum intellectum ad assentiendum potius, quàm dissentiendum? Cur ergò Auctores asserentes in voluntate vim determinandi intellectum ad unam potius partem, quàm ad aliam inter æqualia motiva propositionum contradictoriarum supponit tam degeneres à ratione, ut velint, aut velle possint, motiva æqualia, quorum unum probat unum contradictorium, & aliud aliud, vel ipsorum apprehensiones coalescere in unum motivum, seu apprehensionem suavisimam unius partis, & non alterius?

410. Verùm, hoc omisso, dico, quòd sicuti motiva sunt æqualia, etiam apprehensiones eorundem motivorum sunt æquales in vi movendi. Sed quid indè? Ergò neutra illorum movebit intellectum ad assensum? Nego Consequentiam; quia utraque movet. Ad probationem concedo quòd una apprehensio non habeat majorem vim movendi, ac habet altera. Ergò neutra illarum movet? Nego consequentiam; utraque enim movet, licet neutra determinet intellectum, qui inter æqualia motiva, seu apprehensiones

siones motivorum determinatur à voluntate : unde victoria stabit pro ea parte , ad quam voluntas determinabit intellectum . Quid hîc miraculi ? Nonne , si ipsi voluntati proponatur objectum sub æquali motivo illud amandi , & odio habendi , stabit victoria pro illo motivo , à quo ipsa voluntas sinat se moveri ? Cur ergo non poterit stare victoria pro eo motivo , à quo eadem voluntas vult intellectum moveri ?

411. Arguit quartò , ex eo quòd intellectus non sit potentia formaliter libera , & electiva inter duo æqualia , ut omnes unanimiter concedunt : immò P. Vasquez , & cum eo non pauci negant voluntatem inter duo bona æqualia esse formaliter electivam ; quantò magis id negandum intellectui . Si Doctores , quibuscum sentio intellectum inter æqualia motiva Opinionum contradictoriarum constitutum posse assentiri utrique in sensu diviso , assereant assensum potius ad unam , quàm ad alteram . haberi per determinationem ipsius intellectûs ; rectè procederet Argumentum . Verùm cum expressè fateantur haberi per determinationem voluntatis ; non video ad quid adducatur , neque quid concludat . Nam , si ex hoc velit inferre Arguens non posse determinari à voluntate , negabitur Consequentia , quæ ex illo Antecedente non requiritur : sicuti ex eo quòd intellectus non sit potentia electiva inter duo inæqualia , non sequitur , quòd non possit determinari à voluntate ad assentiendum potius , quàm non assentiendum , quando habet motivum probabile assentiendi , non tamen dissentendi .

S E C T I O I I I .

Ostenditur, voluntatem, positam in intellectu pro utrâque parte contradictionis motivis æqualibus, aut ferè æqualibus, non operari imprudenter imprudentiâ versante circa verum adigendo imperio suo eundem intellectum ad assensum unius potiùs, quàm alterius,

§. I.

Quædam præsupponuntur ad rectam intelligentiam primæ rationis à nobis proponendæ: & incidenter expenditur obedientia præscripta in Societate à S. Patriarcha Ignatio.

412. **E**X duplici capite, voluntatis imperium considerari potest esse imprudens, quando potentiæ intellectivæ imperat assensum, aut dissensum alicujus objecti. Primo, ex eo quòd illam cogat tendere extra verum: extra quod etiam si supponatur posse tendere, ut cum Cajetano à nobis citato numer. 380., sensit Ochamus apud Turrianum loco à nobis præallegato num. 386. extra omnem dubitationis aleam esse debet, hujusmodi imperium imprudens futurum; quia cum falsitas sit malum intellectûs, cujus bono prospicere debet voluntas, certè ageret contra regulas prudentiæ illum adigendo vel ad assensum, vel ad dissensum, quando ex defectu motivi neque verum, neque falsum apparet objectum; siquidem manifestissimo errandi periculo illum exponeret sine ulla omninò spe obtinendæ veritatis. Constat hoc à fortiori ex iis, quæ diximus suprâ à num. 170., dum probarem non posse voluntatem imperare prudenter intellectui assensum ad illam partem, quæ ab opposita manifestè,
& no-

& notabiliter in verosimilitudine exceditur.

413. Secundò, ex eo quòd voluntas, etiam si non cogat intellectum exire extra limites veri, seu verosimilis, exeat ipsa (si tamen possibile est) extra limites boni, imperando scilicet intellectui aut assensum, aut dissensum ad id, quod non proponitur ipsi ut bonum: vel, si voluntas intra lineam boni se contineat, præponat bonum delectabile, aut utile honesto, quando hoc est præceptum, quod nunquam nisi imprudentissimè præponere potest, vel minus delectabile, seu utile delectabiliori, & utiliori; in quo contingere potest, ut imprudenter se gerat: sicuti se gereret Mercator, qui oblatam sibi occasionem negotiationis, ex qua bis mille se lucraturum speraret sine ulla prudenti Formidine amittendi sortem, eligeret aliam negotiandi viam, cum minori utilitate, & cum aliquo periculo amittendi ipsam sortem.

414. In hac autem Sectione solum probare intendo, imperium voluntatis determinantis intellectum aut ad assensum, aut ad dissensum inter æqualia motiva Opinionum contradictoriarum non esse imprudens ex defectu verosimilitudinis, aut motivi, sive, ut ajunt, apparentis veri ab ea parte, ad quam determinat eundem intellectum. Quamvis enim hoc legitime inferatur ex traditis num. 335., & sequentibus; quia tamen hìc vertitur totus cardo de licita, aut non licita electione Opinionis benignæ, aut adæquantis, aut ferè adæquantis in verosimilitudine rigidam pro recta regula humanarum operationum, quæ controversia futura est scopus nostri Operis in Patre secunda, & tertia; placet eam novis rationibus stabilire. Quòd autem illud imperium non sit imprudens ex defectu apparentis boni, ostendam Sectione sequenti.

415. Antequàm autem primam proferam probationem, quæ planè, nisi mea me fallit Opinio, jugulatur adversa sententia; præmittenda mihi sunt aliqua circa virtutem Obedientiæ, quam assumimus ut medium terminum conficiendi à nobis ratiocinii, quæ apud omnes certa esse debent. Certum siquidem est, quòd, licet nemo per se teneatur in obediendo subicere judicium suum judicio Superioris, & Prælati, sed sufficit, si ponat actionem à Superiore præceptam, quia præceptam, cum jam operetur juxta virtutem Obedientiæ, etiam si judicet internè præceptum Superioris niti falso principio, vel non esse conforme veritati, & regulis prudentiæ; negari tamen nequit, Subditum illum, qui

A a

pro-

proprio relicto iudicio (quatenus , ut ait Sanctissimus Patriarcha Noster , *vis sua potest voluntas intelligentiam flectere*) suum facit Superioris iudicium , virtuosissimè agere , & omnibus numeris absolutam obedientiam exercere .

416. Dixi , per se ; quia per accidens fieri potest , ut Subditus ex imposito sibi Superioris præcepto teneatur à proprio iudicio desistere , & ad iudicium sui Superioris transire ; quando videlicet id necesse est , ut Subditus imperata faciat . Id autem præcipuè contingit , quando Superiores præcipiunt suis Subditis , ne in docendo sequantur hanc , vel illam Opinionem : sicuti nobis interdicitur , ne doceamus illam improbabilissimam de parvitate materiæ in re Venerea , & alias tum in Philosophia , tum in Theologia . Posito enim huiusmodi præcepto , non possumus non docere in omni delectatione Venereâ deliberatè volitâ committi lethale peccatum ; hoc autem docere non possumus sine mendacio , nisi iudicando mente verum esse quod docemus ; quapropter , si quis oppositam opinaretur , dedocere seipsum tenetur , & conformare iudicium suum cum iudicio Societatis .

417. Quòd autem opus perfectæ obedientiæ sit , proprio dimisso iudicio , cum Superiore præcipiente sentire , extra omnem controversiam esse debet ; cum clarissima habeamus Sanctorum Patrum testimonia , quæ legi possunt apud Suarez tom. 4. de Religione cap. 15. , & communem omnium Ascetarum consensum . Undè , cum ipsa voluntaria obedientia , quâ quis sponte se subijcit propter Deum alterius imperio , & nutu regendum , sit una ex Evangelicis consiliis ; ad hoc ipsum spectat proprii iudicii subiectio , utpotè complementum , & supremus apex tanti consilii , nobisque satis insinuat in Evangelio per illa verba Christi Domini : *Si quis vult post me venire , abneget semetipsum* : non solum contradicendo corpori , sed etiam animæ , sive quâ volitivæ , sive quâ intellectivæ ; ex utroque enim constantes , tunc nosmetipsos abnegamus , cum utrique contraimus .

418. Cum hac proprii iudicii subiectione obedire Prælati conari debemus omnes , quotquot , sub vexillis Sancti Patriarchæ Ignatii , illius Societati nomen dedimus ; id enim nobis injungitur , quamvis citra reatum peccati , in parte 6. Constit. cap. 1. , ubi habetur : *Ad eum scopum vires omnes , ac intentionem in Domino convertendo , ut sancta obedientia cum in executione , tam in voluntate , tam intellectu , sit in nobis semper omni ex parte perfecta ; cum*

ma-

magna celeritate, spiritali gaudio, & perseverantia, quidquid nobis injunctum fuerit, obeundo; omnia iusta esse, nobis persuadendo; omnem sententiam, ac iudicium nostrum contrariam cunctis quâdam obedientia abnegando: & id quidem in omnibus, quæ à Superiore disponuntur: ubi definiri non possit (quemadmodum dictum est) aliquod peccati genus intercedere.

419. Parte verò 3. c. 1. §. 23., *Expedit in primis, ait Sanctissimus Patriarcha, ad profectum, & valde necessarium est, ut omnes perfectæ obedientiæ se dedant; Superiorem (quicumque ille sit) loco Christi Domini Nostri agnoscere, & internâ reverentiâ, & amore eum prosequentes: nec solum in executione externa eorum, quæ injungit, integrè, promptè, fortiter, & cum humilitate debita, sine excusationibus, & obmurmurationibus obediant; licet difficilia, & secundum sensualitatem repugnantia jubeat; veram etiam conentur interiùs resignationem, & veram abnegationem propriæ voluntatis, & iudicii habere; voluntatem, ac iudicium suum cum eo, quod Superior vult, & sentit, in omnibus rebus (ubi peccatum non cerneretur) omninò conformantes; propositâ sibi voluntate, ac iudicio Superioris pro regula suæ voluntatis, & iudicii; quod exactius conformentur primæ, ac summæ regulæ omnis bonæ voluntatis, & iudicii, quæ est æterna bonitas, & Sapientia.*

420. Hanc igitur iudicii subjectionem in obediendo; Sanctissimus Parens Noster nobis præscribit juxta normam Evangelicæ perfectionis, Sanctorum Patrum spiritualis vitæ Magistrorum, & Angelici Præceptoris, qui 1. 2. q. 13. art. 5. agens, an electio possit esse de re impossibili, cum sibi objecisset Regulam S. Benedicti dicentis tentandum à Subdito, si Prælatus illi præcipiat aliquid impossibile, respondet, *hoc ideo dici, quia an aliquid sit possibile; Subditus non debet suo iudicio definire, sed in unoquoque iudicio Superioris stare.*

421. Ex dictis duo infero, quæ à nemine cordato negari posse, mihi suadeo. Primum est, subjectionem proprii iudicii iudicio Superioris non ideo præcipi nobis à Sanctissimo Patriarcha Nostro, ut eam bonam, & honestam reddat ex regula; sed ideo nobis præcipi, quia ab illo supponebatur bona, & honesta, utpotè conformis Evangelicæ perfectioni, & sensui Sanctorum Patrum, & omnium Ascetarum. Secundum est, proprii iudicii subjectionem non reddi nobis possibilem, neque ex Regula S. Patris Ignatii, neque ex consiliis Evangelicis, sed ab ingenita natura

ipsius . Et ratio est ; quia Regulæ , & consilia Evangelica non reddunt possibile id , quod præcipiunt , vel consulunt , sed aliunde id supponunt . Hoc posito , progrediamur ad primam probationem .

S. I I.

Prima Probatio : Quia nisi in utraque parte contradictionis posset apparere sufficienter ratio veri , impossibilis esset subiectio proprii iudicii in Subdito iudicio sui Prælati : imò Subditum non teneri aliquandò obedire Superiori legitime præcipienti .

422. **A**sumptum duas continet partes seorsim probandas . Prima est , subjectionem proprii iudicii iudicio Prælati nunquam futuram possibilem , nisi tùm pars , quam Subditus opinatur , tùm ea , quam opinatur Prælatus , eidem Subdito appareat vera apparentiâ veritatis in actu primo consistente in verosimilitudine , seu motivo sufficienti ad iudicandam utramque veram , ut declaratum est . Hanc autem sic ostendo . Subdito deferenti iudicium proprium , ut amplectatur iudicium sui Superioris , impossibile est tendere extra verum : Ergò tùm illius Opinio , tùm Opinio Superioris debet illi apparere vera . Antecedens est evidens , & admissum ab omnibus Theologis , & Philosophis , excepto Cajetano , & Ochamo . Probo Consequentiam .

423. Subditus deferens propriam Opinionem ut amplectatur Opinionem Superioris , ita deferit suam , ut possit non deferere ; & ita amplectitur Opinionem Superioris , ut possit non amplecti : Ergò tùm sua , tùm Superioris Opinio illi apparet vera . Ostenditur hæc Consequentia : Quia , si illi propria Opinio non appareret vera , non posset persistere in sua Opinione ; & si Opinio Superioris non appareret vera , non posset amplecti Opinionem Supe-

Superioris: Ergò cùm utrumque possit, utraque Opinio debet apparere vera. Probatur etiam Antecedens: Quia Subditus deferens Opinionem propriam, ut adhæreat judicio sui Superioris, efficit opus arduum, difficile, & meritorium: Ergò liberum, & nullo modo necessarium; quia ad actus necessarios neque experimur difficultatem, neque in illis invenitur ratio meriti.

424. Confirmatur primò, & declaratur magis ratio facta. Obedientia intellectualis consistens in depositione proprii judicii, & adhæsione ad judicium Prælati, est transitus voluntarius, & liber ab assensu unius contradictorii ad assensum alterius; Sed voluntarius, & liber transitus ab assensu unius contradictorii ad assensum alterius fieri non potest, nisi utrumque contradictorium appareat verum, seu verisimile: Ergò, si possibilis est obedientia intellectualis consistens in depositione proprii judicii, & adhæsione ad judicium Superioris, possibile est utrumque contradictorium apparere verum, seu verisimile. Major negari non potest ab illo, qui percipit terminos; quia nomine obedientiæ intellectualis hoc intelligunt Sancti Patres, & Magistri vitæ spiritualis, quando ad illam nos hortantur. Minor etiam est evidens. Quia, si liberè dimitto judicium meum, ut assentiam judicio mei Superioris, poteram non dimittere, & perseverare in meo judicio: Ergò meum judicium apparet verum, seu verisimile. Sed etiam judicium Superioris, cui adhæreo, meo relicto apparet verum, seu verisimile: Ergò utrumque contradictorium apparet verum, seu verisimile.

425. Confirmatur secundò. Non potest intelligi Subditum deponere proprium judicium ut assumat judicium sui Superioris ex hoc motivo, perfectè videlicet obediendi, quin præsupponatur potens assentiri utrique opinioni, suæ nimirum, & Superioris: Sed non potest præsupponi potens assentiri utrique opinioni, nisi supponatur utramque opinionem apparere veram, seu verisimilem; cum extrà apparentiam veri, seu verisimilis non possit ferri intellectus: Ergò, si Subditus potest deponere proprium judicium, ut assumat judicium sui Superioris ex hoc motivo, perfectè videlicet obediendi; utraque opinio, sua videlicet, & Superioris apparere potest Subdito vera, seu verisimilis. Major, quæ sola probatione eget, sic ostenditur. Si enim supponatur solum potens assentiri opinioni suæ, non poterit assentiri opinioni Superioris: Si verò supponatur solum potens assentiri opinioni Superioris, jam suam opinionem non deserit ex mo-

motivo obediendi, sed ex defectu apparentis veri.

426. Confirmatur denique tertio. Nam, quando subditus deserit judicium suum, & transit ad judicium sui Superioris, aut cognoscit se perseverare posse in suo judicio, aut cognoscit se perseverare non posse. Si cognoscit se posse perseverare in suo judicio, planè sequitur, tum suam, tum Superioris opinionem illi apparere veram, seu verisimilem, & assentibilem, ut probatum est. Si verò cognoscat se in suo judicio perseverare non posse, infero: Ergò non dimittit judicium suum ex amore perfectæ obedientiæ. Probatur Consequentia: Quia motivum dimittendi proprium judicium, non est, nec esse potest ipsa perfectio obedientiæ, quia aliunde ad id necessitatur ex eo quòd jam illi proprium judicium non appareat verum, seu verisimile: deinde qui facit aliquid motus à perfectione obedientiæ potest illud non agere: Ergò, cum Subditus non possit non deserere suum judicium, quando cognoscit se in illo perseverare non posse, non deserit judicium suum motus à perfectione obedientiæ.

427. Secunda pars nostri Assumpti erat: Nisi utraque pars contradictionis possit apparere vera, seu verisimilis, Subditum aliquandò Superiori legitime præcipienti non teneri obedire. Hanc autem sic ostendo. Nemo tenetur obedire Prælato, quando illi nonnisi mentiendo obedire potest: Sed nisi utraque pars contradictionis possit apparere vera, seu verisimilis, Subditus aliquando nonnisi mentiendo potest obedire Prælato legitime præcipienti: Ergò utraque pars contradictionis potest apparere vera, seu verisimilis. De Majore nemo ambigit; cum nulla obedientia cogere possit ad peccandum, nec licitum reddere id, quod est evidenter illicitum. Ad Minorem pergo: quam ut probem, suppono Prælatos posse legitime Subditis suis præcipere, ne doceant, aut defendant hanc, vel illam opinionem, sed oppositam: quod usuvenire videmus non solum in nostra Societate, sed etiam in cæteris Religiosis Ordinibus.

428. Ex hac suppositione intentum sic ostendo. Si una tantum pars contradictionis, & non utraque posset apparere vera, seu verisimilis intellectui Subditorum; quæro, quænam ex oppositis opinionibus, quarum unam Superior vetat, & alteram jubet doceri, possit apparere Subdito vera, seu verisimilis: illanc, quam vetat; an illa, quam jubet? Sanè dici non potest, solum posse apparere veram, seu verisimilem illam, quam jubet: Primò, quia
non

non est intelligibile, quomodo præceptum Superioris fascinet intellectum Subditorum, ne rationes opinionis sibi doceri prohibita appareant aut efficaciores, aut æquæ efficaces, ac rationes opinionis iussæ doceri. Secundò: quia, si sola opinio doceri iussæ posset apparere verisimilis Subdito, nullus Subditus difficultatem experiretur in sequendâ opinione à Superiore præcepta; hoc autem esse contra manifestam experientiam, clamant ipsa Claustra. Si verò dicatur contingere posse, ut etiam sola opinio vetita appareat verisimilis; infero: Ergò Subditus in tali casu obedire non tenetur; quia obedire non potest sine mendacio, ut suprà ostendimus num. 416.

429. Exemplo clarius fiet argumentum. Extet in Religiosissima Familia Patrum Dominicanorum admonitio Capituli Generalis, quam ex libello, cui titulus *veritas manifestata*, pro autoritate Reverendiss. P. Thomæ Turci, & Rev. P. Francisci Janssens refert Jacobus Platellius in 1. par. Synop. cap. 3. §. 2. pag. mihi 111. quæ sic habet: Admonemus omnes nostri Ordinis Theologie Professores, quatenus attendentes ad ea, quæ habentur in declaratione nostrarum Constitutionum (dic. 2. cap. 14. de Studentibus §. 1.) nedum Doctrinam S. Thomæ fidelissimè sequantur, sed etiam à Communiori nostrorum Thomistarum sententia, quæ communi iudicio creditur asserta à S. Præceptore nullo modo audeant recedere, præcipue circa materiam de Phisica præmotione. Et infra. Contra Novatores vero, si forte insurgent, poenam privationis cujuscumque gradus, & Scholastici officii respectivè ipso facto incurrendam irremissibiliter pronunciamus.

429. Constat ex præallegata monitione Capituli Generalis Illustrissimi Ordinis Prædicatorum teneri illorum Magistros non recedere à communi sensu Thomistarum circa intelligentiam S. Thomæ. Et cum Thomistæ intelligant communi sensu S. Thomam stare pro phisicis prædeterminationibus, & contra Scientiam Mediam; tum easdem phisicas Prædeterminationes admittere, tum scientiam Mediam respuere tenentur. Secus est in nostra Societate, in qua Magistris nostris Scientia Media tenenda est, & phisica prædeterminatio neganda. Dic ergò, an tibi impossibile videatur quòd alicui Theologo è Societate appareat aut æquè verisimilis, aut etiam verisimilior opinio Patrum Dominicanorum; & Theologo ex Ordine Prædicatorum æquè verisimilis, aut etiam verisimilior appareat opinio nostræ Societatis. Negare hoc esse possibile, est

est asserere in præceptis Superiorum sympathicam quamdam virtutem trahendi ad se intellectum Subditorum; qualem nemo somnare potuit circa voluntatem, supra quam immediatè, & per se cadit præceptum, cum supra in intellectum nonnisi per accidens, & mediatè cadat.

431. Positâ autem hujusmodi possibilitate, dic ulterius, an Thomista teneatur obedire statutis sui Ordinis, & Religiosus Societatis decretis Ordinis nostri. Sanè cum ejusmodi præceptum ad servandam unitatem doctrinæ, quæ maximè juvat ad unionem cordium, soleat imponi, honestum judicari debet, ac proinde justum: ex quo legitimè infertur, utrumque Theologum teneri obedire decretis Ordinis sui. Si autem uterque obedire tenetur, & pars sibi vetita doceri non appareat etiam vera, mentiri tenebitur; docere enim, & dictare in publicis Scholis ut veram opinionem aliquam, quæ judicatur ab ipso docente non esse vera, fieri non potest sine mendacio. Quamvis enim aliquandò, disputationis gratiâ, & ad ostensionem ingenii, defendi possit in publicis concertationibus aliqua opinio, quæ à defendente non habetur vera sine mendacio, quia constare solet id fieri disputationis gratiâ; docere tamen, & dictare in Scholis seriò ut veram opinionem à docente judicatam falsam, non video quomodò fieri possit sine mendacio.

432. Ad hæc quid reponere possint Adversarii, non video, nisi fortè recurrant ad illud effugium, quod habetur in dissert. 14. §. 2. num. 101. & seqq. Fundam. Theol. Moral., videlicet, Subditum antecederet opinantem aliquid, cujus oppositum opinatur Superior, posse pro posteriori ad præceptum Superioris deponere suum judicium, & accedere ad Judicium Superioris: non ex eo, quia utraque pars contradictionis possit apparere Subdito vera, seu verisimilis; hoc enim, ut ibi asseritur, est impossibile; sed quia potest conquirere rationes, quæ opinionem Superioris reddant notabiliter magis verisimilem oppositâ Subditi. Neque istæ deficere possunt, nam utut reliquæ deficient, deficere non possunt illæ, quas nobis proponit Sanctissimus Parens Noster Ignatius in Epistola de Obedientia, axiomatibus illis ex Scriptura, & Patribus deductis, nimirum, *Superioris vocem, ac jussa non secus, ac Christi vocem esse excipienda*: Superiorem illius personam referre, & ejus loco nobis esse, cujus sapientia falli non potest, qui supplebit quidquid ministro suo defuerit.

433. Neque motivum conformandi iudicium suum cum iudicio Superioris sumi debet ex ejus majore sapientia, sed ex munere Superioris, ut ait S. Pater num. 3. suæ Epistolæ: *Superiori, nec si prudentiâ, bonitate, cæterisque quibuslibet divinis donis ornatus, instructusque sit, propterea obtemperandum est; sed ob id solum, quod vices gerat Dei, ejusdemque auctoritate fungatur, qui dicit Luc. 10. 16. : Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* Et propterea idem S. Pater num. 16. monet: *Non intuamini in persona Superioris hominem obnoxium erroribus, atque miseriis, sed Christum ipsum, qui est sapientia summa, bonitas immensa, charitas infinita, qui nec decipi potest, neque nos vult ipse decipere.* Et alia similia, quæ ibidem adducuntur, & ferè in idem recidunt, quia reducuntur ad hoc, quod Superior Christi personam, & vices Dei gerat in terris.

434. Hæc solutio quamvis efficaciter refutetur ex dictis à nobis §. 2. sectionis præcedentis; ut omnibus manifestè appareat, quàm inutiliter adducatur ad præsentem difficultatem, & vim nostrorum argumentorum enervandam, tria mihi prænotanda sunt. Primum est, nostra Argumenta non eò tendere, ut ostendant rem à Superiore præceptam deberi à Subdito judicari licitam, quando manifestè non apparet illicita; ac proinde, si Subditus judicabat rem sibi præceptam esse illicitam, teneri deponere hoc iudicium aut speculative, aut saltem practice, ut arguunt aliqui Probabilistæ. Mens enim nostra aliò tendit; quia supponit rem præceptam esse licitam in utroque Argumento; scilicet, tum quando Subditus potest implere præceptum sui Superioris, etiam si non sentiat cum Superiore rem imperatam esse veram; tum quando implere non potest, nisi sentiat esse veram.

435. Patet hoc in primo Argumento. Quia si Superior v. g. præcipiat Procuratori rustico inter varios modos colendi agros, quorum unus apud aliquos peritos judicatur utilior, & alius apud alios, ut eos colat modo minus utili ex sensu Procuratoris, sed magis utili ex sensu Superioris; non præcipit rem ullo modo peccaminosam. Quapropter indubitatum est Procuratorem teneri obedire: sicuti etiam indubitatum est satisfacere præcepto, si eos colat modo sibi à Superiore præscripto, licet judicet utilius fore alio modo eos colere; quamvis, ut ad tertium gradum obedientiæ ascendat, & satisfaciatur regulæ, debeat judicare utilius esse colere agros modo, quem Superior judicat utiliorem. Patet hoc etiam in secundo Ar-

gumento . Quia docere dari, vel non dari Scientiam Mediam , vel esse, vel non esse veram hanc , & illam opinionem , non est res ex natura rei illicita , & prohibita , aut de qua dubitare , aut opinari possimus ante omne præceptum Superioris , an sit ex natura rei illicita , & prohibita .

436. Secundum est : aliud esse quærere , an objectum , quod Subdito apparebat illicitum , & prohibitum , quia illud considerabat præscindendo à particularibus circumstantiis , quæ si occurrant , licitum illud reddere possunt , fiat licitum ex circumstantia advenientis præcepti ; aliud verò quærere , an objectum , quod à Subdito absolutè judicabatur illicitum ex eo quòd magis verisimiliter apparebat illicitum , possit deindè , dum sibi à Superiore præcipitur , judicari absolutè licitum ex eo , quòd Superior vices Dei gerat in terris . Sicuti aliud est quærere , an collatio Baptismi in lixivio , quæ præscindendo à necessitate est illicita , licitè exerceri possit , cùm deficiat alia aqua , in moribundo ; aliud verò quærere , an collatio Baptismi in lixivio , quæ licitè exercetur in illo casu , sit absolutè , & secundum se licita . Siquidem primum est manifestè verum , secundum manifestè falsum .

437. An objectum judicatum à Subdito probabiliter illicitum , & prohibitum præscindendo à circumstantia Superioris illud præcipientis , consideratum deinde sub hac circumstantia possit eisdem Subdito apparere licitum v. g. an Subdito , cui opus pingendi probabilius apparebat esse mechanicum , ac proinde exerceri prohibitum in die festo , quando illud non considerabat à Superiore præceptum , si deinde illud consideret sub hac circumstantia , possit apparere probabilius non esse prohibitum ; alibi à nobis , Deo dante , examinabitur . Hic enim solum intendo probare , authoritatem Superioris , etiam ut vices Dei gerentis , non posse esse motivum reddendi Subdito probabilius id , quod ipse Subditus probabilius judicat esse falsum : v. g. innærendo exemplis propositis , non posse esse motivum Procuratori rustico judicandi utilius esse agros colere modo sibi à Superiore præscripto , aut Theologo judicandi veram opinionem , quam ipse vult eum sequi .

438. Tertium est , aliud esse momenta veri , seu allicientia intellectum , ut amplectatur objectum ut verum ; aliud verò momenta boni , seu allicientia voluntatem , ut amplectatur objectum ut bonum : quæ nonnullus Probabiliorista vereri se ait ne confundantur à Probabilistis , sed ego hic video confundi à Probabilioristis .

ristis . Non nego , auctoritatem Superioris ut gerentis vices Dei (si consideretur in eo sensu , in quo verè dici potest Superiorem gerere vices Dei) & cætera hujusmodi congesta ab Adversariis , esse motiva efficacissima ad alliciendam voluntatem Subditi , ut velit obedire , quantum fieri potest , perfectissime , ac proinde ut appetat efficaciter conformare judicium suum judicio sui Superioris ; ex quo appetitu enascatur deinde imperium voluntatis , quo coactus intellectus ex apparente etiam ratione veri , seu verisimilis in judicio Superioris , illi adhæreat , judicio proprio relicto . Nego tamen esse posse motiva intellectui , ut ipsi appareat verum , seu verisimile , quod antea non apparebat .

439. Dixi , si consideretur in eo sensu , in quo verè dici potest Superior gerere vices Dei : quia non debemus imaginari Superiorem gerere vices Dei , dum præcipit , eo modo , quo eas exercet Romanus Pontifex , dum loquitur ex Cathedra , atque definit aliquid aut in materia fidei , aut morum ; siquidem iste dicendi modus esset manifestus , & apertus error . Sensus ergò in quo id intelligi debet , est , Superiorem habere à Deo potestatem præcipiendi , quatenus vult , & obligat præcepto suo , ut legitimis Superioribus obediamus . Et in hoc sensu verum est illud : *Qui vos audit , me audit : qui vos spernit , me spernit* : Sicuti etiam , quando dicimus omne præceptum Superioris esse præceptum Dei , verum est in hoc sensu , quòd Superior habeat potestatem præcipiendi à Deo , illique propter Deum obediendum sit . Neque enim verus obediens (ait Suarez tom.4. de Relig. tract.10. cap.14. num.14.) judicat præceptum Superioris esse divinum , idest , à Deo ipso immediatè latum , cum evidens illi sit hominem esse , qui præest ; sed judicat rationem obedientiæ esse divinam , scilicet , voluntatem Dei , quæ impletur , cum impletur Superioris voluntas , & esse debet prima ratio obediendi . His positis .

440. Impugno solutionem primò . Superior non gerit vices Dei , idest , non habet à Deo potestatem specialem declarativam veri , & falsi , probabilis , & improbabilis , magis , & minus probabilis , sed solum præceptivam boni , & prohibitivam mali aliundè cognoscibilis à Subdito independentè à voluntate Superioris præcipientis , vel prohibentis ; quia hanc potestatem scimus unicè concessam Summo Pontifici , & Concilijs legitimè congregatis in materia fidei , & morum , & concernentibus ad hoc ipsum : Ergò hoc , quod est Superiorem gerere vices Dei non potest esse moti-

vum, ut reddatur Ptolemaei multò verisimilius utilioremodum colendi agros esse illum, quem Superior servandum jubet, neque Theologo Societatis verisimilius esse dari Scientiam Mediam, & non dari physicas prædeterminationes; aut è contra Theologo Dominicano dari physicas prædeterminationes, & non dari Scientiam Mediam. In hoc ergò pares sunt Superior, & quilibet homo. Sicuti enim nemo potest mihi reddere probabiliorem suam opinionem, quando pro opposita habeo rationes aut efficaciores, aut æquè efficaces: ita nec Superior, quamvis differat in hoc, quod possit Subditum adigere imperio suo saltem per accidens, ut assentiatur ipsius opinioni, nempe ex suppositione quòd velit obedire.

441. Impugno secundò (& hac impugnatione præoccupatur omne id, quod afferri poterat ad elidendam vim propositæ argumentationis.) Per hoc, quòd Superior Dei vices gerat, & personam Christi, quem repræsentat, scimus nec velle, nec posse nos fallere, vel habet peculiarem assistentiam Spiritûs Sancti, nè, quando præcipit, erret in suis judiciis, præsertim quando suum judicium est circa rem sive speculativam, sive assentibilem valdè controversam inter Sapientes, & peritos, quam non habebat antè dum non erat Superior; vel non habet. Si non habet: Ergò, sicuti antequàm esset Superior, Deique vices gereret, non poterat mihi reddere magis verosimile judicium suum, nisi rationibus id suadentibus; neque id poterit, postquam adeptus est Prælaturam, & cœpit gerere in terris vices Dei.

442. Si verò dicas habere particularem assistentiam Spiritûs Sancti in formandis judiciis prærequisitis ad rectè præcipiendum, sive illa judicia sint circa rem speculabilem, quale est judicium, quòd in Deo datur Scientia Media; sive circa rem agibilem, quale est judicium de utiliori cultura agrorum: quæro, an illa assistentia sit infallibilis, sicuti est illa Romani Pontificis, dum judicia format eorum, quæ loquitur ex Cathedra, vel saltem plerùmque contingens? Primum est inauditum paradoxum; secundum non est verum: Ergò ex hoc quòd Superior Dei vices gerat in terris, non potest mihi reddere magis verosimile suum judicium. Probatur Consequentia: nam, si non habeat assistentiam specialem Spiritûs Sancti, saltem secundo modo, non potest dicere: Non sum sicut cœteri hominum fallibiles, ac sæpè errantes in judiciis suis.

443. Pro-

443. Probo autem non esse verum Superiores plerumque habere assistentiam Spiritus Sancti, ne errent in judiciis prærequiritis ad præcipiendum juxta regulas prudentiæ, sive circa rem speculabilem, sive circa rem agibilem, quando ea est valde controversa inter peritos. Primò; quia de ejusmodi assistentiâ nulla fit mentio, neque in Sacra Scriptura, neque in Sanctis Patribus. Secundò; quia talis assistentia non erat necessaria ad rectum regimen Reipublicæ Christianæ; cum ad hoc sufficeret dari caput visibile in Summo Pontifice, qui in ejusmodi speculativis, & agilibus, si quando conduceret vel ad rectam fidem, vel ad rectè operandum, posset decernere, quid erat sentiendum. Confirmatur: Quia certè necesse non erat, ut Superior juxta regulas prudentiæ præciperet, neque ut Subditus teneretur obedire; quia adhuc independenter ab hac assistentiâ Spiritus Sancti, suppetunt Superiori rationes, ut ipse concipiat se prudenter posse præcipere; & Subdito, ut judicet se teneri obedire, ut est manifestum: Ergò talis assistentia Spiritus Sancti, licet non infallibiliter, sed plerumque assistentis Superiori, ne decipiatur in ejusmodi judiciis, non est necessaria ad rectum regimen Reipublicæ Christianæ.

444. Dices, negari non posse communicari à Deo specialia auxilia Superioribus ad exercendum rectè munus suum: Sed ad exercendum rectè munus suum prærequirunt illa judicia circa res speculabiles, & agibiles: Ergò negari non debet, quòd etiam circa illa habeant specialia auxilia sibi à Deo communicata: Ergò circa illa habent specialem assistentiam Spiritus Sancti. Sed specialis assistentia Spiritus Sancti non debet esse nisi ad hoc, ut non errent: Ergò habent specialem assistentiam Spiritus Sancti, ne errent circa res speculabiles, & agibiles, quarum judicium prærequiritur in Superioribus ad rectè exercendum munus suum.

445. Sed contrà primò. Quia multò certius est conferri à Deo specialia auxilia Confessariis, ut rectè exerceant munus suum, & conscientias dirigant per vias rectas; nam cum potestas clavium sit pars Sacramenti Ordinis, & quodlibet Sacramentum præter gratiam habitualement, quam ipsum dignè suscipienti confert, conferat etiam specialia auxilia ad rectè agendum munus, quod confert, ut constat ex Tridentino; dubitari non possit Sacramentum Ordinis, quâ parte collativum est potestatis absol-

absolvendi, specialia auxilia conferre illud suscipienti, ut tùm Judicis, tùm Medici partes ritè agat in audiendis Confessionibus. Cùm verò ad hoc prærequirantur multa judicia opinabilia, ad hæc ritè concipienda dabit illi Deus specialia auxilia, ne erret: Ergò quilibet Confessarius habet specialem assistentiam Spiritûs Sancti, ne erret in judiciis prærequisitis ad suum munus: in quibus cùm alii unum, alii oppositum sentiant, aut hos, aut illos errare necesse est.

446. Contrà secundò. Nam licèt negari non possit conferri à Deo specialia auxilia Superioribus (si tamen ad id ritè se disponant, ut piè supponendum est omnes se disponere) ad implendum ritè, idest, sine peccato, & jactura animarum sibi subjectarum, munus suum; falsum tamen conferri à Deo specialia auxilia ad illud, sine quo ritè, idest, sine peccato, & jactura animarum sibi subjectarum, implere possunt munus suum. Et quia Superior ritè, idest, sine peccato, & jactura animarum sibi subditarum, exercere potest munus suum, etsi erret circa rem speculabilem, aut agibilem, ideò Deus non dat illi specialia auxilia, ut non erret circa res speculabiles, & agibiles, quæ prærequiruntur, ut ipsi præcipiat juxtà regulas prudentiæ; quia etsi erret (dummodò non temerè erret) prudenter operatur, regulando suum præceptum juxta illa judicia.

447. Contrà tertio. Nam licèt concederemus à Deo conferri semper Prælati auxilia specialia, ne errent in judiciis prærequisitis, ut ipsi ritè præcipiant; non sequitur propterea eos habere assistentiam Spiritûs Sancti, nè plerùmque errent, ac proinde de facto plerùmque non decipi. Quia cùm ejusmodi auxiliis resistere possint, nec constet eos plerùmque sequi ductum illorum auxiliorum; undè colligere possumus eos plerùmque, quando judicant de rebus valdè controversis (qualis est Scientia Media) non errare, præsertim quando videmus diversos Superiores diversa sentire circa idem? Sanè sicuti non est supponendum defuisse Congregationi nostræ Generali auxilia specialia decernendi, ut Auctores Societatis docere tenerentur Scientiam Mediam: ita non defuisse supponendum est Capitulo Generali Ordinis Prædicatorum, quando decrevit oppositum. Si ergò neutri defuerunt; quis restitit auxiliis à Deo immisissis, nè in veram Opinionem collimaret?

448. Confirmatur. Quia licèt omnibus Superioribus concede-

deremus specialem assistentiam Spiritûs Sancti, nè plerumque fallerent in delectu Opinionum, ex quibus dependet discreta, & prudens impositio suorum præceptorum; certum est, in eo casu, in quo diversi Superiores diversas Opiniones amplecterentur, easque Subditis suis sequi præciperent, fieri non posse ut uterque Superior habuerit specialem assistentiam Spiritûs Sancti, nè erret in tali delectu. Patet hoc manifestissimè; quia, cum utraque Opinio non possit esse vera, si utrique Spiritus Sanctus assisteret speciali modo, neuter errare posset, nè dicamus Deum esse auctorem falsitatis. Cum ergò evidens sit in tali casu uni saltem illorum defuisse illam specialem assistentiam Spiritûs Sancti, nec sit discernibile, cuinam defuerit: an v. g. Capitulo Generali Patrum Prædicatorum, dum sentiebat dari physicas prædeterminationes, & propterea eas ut veras propugnandas à Magistris suis præscribebat; an verò Congregationi Generali nostræ, dum oppositum sentiebat, & decernebat amplectendum à Nostreis; consequens est, ut nec illis, nec nobis ex præcepto Superiorum possit reddi probabilior aut physica prædeterminatio, aut illius negatio.

449. Impugno tertio primariam solutionem. Quia nullum motivum potest dare probabilioritatem utrique parti contradictionis; sed ex sententia Adversariorum manifestè sequitur, auctoritatem Superioris, ut vices Dei gerentis, dare posse probabilioritatem utrique parti contradictionis: Ergò auctoritas Superioris, ut vices Dei gerentis, non potest esse motivum ad reddendam probabilioris Opinionem, quam Superior sequitur, & præcipit Subdito, ut sequitur. Major est indubitata; quia motivum affirmandi unum contradictorium non potest esse connexum cum veritate utriusque, cum utrumque verum esse non possit. Minorem ostendo: quia auctoritas nostræ Congregationis Generalis, ut gerentis vices Dei, reddit probabilioris nobis Opinionem asserentem dari in Deo Scientiam Mediam; & auctoritas Capituli Generalis Illustrissimi Ordinis Prædicatorum reddit eisdem Patribus Prædicatoribus probabilioris Opinionem negantem: Ergò eadem auctoritas Superioris, ut vices Dei gerentis, potest dare probabilioritatem utrique parti contradictionis. Non enim dici potest, auctoritatem Dei præcipientis aliam esse in Superioribus Societatis, & aliam in Superioribus Ordinis Prædicatorum.

450. Dices, idem motivum materiale non posse dare probabilitatem utrique parti contradictionis respectu ejusdem intellectus; bene tamen posse respectu diversorum: quapropter, licet Auctoritas Superioris ut gerentis vices Dei sit eadem in Superioribus Societatis, & Sacratissimæ Familiæ Prædicatorum, posse nobis reddere probabiliorem Scientiam Mediam, illis verò negationem ejusdem Scientiæ Mediæ. Sed contrà primò: Quia sicuti Testi afferenti mihi aliquid, cujus oppositum scirem asseruisse alteri, non adhiberem fidem: ita non meretur assensum motivum, quod scio reddere aliis probabilius oppositum illius, quod esse probabilius mihi suadeat. Secundò: Quia idem Superior præcipere potest Subdito, ut sequatur, & doceat unam Opinionem; & deindè mutato consilio præcipere oppositum. Anne recurre ad temporum diversitatem? Verùm si auctoritas est eadem, quid efficit mutatio temporum?

451. Impugnatur denique quartò. Nam, si præceptum Superioris (quomodocùmque illud consideres) redderet Subdito probabiliorem Opinionem, quam ipse vult eum sequi, & tenere, v. g. redderet probabiliorem nostris Præceptoribus Scientiam Mediam, & Magistris Prædicatoribus negationem ejusdem Scientiæ Mediæ; possent Præceptores Societatis defendere Scientiam Mediam, & oppositum oppugnare ex hoc motivo, quòd Scientia Media sit illis præcepta doceri à suis Superioribus: & è contrà Magistri Prædicatores eam impugnare, & defendere Scientiam Mediam non dari, quia illis interdicitur, nè doceant dari. Ostenditur ista sequela; nam cuique fas est defendere suam Opinionem ex eo, per quod sua Opinio illi apparet probabilior; & oppugnare oppositum ex eo motivo, per quod illa ipsi aut improbabilis, aut minùs probabilis apparet. Verùm, si in solemnibus illis disputationibus habitis coram Clemente VIII. & Paulo V., aut Arrubal, aut Bastida ex hoc motivo propugnare tentasset ut veram Scientiam Mediam, aut eam oppugnare ut falsam,

Spektatum admissi risum teneatis amici?

452. Ex his manifestè deducere potes (præter ea, quæ diximus §. 1. sectionis præcedentis) quanto jure Sanctissimus Patriarcha Noster Ignatius in Epistola de Obedientia, suafurus nobis subjectionem proprii judicii judicio Superioris, præmiserit, & supposuerit num. 9. tamquam rem exploratam, & innegabilem, intellectum ab evidentia veritatis non convictum posse multis in re-

rebus voluntatis pondere (ideſt, imperio) in hanc potiùs, quàm in illam partem inclinari, per aſſenſum videlicèt, aut per diſſenſum. Intellexit enim, niſi hoc admittatur, omninò impoſſibile eſſe, ut quis iudicii ſui ſubjectionem ad ſentiendum cum Superiore compararet. Undè inferitur etiam, quàm inani labore aliò adducere illius mentem conentur Probabilioriftæ non ſolùm contra ipſius verba, ſed etiam ſenſum; cùm, ſublato voluntatis imperio immediatum in intellectum, nulla eſſe poſſit obedientia, aut ſubjectio proprii iudicii iudicio Superioris, ut demonſtratum eſt.

§. III.

*Quædam, quæ contra Superiorem doctrinam
objici poſſunt, congruâ ſolutione
donantur.*

453. **O**ppones primò. Si præceptum Superioris ut vices Dei gerentis non eſſet motivum ſufficiens iudicandi veram eam partem, quam præcipit, ſequeretur Subditum aliquando non teneri obedire Prælato legitimè præcipienti: hoc autem eſſe abſurdum nemo non videt. Probatur ſequela in exemplo ſuprà poſito de Scientia Media. Opinio affirmans Scientiam Mediam, apparere poteſt alicui Magiſtro ex Ordine Prædicatorum, poſt diligenter diſcuſſa motiva tùm intrinſeca, tùm extrinſeca, quæ pro eadem Opinione, & illius oppoſitâ militant, manifeſto longoque intervallo verosimilior oppoſitâ negante eamdem Scientiam Mediam. Quæ enim in hoc repugnantia? Si autem illi ſic appareat, & per conſiderationem præcepti à ſuo Capitulo Generali, ut vices Dei gerente ſibi impoſiti, non haberet motivum ſufficiens vel negandi Scientiam Mediam, vel affirmandi phyſicas prædeterminationes, jam obedire non poſſet motioni ſui Capituli Generalis, de quo dubitandum non eſt legitimè præcepiſſe, cùm mentiri non debeat.

454. Reſpondeo, nego ſequelam, ad cujus probationem diſt. antecedens poteſt Opinio affirmans Scientiam Mediam apparere (Thomiſtæ) multo verosimilior oppoſita per iudicium,

C c

quod

quod ex præcepto sui Capituli Generalis tenetur habere pro falso, conc. antecedens per iudicium, quod stante tali præcepto possit habere pro vero, nego antecedens, quia tunc tenetur Subditus deponere illud iudicium, & conformare se iudicio sui Superioris non secus, ac quando per iudicium erroneum illi apparet evidenter falsum id, quod reverà tale non est; quomodo vero iudicium illud debeat habere pro falso satis eruitur ex dictis num. 150. & seq.

455. In agibilibus facilius erit invenire casum, in quo Superior præcipere possit aliquid ex iudicio apud ipsum vero, sed apud Subditum certò moraliter falso. At in hoc eventu distinguere debemus: an sit in materia ad mores concernente, an extra illam? Si enim extra illam, tenebitur Subditus imperata facere. V. g. si Superior Procuratori præcipiat agros colere modo quodam exotico, & communiter à peritis reprobato, quem tamen ipse Superior iudicet multò utiliore; tenebitur quidem eos colere modo sibi à Superiore præscripto. Non tamen tenebitur, ex regula præcipiente nobis, ut conemur sentire idipsum, quod Superior sentit, iudicare modum illum colendi agros esse in re utiliore; quia hoc reverà impossibile est: ad summum enim poterit iudicium suum suspendere in gratiam obedientiæ, sed assentiri in hoc iudicio Superioris non poterit.

456. Ideò scitè admodum, ut notabam, Sanctus Parens Noster Ignatius non dixit posse intellectum in omnibus, sed multis in rebus, in quibus videlicet cognita veritatis evidentia vim illi non infert, voluntatis povere, in hanc potius, quam in illam partem inclinari. Quando ergò iudicium Superioris tale est, ut sit parum verosimile in conspectu iudicii oppositi Subditorum, cum nequeat tunc Subditus à voluntate flecti ad sentiendum cum Superiore, quamvis teneatur obedire illius præcepto, non tenetur ex regula iudicium suum conformare iudicio Superioris. Idque declarat expressè sub finem num. 9. per hæc verba: *Negari non potest, quin obedientia comprehendat non solum executionem, ac imperata quis facias, & voluntatem, ut libenter faciat; sed etiam iudicium, ut quæcumque Superior mandat, ac sentit, eadem inferiori, & recta, & vera videantur; quatenus, ut dixi, (nota bene) vi sua potest voluntas intelligentiam flectere.*

457. Si vero loquamur in materia morum, & Superior præcipiat Subdito, ut sequatur Opinionem parum probabilem, in qua

qua detur peccandi periculum ; v. g. ut absolvat usque ad tertiam vicem concubinarium, si promittat ejecturum se è domo concubinam ; quæ Opinio licet ab aliquibus doctis asserta (si non est dicenda evidenter falsa) parum verosimilis est : dico Subditum obedire non teneri . Quia nemini impendenda est à Confessario absolutio , nisi formato prius conscientie dictamine , quod eam sibi liceat impendere : hoc autem dictamen non potest efformari ab illo , cui moraliter certum est (ut unicuique certum esse debet) non posse absolvi concubinarium , nisi post ejectam è domo concubinam , quam voluntarie retinet .

458. Dices . Præceptum aut metaphysicè , aut etiam physicè evidenter prævalere debet cuicumque alii præcepto quantalibet certitudine morali insignito , & probabilissimo : sed præceptum Superioris est præceptum vel metaphysicè , vel saltem physicè certum : Ergò prævalere debet cuicumque præcepto probabilissimo : Ergò , si Superior præcipiat Subdito ut agat contra Opinionem etiam probabissimam , tenetur Subditus agere , & obedire præcepto . Consequentia tenent ; de Minore non dubitabit , qui immediatè ab ipso Superiore accipiat præceptum . Major clara est solâ terminorum penetratione ; quia omnis evidentia sive metaphysica , sive etiam physica , ex natura sua expellit omnem Formidinem , & conscientiam reponit in statu tranquillitatis , ad quem nos evehere nulla potest certitudo moralis . Confirmatur ; quia solum manifestum peccatum eximit Subditum ab obedientia Superioris , ut constat ex Epistola S. P. Nostri de Obedientia , ex D. Bernardo , aliisque Patribus apud Suarez to. 4. de Religione tract. 10. cap. 15. num. 18.

459. Respondeo , præceptum Superioris præcipientis Subdito rem certò moraliter illicitam (quando videlicet non solum propter urgentes rationes , quæ eam probant illicitam , sed etiam propter communem auctoritatem Doctorum affirmantium ipsam illicitam esse , & à Deo prohibitam , Opinio est manifestè verosimilior oppositâ asserente licitam) malè supponi certum , seu certò legitimum , & justum ; cum omninò iniquum sit , neque credibile sit Deum dedisse Præpositis , & Prælatis potestatem præcipiendi Subditis omnia ea , quæ evidenter non sunt illicita aut evidentia metaphysicâ , aut physicâ , aut morali ; sic enim plura scelera possent præcipere suis Subditis . Tenetur ergò Superior , ut præcepto suo obligare possit , non solum non præcipere evi-

denter, & manifestè illicita, sed etiam ea, quæ communis prudentum coetus sibi prudentissimè suadet esse illicita, & licita esse solum imprudenter sibi suadere potest.

460. Ideò veram Probabilitatem in Opinione sustinente rem non esse malam, & à Deo prohibitam, ut illam Superior legitime præcipiat, & Subditus obedire teneatur, exigit Doct̃or eximius dicto to.4. de Religione tract.10 cap.15.nu.21.in hæc verba. *Considerare ergò oportebit, an secluso præcepto res sit utrâque ex parte probabilis: & tunc generaliter verum erit, adjuncto præcepto obediendum esse; quia cum utraque pars supponatur esse probabilis, adjunctâ ratione obedientiæ pars illa eligibilior fiet. Nec distinguendum existimo de majori, vel minori Probabilitate; quia juxta communem doctrinam per se licet practicè sequi Opinionem probabilem circa honestatem actûs, relicta probabiliori: ergò multò magis hoc licebit adjunctâ obedientiæ ratione; nam moraliter loquendo non potest ille excessus Probabilitatis tantus esse, quin meritò prætermittatur propter virtutem obedientiæ, præsertim quia auctoritas Superioris Probabilitatem alterius partis multum auget.*

461. Si autem contingat, prosequitur P. Suarez, secluso præcepto ita esse probabile actum, de quo agitur, esse malum, ut oppositum nec probabile sit: tunc non potest res vocari dubia, esto non sit omninò evidens, sed humano modo certa; quia vix possunt homines consequi certiorum rerum cognitionem, præsertim in rebus practicis, & moralibus. Et ista existimo Patres superius citatos ejusmodi cognitionem comprehendere, quoties dicunt obediendum esse in omnibus, quæ non constat, aut certum non est displicere Deo: nam in eo casu satis constat, satisque certum est. Et ideò, licet verum sit, stante illo judicio non debere Subditum obedire; nihilominus regula illa rectè intellecta generalitèr, & sine exceptione vera est.

462. Habes igitur ex eximio Doctore primò, Subditum certum humano modo (idest, moraliter, seù, ut alii loquuntur, probabiliter) de operis sibi præcepti inhonestate non teneri obedire, quamvis ejusmodi præceptum Superioris sit certum certitudine physicâ, aut etiam metaphysicâ, quæ certitudo solum cadere potest supra præceptum materiale, non verò supra formale. Præceptum materiale voco tum vocale, seù scriptum, tum mentale, quatenus præscindit à legitima potestate præcipiendi in tali, vel tali materia. Præceptum formale voco illud, quod proficiscitur ab habente legitimam potestatem præcipiendi in ea materia;

teria, in qua de facto præcipit. Hac distinctione præcepti materialis, & formalis responderi potest ad Argumentum in forma, distinguendo Majorem: Præceptum metaphysicè, vel etiam physicè evidens prævalere debet cuicumque alii præcepto quantalibet certitudine morali insignito, præceptum, inquam, formale, concedo Majorem: præceptum materiale, nego Majorem. Hac eadem distinctione distinguenda est tum Minor, tum consequens Argumenti, tum Majoris probatio.

463. Habes secundò, in quo sensu intelligendi sint Patres docentes obediendum esse Superiori præcipienti in omnibus, *quæ non sit certum displicere Deo*, ut loquitur D. Bernardus lib. de Præcepto, & dispens., *quæ cum peccato manifesto conjuncta non sunt*, ut ait Sanctissimus Parens noster Ignatius in cit. Epist. de Obedientia num. 18. Non enim intelligendi sunt de certo, & manifesto, prout significant evidentiam sive metaphysicam, sive physicam, sive moralem, sed etiam certitudinem humanam, seu probabilem, vel, ut alii loquuntur, moralem. Hæ enim voces, *Certum*, & *Manifestum*, præsertim extra Scholam, non solum usurpantur, ubi res est metaphysicè, vel physicè, vel moraliter evidens; sed etiam quando est probabilissima, & non finit intellectum prudenter formidare de opposito. Certè usus harum vocum, tum apud Juris interpretes, tum apud cæteros communiter est iste, dum dicunt delictum debere esse certum, & manifestum, ut Reus possit capitali sententiâ feriri: quia nullo modo requiritur delictum esse physicè, aut moraliter, aut metaphysicè evidens; sed solum plenè probatum, quod idem est, ac humano modo certum, ut dicebat P. Suarez.

Neque putes eximium Doctorem fuisse in ea persuasione illorum Probabilioristarum, qui volunt auctoritatem Superioris, ut gerentis in terris vices Dei, reddere semper multò probabiliorē illam opinionem, juxta quam ipse præcipit, propter illa verba: *Præsertim quia auctoritas Superioris probabilitatem alterius partis multum augeat*. Non enim debet intelligi de auctoritate Superioris ut vices Dei gerentis, sed ut hominis maturè, & prudenter se gerentis in præceptis imponendis, ut communiter se gerere solent Superiores, qui etiam si indocti sint, solent doctos consulere, & ex illorum consilio præcepta Subditis imponenda concipere; quia solum in hoc sensu auctoritas Prælatorum augere potest probabilitatem opinionis, si reverâ sit absolutè probabilis, &
non

non contraria communi sensui Doctôrum , & Interpretum legis Dei .

465. Advertendum tamen est pro praxi (quod etiam notabamus num. 177.) si de facto contingat Superiorem præcipere Subdito juxta aliquam opinionem , quam ipse Subditus ob præeminentiam rationum partis oppositæ sibi suadet certò moraliter esse falsam , non debere statim credere se deobligatum ab obediendo , nisi fortè improbabilitas opinionis à Superiore sibi præceptæ sit manifestissima ; sed , si rectè procedere velit , consulere debet viros pios , & in re morali benè versatos , & juxta illorum sensum credere , vel non credere se deobligatum ab obediendo . Contingit enim (& utinam non sæpè contingeret !) viros doctos judicare opiniones suas infra evidentiam certissimas , & oppositas aut omninò improbables , aut parùm probabiles saltèm comparativè , quæ aliorum judicio communiter habentur verè probabiles : in quo casu indubium est Subditum debere seipsum dedicere , & obedire Prælato .

466. Oppones secundò. Superiori præcipienti Subdito suo , ut sequatur potius opinionem *A* , quàm *B* , vel Subditus obedire tenetur adhærendo opinioni sibi præceptæ ut veræ , & simul ut verisimiliori , & probabiliori ex motivis omninò independentibus à præcepto , vel ut veræ , & simul ut minùs probabili : neutrum dici potest : Ergò assentiri debet ex motivis subsequenter præceptum Superioris . Minor quoad utramque partem ostenditur . Et primò quòd non possit assentiri opinioni sibi præceptæ , ut veræ , & simul probabiliori , manifestum videtur , si supponantur motiva independentia à præcepto apparere Subdito minùs verisimilia . Siquidem hoc supposito , non potest Subditus enuntiare sine mendacio magis verisimilem eam opinionem , quàm minùs verisimilem judicat . Quòd etiam non possit assentiri ut veræ , & simul ut minùs verisimili , videtur etiam manifestum ; quia nemo judicare potest veram eam partem contradictionis , quam reputat minùs verisimilem .

467. Respondeo , Superiorem duplici modo præcipere posse Subditis suis , ut sequantur aliquam opinionem : vel præcisè ut veram , vel etiam ut probabiliorē . Si solùm præcipiat ut eam sequantur ut veram , non tenentur illi assentire ut probabiliori : si verò præcipiat ut eam sequantur , ut veram , & probabiliorē , non solùm assentire tenetur ut veræ , sed etiam ut probabiliori .
Sub-

Subditus enim tenetur ponere id, quod sibi præcipitur à legitimo Superiore; non verò id, quod sibi non præcipitur: Ergò sicuti, quando illi præcipitur ut sequatur aliquam opinionem ut veram, & probabiliorem, tenetur assentiri ut veræ, & probabiliori: ita etiam, quando illi præcipitur ut sequatur aliquam opinionem ut veram, non verò ut probabiliorem sufficit ut assentiatur ut veræ, & non tenetur assentiri ut probabiliori.

468. Dixi quòd non tenetur, non verò quòd non possit. Sicuti enim quando Superior imperat Subdito ut defendat ut veram, & probabiliorem opinionem aliquam, quæ ipsi Subdito aliquantò minùs probabilis apparet, licèt debeat assentiri ejusmodi opinioni ut veræ, & probabiliori, potest tamen velle assentiri oppositæ, sive ut veræ, sive etiam ut probabiliori: ita etiam, quando Superior imperat Subdito ut sequatur præcisè ut veram aliquam opinionem, quam ipse Subditus minùs probabilem judicat, cum formidine tamen morali, ne fortè ipsa sit probabilior ob æqualem, aut ferè æqualem apparentiam motivorum; licèt sufficiat ad implendum Superioris præceptum ut illi assentiatur ut veræ, potest nihilominùs, si velit, assentiri etiam ut probabiliori.

469. Quòd autem Subditus, cui opinio à Superiore præcepta apparet minùs verisimilis, modico tamen excessu existente in opposita, possit in sensu composito judicii de minori verisimilitudine assentiri ejusmodi opinioni ut veræ, colligitur manifestè ex dictis. Quia cum utraque pars contradictionis, excessa videlicèt, & excedens, appareat vera in actu primo, sive assentibilis antecederet ad præceptum assentiri poterat opinioni minùs verisimili ut veræ, ita etiam post præceptum, quod immutare non potest naturam objecti præcepti circa ipsius apparentem veritatem in actu primo, ut probant Argumenta facta in Superiori §. Hoc enim solum efficit præceptum Superioris, ut obliget Subditum ad judicandam veram eam opinionem, quam Superior illi præcipit defendendam ut veram cum possit vel judicare veram, vel judicare falsam; si enim supponatur hoc non posse antecederet ad ipsum præceptum, cum præcisè per existentiam præcepti immutari non possit objecti verisimilitudo, hujusmodi præceptum utpote de re impossibili frustraneum esset.

470. Quòd verò Subditus, de posito judicio de majori probabilitate partis *A* sibi prohibetæ, assentiri possit parti *B* sibi præceptæ ut probabiliori, sic ostenditur. Quia hoc ipso, quòd excessus pro-

probabilis ex una parte est exiguus, potest prudenter contemni; ideòque judicari de illis opinionibus, ac si essent omninò æquales, tum à ratione, tum ab auctoritate. Cum ergò inter duas opiniones æqualiter verisimiles possimus prudenter eligere ad assensum ex imperio voluntatis utramlibet in sensu diviso; sequitur etiam inter duas opiniones æqualiter verisimiles posse utrilibet assentiri in sensu diviso ut probabiliori ex ejusdem voluntatis imperio. Sequela probatur. Quia si apparent æqualiter verisimiles, datur æquale motivum judicandi probabiliorē partem *A* ex auctoritate Doctorum affirmantium eam probabiliorē; & simul motivum judicandi probabiliorē partem *B* ex auctoritate Doctorum affirmantium ut probabiliorē eandem partem *B*, quæ motiva supponuntur æqualia: Ergò cum utraque pars contradictionis inter æqualia motiva sit assentibilis, patet utramque partem in sensu diviso judicari posse probabiliorē oppositā.

471. Oppones denique tertio. Præceptum Superioris non obligat ad tertium, atque perfectissimum obedientiæ gradum, qualis est conformitas judicii Subditorum cum judicio sui Prælati, sed solum ad faciendum imperata: Sed si Subditus teneretur assentire opinioni à Prælato sibi præceptæ, sive præcisè ut veræ, sive etiam ut probabiliori, teneretur conformare judicium suum judicio Prælati: Ergò falsum est, quòd Subditus teneatur assentiri opinioni à Prælato sibi præceptæ, sive præcisè ut veræ, sive etiam ut probabiliori. Confirmatur. Quia Sanctissimus Pater noster Ignatius in Epistola de Obedientia non semel supponit posse Subditum obedire, etiamsi alius sit illius, & alius Superioris sensus circa rem præceptam, dummodò tamen imperata faciat: Ergò malè affirmatur à nobis debere Subditum præbere assensum opinioni à Prælato sibi præceptæ.

472. Respondeo, Argumentum æquè nos impetere, ac Adversarios; sed facilè solvi, si dicatur (ut dici debet) neminem teneri ex virtute obedientiæ ad conformandum judicium suum judicio Superioris; siquidem vel potest imperata facere retento judicio proprio, vel non potest. Si potest, evidens est non adstringi ab obedientia ad deponendum judicium proprium, ut se conformet judicio Superioris: si verò non potest, tenetur quidem deponere judicium proprium; verum ad id non adstringitur à præcepto obediendi, sed aliunde, videlicet à veracitate. Ostenditur hoc. Quia, si Subditus non assentiatur internè opinioni à Superiore

riore sibi doceri præcepta, dummodò illam externè doceat, non peccabit contra virtutem Obedientiæ, quamvis peccet contra veracitatem; quia solùm tenetur ad assentiendum ejusmodi opinionioni ex obedientia occasionaliter; quatenus cùm ex obedientia teneatur imperata facere, docendo videlicèt opinionem sibi doceri præceptam, & hanc docere nequeat sine mendacio, nisi eam internè veram sentiat, posito præcepto urget illum veracitas ad conformandum conceptum internum locutioni externæ.

473. Hinc rectè colligitur, quo sensu Sanctissimus Patriarcha noster Ignatius supponat Subditum posse obedire Prælato præcipienti, quin judicium suum judicio illius conformet, quamvis enim, dum Superior imperat Subdito, ut sequatur Opinionem *A*, rejectâ oppositâ *B*, teneatur Subditus assentiri *A*, & dissentiri *B*; id non provenit à virtute obedientiæ ad hoc illum adstringente, sed à præcepto, quod aliundè habet à veracitate, confirmandi videlicèt judicium internum externo. Hoc autem intellige, nisi Superior præcipiat Subdito actum etiam internum assentiendi. Si enim hunc præcipiat Superior, tunc sine dubio, si non præstet assensum, peccabit non solùm contra veracitatem, sed etiam contra obedientiam. Verùm cùm casus iste sit ex rarò contingentibus, non comprehenditur in illa suppositione Sanctissimi Patriarchæ, qui loquitur de Obedientia, ut communiter contingere solet.

§. IV.

Secunda probatio eruta ex illa regula, quòd dubia sint in meliorem partem interpretanda.

474. **D**E dubiis in meliorem partem interpretandis extat celebris regula c. 2. dereg. jur. in Decretal. Gregorii Papæ IX., quæ ibi traditur, ut notat Glossa, per formalia verba Venerabilis Bedæ in caput 24. Luc., qui exponens illud Christi Domini, *Nolite judicare, & non jud. cabimini*, hæc habet: *Hoc loco nihil aliud præcipi existimo, n. si ut casacta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.*

¶

Quod

Quodenim scriptum est : Ex fructibus eorum cognoscetis eos , de manifestis dictum est , quæ non possunt bono animo fieri , ut stuprum , blasphemie , ebrietates . Eadem ipsissima verba habes apud D. Augustinum lib. 2. de Sermone Domini in monte cap. 28. , à quo ea mutuatus est Venerabilis Beda .

475. Eamdem regulam satis apertè inculcat Apostolus ad Rom. 14. *Qui manducat non manducantem non spernat : & qui non manducat , manducantem non judicet .* Ortâ enim sub initium nascentis Ecclesiæ controversiâ , an liceret Christianis vesci cibis Mosaicâ lege vetitis , & idolodotis , idest cibis , qui Idolis oblati fuerant , abutum est in diversas sententias . Nam conversi ex Judaismo id omninò illicitum judicabant ; licitum verò è contra conversi ex Gentibus . Hinc factum est , ut sese invicem criminarentur ; conversi enim ab Ethnicismo quærebantur de Judæis tamquàm supersticiosi legis Mosaicæ cultoribus , ac propterea suave Christi jugum asperantibus oneribus abrogatæ legis : conversi verò ex Judaismo contra eos tamquàm libertinos reponebant , quòd legem Moysis spernerent , & adhuc cum Idolis communicarent . Utrosque redarguit Apostolus , dicens , nec conversos ex Gentibus debere insultare conversis ex Judaismo tamquàm in lege Christi judaizantibus , neque conversos ex Judaismo exprobare conversis ex Ethnicismo tamquàm post susceptam Christi legem in morem Gentium abeuntibus ; sed utrosque debere sibi invicem hunc honorem deferre judicando unumquemque rectè agere juxtâ sententiam , & conscientiam propriam .

476. Hunc esse verborum Apostoli germanum sensum , constat ex D. Thoma in hunc locum ; sic enim ea interpretatur . *Exponit , quomodo sint vitandæ disceptationes cogitationum : & primum quantùm ad perfectos , dicens : Is qui manducat , scilicet cum securâ conscientia omnia , vel etiam sine periculo libidinis , non spernat non manducantem , scilicet indifferenter omnia tamquàm infirmum in fide , vel quasi primum ad vitia . Et paucis interjectis ; Secundo loquitur quantùm ad infirmos , dicens : Et qui non manducat , scilicet indifferenter omnia ; vel quia est infirmus in fide , de quo loquitur Apostolus ; vel etiam quia pronus est ad libidinem , non judicet manducantem indifferenter omnia , quasi transgressorem legis , vel quasi in libidinem præcipientem .*

477. Constat etiam ex D. Anselmo in eamdem Epistolam ad Ro-

Romanos. Idcirco præcipit Apostolus, ut is, qui manducat omnes cibos, nec jejumat, non spernat non manducantem, idest, jejunantem, & à carnibus abstinentem; cùm in voluntate uniuscujusque sit edere, vel non edere. Et rursus: Is, qui non manducat, sed abstinet, & jejumat, manducantem bis in die, & carnibus vescantem, vel ejusmodi cibis, non judicet, idest, non de illo malè existimet; cùm possint homo animo, & simplici corde sine vitio concupiscentiæ quicumque humani cibi indifferenter sumi. Consentiunt passim Interpretes. Glos. Interlin. Manducantem non judicet. Non credat peccare, cùm nesciat quo animo. Hugo à Sancto Caro: Non spernat dicendo: Hypocrita est. Non judicet esse gulosum. A Lapide: Manducantem non judicet. Non damnet, quasi legis transgressorem, & gulæ addictum. Viguerius: Non judicet tamquam transgressorem legis, vel tamquam ad libidinem præcipientem.

478. Ex his conicere licet, quantum aberrent à consiliis, nisi potius dicendum sit, à præceptis Evangelicis, ofores illi probabilitatum, qui plenis buccis crepant peccare illos omnes, qui ad praxim deducunt usum Opinionis certò probabilis in conspectu oppositæ tutioris simul, & probabilioris, quamvis sibi inculpabiliter suadeant talem usum licitum sibi esse, & nullatenus prohibitum: nullamque aliam reperiri prudentiam, nisi carnis, quæ, ut ait Apostolus ad Rom. 8., mors est, & inimica est Deo. Sanè quòd liceat operari juxtà Opinionem verè, & certò probabilem, relictâ probabiliori, & tutiori, non est modò minus verosimile tum à ratione, tum ab auctoritate, ac erat temporibus Apostolorum sententia illorum, qui asseriebant illicitum esse esum cujuscumque cibi; & nihilominus non sinebat Apostolus eos, qui non manducabant, manducantes judicare, aut è contrà. Quomodò ergò audent damnare tamquam reos peccati, qui ad praxim deducunt, ut ipsi ajunt, Probabilissimum, nec posse excusari prætextu cujuscumque ignorantie?

479. Et multò magis Evangelicæ doctrinæ contrariantur illi, qui sententiam de licito usu Opinionum verè, & certò probabilem in conspectu tutiorum, & probabiliorum vocant per contemptum *Novellum Casuistarum commentum*, ut eam vocant Conteson apud Gonet diss. de Prob.; qui si inter Casuistas reponunt hujus ævi Theologos eximios, qui huic dogmati unanimi consensu adhæserunt, videant, in qua Doctorum classe sint ipsi collocandi. Maxime verò illi, qui asserunt eam *summopere arridentem*

tem Libertinis, prisco Ecclesiasticæ disciplinæ rigori non tam insidiantem, quàm insultantem, ut loquitur Sinnichius in libro verè exlege, quem inscripsit *Saul Exrex*, apud Esparzam in Append. art. 14. Et denique illi etiam, qui Probabilistas Laxones, & Palpones vocant, in quo obloquendi genere insignis sanè fuit Vincentius Baronius, ut videre est apud P. Honoratum Fabri Dialog. 5. de Opinione probabili.

480. Verùm redeundo ad id, unde digressi sumus: licèt sit regula juris indubitata, utpotè hausta ex ipsis fontibus Evangelicæ doctrinæ, à Christo Domino, & D. Paulo tradita, & auctoritate Sanctorum Patrum confirmata, dubia in meliorem partem esse interpretanda: convertitur nihilominus inter Theologos, an hujusmodi regula sit præceptiva an merè consultiva? Contineat ne præceptum, an solùm consilium? In qua controversia Sotus lib. 3. de just. & jur. q. 4. ar. 4. censet ejusmodi regulam esse præceptivam non solùm negativè, sed etiam positivè, quatenus præcipit actum positivum judicandi proximum bonum, nisi circa illius malitiam manifesta indicia convincant. Do verba: *Ius tamen naturæ nos cogit non solùm ne mala de ullo homine opinemur propter dubia signa; veràm ut de omnibus, non obstantibus amphibologicis judiciis, opinemur bene.*

481. Cajetanus verò in 2. 2. q. 60. art. 4. docet neminem teneri ex præcepto interpretari dubia in bonam partem positivè, sed solùm negativè, quatenus ait sufficere ea non interpretari in malam partem, & assensum utriusque partis cohibere, Cui consentit ibidem Aragonius, quamvis fateatur cum eodem Cajetano, quòd, *supposito quòd quis in re dubia velit exire in actum positivum judicandi, teneatur elicere assensum de bonitate actus.* Nec desunt, qui velint dubia interpretanda quidem ex præcepto in meliorem partem practicè, non verò speculativè. Quæ Opinio concedit posse nos assentiri malitiæ proximi, si dentur indicia sufficientia, quæ hanc malitiam probabilius suadeant, etsi non plenè probent, dummodò tamen intellectus ex illo judicio speculativo non procedat ad aliud, quo judicet proximum, ex eo quòd appareat probabilius esse malus, tractandum esse ut malum. Harum Opinionum Patroni pro viribus in partes suas adducere student D. Thomam.

482. Sed reverà Angelicus Doctor 2. 2. q. 60. art. 4. in corp. regulam illam agnoscit esse præceptivam non solùm negativè, sed etiam positivè; non solùm practicè, sed etiam speculativè.

Et

Et primum quod regula illa contineat præceptum judicandi positivè proximum bonum, manifestè ostenditur; nam loco citato sic ait: *Et ideò ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in bonam partem interpretando quod dubium est.* Habere autem aliquem ut bonum, dicit actum positivum judicii, quo illum bonum judicamus, vel saltem supponimus. Et sanè velle D. Thomam locutum de interpretatione in bonam partem negativè, ita ut solum docuerit, quando non apparent manifesta indicia circa proximi malitiam, sufficere ad evitandum omne peccatum etiam veniale utriusque partis assensum cohibere, est dicere D. Thomam docuisse dubia neque in bonam, neque in malam partem esse interpretanda; cum tamen expresse doceat interpretanda esse in bonam partem. Deinde, si ille, qui actionem proximi non judicat malam, dicitur eam interpretari in bonam partem negativè; etiam ille, qui actionem proximi non judicat bonam, dicendus est eam interpretari in malam partem negativè.

483. Quod verò Angelicus Doctor loquatur de interpretatione speculativa, manifestum fit in responsione ad primum. Nam cum sibi objecisset: *Judicium magis debet esse de eo, quod in pluribus accidit, sed in pluribus accidit, quod aliqui male agant, quia stultorum infinitus est numerus, ut dicit Eccles. 1.; prout enim sunt sensus hominis in malum ab adolescentia sua, ut dicitur Genes. 8.:* Ergo dubia magis debemus interpretari in malum, quàm in bonum; sic respondet: *Melius est, quod aliquis frequenter fallatur habens bonam Opinionem de aliquo malo homine, quàm quod rarius fallatur habens malam Opinionem de aliquo bono homine: quia ex hoc fit injuria alicui, non autem ex primo.* Ex hac responsione aperte constat D. Thomam loqui de judicio speculativo, quo judicamus proximum esse malum, & non de practico, quo judicamus tractandum esse ut malum, quando apparet probabiliter esse malus: tum quia Argumentum, cui respondet, versatur circa judicium speculativum de malitia proximi, quod non concludere probat S. Doctor: tum quia, cum asserat melius esse aliquem frequenter falli habens bonam Opinionem de aliquo homine, loqui non potuit de judicio, quo judicamus proximum non esse tractandum ut malum, etiamsi probabilius appareat esse malus: quia si indicia malitiæ non sint adeò manifesta, & convincentia, ut gradum plenæ probationis attingant, tale judicium non est Opinio, sed evidens, & manifesta veritas.

484. Di-

484. Dices: Argumentum, quo utitur D. Thomas ad probandum dubia interpretanda esse in meliorem partem, solum probare iudicium practicum, non verò speculativum esse illicitum, & peccaminosum: Ergò D. Thomas intelligendus est de iudicio practico, non verò speculativo. Antecedens probatur. Nam ratio D. Thomæ est hæc: *Hoc ipso quòd aliquis habet malam Opinionem de aliquo absque sufficiente causa, injuriatur ei, & contemnit ipsum; nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque causa cogente. Et idè ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.* Sed iudicans speculativè actionem proximi malam, & peccaminosam esse ex motivo gravi, & prudenti, eam probabilius esse malam, & peccaminosam suadente, sine ullo iudicio quòd propterea sit malè tractandus, non habet malam Opinionem proximi sine causa sufficiente, neque per hoc iudicium merè speculativum ullam injuriam proximo irrogat, neque eum contemnit: Ergò.

485. Respondeo, malè supponi eum, qui habet verosimiliora indicia, sed tamen non omninò manifesta, idest, plenè probantia malitiam proximi, habere causam sufficientem iudicandi proximum malum, si loquamur de causa sufficiente ad iudicandum honestè, & sine peccato. Quòd ut planè intelligas, adverte aliud esse habere te causam sufficientem iudicandi actionem proximi malam, ita ut iudicando eam esse malam non erres circa verum, seù circa regulas inveniendi verum; aliud verò habere te causam sufficientem iudicandi proximum malum, ita ut iudicando eum esse malum non erres circa bonum, neque pecces circa regulas honestatis. Una autem ex regulis honestatis est, ut non iudicemos proximum malum, nisi indicia manifesta sint, & malitiam convincant. Fundatur hæc regula in iure, quod habet homo; ne iudicetur malus, nisi plenà probatione probetur esse malus: non probatur autem, etiamsi indicia malitiæ sint aliquo modo verosimiliora, & fortiora indiciis innocentiam proximi suadentibus.

486. Similiter malè supponitur per illud iudicium, quo homo iudicatur in re malus, & ab Adversariis vocatur speculativum, non irrogari proximo injuriam, neque ipsum contemni; quamvis injuria, & contemptus non sit adeò gravis, ac esset, si adde-

addideretur illud aliud judicium, quod practicum appellant. Male, inquam, id supponitur; quia nemo certè vellet judicari malus illo judicio speculativo. Sanè, si ægrè ferimus, quando scimus ambigi de nostra probitate; quantò magis ægrè feremus judicium de nostra improbitate, etiam si sit cum formidine morali de opposito? Adde, quòd posito ejusmodi judicio de malitia proximi in nostro intellectu, difficile nobis futurum, ut in praxi deinde nos ita geramus cum proximo, ac si tale judicium non haberemus, nihil illi detrahentes de illa existimatione, & honore, quem illi exhibuissemus, si nullo ejusmodi judicio præoccuparemur.

487. Ex his habes, quid reponas ad Argumentum in forma; negandum quippe est Antecedens. Ad cujus probationem, concessâ Majori, distinguenda est Minor: quæ, si loquatur de sufficienti causa judicandi proximum malum, ita ut tale judicium non sit contra regulas veri, concedenda est; si verò loquatur de causa sufficienti judicandi proximum malum, ita ut tale judicium non sit contra regulas honesti, neganda est. Quando malitia proximi apparet probabilior, quàm innocentia, ita tamen ut malitia proximi non appareat manifestè, sive plenè probata, regula veri magis suadet assensum, quàm dissensum; sed regula honesti assensum prohibet, & imperat dissensum: regula autem honesti prævalet supra aliam quamcumque regulam. Secunda verò pars Minoris, videlicet, per ejusmodi, judicium speculativum nullam irrogari proximo injuriam, neque ipsum contemni, omninò neganda est. Licet enim concedatur injuriam illam non esse gravem, ac proinde non inducere peccatum lethale, ut multi volunt; negari nihilominus non potest aliqualem injuriam esse, ut probatum est, ac proinde inducere peccatum veniale.

488. Dices. Supponamus dari indicium valdè urgens commissi criminis à Petro, per quod tamen crimen non evadat plenè probatum, testem videlicet singularem sine ullo alio adminiculo; & pro non commissio crimine à Petro nullum omninò indicium dari: in hoc casu crimen à Petro fuisse commissum, utique erit verisimile propter probationem testis singularis; crimen verò non fuisse à Petro commissum, non erit verisimile, cum supponamus nullam apparere probationem non commissi criminis. Quomodo ergò judicari poterit crimen à Petro non fuisse commissum? Respondéo, adhuc in hoc casu dari rationem sufficientem judicandi crimen

crimen à Petro non fuisse commissum, non quidem positivam, sed negativam, resultantem ex ipsa non plena probatione criminis à Petro commissi. Innocentia enim hominis est talis naturæ, ut hoc ipso quòd non vincatur plenâ probatione delictum, ipsa sit verisimilis, & piè præsumenda.

489. Ratio à priori est; quia hominem operari juxta rationem, verisimile est ex natura sua: quod autem ex sua natura verisimile est, verum reputandum est, nisi oppositum per manifesta indicia suadeatur; siquidem in hoc principio fundantur præsumptiones omnes, quibus jurisprudentia tantum defert, ut eas pro comperta veritate habeat, quandiù oppositum non probatur. Quòd autem verisimile sit ex sua natura hominem operari juxta rationem, ostenditur: Quia verisimile est ex natura rei hominem operari juxta finem, propter quem ipsi indita est ratio à natura; Atqui ratio indita est à natura, ut homo juxta illam operetur: Ergò verisimile est ex natura rei hominem operari juxta rationem. De Minori, non potest esse controversia. Probatur Major: Quia hoc, quod est hominem operari juxta finem, propter quem indita est illi ratio à natura, est qualitas illi indita ab eadem naturâ; qualitas autem indita à natura semper inesse verisimilis est, quandiù ex plena probatione non probatur non inesse, ut dictum est.

490. Replicabis. Quamvis verum sit inditam esse à natura rationem homini, ut juxta, & non contra illam operetur, constare nihilominus plerosque hominum operari contra rationem, & esse malos: Ergò per hoc præcisè, quòd non appareant manifesta indicia quòd homo operetur contra rationem, ac proinde sit malus, verisimile esse non potest hominem operari juxta rationem, ac proinde esse bonum. Consequentia ostenditur ex illo principio, quòd ab eo, quod plerumque contingit, desumenda sit præsumptio. Confirmatur: Quia ex eo quòd plerumque contingat plerasque matrum diligere filios suos, formandum est singulare judicium quòd hæc mater diligat filium suum, nisi de opposito constet per manifesta indicia: Ergò etiam cum constet plerosque hominum operari contra, & non juxta rationem, ac proinde esse malos; de quolibet homine in singulari judicandum est operari contra rationem, ac proinde malum esse, nisi oppositum manifesta indicia convincant.

491. Præter responsionem D. Thomæ loco citato, aliam etiam adhi-

adhibeo . Nam illa propositio , Plerique operantur contra rationem , duplicem sensum habere potest : unum , in quo est vera , & alterum , in quo est falsa . Sensus , in quo est vera , iste est : Plerique hominum aliquandò in hac , vel illa materia operantur contra rationem . Sensus , in quo est falsa , est iste : Plerique hominum plerumque , seu ferè semper operantur contra rationem . Ut autem legitima esset consequentia deducta ex illo principio de plerumque contingenti , debebant plerique hominum plerumque , aut ferè semper operari contra rationem : verum , cum hoc manifestè falsum sit , consequentia fallit . Ex quo colligitur disparitas ad confirmationem ; quia non solum indubitatum est plerasque matrum diligere Filios suos , sed etiam eos plerumque diligere , idest , pro omni ferè semper eventu diligere .

492. Hæc veritatis gratiâ dicta sint . Nam ad id quod intendimus , parum , vel nihil conducit , an regula illa de dubiis in meliorem partem interpretandis contineat præceptum , aut potius consilium judicandi proximum non solum negativè , sed etiam positivè bonum ; an se extendat , vel non extendat ad iudicium illud , quod vocant speculativum : unice siquidem probare intendimus utramque partem contradictionis esse posse verisimilem , & assentibilem . Hoc autem sic ostendo , præscindendo à qualibet opinione . Omne præceptum , & consilium supponit posse hominem ponere , & non ponere id , quod illi præcipitur , aut consulitur : Ergò sive regula illa de dubiis non interpretandis in deteriorem , sed in meliorem partem , contineat præceptum , sive consilium , possumus ea vel in meliorem , vel in deteriorem partem interpretari : Ergò utraque pars est verisimilis , & assentibilis ; si enim neutra esset , neque in bonam , neque in malam partem judicare possemus , ac proinde implicaret ejusmodi præceptum , aut consilium . Eadem est ratio , si dicas unam tantum partem esse verisimilem , & assentibilem . Si enim pars verisimilis , & assentibilis est solum illa , quæ suadet proximum bonum , frustraneum est præceptum , aut consilium de non interpretandis dubiis in malam partem ; cum in tali casu impossibile sit dubium in malam partem interpretari . Si verò est solum illa , quæ suadet proximum malum , frustraneum est præceptum , sive consilium de dubiis in meliorem partem interpretandis ; cum impossibile sit in hoc eventu in bonam partem dubium interpretari . Ergò , nisi utraque pars sit verisimilis , & assentibilis , nunquam habebit locum regula de dubiis non

E c

i n

in malam, sed in bonam partem interpretandis.

493. Confirmatur. Quia certum est, & indubitabile posse nos in dubiis judicare in deteriore partem, quando motivum cognoscitur grave, & sufficiens ad assensum, & quidem prudenter juxta sensum à nobis explicatum supra n. 269.; si enim non esset nobis ejusmodi facultas, non dixisset Christus Dominus: *Nolite judicare*, in malam scilicet partem, & *non judicabimini*: Ergo etiam certum, & indubitabile esse debet, posse nos in dubiis judicare in meliorem partem. Cur enim possit homo, quando malitia proximi est dubia, & incerta, judicare proximum malum, quando illi prohibitum est ita judicare; & non possit judicare proximum bonum, si hoc illi non prohibetur? Confirmatur ulterius: Quia dubitari non potest interpretationem dubiorum in bonam partem esse juxta charitatem, & simplicitatem Christianam, quam viri sanctitatis eximii de facto exercuerunt, & exercent, & ad quam nos hortantur Sancti Patres. Audi S. Bernardum Serm. 40. in Cant. sub finem: *Etsi perperam quid factum deprehendas, nec sic judices proximum; magis autem excusa. Excusa intentionem, si opus non potes. Puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum*. Imò audi Senecam, licet Gentilem, lib. 2. de Ira c. 24. *Simplicitate opus est, & benignâ rerum estimatione, ut nihil; nisi quod in oculos incurrat, manifestumque erit, credamus*. Quapropter, non obstante quòd pro malitia proximi aliquo modo urgentiora appareant indicia, quàm pro innocentia; piè, & Christianè, judicium ferimus pro innocentia potius, quàm pro malitia. Igitur utraque pars, suadens scilicet malitiam, & Innocentiam suadens, est verisimilis, & assentibilis.

494. Dices primò: Malè à nobis supponi majora, aut etiam æqualia motiva dari ad judicandum hominem noxium potius, quàm innocentem, quando indicia, ex quibus infertur malitia, non sunt omninò manifesta, eandemque plenè probantia. Multò siquidem comparabiliter fortiora motiva dantur pro hominis innocentia; pro ipsa enim stat auctoritas divina, quæ aut præcipit, aut consulit, ut hominem noxium judicemus, quoties noxius plenà probatione non ostenditur: stat etiam ipsius hominis jus certum ad suam famam, quod illæsum, & indemne servari debet, etiam si motiva malitiam suadentia sint probabiliora dummodò ex illis non concludatur malitia per plenam probationem, quæ tollat omnem formidinem moralem de opposito.

495. Sed

495. Sed contrà: Quia ejusmodi motiva potentia quidem sunt movere voluntatem ad imperandum intellectui, ut proximum judicet innocentem potius, quàm reum; sed non sunt motiva probantia proximum esse innocentem. Ratio à priori est: Quia divina auctoritas, sive præcipiens, sive consulens dubiorum interpretationem in bonam partem, sicuti etiam ipsum jus certum, quod habet homo ad suam famam, supponunt aliundè hominis innocentiam esse verisimilem, & assentibilem. Si enim verisimilis, & assentibilis non esset; præceptum, sive consilium de interpretandis dubiis in bonam partem esset de re impossibili: sicuti etiam de re impossibili esset jus certum, quod habet homo ad suam famam; nullum enim præceptum, nullum consilium, nullum jus reddit possibile suum objectum, sed illud supponit.

496. Dices secundò. Judicium, quo proximi actiones in malam partem interpretamur, oriri ex inordinato affectu voluntatis, odio scilicèt, invidiâ, aut irâ, quæ leviora quædam indicia ita amplificant, ut multò graviora, & validiora oppositis appareant; non autem ex eo, quia intellectus assentiri possit cùm malitiæ, tùm innocentia proximi, quando utriusque motiva sunt æqualiter, aut ferè æqualiter verisimilia. Hinc fit, quòd tota ratio peccati in interpretatione dubiorum in malam partem oriatur ex voluntate, quæ non finit intellectum ponderare levitatem motivorum, sed cæco impetu illum cogit contra proximi innocentiam sententiam ferre. Unde colligitur, interpretantem actiones proximi in malam partem, quando indubitata, & manifesta indicia malitiæ non apparent, moveri rationibus absolute quidem, at non respectivè levioribus; hoc est, rationibus in se quidem levioribus, non tamen ita, ut ipsi leviores, ac minùs verisimiles videantur.

497. Hæc tamen responsio (præter ea, quæ contra illam objecimus agentes de judicio temerario à num. 234.) nullo modo sustineri potest; cùm ex ea manifestè sequatur nullam dari obligationem, & præceptum directè, & per se de non interpretandis dubiis in malam partem, sed solum de cohibenda passione, irâ videlicèt, aut odio, aut invidiâ, quibus præoccupati non possumus nisi in malam partem de proximo judicare. Hoc autem esse falsissimum, per se satis patet; si enim hoc pacto interpretari liceret præcepta Dei, nullum esset præceptum directè, & per se prohibitivum alicujus mali. Sequela autem sic ostenditur. Nam cùm

nullus detur casus, in quo possimus per se, & directè interpretari in malam partem actiones proximi, consequens est nullum dari præceptum per se, & directè non interpretandi actiones proximi in malam partem. Deinde, quando indicia malitiæ non apparent multò graviora, & efficaciora oppositis innocentiam suadentibus, vel possimus tunc actiones proximi in bonam, vel malam partem interpretari; vel in neutram. Si primum dicas, habemus intentum, utramque scilicet contradictionis partem esse assentibilem. Si verò dicas in neutram, contra te clamat ipsa regula, quæ docet dubia in meliorem partem esse interpretanda, non solum negativè, sed etiam positivè, saltem ex consilio, ut proximè demonstravimus.

§. V.

Tertia probatio illata ex eo, quòd possimus assentiri parti magis verosimili, etiamsi excessus sit modicus, & exiguus.

498. **A**D ostendendum dari posse ex utrâque parte contradictionis verosimilem apparentiam veritatis, ac proindè assentibilitatem ad utramque, tertiam probationem sic instituo. Potest intellectus assentiri illi parti contradictionis, quæ apparet verosimilior oppositâ, etiamsi excessus verosimilitudinis sit modicus, & exiguus: Ergò etiam assentiri potest illi parti contradictionis, quæ minùs verosimilis apparet, dummodò excessus in opposita verosimiliori sit modicus, & exiguus: Ergò utraque pars contradictionis potest apparere verosimilis, & assentibilis. Hæc ultima Consequentia probatione non indiget; si enim utrique assentiri possum, utraque verosimilis est, & assentibilis; cum intellectus non possit ferri per assensum in id, quòd verosimile non est, sive non habet speciem veri, ac proindè inassentibile est.

499. Probo igitur primam Consequentiam, probaturus deindè Antecedens, quod indiget operosiori discursu. Si Opinio, quæ minori verosimilitudine protecta apparet, modico tamen excessu

cessu stante pro opposita verosimiliori, non esset verosimilis, sive non appareret vera veritate in actu primo, ac proinde assentibilis non esset, id esset in causa, quia cum intellectus æquè diligit veritatem, ac fugiat errorem, non potest ejusdem erroris periculo se exponere; Sed si potest assentiri parti magis verosimili, levi tamen, & modico excessu verosimilitudinis suprâ oppositam, assentiri potest, quamvis se periculo erroris exponat: Ergò, si potest assentiri verosimiliori, licet modicè excedenti in verosimilitudine oppositam, poterit etiam assentiri oppositæ excessæ minùs verosimili. Major est fundamentum à priori eorumdem, quibuscum contendimus. Minor probatur; Siquidem in assensu ad partem magis verosimilem datur periculum errandi ferè æquale periculo, quod datur in assensu ad partem minùs probabilem: Ergò, si assentiri potest verosimiliori excedenti modico excessu, poterit etiam assentiri minùs verosimili modicè tantùm excessæ. Antecedens ostenditur: Quia cum periculum errandi (ut toties inculcatum est, sed præcipuè num. 53.) consistat in ipsa ratione apparente ex opposita parte, supponamusque ex ea apparere rationem ferè æqualem, & modicè excessam, consequens est ferè æquale periculum esse in assensu ad unam, & alteram opinionem.

500. Confirmatur. Nam assensus ad partem magis verosimilem, si modico tantùm excessu oppositam superat, esse non potest sine magna, vehementique formidine morali, ne oppositum fortassè sit verum; quam formidinem moralem diximus num. 42. consistere in iudicio de periculo errandi, & falsitatis in actu: Ergò talis assensus necessariò apparet expositus periculo errandi. Si autem, hoc periculo non obstante, apparet sufficienter vera veritate in actu primo, & assentibilis, cur etiam non obstante periculo errandi non appareat opposita sufficienter vera veritate in actu primo, & assentibilis? Sane, si ob periculum errandi non posset assentiri secundæ minùs verosimili; neque posset assentiri primæ, quamvis magis verosimili. Modica enim differentia inter periculum, & periculum, efficere non potest latam adeò, magnamque diversitatem, quæ datur inter assentibile, & non assentibile.

501. Respondebis, eum, qui assentitur parti verosimiliori, licet oppositam minimo tantùm excessu superanti, facere quantum potest, ut veritatem assequatur; eum verò, qui assentitur parti minùs probabili, quamvis modicè ab opposita excedatur, non facere quantum potest, ut assequatur eandem veritatem: qui autem
facit

facit quantum potest ad assequendam veritatem, prudenter operatur; non verò ille, qui non facit. Confirmabis: Quia eligens id, quod sibi consideratis omnibus apparet melius, non errat; Sed qui post diligentem veritatis inquisitionem eligit ad assensum eam partem, quæ illi probabilior apparet, etiam si excessus verosimilitudinis supra oppositam sit exiguus, eligit id, quod, consideratis omnibus, apparet melius: Ergò non errat.

502. Verum hæc responsio omninò saltat extra chorum, & vim nostrarum rationum non infringit; quia hic non inquirimus, an intellectus possit assentiri utrique parti contradictionis, seu, an utraque pars contradictionis sit assentibilis prudenter ex quocumque capite; sed solum, an sit prudenter assentibilis ob apparentem verosimilitudinem ab utrâque parte, ita ut neutra sit imprudenter assentibilis ex defectu apparentis veri. Responsio autem Adversariorum, si quid probat, solum probat assensum ad partem minùs verosimilem non esse prudentem, verum non ex defectu in ipsa apparentis veri, sed aliundè, videlicet ex electione voluntatis, quæ cum possit eligere ad assensum partem verosimiliorem, eligit minùs verosimilem. Dixi, si quid probat; nam Sectione sequenti ostendam nec hoc ipsum probare; cum ex eo quod quis assentiat prudenter parti verosimiliori, cum modico tamen excessu, inferri non possit per legitimam consequentiam minùs verosimili imprudenter præbere assensum.

503. Hoc igitur omisso, sic instauro Argumentum. Qui assentitur illi parti contradictionis, pro qua stant efficaciora, & robustiora fundamenta, videns pro opposita parte militare rationes aliquantulum inferioris roboris, & efficaciar, non tendit extra verum, quia non tendit extra verosimile, seu verum apparens, licet ipse in tali assensu periculo errandi manifesto se exponat: Ergò etiam ille, qui assentitur illi parti contradictionis, pro qua videt stare motiva absolutè, & secundum se efficacia, sed comparative aliquantulum inferiora motivis pro opposita stantibus, non tendit extra verum, quia non tendit extra verosimile. Probatur Consequentia. Nam, si tenderet extra verosimile, esset ob periculum errandi, quod apparet in ejusmodi assensu; Sed ejusmodi periculum non tollit in ea verosimilitudinem, sive apparentiam veritatis; quippe si tolleret, tolleret etiam ab ea parte, pro qua stant motiva modico excessu efficaciora, cum illi etiam ferè æquale errandi periculum sit annexum, ut ostensum est: Ergò
non

non tendit extra verosimile : Ergò utraque pars contradictionis est assentibilis, & quidem non imprudenter ex defectu apparentis veri, esto quòd aliundè possit esse assensus imprudens, de quo modò non curo.

504. Probatur ulteriùs. Vel motivum minùs verosimile ita enervatur, & eliditur à motivo verosimiliori, à quo non multùm, sed parùm exceditur, ut in conspectu illius amittat omnem apparentiam veri potentis intellectum movere ad assensum, & propterea reddatur omninò inassentibile; vel ita ut non amittat. Si dicas hoc secundum habeo intentum, videlicet, utramque partem contradictionis, cum excedentem, tum excessam, modico tamen excessu, habere apparentiam veri, ac proindè assentibilem esse. Si verò primum dicas, sequitur primò (contra id, quod supponimus) motivum magis verosimile, modico tamen excessu supra oppositum, magno, & notabili excessu illud superare. Sequelam ostendo. Siquidem motivum verosimilius (per te) movere potest ad assensum; motivum autem minùs verosimile ad assensum movere non potest: Ergò motivum verosimilius magno, notabilique intervallo superat motivum minùs verosimile. Probo Consequentiam. Nam in genere motivi nulla est major, notabiliorque distantia, quàm inter posse movere, & non posse movere: quia quod movere potest, reverà motivum est; quod verò movere non potest, motivum non est.

505. Neque dicas, quòd, licet motivum partis minùs verosimilis, sed ab opposito non multùm excessum, non sit sufficiens ad permovendum intellectum ad assensum absolutum partis suæ, nihilominùs est sufficiens ad assensum modalem de modo, *Fortasse*, atque ad inducendam formidinem moralem in iudicium conceptum ex motivo verosimiliori quidem, sed modicè tantùm excedente oppositum. Ne, inquam, hoc dicas; quia, præter ea, quæ contra hoc iudicium de modo *Fortasse*, attulimus tum num. 81., tum etiam num. 108., certum est, iudicium absolutum de veritate objecti tantùm distare à iudicio illo modali de modo, *Fortasse*, quantum distat *æra lupinis*; & quantum distat hoc iudicium, *Hodie Petrus veniet*, ab hoc alio: *Fortasse hodie Petrus veniet: fortasse hodie Petrus non veniet*. Primum enim iudicium non potest esse verum, nisi Petro veniente; secundum verò verum esse potest, si veniat, si non veniat, dummodò dentur indicia opposita, quòd sit, & non sit venturus.

506. Se-

506. Sequitur secundò, quòd, si motivum Opinionis verosimilioris modicè excedens oppositæ motivum ita illud elideret, & enervaret, ut reddatur inassentibile, motivum etiam Opinionis minùs verosimilis ita elisurum, atque enervaturum motivum oppositæ verosimilioris, ut ipsum etiam reddatur inassentibile; siquidem tantum solum potest manere verosimile, quantum excedat opposita: Sed excessus supponitur esse modicus: Ergò etiam modica illi inesse potest verosimilitudo, ac proindè erit inassentibile. Sequelam probo eodem argumento, quo utuntur Adversarii contra nos ad probandum elisionem motivi minùs verosimilis in conspectu verosimilioris. Quia sicut in jure melior probatio, quando notabiliter excedit oppositam, ità etiam elidit, ut omninò reddat inassentibilem: ità melior probatio, si modico tantum excessu oppositam superet probationem, eliditur à probatione excessa, redditurque melior probatio inassentibilis.

507. Ex his satis manifestè meo judicio probata manet Consequentia. Quapropter solum nobis probandum est Antecedens, posse videlicet intellectum assentiri parti verosimiliori, etiamsi oppositæ minùs verosimili modico tantum excessu præmineat. Probatur autem primò ex Cap. *Inquisitioni*, de sententia excommunicationis. Sed, ut probatio clarior evadat, & resolutio Pontificis (de qua non semel in hoc Opere recurret sermo) medullitùs penetretur, præmittere lubet speciem facti. Conjux bonà fide in animum sibi inducens virum suum excessisse è vivis, ad secunda vota transivit; sed post contractum matrimonium cum secundo viro, aliqua de vita prioris ad eam notitia delata est: quaproptet cœpit ambigere, an cohabitare cum secundo viro posset, tum reddendo, tum petendo debitum conjugale. Unde factum est, ut Apostolica Sedes pro hujus dubii enodatione consulereetur.

508. Cùm hæc facti species proposita fuisset Innocentio III. Pontifici Maximo; responsurus ipse, triplicem statum considerat, & distinguit, quem assequi potest notitia impedimenti, vita scilicet prioris viri in mente conjugis. Primum vocat certitudinis, ibi: *Pro certo sciat impedimentum Conjugii*. Secundum, levis, & temerariæ credulitatis, ibi: *Habeat conscientiam ejusmodi ex credulitate levi, & temeraria*: Tertium, credulitatis probabilis, & discretæ, ibi: *An probabilis, & discreta*. Et quidem
in

in primo statu definit Pontifex, *debere conjugem potius excommunicationis sententiam humiliter sustinere quàm per carnale commercium peccatum operari mortale*. In secundo ait, quòd conjux ad sui Pastoris consilium conscientia levis, & temeraria credulitatis explosa, licetè potest non solum reddere, sed etiam exigere debitum conjugale. In tertio denique sic asserit: *Verùm, cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili, & discretà, quamvis non evidenti, & manifestà, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet*. Hoc posito.

509. Argumentor sic. Credulitas probabilis, & discretà, seu (quod in idem recidit) judicium probabile, & discretum de nullitate secundi matrimonii ob impedimentum dirimens ortum ex notitià vitæ prioris viri, quem bonâ fide mortuum credebat conjux: judicium, inquam, hoc probabile, quod Summus Pontifex dari posse supponit in conjugē, posteaquàm se novo matrimonio conjunxit, non est judicium probabile primæ speciei moralem formidinem de opposito excludentis, sive moraliter certum, sed probabile tantum probabilitate secundæ speciei includentis formidinem moralem de sui veritate, & oppositi falsitate, sive moraliter incertum. Aliòquin non potuisset decernere Pontifex; hujusmodi Conjugem posse debitum reddere, quamvis non posset exigere. Ratio apertissima est: Quia quando impedimentum dirimens matrimonium est moraliter certum, certum etiam moraliter est matrimonium fuisse nullum: conjux autem habens moralem certitudinem de nullitate sui matrimonii, non solum exigere non debet debitum conjugale, sed neque reddere; certitudo enim moralis efficit idipsum, quod efficit evidentia, quando ipsa evidentia deest in practicis. Confirmatur. Quia cum mos sit apud Judices Ecclesiasticos habere pro nullo matrimonium, quando de impedimento dirimente constat per plenam probationem, licet errori subjectam, manifestum est ex judicio, & praxi Ecclesiæ, ad invalidandum matrimonium non esse opus, ut de impedimento dirimente evidenter constet; sufficit enim, si de hoc detur certitudo moralis, quæ formidinem moralem de opposito excludat.

510. Neque tibi negotium faceat dici à Pontifice: *Cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili, & discretà, quamvis non evidenti, & manifestà*: Ex quo videtur inferri, etiamsi impedimentum appareat conjugi moraliter certum, & sine morali formidine, posse eam debitum reddere, quia ad reddendum de-

E f

bitum

bitum sufficit non esse evidens, & manifestum conjugii impedimentum. Siquidem manifestum, & evidens non sumitur in Jure eo modo, ac sumitur in Philosophia. Evidens enim, & manifestum sumitur in Philosophia pro judicio excludente formidinem logicam, quod propterea titubare non finit intellectum, an objectum aliter esse possit, ac affirmatur; In jure autem sumitur pro probato plenâ probatione, quæ ambigere non finit intellectum, quòd res aliter se habeat, quamvis intelligat aliter se habere posse, ac affirmatur. Sic Juristæ dicunt neminem capitali supplicio damnandum, nisi admissi criminis probationes sint evidentes, manifestæ, & meridianâ luce clariores; & tamen duo testes omni exceptione majores, qui nullum faciunt evidentiæ genus, sufficiunt ad condemnandum ultimo supplicio.

§ 11. Supposito igitur credulitatem probabilem, seu judicium probabile de vita prioris viri, qui à conjugē secundum matrimonium ineunte reputabatur mortuus (quod judicium considerat Pontifex dari posse in conjugē) esse tantum probabile probabilitate secundæ speciei includentis formidinem moralem de veritate oppositi, etiamsi dicatur conceptum ex motivo verosimiliori, non potest excedere magno, & notabili excessu motivum partis oppositæ de morte prioris viri; si enim excederet magno, atque notabili excessu, probabile esset probabilitate primæ speciei, contra id quod proximè demonstravimus. Sequela ostenditur; siquidem dictum est à nobis num. 106. Opinionem primæ speciei in hoc differre ab opinione secundæ speciei, quòd prima nullam dicat formidinem moralem de opposito, quæ necessario includitur in secunda. Item ostensum est num. 134, notabilem, magnumque excessum verosimilitudinis in una parte contradictionis expellere omnem formidinem moralem de ipsius falsitate, & oppositi veritate. Ex quibus manifestè deducitur, quòd, si judicium de vita prioris viri multum excederet motivo suo motivum partis oppositæ de morte ejusdem viri, non pertineret ad secundam probabilem speciem, sed ad primam; quod dici non potest, ut probatum est.

§ 12. Probatur secundò ab ipsa experientia, quæ rerum magistra est. Nam in omnibus Scientiis, & Artibus liberalibus dantur opiniones oppositæ, & viri doctissimi, & eruditissimi in eisdem Scientiis, & Artibus, alii unam opinionem amplectuntur, alii aliam. Fieri autem minimè potest eos semper deprehendere, aut

aut deprehendisse magnum, notabilemque verosimilitudinis excessum pro ea opinione, quam ut veram defendendam suscipiunt, supra eam, quam rejiciunt ut falsam. Videtur enim non solum difficile, sed, & moraliter impossibile in tanta multitudine questionum, quas agitant, traduntque veras, semper illis apparuisse multò majorem verosimilitudinem in una parte contradictionis; & nunquam contigisse, ut pars excedens apparuerit solum cum modico excessu verosimilitudinis supra oppositam.

§ 13. Confirmatur hoc efficaciter ex eo, quòd incredibile videatur, D. Thomæ pro opinionibus, in quibus est Scoto contrarius, semper apparuisse rationes notabiliter multò validiores rationibus, quibus innituntur oppositæ opiniones Scoti: & è contra incredibile etiam videtur momenta rationum, quibus sententiam suam stabilivit Scotus contra sententiam D. Thomæ, semper visa sibi longò intervallo superare in vi suavisivâ ea rationum momenta, quibus D. Thomas sententiam suam confirmat, & roborat. Et adhuc magis incredibile videtur idipsum apparuisse cœteris Doctoribus, qui hæc duo Scholarum lumina secuti sunt. Sanè, si alicui hoc suadeatur, non video quomodo multum non deroget opinioni, & existimationi, quam habemus de acumine, & sublimitate tantorum ingeniorum. Ex hoc enim apertè sequitur aut hos, aut illos temerè processisse non benè ponderando fundamenta utriusque partis; unde factum est, ut pars, quæ in re multò minus verosimilis erat, illis apparuerit cum multò majori verosimilitudinis specie: sive hebetis admodum ingeninii fuisse, si supponatur contulisse eos debitam diligentiam, & studium in ponderandis rationibus utrique parti faventibus; eò quòd non fuerint assecuti latum illum, magnumque excessum verioris similitudinis.

§ 14. Confirmatur ulterius. Quia difficile admodum intellectu est, quomodo quis prudenter induci possit ad suadendum sibi inter opiniones valdè controversas, in quibus Schola opponitur Scholæ, hanc potius, quàm illam multum excedere in verosimilitudine oppositam. Si enim daretur talis excessus ex una parte: cum omne, quod notabiliter, multumque differt ab alio, ita se prodatur, ac manifestum faciat, ut ab omnibus, aut ferè omnibus deprehendi possit, facile admodum ab omnibus, aut ferè omnibus doctis deprehenderetur. Cum autem evidens sit non deprehendi, evidentissimum habemus indicium, quòd inter illa motiva opi-

nionum contrariarum non detur excessus notabilis, & maghus, quem Adversarii volunt esse necessarium, ut quis assentiri possit veritati opinionionis.

515. Examineť unusquisque, sepositâ quâlibet iudicii contumaciâ, opiniones, quas sequitur aut in Philosophia, aut in Theologia, sive speculativa, sive morali, aut in Jure, aut in Medicina; & planè comperiet plerarumque fundamenta non habere eum latum, magnumque excessum, quem necessarium affirmant, ut intellectus possit prudenter adhærere uni potius, quàm alteri parti. De me fanè ingenuè fateri possum in multis controversiis Philosophicis, Theologicis, & Juristicis post omne studium pro viribus à me in id collatum ita mihi proponi utramque partem contradicťionis, ut vix exiguum aliquam diversitatem discernam. Eveniet id, non dubito, ex debilitate ingenii mei: verùm id etiam aliis evenire non ambigo, cùm sciam nec omnes, quotquot docuerunt, & docent Scientias, hanc ingenii mei tenuitatem longo saltem intervallo superare.

516. Neque dicas totam istam diversitatem motivorum, quæ uni omninò levia, & debilia videntur, alteri verò admodum gravia, & robusta, oriri à diversitate ingeniorum, & variâ affectione voluntatum, quarum una in unam partem, alia in oppositam inclinât. Nam quamvis ingenia valdè diversa sint, quando excessus in verosimilitudine unius partis supra oppositam non est anceps, sed manifestus, non est exiguus, sed magnus, videmus, si non omnes, plerosque Sapientum convenire in eandem opinionem. Deinde, dato quòd diversitas ingeniorum esset causa tam contrariæ apparentiæ motivorum opinabilium in intellectu Doctorum: cùm hoc ipsum Sapientes non lateat, nemo debet, ex eo quòd aliqua opinio sese illi ingerat cum magna illa apparentia verosimilitudinis, sibi suadere eam adesse in re; cùm possit fallere, immò æquè fallat, & non fallat, ut alibi ostendimus. Vide dicta à nobis disp. 2. cap. 1. sect. 1. §. 2. & 3.

517. Quod additur de varia affectione voluntatum, quarum una inclinât in unam partem contradicťionis, & alia in aliam, non minuit robur rationis nostræ; quia licèt affectio plurimum possit in promovenda verosimilitudine illius partis, ad quam voluntas afficitur, longè tamen exulare debet omnis affectio à quolibet viro sapiente, & simplici indagatore veritatis. Quapropter præsumenda non est neque in D. Thoma, neque in Scoto, neque in alio

alio quocumque Doctore, nisi manifestis indiciis eam prodatur; si enim præsumatur, nulla erit auctoritas Doctorum: quia in tantum auctoritas Doctoris pondus habet trahendi ad se iudicium aliorum, in quantum supponitur motus ad adhærendum potius parti *A*, quàm *B*, à rationibus faventibus eidem parti *A*. Quis enim sibi suadeat vera esse quæ docuit D. Thomas, aut Scotus, si præsumere possit aut hunc, aut illum non fuisse compulsus ad opinandum partem *A* potius, quàm *B*, à motivis militantibus pro parte *A*, sed ex libera affectione voluntatis, quæ illi poterat efficere multò magis verosimilia illa, quæ in re erant multò minùs verosimilia.

§. I V.

*Quarta probatio : Ex eo quòd liceat jurare
in verba Magistri .*

518. **M**OS est in utrâque Scholâ, Thomistarum videlicet, & Scotistarum, ut nemo laureâ donetur, aut ad cathedram promoveatur, nisi juratus spondeat aut Angelici Præceptoris, aut Subtilis Magistri doctrinam propugnaturum. Hoc autem Sacramentum licitè, & honestè concipi, tum à Scotistis, tum à Thomistis (quamvis non nemo id revocare in dubium tentaverit) pro certò haberi debet ab insigni auctoritate utriusque Scholæ; in quibus cum longâ, & nunquam interruptâ serie flourerint viri non sapientiâ solum, sed etiam morum probitate clarissimi, qui morem hunc invexerunt, & insectum exquisitâ observantiâ transmiserunt ad posteros suos, mirum sanè esset in re tanti momenti potuisse omnes turpiter decipi firmantes juramenti suis rem, quæ citra divinam injuriam juramento firmari non poterat. Id sanè de Religiosissimis, & Sapientissimis Viris sentiat qui velit; apud me enim utriusque Sanctissimæ, & doctissimæ familiæ tanta est auctoritas, ut (etiâsi nulla alia occurrerent fundamenta) sufficientissima ratio esset ejusmodi jusjurandum licitum, & honestum judicandi.

519. Supposito igitur Thomistas, & Scotistas licitè, & honestè jurare in verba sui Magistri; ostendendum modò est quomodo legitime ex hoc deducatur utriusque contradictorii assentibilis.

tas. Hoc autem ostendere possumus duplici via. Primò sic. Vel juramentum Thomistarum pro tuenda doctrina S. Thomæ, aut Scotistarum pro tuenda doctrina Scoti, habet pro objecto solum opiniones D. Thomæ, vel Scoti, quæ ipsis Thomistis, & Scotistis probabiliores apparuerint; vel etiam illas, quæ apparuerint minus probabiles. Primum dici non potest; aliòquin licitum esset Thomistæ, & Scotistæ discedere à sententia D. Thomæ, & Scoti eo colore, quòd opposita apparuerit illi magis verosimilis. Hoc autem manifestum est directè opponi intentioni, & fini, ob quem Illustrissimus Ordo Prædicatorum, & Minorum juramentum illud induxit, auferre videlicèt à suis libertatem opinandi contra Angelicum Præceptorem, & contra Subtilem Doctorem in iis, in quibus apertè constat de ipsorum mente. Dicendum ergò secundum, videlicèt, jusjurandum illud se extendere etiam ad illas opiniones, quæ minus verosimiles apparuerint. Ergò utraque pars contradictionis est assentibilis. Nam si illa, quæ minus verosimilis apparet, assentibilis est; quomodò verosimilior inassentibilis esse potest?

520. Confirmatur. Non implicat aliquas opiniones Scoti ob præminentiam fundamentorum, quibus eas stabilivit, objici alicui Thomistæ ut magis verosimiles: è contra non implicat aliquas opiniones D. Thomæ apparere magis verosimiles alicui Scotistæ ob majorem impressionem, quam facere possunt in ipsius intellectu rationes Angelici Præceptoris. Quæro igitur, in hoc eventum quid agendum sit Thomistæ, quid Scotistæ? Deferet ne doctrinam Scoti, aut D. Thomæ, quam jurejurando affirmavit se propugnaturum ut veram? At qui deficit à promissis jurejurando firmatis, perjurii crimen incurrit. Amplecteturne opinionem, licèt minus verosimilem, illius Doctoris, cujus doctrinæ se adstrinxit sub juramento? At quomodò, si per Adversarios opinio minus verosimilis est penitus inassentibilis? Vide in quas angustias Thomistas redigis & Scotistas, si neges utramque partem contradictionis assentibilem.

521. Repones eandem objectionem posse retorqueri contra nos, qui docemus neminem posse physicè assentiri, & multò minus prudenter, illi parti contradictionis, pro qua videt manifestam, & multò minorem verosimilitudinem. Da ergò aliquam opinionem Scoti se cum multò majori verosimilitudine exhibere intellectui alicujus Thomistæ, ac se exhibeat opinio D. Thomæ,

aut

aut è contra . Certè cùm in hoc nulla vel minima appareat repugnantia, dic, quid acturus sit Thomista , aut Scotista in hoc eventu ? Sanè propugnare non debet sententiam Scoti, aut D. Thomæ contra jusjurandum , quo se obstrinxit . Propugnabit ergò sententiam , & si minùs verosimilem , D. Thomæ, aut Scoti . At per nos hoc est impossibile , cùm intellectus manifestæ , & multò majori verosimilitudini contraire non possit . Vides igitur in easdem angustias etiam in tua opinione redigi Thomistam, & Scotistam .

522. Ego sanè id non video . Et ratio , cur non videam , est , quia falsò supponitur in retorsione opinionem summi Magistri , qualis est D. Thomas , qualis est Scotus , adeò posse decrefcere in verosimilitudine ad conspectum verosimilitudinis oppositæ , ut omninò remaneat inassentibilis ; semper enim præfumi potest opinionem , quæ uni , aut alteri tantorum Doctornm vera visa est , esse verosimilem , & veram , immò , & (si opus sit) verosimiliorem . Neque nostræ huic assertioni obstat , posse Scotistam percipere , & experiri multò efficacius impelli se à motivis adductis pro sententia D. Thomæ , aut Thomistam multò vehementius urgeri se à motivis allatis pro sententia Scoti ; Siquidem hæc experimentalis perceptio non sufficit ad fundandam se sola multò majorem , eamque claram , & manifestam verosimilitudinem unius sententiæ supra aliam , ut latè demonstravimus disp. 2. cap. 1. sect. 1. §. 2. à num. 179. Illud ergò solum efficere poterit illa experimentalis motio orta à motivis oppositæ partis , ut cum majori aliqua formidine , & minori aliqua adhæfione ea , qua solet amplectatur Scotista sententiam Scoti , Thomista verò sententiam D. Thomæ .

523. Secunda via idipsum probandi est hæc . Qui jurat in verba D. Thomæ , ita jurat , ut possit in sensu diviso jurare in verba Scoti : & qui jurat in verba Scoti , ita jurat ; ut possit in sensu diviso jurare in verba D. Thomæ : Ergò utraque doctrina , tum S. Thomæ , tum Scoti , illi apparet assentibilis . Si enim utraque assentibilis non appareret in eo instanti , in quo jurejurando affirmat se defensurum ut veram doctrinam D. Thomæ , non haberet potentiam jurandi se defensurum doctrinam Scoti ; nemo enim jurare potest se propugnaturum ut veram doctrinam alicujus Magistri , si illi appareat inassentibilis . Antecedens negari non potest ; nam qui modò Thomista est in Ordine Patrum Prædicatorum , potuit esse Scotista in Ordine Patrum Minorum ; Ergò

Ergò Thomista, dum jurat in obsequium doctrinæ D. Thomæ, scit potuisse idem obsequium præstare Scoto, & de facto præstaturum, si Patrum Minorum familiæ esset addictus.

524. Confirmatur primò. Quia potest vir doctus, qui nullâ lege adstringitur sive ad doctrinam D. Thomæ, sive Scoti, juramento se obstringere ad amplectendas ut veras unius, vel alterius Opiniones: Ergò utraque doctrina, licet opposita D. Thomæ, & Scoto, est assentibilis. Confirmatur secundò. Quilibet Pater Dominicanus, & quilibet Pater Franciscanus optime intelligit, quòd, si ab Ordine suo transferit ad alium, in quo docetur opposita doctrina ei, quam ipse jurejurando professus est, potest profiteri oppositam etiam cum juramento: Ergò quilibet Thomista, & Scotista agnoscit utriusque Doctoris oppositas Opiniones esse assentibiles.

525. Dices, falsò supponere nos juramentum, quo Thomista, & Scotista se obstringunt ad defendendam D. Thomæ, aut Scoti sententiam, obligare eos ad eam propugnandam ut veram; quia solum obligat ad eam defendendam ut probabilem, in quo sensu non solum defendi potest pars verosimilior, sed etiam minus verosimilis. Sed contrà primò. Nam qui jurat in verba alicujus Magistri, jurat se propugnaturum in eo sensu, in quo ipse Magister eos propugnat; Sed D. Thomas, & Scotus propugnat suas Opiniones ut absolutè veras (nisi fortè de aliqua oppositum constet) non verò tantum ut probabiles: Ergò qui jurat in verba D. Thomæ, vel Scoti, tenetur propugnare illorum Opiniones ut veras. Contrà secundò. Nam qui jurat se defensurum aliquam Opinionem ut probabilem, sive sit D. Thomæ, sive sit Scoti, non jurat eam propugnaturum ut probabilem aut D. Thomæ, aut Scoto; quia nemo ambigit Opiniones D. Thomæ visas esse probabiles eidem D. Thomæ; & è contra nemo ambigit Opiniones Scoti probabiles visas esse eidem Scoto: jurat igitur eam defensurum ut sibi probabilem; hoc autem importat eam esse illi assentibilem ex ipsa doctrina Adversariorum, qui volunt idem esse probabile mihi, ac assentibile mihi.

526. Dices iterum, malè à nobis supponi aliquas Opiniones D. Thomæ apparere posse magis verosimiles Scotistis, aut aliquas Opiniones Scoti apparere posse magis verosimiles Thomistis; cum enim ad defendendam doctrinam D. Thomæ, aut Scoti sub

ju-

juramento adstringantur statutis suorum Ordinum, per ipsum præceptum, quod habent à legitimis Superioribus, sequendi doctrinam Scoti, & D. Thomæ, & hoc ipsum jurandi, utrisque redditur valdè verosimilior doctrina illius Magistri, in cuius verba jurant; ex ea ratione, quòd quidquid legitimus Superior præcipit, præcipit nomine Dei, cujus vices gerit in terris. Sed hæc responsio satis superque impugnata manet ex dictis à nobis sect. hac §. 2. 3. & 4. Verùm præter ea, quæ ibi diximus, illud etiam (ne hoc omittam) responsionis hujus imbecillitatem manifestam facit, ipsum videlicet jusjurandum, quod debet esse de re possibili, præsupponere possibilitatem rei, quæ jurejurando promittitur: Ergò antecedenter ad omne præceptum Superioris, & juramentum Thomistarum, & Scotistarum, intelligitur possibilis assensus ad doctrinam tum D. Thomæ, tum Scoti: Ergò utraque doctrina assentibilis est antecedenter ad omne præceptum Superioris, & jusjurandum, sive Thomistarum, sive Scotistarum.

S E C T I O I I I.

Ostenditur , voluntatem non agere imprudenter imprudentiâ versante circa bonum , quando positis motivis omninò æqualibus , aut ferè æqualibus ab utrâque parte contradictionis , determinat intellectum ad unam partem .

§. I.

Probatur in ipsa æquali verosimilitudine , & assentibilitate apparente ab utrâque parte contradictionis dari sufficientem bonitatem , à quo moveri possit voluntas ad determinandum intellectum ad assentiendum uni , vel alteri pro libito suo .

527. **S**tabilito semel , atque statuto , utramque partem contradictionis apparere posse verosimilem , seu veram veritate in actu primo , ac proinde assentibilem (quod Sectione superiori stabilitum , atque statutum est) manifestè sequitur , utramque partem contradictionis apparere posse bonam , & convenientem intellectui , cum verum , & bonum dicantur ad convertentiam . Sed quamvis admittatur , utramque partem contradictionis apparere bonam , & convenientem intellectui ; adhuc urget difficultas : An voluntas possit determinare intellectum ad assensum unius partis , alterâ relictâ ? Dixi , determinare , non verò eligere ; quia impræsentiarum præscindere volo , an voluntas possit eligere inter duo bona æqualia , sive operetur immediatè seipsâ , sive mediatè per potentias sibi subordinatas ? de quo varietas est Opinionum ; in qua tamen varietate plus videtur esse quæstionis de nomine *electionis* , quàm de re .

528. Quòd

528. Quòd autem possit voluntas determinare se, & potentias sibi subjectas ad unum ex duobus bonis propositis, licet omninò æqualibus (quidquid sit, an ejusmodi determinatio ad unum dici possit electior) mihi certum apparet, potestque unicuique experimento proprio comprobari. Si enim ipsi ægotanti, aut fame pereunti proponerentur vel duo pharmaca, vel duo panes ejusdem omninò rationis, non puto tam stultum futurum, ut utrumque respuat, velirque aut fame, aut morbo perire. Ratio à priori prudentis hujus determinationis est; quia ut voluntas se, aut potentias sibi subjectas determinet prudenter ad unum è duobus bonis sibi propositis, sufficit, ut, si ad unum ex illis se non determinet, carere debeat utroque bono; neque est necesse, ut in objecto, ad quod se determinat, reluceat aliqua bonitas, quæ non relucet in objecto, ad quod se non determinat. Et hujus ultima ratio est, quia majus malum est carere utroque bono, quàm uno: majus enim malum est famelico carere utroque, quàm uno pane: majus malum est infirmo carentia utriusque pharmaci, quàm unius; imò determinatio ad unum est simpliciter bona, quia ad utrumque esset noxia.

529. Hoc posito, dico, quòd sicut voluntas potest seipsam, cæterasque potentias sibi subjectas determinare prudenter ad utrumlibet ex motibus, sive affectibus oppositis, sed æquè convenientibus quoad omnia, quin discernat præexcellentem aliquam bonitatem in uno, vel in altero: ita etiam determinare prudenter potest potentiam intellectivam ad assentiendum uni, vel alteri ex duobus contradictoriis æqualiter, aut ferè æqualiter verosimilibus, nisi lege aliquâ sive divinâ, sive humanâ præpediatur. Dico, nisi præpediatur lege aliquâ divinâ, aut humanâ; quia si obstat lex aliqua, quæ præcipiat assensum unius, non aget prudenter, sed imprudenter (idest, inhonestè) voluntas, si intellectum determinet ad oppositam partem à lege vetitam. V. g. si appareant æqualia motiva pro malitia, & non malitia operationis exercitæ à proximo, non operabitur prudenter voluntas, si determinet intellectum, ut judicium proferat circa malitiam; quia datur lex Divina naturalis de non judicanda in malam partem operatione proximi, nisi malitia constet per indicia manifesta. Idem esto judicium, si v. g. alicui Thomistæ appareat æquè verosimilis sententia Societatis admittens in Deo Scientiam Mediam, ac Thomistarum eandem negans: si enim

doceat Scientiam Mediam, non operabitur prudenter, idest; honestè; quia legem habet de non admittenda in Deo ejusmodi Scientia Media.

530. Sic explicata Conclusio probatur primò auctoritate, & ratione S. Thomæ agnoscentis omnimodam similitudinem, & convenientiam inter intellectum, & voluntatem per ordinem ad objectum, quæst. 6. de malo art. 11. ad 10., ubi hæc habet: *Dicendum, quòd de intellectu, & voluntate quodammodò est simile, & quodammodò dissimile. Dissimile quidem quoad exercitium actûs: nam intellectus movetur à voluntate ad agendum; voluntas autem non ab alia potentia, sed à seipsa. Sed ex parte objecti (attende bene, est utrobique similitudo: sicut enim voluntas movetur ex necessitate ab objecto, quod est omnifariam bonum, non autem ab objecto, quod potest accipi secundum aliquam rationem ut malum: ita etiam intellectus ex necessitate movetur à vero necessario, quod non potest accipi ut falsum; non autem à vero contingente, quod potest accipi ut falsum.*

531. Ex hoc sic argumentor. Voluntas constituta inter æqualia motiva amandi, & odio habendi objectum, potest se determinare ad amandum, vel odio habendum objectum, vel ad suspendendum utrumque, odium scilicet, & amorem: Ergò etiam eadem voluntas intellectum constitutum inter æqualia motiva assentiendi, & dissentendi objecto determinare poterit, ut assentiatur, aut dissentiat, vel absteineat ab assensu, atque dissensu. Patet ista Consequentia. Si enim necessariò illi esset abstinendum ab assensu, & dissensu, malè dixisset Angelicus Doctor intellectum, & voluntatem similes esse ex parte objecti, eodemque prorsus modo ferri intellectum in verum, ac voluntas fertur in bonum; & per hoc unice differre, quòd voluntas à seipsa moveatur in suum objectum, quando non est omnifariam bonum; intellectus verò non à seipso, sed à voluntate in suum, quando non est omnifariam verum, idest, evidenter verum. Antecedens probatur ex eodem S. Doctore; nam voluntas in tali casu non necessitatur ad amorem, quia objectum non apparet omnifariam bonum; neque necessitatur ad odium, quia etiam non apparet omnifariam malum: ac proinde determinare se potest ad amorem, aut odium, aut ad suspensionem utriusque.

532. Dices primò: Inter objectum voluntatis, & intellectûs disparem esse rationem, quia objectum voluntatis est bonum, quod

quod identificari potest in eodem objecto cum malo ; non enim repugnat objectum esse bonum , v. g. delectabile , aut utile , & simul esse malum , v. g. inhonestum : at verò objectum intellectus est verum , quod identificari nequit cum falso . Sed contrà ; quia licet detur hæc disparitas , omninò materialiter se habet . Quapropter D. Thomas , qui eam ignorare non potuit , illam neglexit ; eaque non obstante pronuntiavit , eodem modo , quo voluntas seipsam determinat circa bonum , determinare intellectum circa verum . Ratio autem , cur materialiter se habeat , est , quia sicuti objectum voluntatis non est bonum in re ut in re , sed bonum apparens esse in re , licet non sit in re : ità objectum intellectus non est verum in re ut in re , sed verum apparens esse in re , licet non sit in re . Atqui verum apparere potest esse in re ab utrâque parte contradictionis , licet in re non sit , nec esse possit , non minùs ac bonum apparet esse in re , quando contingit non esse in re : Ergò &c.

533. Dices secundò : Ideò voluntatem posse se ipsam determinare ad odium , vel amorem , quando motivum amandi objectum est æquale motivo illud odio habendi , quia motiva amandi , atque odio habendi sunt essentialiter diversa ; motivum enim amandi est bonitas objecti , motivum verò odio habendi est ejusdem malitia : bonitatem autem , & malitiam specie differre , manifestum est . E contra verò motivum assentiendi non differt specie à motivo dissentendi , quia vel est auctoritas , vel ratio : ratio autem non differt specie à ratione , nec auctoritas ab auctoritate . Sed contrà primò ; quia etiam motiva assentiendi , & dissentendi differre possunt specie , ut patet , si pro assensu stet melior ratio intrinseca , & pro dissensu melior ratio extrinseca . Imò ipsæ rationes intrinsecæ specie differre possunt ; quot enim sunt loca communia probandi , tot sunt species probationum . Quapropter , cum assensus probari possit ab uno loco , & dissensus ab alio , utraque pars contradictionis habere potest motiva specie differentia .

534. Contrà secundò . Quia etiam si malum , quod apparet in objecto , sit privatio boni apparentis in eodem objecto , adhuc voluntas potest se determinare ad unum ; ut visitur in omnibus ludis fortune , in quibus etiam si detur æqualis spes , & timor (si propriè spes , & timor dici potest) lucrandi alicuius , & amittendi proprium , potest voluntas se determinare ad ludem , & non ludum . Ergò etiam , quamvis spes veritatis , & timor erroris sint æquales propter æqualita-

litem motivorum impellentium ad assensum, & dissensum, poterit voluntas determinare intellectum aut ad assensum, aut ad dissensum. Ex quo sic argumentor. Potest voluntas ex desiderio lucrandi ludere ludum fortunæ sine ullo prorsus motivo, quod potius sit lucratura decem aliena, quàm amissura decem propria, cum solâ, & æquali possibilitate lucrandi alienum, & amittendi proprium: Ergo à fortiori ex desiderio veritatis cum motivo æquali suadente opinionem *A* esse veram, & alio suadente eam falsam, amplecti aut ut veram, aut ut falsam. Probatur Consequentia; quia mera possibilitas non potest habere plus virium ad tradendam ad se voluntatem, ac habeat motiva suadentia non possibilitatem solum, sed existentiam veritatis, & falsitatis.

535. Probatur secundò ratione à priori sic. Potest voluntas non solum se, sed & potentias sibi subordinatas determinare ad unum ex duobus bonis, sive effectibus omnino æqualibus, ejusdemque rationis, si appareat major convenientia in determinatione ad unum, quàm in omissione utriusque; sed major convenientia intellectûs positi inter æqualia motiva est determinatio ad assensum vel dissensum, quàm utriusque omissio: Ergo potest voluntas determinare intellectum ad assensum, vel dissensum, quando habet æquale motivum assentiendi, & dissentendi. Probatur Major; quia ut rationabilis sit determinatio, sufficit dari causam impellentem ad determinationem. quamvis non detur causa impellendi ad determinandam potius partem *A*, quàm *B*. Cujus ratio est, quia hoc ipso quòd datur causa impellens ad determinationem, quamvis non detur causa impellens ad determinandam potius partem *A*, quàm partem *B*, melior est determinatio indeterminatione: hoc ipso autem quòd determinatio vaga est melior indeterminatione, jam rationabiliter se determinat voluntas ad unum, ne careat bono sibi, aut potentiæ convenienti.

536. Sola difficultas esse potest in Minori, quam probo primò sic. Cuilibet potentiæ magis bonum, & conveniens est ferri in id, ad quod ordinata est à natura, quàm in id, ad quod à naturâ ordinata non est; Sed intellectus ordinatus est à natura ad assentiendum, & dissentendum, & non est ordinatus à natura ad suspendendum assensum, & dissensum, quia ad hoc cogitur à defectu moventium: Ergo magis conveniens est intellectui præbere assensum, aut dissensum, quàm suspendere utrumque. Major videtur evidens; quia ad id, ad quod potentia ordinata est à natura,

ra,

ra, habet naturalem inclinationem, & propensionem, quam non habet ad id, ad quod non ordinatur à natura: evidens autem est, cuilibet convenientius esse operari juxta existentem in se inclinationem (nisi operari juxta illam prohibitum sit) quàm præter illam, aut contra illam. Minor etiam satis patet; quia natura intellectum ordinavit ad discursum; discursus autem esse non potest sine assensu, aut dissensu: quapropter ordinari non potuit intellectus à natura ad suspensionem assensûs, & dissensûs. Unde est, quòd nulla propensio, & inclinatio naturalis considerari potest in intellectu ad suspendendum assensum, & dissensum.

537. Probatur ulterius eadem Minor. Plus boni, & minus mali consequitur intellectus assentiendo, vel dissentiendo, quàm consequatur suspendendo assensum, & dissensum: quia assentiendo, aut dissentiendo, hoc habet boni, ut sciat probabiliter veritatem, & hoc mali, quòd fortè erret: suspendendo verò assensum, & dissensum, hoc habet boni, ut sciat se non errare, & hoc mali, quòd ignoret veritatem. Comparando autem bonum cum bono, & malum cum malo, majus bonum est scire se non errare; & majus malum est ignorare veritatem, quàm scire se fortasse errare. Probatur utrumque. Et primò quòd majus bonum intellectus sit scire ipsum se probabiliter attingere veritatem, quàm certum esse de non admissio errore, patet satis ex hoc, quòd ejusmodi certitudo de non admissio errore sit bonum valde exiguum, & proprium idiotarum, & rusticorum, qui cum de paucis, & solum sub sensum cadentibus judicent, certi sunt minùs errare, quàm doctos: quis autem non eligat potius errare cum doctis, quàm esse securum ab errore cum rusticis, & idiotis?

538. Quòd verò majus malum sit certa ignorantia veritatis incerta apprehensione erroris, ostenditur; siquidem cum certa ignorantia veri fiat judicium certum, quòd intellectus sit extra veritatem, ac proinde extra centrum suum: & cum incerta apprehensione erroris, seu cum judicio quòd fortè erret, fiat in intellectu judicium probabile quòd assecutus sit veritatem. Cum autem intellectus summè appetat veritatem, utpotè centrum suum, non potest esse magis inquietus, dum certus sit se esse extra verum, quàm dum probabiliter agnoscit se assecutum veritatem, quamvis formidet quòd fortasse eam non sit assecutus. Sic qui summè divitias appetit, magis inquietum esse oportet, si ex duabus geminis magni pretii ad apparentiam æqualibus (qua-

(quarum una sit vera gemma, v. g. adamas; altera falsa, utpotè vitrum) sibi oblati ut quam libuerit eligat, nullam eligat, quàm si unam elegisset etiam cum periculo eligendi falsam, & non veram gemmam.

539. Probatur tertio principalis Conclusio. Intellectus magis diligit veritatem, quàm refugit falsitatem, & errorem: Ergò cum æquali spe veritatis, ac periculo erroris potest intellectus ex imperio voluntatis assentiri uni partium contradictoriarum, quamvis motiva earundem sint æqualia. Probatur Consequentia: Quia si magis amat veritatem, plus inclinationis; & propensionis habet ad eam, quàm aversionis à falsitate: Ergò, ne illa major inclinatio sit frustrà, debet spes veritatis, licet æqualis, posse prævalere supra periculum falsitatis. Ostenditur etiam Antecedens: Quia intellectus amat veritatem propter seipsam, & quia bonum ipsius, nullo alio titulo nisi quia veritas est, & ipsius objectum, in quod fertur veluti in centrum suum; falsitatem verò, sive errorem non refugit propter seipsum, sed ex amore veritatis, eodem prorsus modo, quo voluntas per D. Thomam 1. 2. quæst. 45. ar. 6. in C. bonum amat propter se, sed à malo refugit ex amore boni: Ergò, licet detur æquale periculum falsitatis, ac spes inveniendæ veritatis, potest intellectus ex amore veritatis determinari à voluntate ad assensum unius partis. Sic, quamvis detur æquale periculum amittendi vitam propriam, ac spes liberandi amicum poterit ille, qui plus diligit amicum, quàm vitam propriam, determinari à voluntate ad subeundum discrimen amittendæ vitæ propriæ, ut liberet amicum.

540. Probatur quarto. Si intellectus posset suspendere assensum, & dissensum inter æqualia motiva oppositarum propositionum, & non posset assentiri, aut dissentire prudenter uni vel alteri juxta voluntatis imperium magis conveniens esset intellectui suspensio ab assensu, & dissensu, quàm assensus, & dissensus; hoc autem absurdum esse nemo non videat; quia sequitur plus posse apud intellectum periculum errandi, seu motivum judicandi propositionem esse falsam, quàm spem inveniendæ veritatis, seu motivum, quòd ipsa sit vera, ac proinde motiva æqualia non esse æqualia; quia motivum, quod plus potest quàm aliud, non est æquale, sed inæquale. Probo hanc sequelam. Nam intellectus, dum movetur ad suspendendum assensum, & dissensum, utique non movetur à spe veritatis, seu à motivo, quod habet,
judi-

judicandi opinionem esse veram; quia hoc nec movet, nec movere potest (ut dicebam num. 346.) ad suspendendum assensum, aut dissensum: Ergò solum periculum falsitatis, seu motivum, quod suadet opinionem esse falsam, movere potest ad suspendendum assensum, & dissensum: Ergò periculum falsitatis, & motivum judicandi opinionem falsam plus potest, quàm spes inveniendæ veritatis, & motivum judicandi veram.

541. Illatio hæc ostenditur; quia periculum falsitatis movet ad suspendendum assensum, & dissensum; spes verò veritatis ad nihil movet, neque movere potest per Adversarios. Exemplo res clarior apparebit. Siquis habeat æqualem spem inveniendi thesaurum in loco *A*, & timorem amittendi ibi vitam; si pergat ad effodiendum thesaurum utique convincitur plus posse apud illum spem inveniendi thesauri, quàm timorem amittendæ vitæ: si verò non audeat accedere ad effodiendum thesaurum ob timorem amittendæ vitæ, utique convincitur plus posse apud illum timorem amittendæ vitæ, quàm spem inveniendi thesaurum: Ergò etiam qui habet æqualem spem inveniendæ veritatis per assensum, & dissensum ad opinionem *A*, ac timorem errandi in ejusmodi assensu, & dissensu; si nolit timorem errandi procedere ad assensum, aut dissensum; utique etiam convincitur plus posse apud illum timorem falsitatis, quàm spem inveniendæ veritatis.

542. Neque dicas, intellectum non moveri ad suspendendum assensum, & dissensum, à periculo erroris, & motivo, quod habet, judicandi opinionem falsam; sed ab æqualitate motivorum probantium eandem opinionem esse veram, & esse falsam. Contrà enim est: Quia in tantum æqualitas motivorum movere potest ad suspendendum assensum atque dissensum, inquantum tum in assentiendo, tum in dissentiendo datur periculum errandi; hoc enim sublato, nulla potest reddi ratio, cur non possit intellectus ex imperio voluntatis aut assentiri objecto, aut dissentire: Ergò ultima, & formalis ratio suspendendi assensum, & dissensum, est periculum falsitatis: Ergò periculum incurrendæ falsitatis plus potest apud intellectum, quàm spes inveniendæ veritatis, quod erat absurdum à nobis deductum in Argumento.

* * * * *

§. I I.

Dato quòd in æquali verosimilitudine, & assentibilitate propositionum contradictoriarum non appareret sufficiens bonitas, à qua moveri possit voluntas ad imperandum assensum unius partis potius, quàm alterius; ostenditur eam aliunde apparere posse, sive debeat bonitas apparere ex parte intellectûs, sive sufficiat apparere ex parte voluntatis.

543. **V**idimus Superiori §. Nullam majorem bonitatem, seu convenientiam requiri ex ea parte, ad quam voluntas determinat intellectum, quando motiva absolute gravia, sed comparative æqualia stant pro utrâque parte contradictionis, ut ejusdem voluntatis determinatio sit prudens. Verum, gratis dato quòd ea requiratur, ostendam hanc dari posse, sive sufficiat majorem bonitatem, & convenientiam se tenere ex parte voluntatis, idest, esse aliquid inclinans ipsam voluntatem ad imperandum assensum, aut dissensum; sive debeat etiam se tenere ex parte intellectûs, idest, esse aliquid inclinans ipsum intellectum ad assentiendum potius, quàm dissentiendum: ac proinde, positis ab utrâque parte motivis omninò æqualibus ad assensum, & dissensum, posse à voluntate determinari prudenter intellectum ad assensum unius partis potius, quàm ad dissensum.

544. Et primò quidem quòd ad hoc ut voluntas determinet intellectum ad assentiendum, aut dissentiendum objecto, necesse non sit apparere aut in ipso dissensu aliquid, à quo magis inclinetur, & moveatur intellectus in assensum potius, quàm in dissensum; sed sufficiat ut appareat aliquid, quod moveat, & inclinet ipsam voluntatem ad imperandum assensum potius, quàm dissensum, docetur expresse à D. Thoma loco à nobis citato n. 320., in 3. Ethicorum lect. 13. in editione Romana anni 1570., non verò 18., ut passim traditur à Neotericis, cujus verba iterum sub oculos pono.

Sed

Sed quia operabilia sunt contingentia, non cogitur ratio ad assentiendum huic, vel illi, sicuti accidit in demonstrativis; sed in potestate habet homo quod assentiat uni, vel alteri parti contradictionis, sicuti accidit in omnibus opinabilibus, & maxime circa operabilia, in quibus plurima attenduntur, (nota bene) secundum quorum quodlibet aliquid potest judicari bonum.

545. Idipsum aperte tradit Angelicus Doctor quæst. 14. de Veritate. ar. 1., in quo quærit, *quidnam sit credere*, per hæc verba. *Quandoque verò intellectus non potest determinari ad alteram partem contradictionis, neque statim per ipsas definitiones terminorum, sicuti in principiis: nec etiam virtute principiorum, sicuti in conclusionibus demonstrativis est. Determinatur autem per voluntatem, quæ eligit assentire uni parti determinatæ, & præcisè propter aliquid, quod est sufficiens ad movendum voluntatem, non autem ad movendum intellectum, utpotè quod videtur bonum, vel conveniens huic parti assentire: & ista est dispositio credentis: ut cum aliquis credit dictis alicujus hominis, quia videtur decens, vel utile. Et sic etiam movemur ad credendum dictis, inquantum nobis repromittitur, si crediderimus, præmium vitæ æternæ: & hoc præmio movetur voluntas ad assentiendum his, quæ dicuntur, quamvis intellectus non moveatur per aliquid intellectum.*

546. Ex doctrina S. Thomæ elicitur manifestè, motivum, quo determinatur voluntas ad imperandum intellectui, ut assensum præbeat huic potius, quàm illi parti contradictionis, non debere necessariò esse aliquid, quod magis trahat, & inclinet ad se intellectum; sed sufficere, ut sit aliquid, quod magis ad se trahat, & inclinet voluntatem. Unde sufficit esse in linea boni, nec est necesse quòd sit in linea veri; quia motivum electionis in hoc casu non afficit actum imperatum, hoc est, non augeat verosimilitudinem judicii imperati; sed afficit actum imperantem, quatenus movet, ac impellit voluntatem ad assensum, aut dissensum imperandum. Id enim important verba illa Angelici Præceptoris: *Plurima attenduntur, secundum quorum quodlibet aliquid potest judicare bonum: & illa alia: Eligit assentire uni parti determinatæ, & præcisè propter aliquid, quod est sufficiens ad movendum voluntatem, non autem ad movendum intellectum.*

547. Argumentor itaque ab auctoritate tanti Doctoris. Si in electione opinionum (per Angelicum Præceptorem) habenda est ratio bonitatis reperibilis in utrâque parte contradictionis, ut-

potè, mediante qua determinat se voluntas ad imperandum intellectui assensum potius ad partem *A*, quàm ad oppositam *B*, planè sequitur, voluntatem à bono, quod apparet in parte *A* potius, quàm in parte *B*, moveri ad prudens imperium, utpotè ad partem eligibiliorem, pensatisque omnibus magis bonam, & convenientem. Posito autem in voluntate imperante prudenti imperio, necesse est, ut actus imperatus evadat prudens, cum actus imperatus determinativè participet qualitates actûs imperantis. Quapropter, sicuti cum actus imperans est bonus, actus imperatus non potest non esse bonus bonitate participatâ ab actu imperante; ita, si actus imperans est prudens, actus imperatus non potest non esse prudens prudentiâ participatâ ab eodem actu imperante.

548. Auctoritati S. Thomæ accedit ratio, quam ut manifestè, & quasi sensibilibiter percipias, tibi ob oculos propono duos casus. Primus est. Petro Medicinæ perito, & graviter ægrotanti proponuntur à duobus Medicis duo pharmaca apud ipsum omnino paræ efficaciæ ad expellendum morbum, quo laborat. Quapropter suspensus ambigit in alterutro eligendo. Sed considerans, unum illorum esse haustu duriusculum, & austerum, alterum verò non insuave; ad hoc hauriendum potentiam externam determinat. Alter casus est. Eidem Petro Philosophiam docenti occurrit decidenda quæstio, An cognosci possit aliquod impossibile objectivum? Rationes utriusque partis ponderat diligenter, nec invenit majus fundamentum in opinione negantium, quàm asserentium. Unde hæret in bivio. Sed quia advertit in opinione negantium esse suum Superiorem, cui maximè grati sunt; qui illius opinionem sequuntur eosque valdè promovet; eam sibi eligit, illamque defendit, & propugnat ut veram.

549. Quæro modò, an Petrus prudenter, an imprudenter determinaverit potentiam externam ad haustum pharmaci minùs austeri, & insuavis, quamvis ex desiderio se mortificandi, eandem potentiam determinare prudenter potuerit ad haustum pharmaci palato minùs arridentis? Non puto te negaturum; quamvis in haustu austerioris poculi non solum prudenter, sed etiam honestissimè se gessisset. Quare ergò notabis imprudentiæ eundem Petrum determinantem se ad negandam conceptibilitatem objectivè impossibilis, ut promoveat commodum suum, dummodò absit omnis praus affectus ambitionis, aut alterius vitii?

Quam-

Quamvis potuerit honestiùs, ex desiderio scilicèt abnegandi se, & rejiciendi commodum proprium, ejusdem impossibilis objectivè conceptibilitatem ut veram defendere.

550. Certè, sicuti Petrus gravi morbo laborans tenebatur alterum ex illis pharmacis sumere: ità idem Petrus tenebatur defendere ut veram alteram ex illis Opinionibus; (suppono enim illi interdicta problemata.) Et sicuti Petrus in electione pharmaci respexit commodum suum, sed quia hoc illi non erat prohibitum, non egit imprudenter: ità, quamvis idem Petrus commodo suo indulserit in electione Opinionis, in qua erat suus Superior, non egit imprudenter, quia non erat illi prohibitum captare benevolentiam sui Superioris, & hoc medio ad altiorem cathedram aspirare. Denique, sicuti quamvis austeritas unius pharmaci, & alterius benignitas non augerent vim sanativam, poterant nihilominùs movere voluntatem ad imperandum potentiaè externæ haustum unius potius, quàm alterius: ità etiam, quamvis spes captandæ benevolentiaè Superioris sui, & desiderium se mortificandi non augerent verosimilitudinem Opinionis, cur non poterunt movere voluntatem ad imperandum assensum unius potius Opinionis, quàm alterius?

551. Ratio autem à priori, cur voluntas Petri tam in primo, quam in secundo casu ad unum determinare prudenter possit potentiam externam, scilicèt gustum, tum internam, scilicèt intellectum, est: Quia qui eligit inter duo extrema illud, quod pensatis omnibus apparet magis eligibile, prudenter eligit; Sed in primo casu magis eligibilis apparet Petro haustus poculi minùs austeri; & in secundo Opinio, pro qua stat Superior: Ergò in utroque casu prudenter eligit. Major ex ipsis terminis apparet vera, quam etiam in materia indifferenti docet S. Thomas 2. 2. quæst. 47. art. 13. ubi agnoscit *prudentiam veram*, prout contradistinctam à *prudencia carnis* in eo, qui *adinvenit vias accomodatas ad finem verè bonum alicujus specialis negotii*; puta cum aliquis *adinvenit vias accomodatas ad negotiandum, vel navigandum dicitur prudens negotiator, vel nauta*. Minorem probo in delectu Opinionum (nam in electione pharmaci res per se loquitur.) Quia si Petrus appetat altiorem cathedram, quam honestè, idest, sine peccato appetere potest, neque in hoc appetat sui abnegationem, quam etsi non appetat, nec proindè agit inhonestè; judicare potest magis bonum, & sibi convenientem assensum ad Opin-

nio-

nionem sui Prælati, cùm ex hoc concipiat spem altioris cathedræ, quam sibi præcideret assentiendo Opinioni oppositæ: Ergò Opinio Superioris eligibilior ipsi apparere potest, ac propterea illam prudenter amplecti.

§ 52. Confirmatur primò hæc ratio. Quia planè est contra rationem, quòd teneatur voluntas deferere bonum certum, quod consequi potest ex electione Opinionis *A*, & ab ipsa appetitur (nisi fortè tale bonum sit ex inhonestis, sive prohibitis) ut avertat errorem ab intellectu, quando æquè contingens apparet, an ex assensu subsecuto incidat in errorem, an potius veritatem inveniatur. Atqui in assensu ad Opinionem sui Prælati habet hoc certum bonum, conciliandi sibi videlicet ejusdem Prælati benevolentiam, ex quo insurgit spes eminentioris cathedræ, quod quidem bonum non est ex inhonestis, & vetitis: Ergò in electione hujus Opinionis non agit imprudenter. Consequentia per se satis clara est, nec minùs clarum Antecedens. Siquidem omninò est contrà rationem, quòd voluntas teneatur sibi præciderere spem omnem assequendi bonum sibi non vetitum, & insuper inveniendæ veritatis, hoc solum titulo, ne intellectus cadat in errorem; quando timor errandi est æqualis spei veritatis assequendæ. Est, inquam, contra rationem, quia voluntas præferret minus bonum majori bono.

§ 53. Confirmatur secundò. Intellectus est potentia rationalis, & cognata voluntatis, immò, ut docet melior Philosophia, est realiter idem cum voluntate: Ergò, ut rationalis, cognoscere debet voluntatem rectè eligere, dum præfert magis bonum, magisque conveniens minori bono sibi que minùs convenienti; & ut cognata voluntatis, debet acquiescere voluntatis imperio majus bonum eligentis. Ratio est, quia quidquid est bonum voluntatis, est etiam bonum ipsius intellectûs propter affinitatem, aut identitatem, quam cum ea habet. Roborari hoc etiam potest ex eo, quòd tùm intellectus, tùm voluntas debeant unanimiter tendere in bonum individui. Cùm igitur majus bonum individui esse possit electio unius Opinionis præ alia, quamvis æqualia motiva fortiantur; in eam inclinari debet non solum voluntas, quæ est potentia determinativa intellectûs; sed etiam ipse intellectus, qui est potentia determinabilis ab eadem voluntate.

§ 54. Verùm gratis dare volo Adversariis, quòd ad hoc ut
vo-

voluntas prudenter determinet intellectum ad assensum potius, quam ad diffensum, requiratur ex ea parte, ad quam voluntas illum determinat, apparere aliquid, quod afficiat actum imperatum, reddatque illum magis appetibilem potentiae intellectivæ. Neque enim ideò negandum est prudens imperium voluntatis ad assensum unius contradictorii, quamvis æqualibus hinc, & inde motivis stabiliantur; quia fieri potest, & non semel fit, ut inter æquales Opiniones appareat aliquid, per quod una opinio reddatur gravior, & appetibilior intellectui Opinione oppositâ, juxta præexistentem in ipso inclinationem.

555. Ut hoc planè intelligas, adverte inter Opiniones oppositas, quamvis supponantur æqualiter verosimiles, dari aliquando aliqua prædicata eisdem insita, & ingenita, non quidem essentialia, sed accidentaliter, per quæ una opinio accidentaliter differt ab alia, habetque specialem bonitatem, propter quam uni intellectui redditur magis appetibilis assensus ad hanc potius Opinionem, quam ad oppositam, quamvis bonitas ista non augeat verosimilitudinem ipsius Opinionis; quia verosimilitudo solum accrescit ex apparente majori convenientia prædicati cum subjecto, quam apparentiam non affert illi bonitas. Hæc autem prædicata esse possunt v.g. vel quòd opinio *A*, seu illius probatio sit magis ingeniosa, & subtilis, quamvis sit magis obscura; opposita verò *B*, sive illius probatio sit magis clara, & dilucida, quamvis minus ingeniosa, & subtilis, quam opposita *A*: vel quòd opinio *A* sit magis ardua, opinio verò *B* sit magis facilis: vel quòd una probetur à priori, altera verò à posteriori.

556. Quòd autem ista prædicata, licet non augeant vim motivam rationum, quibus oppositæ Opiniones stabiliantur, reddant nihilominus easdem Opiniones magis, aut minus appetibiles intellectui, prout ipse intellectus afficitur magis aut ad majorem subtilitatem, aut ad majorem claritatem; aut ad arduum, aut ad facile; aut ad probationem à priori, aut ad probationem à posteriori, manifestum est; quia non est omnium intellectuum eadem omnino indoles, atque propensio: siquidem datur intellectus, qui magis delectatur subtilitate, quam claritate: alius verò è contrà delectatur magis claritate, quam subtilitate: hic magis sibi complacet in arduis, ille verò in facilioribus:

bus: huic summè placent rationes à priori, illi verò rationes à posteriori. Quapropter, suppositis duabus Opinionibus æquè assentibilibus, quarum una v. g. subtiliori, alia clariori fundamento nitatur, necesse est, ut intellectus, qui magis appetit subtilitatem, quàm claritatem, inveniat majus bonum in Opinione subtiliori; qui verò magis appetit claritatem, inveniat majus bonum in Opinione clariori.

557. Posito autem quòd intellectus inveniat majus bonum in Opinione *A*, quàm in opposita *B*, juxtà præexistentem in ipso indolem, & propensionem bonum illud repræsentabit voluntati. Quare, si illa eundem intellectum determinet ad assensum potius Opinionis *A*, quàm Opinionis *B*, prudenter determinat. Ostendo hoc. Quia voluntas determinans imperio suo potentiam sibi subjectam ad illud, quod est magis bonum eidem potentiae, & juxtà ipsius indolem, & propensionem, (dummodo hujusmodi bonum non sit illi vetitum) non agit imprudenter, sed prudenter: Atqui voluntas determinans intellectum ad assensum unius partis, in qua apparet aliquod prædicatum, circa quòd magis afficitur ipse intellectus, v. g. subtilitas, quod prædicatum non videt in opposita parte, quamvis utraque pars sit æquè verosimilis, determinat intellectum ad id, quod est illi majus bonum, & juxtà ipsius indolem, & propensionem (quia suppono eundem intellectum magis affici erga subtilitatem, & simul etiam suppono non esse illi prohibitum assensum ad ejusmodi Opinionem:) Ergò illum prudenter determinat. In hoc discursu non video, quid egeat probatione; quia Major est evidens ex terminis ritè perceptis, & Minor manifesta est ex proximè dictis. Sed, ut vis argumenti magis perspicua evadat, illud declaro exemplo satis obvio, sed maximè ad rem nostram appposito.

558. Certum est, quòd objectum potentiae visivæ est color, quicumque ille sit, sive, ut alii loquuntur, color quàm color. Quapropter quòd color sit flavus, aut viridis, materialitèr se habet ad visionem: verum tamen nihilominus est dari oculos, qui non delectentur æqualiter omni colore; siquidem invenire est oculos, qui magis delectantur flavo, & oculos, qui magis delectantur viridi, quamvis nec flavus color, nec viridis moveant ad visionem quàm flavus, aut quàm viridis, sed quàm color est. Ponamus ergò oculos Petri delectari magis viridi colore, quàm

flavo. Numquid, si obijciatur videndum à Petro objectum flavum, & objectum viride, non poterit voluntas Petri prudenter determinare potentiam visivam, ut potius obtutum figat in objecto viridi, quo ipsa visiva potentia magis delectatur, quàm in flavo? Sanè non video, ex quo tandem capite culpanda sit voluntas in hujusmodi determinatione.

559. A potentia visiva gradum faciamus ad potentiam intellectivam. Certum est, quòd objectum potentiae intellectivae est verum, non ut est in se, (licet finis intellectus sit habere notitiam veri in se) sed ut apparens, sive appareat fallibiliter, sive infallibiliter. Unde fit, quòd objectum si verum appareat, aut verosimile sive ex motivo subtiliori, sive clariori, claritas, & subtilitas omninò se habeant materialiter. Nihilominus, sicuti oculus non delectatur aequaliter omni colore: ita intellectus (ut dicebam) non delectatur aequaliter omni apparente vero, seu verosimili; quia alius delectatur magis vero apparente per rationem subtiliorem, alius vero apparente per rationem clariorem; quamvis nec claritas, nec subtilitas rationis moveant ad assensum quàm subtilitas, aut claritas, sed quàm ratio. Quare ergò, si intellectui obijciatur *Opinio A* subtilior quidem, sed obscurior oppositâ *B*, & *Opinio B* clarior *Opinione A*, sed minùs acuta, & subtilis *Opinione A*, erit imprudens voluntas, si intellectum determinet potius ad assensum *Opinionis A*, quàm probatur subtiliori ratione, & propterea in ea ipse magis delectatur?

560. Neque dicas inter potentiam visivam tendentem in colorem, & potentiam intellectivam tendentem in verosimile, maximam intercedere diversitatem; siquidem potentia visiva, sive tendat in viride, sive in flavum, nunquàm exponitur periculo tendendi extrà suum objectum, quod est color: potentia verò intellectiva tendens in verosimile exponit se periculo tendendi extrà suum objectum, quod est verum; fieri enim potest, & pluries fit, ut tendens in verosimile non assequatur intellectus verum, ac propterea sit extrà suum objectum. Nam contrà est: Quia, ut sæpè dixi, & proximè dicebam, objectum potentiae intellectivae non est verum in re ut in re; si enim hoc esset, cum nulla potentia ferri possit extrà suum objectum, intellectus nunquàm posset errare in suis judiciis. Hæc autem sequela manifestæ falsitatis convincitur; quia ex affirmantibus opposita, neces-

se est hos, aut illos verum non assequi. Sed est verum ut apparens in re, licet non sit in re, quod vocamus verosimile. Quapropter, etiamsi intellectus tendat in verosimile, quod in re sit falsum, non tendit extrâ suum objectum; quia semper tendit in verum apparens in re, quamvis non sit in re.

§. I I I.

Occurritur aliquibus difficultatibus, quæ contrâ traditam doctrinam in Superioribus §§. objici possunt.

§61. **O**ppones primò contrâ id, quod diximus §. 1.; videlicet, in æquali verosimilitudine, & assentibilitate propositionum contradictoriarum dari sufficientem bonitatem, à qua moveri possit voluntas ad determinandum intellectum ad assensum unjuste rationabiliter, & prudenter. Oppones, inquam. Voluntas determinans intellectum ad unum ex oppositis æquè verosimilibus, ac assentibilibus, alterum alteri præfert; Sed alterum alteri prudenter, & rationabiliter præferre nequit, nisi habeat rationem aliquam sibi propositam ab eodem intellectu illud præferendi, ità ut interrogata, cur prætulit motivum *A* motivo opposito *B*, rationem reddere possit prælationis suæ. Nullam autem rationem reddere potest prælati motivi *A* motivo *B*, si *A*, & *B* sint omninò æqualia, atque similia: Ergò voluntas in æquali verosimilitudine, ac assentibilitate propositionum contradictoriarum non habet sufficientem bonitatem, à qua moveri possit ad determinandum rationabiliter, & prudenter intellectum ad unum.

§62. Confirmatur: Quia voluntas non potest habere rationem præferendi unum alteri, nisi ab intellectu illi proponatur convenientia aliqua, quæ se teneat ex parte objecti præferibilis, & non detur ex parte objecti postponibilis; Atqui nulla convenientia proponi potest ab intellectu voluntati in assensu ad unam partem contradictionis, quando utraque habet pro se motivum æquale, & ejusdem omninò rationis: Ergò voluntas non potest habere rationem præferendi assensum ad unam partem, quando
utra-

utraq[ue] pars habet pro se motivum æquale , & ejusdem omninò rationis : Ergò inter æqualia motiva , & omninò similia propositionum contradictoriarum non potest prudenter , sive rationabiliter determinare intellectum ad unam .

563. Respondeo primò negando Majorem ; quia voluntas determinando intellectum ad unum ex duobus oppositis æquè verosimilibus , ac assentibilibus , non præfert (si propriè loqui velimus) v. g. assensum dissensui alterius ; sed præfert v. g. assensum ad partem *A* suspensioni assensûs , & dissensûs ad eandem partem *A* , in quo reverà datur major convenientia , ut probavimus num. 545. ; quia motivum determinandi intellectum ad assensum , & non ad dissensum , est convenientia , quam habet non carendi utroque , quæ convenientia non dat propriè prælationem uni supra alterum . Si autem velis dari veram prælationem (ne de nomine fiat quæstio) dic ad præferendum æquale æquali rationabiliter , & prudenter , sufficere , quòd magis bonum , & conveniens sit unum ex æqualibus , quàm carentia utriusque . Hoc ipso autem , quòd voluntas majorem convenientiam inveniat in hoc quòd utroque non caret , habet necessitatem vagam determinandi se ad alterum . Unde prudenter , & rationabiliter præfert unum alteri , ne careat utroque .

564. Respondeo secundò , omisâ Majori , distinguendo Minorem : Voluntas præferre nequit rationabiliter , & prudenter unum alteri , nisi habeat rationem aliquam sibi propositam ab intellectu illud præferendi , si objectum præferibile sit ex objecto rationabile , nego : si non sit , transeat Minor , & nego Consequentiam . Quando motiva æqualia sunt pro utrâque parte contradictionis , utraq[ue] pars contradictionis est rationalis ex objecto , cum utraq[ue] habeat rationem sufficientem , ut illi præstetur assensus : quando autem utraq[ue] pars est rationalis ex objecto , ut voluntas imperet prudenter , & rationabiliter unum , non est necesse , ut operetur rationabiliter , habere motivum aliquod distinctum , à quo moveatur ; quia sine tali motivo adhuc illius imperium rationabile est ex ipso objecto . Quod verò tale est ex objecto , necesse non est , ut tale fiat per aliquid ab ipso objecto distinctum .

565. Ex hoc legitimè deducitur , voluntatem , si rationabiliter præferat assensum ad unam partem contradictionis imperando potius ad hanc quàm ad illam , interrogatam , cur ita prætulerit ,

rit, non debere reddere aliquam rationem, five cur objectivum prælationis suæ distinctum ab ipso objecto imperato, seu prælato: quia quærere, cur voluntas inter duo æquè assentibilia (ac proinde æquè rationabilia, cum nihil esse possit assentibile, quin sit rationabile) prætulerit unum alteri? est quærere, cur voluerit voluntas intellectum operari rationabiliter assentiendo uni potius, quàm alteri? Huic autem quæsito nulla alia responsio danda est à voluntate, nisi: Quia ita mihi placuit, & rationabiliter placuit, propterea quòd imperare potentia rationali ut exerceat aliquid rationabile, rationabile est sine ulla alia ratione, nisi quia ipsum rationabile est. Ex hoc autem patet, quid dicendum sit ad Confirmationem, cui applicari potest tum prima, tum hæc secunda responsio.

566. Oppones secundò. Implicat voluntatem pulsari in actu primo ad amandum, & odio habendum per motiva omninò æqualia, & similia; siquidem repugnat, ut ratio invitans ad odium sit omninò eadem cum ratione invitante ad amorem: Ergò similiter implicat intellectum in actu primo impelli ad assentiendum, & dissentiendum per motiva æqualia, & omninò similia. Respondeo, disparitatem esse meridianâ luce clariorem. Nam motivum ad amandum est sola bonitas, & motivum odio habendi est sola malitia: ideòque cum bonum, & malum sint essentialiter diversa, implicat voluntatem pulsari in actu primo per motiva omninò æqualia, & similia ad amandum, & odio habendum. Atverò cum motivum assentiendi, & dissentiendi sit ratio, non implicat utramque partem contradictionis probari per rationem omninò similem, idest, petitam ab eodem loco, & fonte (deimus enim utramque partem contradictionis probari ab Authoribus vel ratione à priori, vel à posteriori) sicuti etiam non implicat probari per authoritatem omninò similem. Circa hoc plura dabimus Sect. sequenti §. 3.

567. Oppones tertio contrà id, quod diximus num. 544., videlicet, ad hoc ut voluntas determinet intellectum ad assensum, quando utrumque contradictorium æquè assentibile apparet, sufficere, si appareat aliquod bonum inclinans ipsam voluntatem ad imperandum assensum potius, quàm dissensum; neque necesse esse, ut in ipso assensu appareat aliquid magis inclinans intellectum in eundem assensum. Oppones, inquam, doctrinam illam solùm habere posse locum in quæstionibus merè speculativis;

lativis, & purè Philosophicis; non verò in quæstionibus moralibus, seu in illis quæstionibus, è quibus dependet recta decisio quæstionum moralium; quia in istis (quidquid sit de assensu physico) imperium voluntatis futurum est vitiosum, atque peccaminosum, ac proindè etiam illicitus assensus imperatus.

§ 68. Sequelam probabis ex P. Natali Beronio in quæstione morali, *An ignorantia invincibilis licitum reddat usum Opinionis minùs probabilis in concursu probabilioris, & tutioris?* §. 63. Motivum impellens voluntatem in electione Opinionis minùs tutæ, posthabita magis tutâ æquè verosimili, cum nequeat esse nisi aliquod ejus commodum, utilitas, & objecti convenientia, eo videlicet quòd beneficio Opinionis benignæ, sed minùs tutæ, eximatur onere restituendi, jejunandi, aut deferendi occasionem peccandi: intellectus, spectatis fallaciis amoris proprii voluntatem ad suas utilitates, & commoda suaviter pertrahentis, spectatâ item nimia licentiâ, ac potentiâ voluntatis, ut omnes consentiunt, sæpissimè abutentis dominio, quod habet in potentias sibi subordinatas: intellectus, inquam, potest prudenter dubitare, immò probabiliter judicare, quòd in ista deliberatione voluntas passione potius, quàm ratione ducatur.

§ 69. Ante responsionem adverto, inter commoda, quæ enumerat Arguens, à quibus moveri potest voluntas ad assentiendum opinioni minùs tutæ, esse exemptionem ab onere deferendi occasionem peccandi: quasi dari possit aliqua opinio probabilis, quæ asserat hominem non teneri ad deferendam occasionem proximam peccandi; de hoc enim intelligendus est loqui. Certissimum enim, & omniò indubitatum est, solam impotentiam physicam, aut moralem æquivalentem physicæ, posse deobligare v. g. concubinarium, ne è domo ejiciat concubinam. Neque ulla opinio, siqua est quæ oppositum doceat, est probabilis. Et si dubitetur, an habeat impotentiam physicam, aut moralem æquivalentem physicæ, ita ut non possit formari judicium moraliter certum de hac impotentia; certissimum debet esse, teneri ejicere concubinam: quia cian evidens, & certissimum sit dari obligationem deferendi, & procùl amovendi occasionem proximam peccati, nemo eximitur ab hac obligatione, nisi impotentia deferendi, & amovendi sit moraliter certa; ubi enim præceptum est certum, exemptio à præcepto debet esse moraliter certa. Hæc dicta volumus, ne,

ne, si ea omitteremus, videremur admittere illud suppositum, quod utique est absurdissimum.

570. Ad Argumentum respondeo in primis me hîc agere de Probabili intellectuâli, sive per ordinem ad intellectum; non verò de Probabili morali, seu per ordinem ad voluntatem. Quapropter me non urget Argumentum; si enim in delectu opinionum moralium sit voluntati prohibitum respicere ad proprium commodum, utique peccabit, si ad hoc respiciat, ac proindè peccaminosus erit assensus imperatus. Sed certè falsò supponitur non posse voluntatem præbere assensum parti minùs tutæ, si adæquet, aut ferè adæquet in verosimilitudine tutiorem, nisi habendo pro motivo commodum proprium, & exemptionem ab aliquo onere, v. g. restituendi, jejunandi, &c.; alia enim motiva dabimus suo loco, à quibus voluntas moveri possit prudenter, & honestè ad imperandum assensum ad partem benignam, etiam si non excedat, sed adæquet, aut ferè adæquet verosimilitudinem partis rigidæ.

571. Verùm, dato quòd voluntas moveri non possit ad imperandum assensum partis minùs tutæ adæquantis verosimilitudinem magis tutæ, nisi ab affectione proprii commodi, aut amore erga se: non ideò sequitur illius imperium futurum vitiosum, atque peccaminosum; siquidem non omnis affectio erga proprium commodum, neque omnis amor sui vitiosus est, & peccaminosus, sed ille solum, qui opponitur alicui præcepto Dei. At quodnam Divinum præceptum proferet Adversarius, per quod inhibeatur hominibus, ne moveantur à proprio commodo, quod habetur in assensu ad opinionem, quæ statuit circumstantias notabiliter aggravantes culpam intra eandem speciem non esse aperiendas in Confessione, liberari videlicet ab onere illas confitendi? Vel in assensu ad opinionem, quæ docet non dari obligationem sub mortali ad refarciendum damnum grave illatum proximo, ex culpa solum veniali propter commodum, quod inde sequitur, videlicet, quòd non teneatur restituere?

572. Deducitur hinc falsum esse, quòd, hoc ipso quòd voluntas moveatur à proprio commodo ad imperandum assensum, possit intellectus prudenter judicare, aut saltem dubitare, quòd passione potius, quàm ratione ducatur; quippè quæ, si passio, & affectio non sit peccaminosa, minimè peccaminosum efficere potest actum imperatum. Cum ergò non omnis affectio erga

pro-

proprium commodum sit peccaminosa, sed solum illa, quæ fertur in proprium commodum sibi à legitimo Legislatore prohibitum; neque ostendatur prohibitum homini, nè in imperando intellectui assensum ad unam partem moveatur à comodo liberandi se ab obligatione; male infertur, quod possit prudenter judicare, aut saltem dubitare, voluntatem ex passione potius, quam ex ratione duci. Affectio enim, quando non est mala, & inordinata, sed rationabilis, non solum non tollit, sed etiam ponit rationabilem determinationem ad unum. Ideò Sylvester verbo *Opinio* nu. 1. excusat à peccato illum, qui ex affectione ad suum Doctorem judicat probabiliter, & sibi videtur verum, quod est falsum.

573. Et sanè, si quælibet passio, sive affectio, quamvis non inordinata, nec legi Dei contraria, vitaret actiones humanas: cum etiam viri pii, & religiosi plerumque ejusmodi affectionibus teneantur, nescio quomodo non semper, aut ferè semper culpabiliter agerent. Regula itaque certissima sit, quod quotiescunque affectio non est prava, & inordinata, non offit honestati actionis, ad quam movet. Evidens autem est, quod amor, & desiderium inveniendi se solum ab aliqua lege, quando rationabiliter fieri potest, illudque comitatur propositum servandi eandem legem, si dari cognoscatur tali modo, ut ipsum arctet, non solum non est pravum, & inordinatum; sed, si proveniat ex alio desiderio, non incurrendi scilicet periculum, seu potius occasionem transgrediendi eandem legem Dei, est rectæ rationi conforme, & positivè honestum. Quare, licet voluntas moveatur ad imperandum assensum ad partem *A* potius, quam ad *B*, quas supponimus æquè assentibiles, & verosimiles, ejusmodi imperium non est imprudens.

574. Neque obstat, voluntatem multoties abuti potentiis sibi subjectis ob passionem, sive affectionem in ea prædominantem. Id enim evenit, quando passio est valdè vehemens, aut inordinata: v. g. qui inordinate afficitur erga delectabile, aut utile, nullam habet rationem honesti, ut delectabili fruatur. Hoc autem non contingit in voluntate, quamvis afficiatur erga proprium commodum, quando illud quærit quatenus sibi permissum à lege Dei, neque inordinate appetit, neque vehementius, quam eadem lex Dei permittat. Adde, quod si affectio erga proprium commodum redderet intellectui dubium; an electio

ctio voluntatis ad partem benignam apparentem ipsi æquè verosimilem, ac rigida, sit rationabilis; redderet etiam dubium eidem intellectui, an sit rationabilis electio voluntatis, quando illum cogit assentiri parti minus tutæ, licet verosimiliori: quia cum in electione etiam istius appareat proprium commodum, amor sui fortassè efficit; ut illi appareat magis verosimilis. Unde neque intellectus assentire posset probabilioribus, contrà id quod docent ipsi Antiprobabilistæ.

575. Oppones quartò contrà id, quod ultimo loco docuimus, videlicet, inter Opiniones æqualiter verosimiles, & assentibiles dari posse aliquod prædicatum, per quod una appareat gravior, & appetibilior uni intellectui, & altera alteri. Oppones, inquam, sic. Vel ejusmodi prædicatum auget rationem verosimilitudinis, sive vim motivam impellentem intellectum ad assensum, aut dissensum; vel non auget. Si auget: Ergò Opiniones non gaudent æquali verosimilitudine, contrà hypothesis quæstionis. Si verò non auget: Ergò non potest reddere intellectui unam Opinionem magis gratam, & appetibilem alterâ. Probatur ista Consequentia: Quia intellectus non appetit, nisi id, quod verum apparet: Ergò, si tale prædicatum non augeat apparentiam veri, non potest esse appetibile ab intellectu, ac proindè neque reddere magis appetibilem Opinionem, in qua apparet. Confirmatur. Subtilitas v. g. Opinionis, quâ subtilitas est, non reddit magis verosimilem Opinionem, pro qua stat: Ergò non potest appeti ab intellectu; quia intellectus non potest ferri extrà suum objectum, quod est verum apparens.

576. Respondeo ejusmodi prædicatum non augere verosimilitudinem, sed appetibilitatem objecti verosimilis, quia reddit ipsum magis appetibile intellectui, ac proindè eligibilius opposito. Neque obstat, intellectum non appetere nisi verum. Hoc enim duplicem sensum habere potest. Primus sensus est, intellectum non appetere assentiri objecto, nisi appareat verum; ita ut, si verum, aut verosimile non appareat, non appetat assentiri, cum non possit: & hic sensus est omninò verus. Secundus sensus est, intellectum non appetere assentiri objecto, nisi appareat verum; ita ut non appetat magis assentiri uni objecto, quàm alteri, nisi ipsum appareat magis verum. Et hic sensus est falsus; siquidem intellectus, si magis afficiatur erga subtilitatem v. g. quàm erga claritatem, magis appetit assentiri Opinioni subtiliori, quàm
cla-

clariori, esto motiva suadentia Opinionem clariorem æqualiter ipsum moveant ad assensum illius. Dicitur autem magis appetere assensum ad Opinionem subtiliorem, quatenus, cum magis delectetur subtilitate, quam claritate, cognoscit, quod si à voluntate determinetur ad assentiendum Opinioni subtiliori, determinabitur ad id, quod est sibi magis bonum.

577. Ad confirmationem, respondeo subtilitatem quā talem; & cætera hujusmodi prædicata non reddere Opinionem magis verosimilem; illam nihilominus reddere magis bonam, & convenientem intellectui, suppositā ejusdem intellectus propensione in Opiniones subtiliores, aut gaudentes simili prædicato. Ex quo distinguo Consequens: Ergo subtilitas appeti non potest ab intellectu, ut motivum assentiendi simpliciter, & absolutè, concedo Consequentiam; quia hoc esse nequit nisi aliquid, quod efficiat ipsam Opinionem verosimilem: tamquā motivum præferendi assensum unius Opinionis assensui alterius oppositæ, suppositā utriusque verosimilitudine, nego Consequentiam. Ex eo autem, quod intellectus appetat subtilitatem tamquā motivum præferendi unam Opinionem alteri, nequit inferri, quod tendat extrā suum objectum, quod est verum apparens; sed solum quod simul cum apparente vero appetat aliquid, quod licet non constituat rationem apparentis veri, illam tamen jam constitutam modificat, & ponit in differenti specie.

578. Habendum tibi est præ oculis propositum exemplum de oculo appetente magis visionem objecti viridis, quā flavi; licet enim viriditas non augeat rationem coloris, sed illam modificet, & determinet ad certam speciem, reddit ipsi oculo magis gratam, & appetibilem visionem objecti virescentis, quā flavescentis. Quapropter sicuti malè argueret quis, si probare vellet oculum appetere non posse magis visionem objecti viridis, quā flavi, quia si appeteret, tenderet extrā suum objectum; scilicet coloratum: ita malè arguit, qui probare intendit intellectum appetere non posse magis Opinionem subtiliorem, quā clariorem, quia si appeteret, tenderet extrā suum objectum; cum non minùs possit esse bona, & conveniens intellectui sic disposito subtilitas Opinionis, quā sit oculo taliter disposito viriditas objecti.

379. Adde, motiva verosimilia solum in eo sensu dici posse intellectum movere, quatenus, cum ipse sit potentia incomple-

SECTIO V.

Utrum testes numero, & dignitate pares, & affirmant contradictoria, utramque partem contradictionis assentibilem reddant?

§. I.

Utrum ex jure canonico, & civili, sive etiam ab experientia Judicum probari possit implicare assensum ad unam partem contradictionis, quando utraque habet pro se testes omnino æquales?

§ 80. **P**OTISSIMUM fundamentum, quo Adversarii impugnant assentibilitatem inter æqualia, aut ferè æqualia motiva, etiamsi absolutè valdè gravia, urgetur à paritate testium numero, & autoritate æqualium contraria deponentium; siquidem hoc deferre non possumus, ut pro libito voluntatis credamus istis potius, quàm illis: ergò etiam fieri non poterit, inquiunt, ut inter æqualia motiva propositionum contradictoriarum (sive ea motiva intrinseca sint, idest, à ratione petita; sive extrinseca, idest, eruta ab auctoritate Doctorum) intellectus noster unam amplectatur ut veram, & aliam rejiciat ut falsam. Sicuti enim se habent oppositi testes ad probandum v. g. Petrum esse possessorem fundi, & non Paulum; aut Paulum ejusdem fundi possessorem esse, & non Petrum: ità se habent rationes, & auctoritates Doctorum oppositæ ad probandum cælos v. g. esse fluidos, & non solidos; aut è contrà solidos esse, non verò fluidos: ergò, si omnimoda æqualitas testium reddit inassentibilem affirmationem, & negationem; eandem affir-

mationem, & negationem inassentibilem reddet omnimoda æqualitas motivorum, sive petantur ab authoritate, sive à ratione.

581. Huic difficultati solutionem daturus P. Cardenas in Crisi contrà Caramuelem disp. 15. c. 4. art. 8. distinguit quæstionem facti à quæstione juris, & hanc pro utraque parte opinabilem, illam verò inopinabilem ait experientiâ ipsâ demonstrari; num. enim 287. præal. art., *Videmus*, inquit, *Theologos omnes libratæ utriusque partis contradictoriæ rationibus in materia topica adhærere uni parti ob rationes ipsius, non obstantibus rationibus oppositæ. Inde clarè inferimus, rationes utriusque partis inter se libratas non producere necessariò dubium; quandoquidem Theologi non dubitant, sed unam partem resolvunt. Quod è contrario videmus accidere in Judice in quæstione facti, qui necessariò erit dubius propter testimonia paræ, aut supparæ Probabilitatis. Et num. 288. sic prosequitur. Hoc videtur mihi iudicium certum, & indubitabile, cujus collatio ipsi experientiæ innitens videtur sufficiens ratio disparitatis: sed non est adeò mihi explorata radix, unde ea discriminatio oriatur, vel potius non est explicatu facilis.*

582. Quòd autem in quæstione facti æqualitas omnimoda testium reddat eorum affirmationem, & negationem inassentibilem non solum probat ab experientia iudicum, sed in id affert plura ex jure, quæ maximè probantur Reverendissimo Patri Generali in Fundam. Theol. Moral. dissert. 7. §. 5. num. 22. Sed antequàm ea producam, & alia, quæ profert idem Reverendissimus Auctor, placet adnotare à me non distingui inter quæstionem facti, & quæstionem juris; sed inter quæstionem, cujus veritas invenibilis est per momenta rationis, & auctoritatis, & quæstionem, cujus veritas invenibilis non est nisi per testes. Dantur enim quædam quæstiones facti, cujus veritas deprehendi potest vel per rationem, vel per auctoritatem Doctorum; neque ad hoc testibus indigemus, v. g., *An hic Cometa, qui apparet, sit superlunaris, an sublunaris: An hic morbus procedat ab intemperantia hepatis, an potius ex alia causa; & his similia: in quibus utique quæstionibus, etsi versantibus circa factum, eodem modo philosophandum est, ac in cæteris, sive speculativis, sive practicis. Adverto tamen, quòd, si quæstionem facti voces illam, quæ decidi non potest nisi per testes; & juris illam, cujus decisio aliundè haberi potest; non repugnabo divi-*
ni

ni facta à P. Cardenas , quia nolo disputare de modo loquendi , sed de re .

§ 83. Quòd autem existentibus pro affirmatione , & negatione testibus auctoritate , & numero æqualibus , tam affirmatio , quàm negatio fiant planè inassentibiles , probat P. Cardenas disput. 6. cap. 6. num. 81. primò exemplo , quod adduxerat cap. 5. num. 52. , de Judice necessariò dubio manente circa commissum , aut non commissum homicidium à Petro , si duo testes oculares contestes viri nobiles affirmant cum juramento patratum ab illo homicidium ; & alii duo item oculares contestes , & viri nobiles jurati asserant Petrum tempore patrati homicidii extitisse in loco , ubi physicè impossibile erat ipsum fuisse authorem commissi homicidii . Idque confirmat exemplo Salamonis 3. Reg. 3. , ad quem cum provocassent duæ mulieres petentes adjudicari sibi infantem , quem utraque filium suum esse dicebat , anceps stetit , donec aliundè haustâ conjecturâ veræ Matris , illi reddi jussit infantem . Alia etiam exempla congerit , quæ , cum omninò in idem recidant , non vacat asserre .

§ 84. Probat deinde per textum in cap. Ex litteris , de probationibus ibi : *Quòd si ambarum partium testes sint æquè idonei , possessoris testes præferantur ; cum promptiora sint jura ad absolvendum , quàm ad condemnandum.* Ubi glossa verbo , *promptiora* , ait : *Quod hic dicitur , & in similibus , locum habet in dubiis , & obscuris .* Patet ergò rem esse dubiam , ubi testes facti sunt æqualis fidei . Et ideò Curtius Sen. consil. 24. , & Bartol. in leg. 1. ff. uti possid. apud Thusc. lit. P. concl. 798. ajunt : *Quando probationes sunt pares , favetur Reo ; quia in dubio pro Reo pronuntiandum .* Et idem Thusc. lit. P. concl. 766. num. 33. ait : *Probatio dicitur dubia , quando sunt testes contrarii pro Actore , & Reo æquales numero , & qualitate .* Pro quo allegat Roman. consil. 166. num. 2. vers. *Tertiò præmitto .* Addit Reverendissimus P. Generalis loco citato gloss. in 2. Decret. cap. *Licet causam* : Ubi nullus ostendit titulum , vel uterque , & probationes sunt omninò æquales , neque apparet quis ad judicium provocatur , forte dirimatur . Manifestum ergò est (concludit Reverendissimus Auctor) ex utroque jure pares omninò probationes rem relinquere dubiam in quæstione facti , Denique facit textus in leg. Si ita fuerit legatum , ff. de rebus dubiis , ab eodem Reverendissimo Auctore allegatus dicta dissert. 7. §. 2. num. 8. ; in eo enim proponitur hæc facti species : Sempronius reliquit

liquit legatum amico suo : reperiuntur postea duo amici Sempromii : quæritur , cuinam debeatur legatum ? Responsum fuit rem esse dubiam , & præ omnimoda ambiguitate legatum vitiari .

§ 85. Verum neque Juristarum autoritas ostendunt æqualitatem testium invicem contradicentium reddere affirmationem , & negationem inassensibilem Logicè , & Phisicè , sed solum juridicè . Pro quo nota , aliud esse Probabile intellectuale , five logicum , aliud esse Probabile juridicum ; sicuti innuebamus n. 65. Probabile enim logicum , & intellectuale respicit veritatem solummodò propter se . Probabile verò juridicum eam non respicit propter se , seu ut in illa sistat , sed per ordinem ad reddendum unicuique jus suum vel absolvendo , vel condemnando : id autem fieri nequit , nisi servantur regulæ à jure præscriptæ circa gradus probationis , quæ potest esse plena , & semiplena ex una tantum , vel ex utrâque parte ; ex quibus probationis gradibus dependet factum haberi in jure pro probato , vel non probato per ordinem ad absolvendum , vel condemnandum . Ut ergò aliquid sit juridicè probabile , non sufficit quomodocumque objectum proponi ut verosimile , & assensibile , sed debet apparere sub tali probatione , ut ex illa determinari possit judex ad ferendam sententiam juri conformem ; si enim non appareat sub tali probatione , esto appareat Logicè , & intellectualiter verosimile , & assensibile , non erit juridicè probabile , seu approbabile ab illo , qui vult non ex arbitrio suo , sed juxta regulas à jure præscriptas judicare .

§ 86. Quòd autem possit objectum esse Logicè , & intellectualiter probabile , quin sit probabile juridicè , ostendi potest . Primò : Quia si tres testes omni exceptione majores affirmant eum juramento fuisse Romæ à Petro commissum homicidium , & alii duo item omni exceptione majores jurati asserant non fuisse commissum ex eo quod horâ patrati homicidii Romæ , Petrus erat Tibure : utique loquendo Logicè , probabilius est homicidium à Petro fuisse commissum ; juridicè tamen loquendo non solum non est probabilius , sed omninò improbabile , cum improbabile penitus sit posse Petrum à judice damnari poenæ statutz homicidij . Secundò , exemplo judicis Lusitani , qui ex Ordinatione lib. 3. tit. 64. §. 1. tenetur judicare juxta opinionem Bartoli , quando hæc communi Juris interpretum sensu non rejicitur : potest autem contingere , ut opinio Bartoli , quamvis communiter recepta à Doctoribus , appareat judici Lusitano minùs verosimilis ; ac proinde

inde poterit ille oppositam opinionem, utpotè sibi verosimiliorem, Logicè veram existimare. Eam autem habere pro vera juridicè, & juxta illam jus dicere minimè potest; cum id expresse à Lege Lusitana interdicatur.

§87. Cum ergò judex non debeat proferre sententiam ex judicio, & arbitrio suo, sed ad normam legum statuentium, quâ probatione positâ, vel non positâ, progredi debeat, vel non debeat judex ad condemnandum, vel non absolvendum: & cum leges præcipiant judicibus, ne existente æquali probatione tam ex parte Actoris quàm ex parte Rei respiciant ad ullam illarum, sed aliunde, sive ex aliis principiis causam dirimant, qualia sunt: *In pari causa melior est conditio possidentis: Cum sunt partium jura obscura, favendum est potius Reo, quàm Actori*: certè æqualis probatio ex parte Actoris, & Rei efficit causam juridicè dubiam; quia illa probatio æqualis ab utrâque parte, utpotè à jure reprobata ut inutilis ad decisionem causæ, perindè se habet, ac si non esset. Ratio autem, cur æqualitas omnimoda testium pro affirmatione, & negatione rejicitur à jure ut inutilis ad decidendam causam, non est mera voluntas legislatorum; quia illorum voluntas fundatur in regulis ex natura rei à justitia promanantibus, quarum una, & præcipua est jus suum unicuique reddendum: ubi autem non apparet jus stare potius pro una, quàm pro alia parte) sicuti non apparet, quando æqualibus hinc, & inde productis testibus probatur v. g. fundum esse Petri, & esse Pauli) nulli reddi potest jus suum.

§88. Hinc habes, judices non solum esse debere juridicè dubios circa factum, quando testes pro Reo, & Actore se adæquant numero, & dignitate, sed etiam quando momenta rationis, & auctoritatis se adæquant circa jus; tam enim est contra juris præcepta in æquali probatione juris adjudicare rem non possidenti, ac in æquali probatione facti. Certè quando justitia dictat unicuique reddendum esse jus suum, non distinguit, an quæstio versetur circa factum, vel circa jus. Quare per ordinem ad ferendam rectè sententiam omninò impertinens est æqualitatem probationis se tenere vel ex parte facti, vel ex parte juris; quia in utrâque æqualitate semper à judice sententia ferenda est vel pro possidente; vel, si non constet quis sit possessor, ferenda est pro Reo; sive judex assensum præbeat uni partium, sive non præbeat, vel sive utraque pars sit assentibilis, vel inassentibilis. Hoc posito, respondeamus ad singula.

§89. Ad

§89. Ad exemplum judicium necessario dubitantium in questione facti tam pro negatione, quam pro affirmatione æqualiter probata per testes numero, & auctoritate pares: dico, iudicium huiusmodi æqualitate necessario dubios esse debere iudicibus; quia proferre sententiam debent, ac si negatio, & affirmatio nullam prorsus haberent probationem; hoc enim præcipiunt illis iura, quorum regulas sequi tenentur in iudicando. Quod autem in huiusmodi æqualitate debeant iudices necessario esse Physicè dubii, neque assentiri possint affirmationi, aut negationi, supponitur quidem in argumento, sed non probatur. Ad exemplum verò Salomonis hæsitantis in conspectu veræ, & falsæ matris contendentium inter se, quænam esset vera mater infantis: dico, minus adhuc facere ad rem nostram; quia tam vera, quam falsa mater actrix simul erat, & rea; neutra autem afferebat probationem sui dicti. Quapropter factum illud: an infans esset filius potius istius, quam alterius, ab utrâque parte erat simul improbatum, & improbable; siquidem dictum tam veræ, quam falsæ matris nullam afferebat probationem; cum quisque probè norit dictum sive Actoris, sive Rei esse materiam, circa quam versari debet probatio, non autem probationem. Hanc autem elicit promptè, & ingeniosè Salomon, dum infantem exempto gladio dividi iussit inter utramque.

§90. Textus in cap. *Ex litteris*, de probationibus, potius probat contra Adversarios, quam pro illis. Ipsi enim asserunt, positâ æquali probatione testium ab utrâque parte contradictionis, intellectum necessario manere dubium, & non posse assentiri neque dictis testium deponentium pro Reo, neque deponentium pro Actore; cum tamen textus expressè jubeat præferri testes possidentis testibus non possidentis: præferre autem si debet iudex testes possidentis testibus equalibus non possidentis, videtur posse illorum dictis assentiri. Quapropter Barbosa in dictum caput ex litteris, *Notatur*, ait, *ad hoc, quod, cum probationes æquales sunt, testibus Rei magis, quam Actoris in dubio creditur*: citans pro se Menochium, Perez, Christophorum de Pace, & Bucar. Farinacius verò tract. de Testib. libro 3. tit. 7. quæst. 65. num. 152. ibi: *Quinta regula sit, quod testibus ad favorem Rei deponentibus magis credatur, quam deponentibus ad favorem Actoris*: pro qua regula plures allegat.

§91. Sed quidquid sit de hoc: dico, dum iura pronuntiant testes

testes dignitate , & numero pares reddere factum dubium , nihil aliud velle , nisi non debere judicem procedere ad sententiam adjudicando rem uni parti præcisè propter dicta testium , quos omninò æquales invenit pro utrâque parte contradictionis ; sed debere attendere ad alia , considerando videlicet qualitatem personæ , pro qua deponunt , præferendo possidentem non possidenti , & Reum Aëtori , quorum conditio pro meliori habetur in jure . Hæc est legitima mens illius textûs in cap. Ex litteris ; non verò quòd factum maneat ita dubium , ut judex necessariò debeat suspendere assensum ab utrâque parte contradictionis : five enim assentiatur ; five non assentiatur Physicè , certè non debet assentiri juridicè sine attentione ad conditionem personarum , pro quibus testes deponunt ; cum ipsa conditio earundem aliquandò tribuat melius jus , sicuti tribuit conditio possidentis ; aliquandò verò reddat causam favorabiliorem , sicuti reddit causam Rei .

592. Eadem responsio adhibenda est textui in L. *Si fuerit legatum* , & similibus : quia legante Testatore v. g. pecuniam amico , si duo æqualis cum eodem Testatore amicitia vinculo conjuncti fuisse probentur , non constat juridicè , cuinam illorum voluerit Testator legatam pecuniam . Quando autem determinatè non constat de legatario , res legata ex juris dispositione reducitur ad eum statum , in quo esset , si legata non fuisset : Atqui si non fuisset legata , pertineret ad hæredem : Ergò non constante determinatè de legatario , pertinet ad eundem hæredem . Adverte tamen , dupliciter contingere posse , ut juridicè constet duos æquali amicitia Testatori fuisse conjunctos . Primò , quia uterque probabit testibus idoneis , numero tamen , & dignitate æqualibus , se fuisse potiorum amicorum Testatoris . Secundò , quia testes producti jurarent æqualem omninò amicitiam intercessisse inter Testatorem , & illos duos , qui se præferendos contendunt tamquàm majori amicitia adstrictos Testatori . In primo casu , etiamsi concedatur posse Judicem assentiri physicè (juridicè enim nullo modo potest) voluisse Testatorem legare potius pecuniam Sempronio , quàm Titio , quia mavult assentiri testibus adductis à Sempronio , quàm adductis à Titio ; non propterea infertur posse physicè assentiri in secundo , quia in secundo deficit motivum assentiendi ; cum nullum aliud possit dari motivum , nisi testes affirmantes æqualitatem amicitia . Isti autem motivum assentiendi esse non possunt ; quia id , quod si mo-

L I.

verè
est

vere posset, esset indifferens ad movendum ad assensum unius, vel alterius contradictorii, sive sint contradictoria formaliter, sive æquivalenter, habere non potest apud intellectum rationem motivi.

593. Hæc veritatis gratiâ dicta volumus, non autem necessitatis causâ, quasi non possimus defendere sententiam nostram de prudenti assentibilitate utriusque contradictorii inter æqualia motiva rationis, & auctoritatis, nisi etiam defendamus utriusque contradictorii assentibilitatem, quando pro affirmatione, & negatione militant testes ex omni parte æquales, & pares. Admitto itaque intellectum inter æquales probationes testium necessariò hærere dubium, ancipitem, & hoc velle jura ab Adversariis allata, idque confirmari continuâ experienciâ Judicum; quamvis id difficillimum persuasum sit; cum non desint Judices adeò propensi ad credenda delicta Reorum, ut non solum in æquali probatione commissi, & non commissi delicti, sed etiam in majori stante pro non delicto illud sibi facili negotio suadeant. Nego tamen, eandem esse rationem in cœteris quæstionibus, quarum veritas non à testibus, sed vel à ratione, vel ab auctoritate Doctorem pendet, ob manifestas, latasque disparitates sequenti producendas.

§. I I.

*Proponitur prima disparitas ab experientia, quæ
comprobatur auctoritate Reverendissimi
Patris Generalis eam experientiam negan-
tis.*

594. **P**ater Joannes de Cardenas citatâ disput. 6. cum probasset tum à jure, tum ab experientia necessariam suspensionem assensûs, & dissensûs in quæstionibus facti, quando ab utrâque parte contradictionis stat æqualis numerus, & auctoritas testium; itemque liberam facultatem assentiendi, & dissentendi in quæstionibus juris, quando momenta rationis, & au-

auctoritatis ab utrâque parte paria sunt ; hoc ipsum deinde affert pro disparitate contrâ arguentes à quæstione facti ad quæstionem juris ; quia omnis conclusio , quæ probatur ab experientia , in ipsa experientia sufficientem habet disparitatem . Cùm ergò (inquit loco citato art. 2. num. 99.) *experiamur in quæstione de facto hæere dubium intellectum , quoties pro utraque parte videt fundamenta æquè probabilia ; idque non experiamur in quæstione juris , in qua intellectus plerùmque uni parti assentitur , quamvis rationes sibi proponantur utrinque probabiles : inde sufficiens desumo disparitatis argumentum .*

595. Verùm inter quæstionem facti , & juris , sive in quæstione probata per testes , vel aliundè , contendit Reverendissimus P. Generalis citatâ dissert. 7. §. 5. nullam posse esse disparitatem . Quia (inquit num. 23.) sicut unius testis affirmantis existentiam facti auctoritas impeditur , nè in Judicem inducat fidem , & assensum delicti per depositionem alterius testis paris omninò auctoritatis negantis existentiam talis delicti : ità in quæstione juris , in qua disputatur , an res sit licita , vel illicita , vel an jus majoratûs attineat ad Petrum , an ad ejus contrarium , auctoritas , & ratio quatuor Doctorum affirmantium impeditur per auctoritatem , & rationem omninò parem quatuor Doctorum negantium , nè assensum persuadeat Judici pro una parte . Quod enim præstat auctoritas testium , ut Judex credat delictum esse patratum in quæstione facti , præstant auctoritas , & rationes Doctorum in quæstione juris , ut operans credat rem sibi licere , & Judex determinet , ad quem litigantium res pertineat , v. g. majoratus &c. : ergò par omninò ratio est in utrâque quæstione , & utrobique æqualitas fundamentorum rem omninò dubiam relinquit .

596. His tamen minimè obstantibus , dicendum nobis disparitatem adductam à P. Cardenas consistentem in ipsa experientia , quâ videmus doctos adhærescere uni , aut alteri ex oppositis Opinionibus , quamvis æqualibus , aut ferè æqualibus hinc , & inde motivis stabiliantur , sive à ratione , sive ab auctoritate Doctorum , sive ab utroque petitis , sufficientissimam esse , licèt nulla reddi possit ratio à priori , seù quasi à priori hujus experimenti . An non sufficientissima affertur disparitas , cur magnes ferrum ad se trahat , non verò argentum , ab experientia ; quamvis nobis notum non sit , undè proveniat in magnete vis illa attrahendi ad

se ferrum, non verò argentum? Cūr ergò non sufficiēt experiri Doctos, & nos, licet indoctos, cum illis inter æqualia motiva rationis, & auctoritatis libertatem opinandi utramque partem contradictionis, cujus oppositum volunt Adversarii, & nos illis concedimus experiri Judices, quando pro affirmatione, & negatione testes omninò pares numero, & dignitate deponunt: etiam si nos lateret penitus prædicatum illud, à quo oritur ista diversitas?

597. Dices ex eodem Reverendissimo Authore num. 28. nullam dari experientiam, quā constet aliquem Doctorem amplecti unam sententiam ut veram, & alteram respuere ut falsam, quamvis utraque ipsi apparuerit æquè verosimilis, sed omninò stare experientiam in contrarium: multi enim initio dubitant, quia fundamenta utriusque partis eis apparent æqualia; & postea unam partem præferunt alii, quia re profundius discussa fundamenta oppositæ partis eis videntur minùs urgentia. Sed contrà primò: Quia, ut urgebam num. 513., incredibile videtur omnes Opiniones, quas vel D. Thomas, vel Scotus, vel Suarius, aut Vasquez docuit, visas illis cum ingenti excessu verosimilitudinis suprâ illas, quas rejecerunt, & nè unam quidem apparuisse æqualem, aut ferè æqualem. Contrà secundò: Quia etiam incredibile videtur, quòd omnibus omninò Thomistis, qui phisicas prædeterminationes docuerunt, sua Opinio apparuisset multò verosimilior, & nunquàm contigerit, quòd Opinio ejusmodi prædeterminationes negans alicui illorum apparuerit, si non multò verosimilior, saltem æquè verosimilis. Contrà tertio: Quia non semel contigit Doctores respondentes ad objectiones tradere scienter, & datâ operâ responsionem oppositam doctrinæ ab ipsismet traditæ; quod fieri non posset, nisi possemus in sensu diviso assentiri utrilibet contradictorio.

598. Nè verò hanc ultimam experientiam negare posset Reverendissimus Auctor, videamus quid ipse expertus sit tom. 2. selectarum disputationum, disp. 2. sect. 4. num. 3. sub finem; ibi enim reputat inconveniens Patrem, & Filium esse sapientiores, quàm Spiritum Sanctum, per hæc verba: *Similiter Pater, & Filius sapientiores essent, quàm Spiritus Sanctus, utpotè qui solam est Sapiens Sapientiâ essentiali, non autem ullâ Sapientiâ notionali; cum nulla Sapiencia notionalis sit in Spiritu Sancto.* Deinde sect. 12. num. 118. admittit ut verum, quod absurdum reputaverat;

rat; sic enim habet: *Et hoc hîc respondeo, quamvis sect. 4. sententiam communiorē secutus probabiliter reputaverim absurdum Patrem, & Filium denominari Sapientes aliquā intellectuione; à qua non denominatur Spiritus Sanctus. Id autem non esse absurdum suadetur; quia id imbibitur in conceptu Patris potentis generare Verbum, & in ratione Verbi potentis generari, & simul producere Spiritum Sanctum.*

599. Ecce quomodo Reverendissimus P. Opiniones docet oppositas, communem videlicet affirmantem absurdum esse admittere in Patre, & Filio Sapientiam aliquam, quæ non sit in Spiritu Sancto, & minus communem negantem id esse absurdum. Neque dicas, citatâ sect. 4. reputasse quidem absurdum, & inconveniens admittere Patrem, & Filium Sapientiores esse Spiritu Sancto intensivè; sect. verò 12. judicasse non esse absurdum Patrem, & Filium esse Sapientiores Spiritu Sancto extensivè; in quo nulla est contradictio. Nam contrâ est primò: Quia dictâ sect. 4. deducit tamquam absurdum, Patrem esse Sapientiorē Filio extensivè tantum: Ergò etiam absurdum est, Patrem, & Filium esse Sapientiores Spiritu Sancto extensivè tantum. Sanè Reverendissimus Auctor eodem modo loquitur de majori Sapientia existente in Patre, & non Filio, ac de majori Sapientia existente in Patre, & Filio, & non in Spiritu Sancto. Contrâ est secundo: Quia admittere majorem intensivè Sapientiam in Patre, & Filio, quàm in Spiritu Sancto, non solum est inconveniens, sed erroneum, imò hæreticum, utpotè derogans æqualitati Divinarum Personarum, quam Catholica Fides docet.

600. Cum ergò Reverendissimus Auctor sect. illa 4. assensus est probabiliter communi Opinioni, quæ reputat absurdum Patrem, & Filium denominari Sapientes aliquâ Sapientiâ, quâ non denominatur Spiritus Sanctus, utique non ignorabat fundamenta sententiæ oppositæ id minimè absurdum judicantis: & quando deindè sect. 12. adhæsit Opinioni, quæ nihil absurdi videt in hoc, quòd Pater, & Filius sint extensivè Sapientiores Spiritu Sancto, utique etiam non ignorabat fundamenta Opinionis oppositæ id omninò absurdum, & inconveniens reputantis: Ergò dum assensus est probabiliter modò uni, modò alteri Opinioni, experimento suo nos docuit utramque partem contradictionis esse assentibilem, si utriusque fundamenta appareant intellectui æqualia, aut ferè æqualia. Siquidem, si ab una parte percepisset multò majorem

rem vim motivam, quàm in alia, certè minùs verosimili non præbuisset assensum; cùm assentiri illi parti contradictionis, cujus motiva experitur multò minùs efficacia oppositis, per ipsum sit physicè impossibile.

601. Neque dicas, Reverendissimo Auctori, quando secutus est Opinionem reputantem inconueniens aliquam Sapientiam dari in Patre, & Filio, quæ non datur in Spiritu Sancto, visam manifestè multò verosimiliorem oppositâ; quando verò secutus est Opinionem, quæ nullum reputat inconueniens Patrem, & Filium Sapientiores esse Spiritu Sancto in sensu explicato, hanc eandem Opinionem visam illi manifestè multò magis verosimilem oppositâ. Quia omninò difficile est assignare causam tam subitæ mutationis de multò majori verosimilitudine Opinionis *A* supra oppositam *B* in multò maiorem verosimilitudinem Opinionis *B* supra oppositam Opinionem *A*. Sanè, si advenisset de novo hæc major apparentia verosimilitudinis, quando scribebat sectionem duodecimam, retractasset omnimodè id, quod docuerat sect. 4.; cùm utrumque defendi ut verum ex sententia Reverendissimi Auctoris non possit sine injuria veritatis.

602. Multò minùs dici debet, Reverendissimum Auctorem utramque Opinionem docuisse, non ut veram, sed solum ut probabilem. Quia ejusmodi responsio non cohæret cum iis, quæ docet dissert. 7. §. 18. num. 100., & seqq.; ubi latè, & ex professo probat contrà P. Terillum nemini posse esse probabilem utramque partem contradictionis: Ergò nemo etiam potest eam defendere ut probabilem. Aliòquin, si judicet nemini posse esse probabilem utramque partem contradictionis, & simul defendat sibi probabilem esse utramque partem contradictionis, contradictionem admitteret. Deinde idem Reverendissimus Auctor contrà eundem P. Terillum, dissert. 6. §. 11. num. 43., judicat non dari aliquod probabile absolutum, quod sit probabile omnibus; vult enim omne probabile dici respectivè vel ad intellectum proprium, vel ad alienum: ad proprium, si illi appareat vera; ad alienum, si appareat vera aliis. Quapropter, si docuit utramque Opinionem ut probabilem, vel docuit ut probabilem aliis, vel ut probabilem sibi. Sanè non docuit ut probabilem aliis, cùm omnes probè norint unicuique suam Opinionem esse veram: Ergò ut probabilem sibi: Ergò utramque Opinionem judicavit assentibilem.

603. Dices ex eodem Reverendissimo Auctore, citatâ differt. 7. §. 5. num. 25. Ponamus rusticum scire cupientem, an aliquis contractus sit usurarius, interrogare duos Theologos paris omninò æstimationis, & auctoritatis apud ipsum; & unum ei respondere illum contractum esse usurarium, & peccaminosum; alterum verò, esse omninò licitum. Sanè, audito utriusque responso, ille rusticus manebit omninò dubius, non minùs quàm Judex, qui desiderat certam notitiam acquirere de existentia alicujus homicidii, & interrogat duos testes paris omninò auctoritatis, quorum alter jurat se heri horâ duodecimâ vidisse Petrum committentem illud homicidium, alter verò jurat se heri horâ duodecimâ vidisse Petrum in loco valdè distanri à loco homicidii: & tamen prima quæstio est de jure, secunda est de facto: Ergò nulla disparitas datur inter unam, & aliam quæstionem. Nec negabile est, rusticum mansurum dubium in prima quæstione, non minùs, quàm Judicem in secunda.

604. Respondeo, à singulari ad universale non esse bonam consequentiam: Quapropter, etiamsi rusticus dubius hæsitet in illa quæstione, non sequitur hominem non omninò illiteratum, & indoctum in hac, vel simili quæstione hæsitaturum. Ratio verò, cur rusticus inter diversa judicia Theologorum manet dubius, est, quia ignorat in tali casu posse se prudenter assentiri utrilibet; non enim evidens est ex terminis, aut facili discursu comparabile, inter æqualia motiva propositionum contradictoriarum posse intellectum ex imperio voluntatis prudentem assensum concipere, sive ad partem *A*, sive ad oppositam *B*. Cum verò rusticus ad petendum consilium accedat ex desiderio non errandi; si cum illa ignorantia assentiretur, imprudenter assentiretur; quod ipse refugit. Patet hoc manifestè. Quia, si rusticus consulat tertium Theologum, illique aperiat responsa priorum, si ab hoc tertio audiat: Tu potes agere, quod malueris, & licitè amplecti tam Opinionem Theologi reprobantis contractum ut usurarium, & peccaminosum, quàm Theologi eundem contractum approbantis ut omninò immunem ab usura, & minimè obnoxium peccato; quia, cum ambo æquè docti sint, cuicumque adhæreas, non erras, sed prudenter agis: statim dubium deponet, & ad libitum voluntatis suæ unius illorum Theologorum Opinioni judicium suum accomodabit. Atverò homo mediocriter doctus, qui scit inter dissidentes Authores

pa-

paris authoritatis posse prudenter amplecti per assensum Opinione, quam libuerit; potest statim, si velit, se expedire ab hoc dubio,

§. I I I.

Secunda disparitas à motivis dissimilibus, quæ reperiri solent in quæstione juris, non verò in quæstione facti.

605. **P**ost assertam, probatamque utriusque contradictionis assentibilitatem, liberamque facultatem in intellectu opinandi in utramque partem contradictionis, à P. Martino Esparza ætatis nostræ famosissimo, nullique secundo, ut ostendunt ingeniosissimæ illius elucubrationes, in Appendice ad quæstionem de licito usu &c. ab art. 112. usque ad 122.; ut satisfaciatur argumentis à P. Mercoro propositis in Basi par. 2. art. 16. volente motiva æqualia propositionum contradictoriarum mutuò elidi, atque exinaniri, idque comprobante ex usu, & praxi tribunalium, per quam probationes utrinque pares pro nullis habentur; distinguit art. 124. inter motiva dissimilia, & diversæ rationis, & inter omninò similia, ejusdemque rationis. Et ab his quidem moveri non posse asserit intellectum ad assensum, aut unius, aut alterius contradictorii (si sint omninò æqualia) utpotè se mutuò elidentibus: ab illis verò, si excessus inter ea motiva, & probationes ex una parte non sit manifestus, (adde etiam, notabilis, idest, magnus, juxta ea quæ docuimus numero 127.) constitui intellectum æquè potentem assentiri vel huic, vel illi parti contradictionis, ad quam voluntas imperio suo illum determinat.

606. Quòd autem motiva, si sint similia ejusdemque rationis, & simul omninò æqualia ab utraque parte, ita se habeant per ordinem ad movendum intellectum ad assensum, ac si non essent, (hoc enim intelligit nomine elisionis mutux) constare luculenter ait ex toto titulo *de Probationibus* lib. 2. Decretal. ubique enim exigitur aliqualis ex altera parte disparitas, ut sententia ferri possit. Unde Glossa ibidem cap. *Licet causam*, ad illud, *uti possidetis*, dicit sic: *Ubi nullus ostendit titulum, vel uterque, & probationes sunt*

sunt omnino æquales, nec apparet quis ad iudicium provocaverit, forte dirimatur. E contra verò, motiva dissimilia, & probationes diversæ rationis, sive in toto, sive ex parte, quamvis æqualia sint, retinere vim suam promovendi intellectum ad assensum, neque se mutuo elidere, colligit sapientissimus Auctor ex eo, quòd inter ejusmodi probationes jura liberam faciunt facultatem iudicibus, ut sequantur in ferenda sententia motum animi sui. Probat hoc ex L. 3. Testium fides ff. de Testibus, ibi: Sæpe sine publicis monumentis cujusque rei veritas deprehenditur. Aliàs numerus testium, aliàs dignitas, & auctoritas, aliàs veluti consentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidem. Non ergò ad unam probationis speciem cognitionem statim iudex, sed ex sententia animi sui existimare quid aut credat, aut parùm sibi probatum opinetur.

607. Articulo deinde 29. utriusque rationem à priori reddit in hæc verba. *Quicumque opinatur circa aliquod objectum, necesse est, ut assentiat illi, vel dissentiat; & neutrum facere potest, quin motivum assentiendi præferat motivo dissentendi, aut è converso, atque alterum judicet esse verax, alterum fallax. Eo namque ipso idem præferret, simulque posthaberet eidem secundum idem, & de eodem secundum idem pronuntiaret esse verax, simulque fallax. Quia in omnino similibus, & æqualibus omnia sunt idem præter individuationem, quæ nullà prorsus vi movendi prædita est, præcisa ratione sui; cum nulla prorsus perfectio sit formaliter ratione sui, sed solam puram limitatio, ac coarctatio perfectionis specificæ; atque vis movendi intellectum sit perfectio aliqua, utpotè activa eatenus aliquo modo. Impossibile igitur est, ut præventus motivis hinc, & inde omnino similibus, & æqualibus opinetur in alterutram partem, utque vel assentiat, vel dissentiat; ac proinde motiva talia constituunt intellectum in eodem indeterminabili suspensionis statu, in quo foret, si nullum prorsus in alterutram partem appareret motivum: Hoc autem dicitur, & est eam motiva elidere se mutuo juxta conceptum elisionis, quem præmisimus ex sensu communi.*

608. Progreditur eruditus Auctor ad motiva dissimilia, seu diversæ speciei, quorum excessus unius supra alterum non est manifestè notabilior; probatque neutrum elidi totaliter, ac omnimodè ab altero. *Quia videlicet, inquit, utrumlibet ex ejusmodi motivis præcellit alteri quoad perfectionem differentialem, ac propriam ipsius alterius. Quodlibet enim habens in se aliquid perfectionis, quod deest in altero, eatenus excellit, & hoc alterum eademtenus*

excellitur. Cum ergo utrumlibet ex motivis specie diversis habeat in se perfectionem suam specialem, quâ caret motivum oppositum; constat utrumlibet eorum præcellere alteri secundum aliquid, & vicissim superari ab eodem altero secundum aliquid. Ostensum autem nuper fuit, motivum simpliciter minus elidi per motivum simpliciter majus, & non è converso; motiva verò invicem omninò æqualia elidere se mutuo totaliter. Utrumlibet igitur ex motivis invicem oppositis, & dissidentibus inter se specie elidit alterum, & eliditur vicissim ab altero secundum quid: & quando neutrius excessus simpliciter, & absolute supra alterum est manifestus, ac evidens, atque omninò certus neutrum elidit alterum, aut eliditur ab altero simpliciter, ac totaliter, sicut accidit mutuo in motivis omninò similibus, simulque omninò æqualibus, & non mutuo in simul inæqualibus; sed superest in unoquoque eorum perfectio specialis, & propria ipsius, tamquam vitrix, & excedens negativè, quatenus non est certum, ac manifestum, quòd superetur absolute à perfectione speciali, ac propria motivi oppositi; cum tamen sit certum, ac manifestum, quòd se totà sit excessus quidam supra totum motivum oppositum. Hæc ille.

609. Hanc Præceptoris quondam sui diversitatem inter similia, & dissimilia, quantumvis æqualia motiva, non approbat Reverendissimus P. Generalis illa differt. 7. §. 6., ideò eam à num. 35. pluribus impugnat. Ijs antequàm satisfaciam, præmittere libet, in quibus consentiam cum P. Esparza, & in quibus dissentiam. Consentio igitur in eo, quòd detur in intellectu libertas opinandi utramque partem contradictionis, quando utriusque probationes, seu motiva æqualia sunt, aut ferè æqualia. Dissentio tamen in hoc, quòd non putem necesse esse inter illa motiva dari diversitatem specificam; quia, ut dicebam num. 528. sicuti voluntas inter duo bona omninò æqualia, ejusdemque speciei potest unum eligere pro libito suo, etiam prudenter, quia ad hoc sufficit, quòd si unum non eligat, utroque carere debeat: ita potest inter duo motiva ejusdem omninò rationis, & speciei eligere unum, & adigere intellectum imperio suo, ut illi præbeat assensum. Consentio iterum in hoc, quòd probationes omninò æquales ejusdemque speciei pro nullis à Judicibus haberi debeant, neque in illarum vim proferri ab ipsis sententiam posse. Hoc autem, ut dicebam à numero 585., non est reddere affirmationem physicè inassentibilem, & logicè improbabilem, sed solum juridicè.

610. Rursum non consentio in eo quod asserit, utramque scilicet

licet partem contradictionis esse assentibilem, & probabilem juridicè, idest, per ordinem ad ferendam sententiam, quando motiva sunt æqualia, sed diversæ speciei; neque probatur per adductum textum in L. Testium fides ff. de Testibus 3. Quamvis enim ibi dicatur non dari unicam probationis speciem, quia aliter probant testes deponentes de fama, aliter deponentes de visu, aliter testes numero superiores, sed inferiores dignitate, aliter inferiores numero, sed dignitate superiores, in quorum occursum debere judicem existimare ex sententia animi sui quid aut credat, aut parum sibi probatum opinetur; non ideò tamen mihi suadeo liberum esse judici præponere pro libito voluntatis suæ, si quando ipsum moveant æqualiter ad assensum, & dissensum, aut testes de fama testibus de visu, aut testes numero superiores testibus dignitate superioribus, aut è contra. Sed debere, ut hoc potius probatum credat, quàm illud, præ oculis habere regulas à jure præscriptas iudicibus ad discernendum quid sit, vel non sit juridicè probatum, & juxta ipsarum normam judicare ex sententia animi sui quid probetur, quid non probetur, ut juxta probatum, vel non probatum sententiam ferat:

611. Quapropter solum conditionatè, & ex suppositione admitto hanc doctrinam P. Esparzæ de similitudine, & dissimilitudine motivorum æqualium pro utraque parte militantium, videlicet, etiamsi admittatur non posse intellectum ulli partium assentiri, quando motiva æqualia sunt, & insimul ejusdem speciei, posse tamen opinari utramlibet, quando motiva sunt diversæ speciei, logicè, & physicè, non tamen juridicè, sive per ordinem ad ferendam sententiam. Quia in hoc casu, vel motiva similia sint, vel dissimilia, si apparent æqualia, aut ferè æqualia, ita ut juridicè loquendo excessus unius censeatur compensari per excessum alterius, sententia est à judice ferenda pro possessore, vel pro Reo; quia hæc est expressa mens illarum regularum juris: *In dubio, vel in pari causa, & delicto melior est conditio possidentis: In obscuris favendum est Reo potius, quàm Actori*. Quòd autem diversitas specifica probationum, si æqualem vim habent probandi majoratum v. g. pertinere ad Petrum, & ad Paulum, nihil conferat ad ferendam sententiam potius pro Petro, quàm pro Paulo, aut è contra, ex eo clarè cernitur, quòd efficere non possint ut appareat melius jus aut ex parte Petri, aut ex parte Pauli, Prælatio autem juris ex una parte semper consideratur à Jurisprudèntia, quando profertur sententia.

M m 2

612. Quòd

612. Quòd autem assentiri possit physicè, & prudenter intellectus utrilibet parti contradictionis, quando motiva æqualiter moventia ad utrumque contradictorium sunt dissimilia, & diversæ speciei, licèt admittatur necessariò ab illo suspendendum assensum, & dissensum, quando similia sunt, ejusdemque speciei, probatur ex eo quòd intellectus in obscuris, & inevidentibus solum ex determinatione voluntatis assentiri possit, aut dissentiri. Quando enim sunt similia, & simul æqualia, manifestum est voluntatem non posse prorumpere in imperium, quo determinet intellectum potius in partem *A*, quàm in partem *B*, si supponatur, ut modò suppono, & do Adversariis, eandem voluntatem non posse eligere unum alio posthabito, nisi aliqua bonitas reluceat in termino electo, quæ non appareat in posthabito. Ratio est, quia in motivis omninò similibus, & æqualibus nihil bonitatis, aut perfectionis sit in uno, quæ non sit in alio, ut benè ostendit P. Esparza; cùm differant sola individuatione, quæ formaliter, & ratione sui nullam bonitatem dicit, & perfectionem. Quando autem motiva sunt dissimilia, & diversæ speciei, esto sint æqualia in vi motiva, utrumque ratione differentię propriæ aliquam bonitatem, & perfectionem importat, quæ non est in alio; differentia enim quæ talis dicere debet perfectionem aliquam, quæ cùm proponatur ab intellectu eidem voluntati, illam eligere potest ad assensum.

613. Confirmatur hoc ex iis, quæ à nobis tradita sunt à numero 555. Sit enim ratio *A*, & ratio *B* æqualiter probantes oppositas Opiniones: ratio *A*. utpotè à priori, sit diversæ speciei à ratione *B*, utpotè à posteriori: dico, voluntatem posse imperare assensum, sive ad Opinionem *A*, sive ad Opinionem *B*; quia in ipsa perfectione, & bonitate specifica, quæ datur in ratione à priori, & non datur in ratione à posteriori, & in ipsa perfectione, quæ datur in ratione à posteriori, & non datur in ratione à priori, habet sufficiens motivum eligendi ex duabus Opinionibus contradictoriè oppositis vel hanc, vel illam pro libito suo. Id autem maximè sibi locum vendicabit, si ipse intellectus magis afficiatur, & appetat rationes à priori, quàm à posteriori; aut è contrà; illàs v. g., quia magis ingeniosas; istas verò, quia magis faciles captu: tunc enim proponente intellectu appetitum suum, & inclinationem voluntati, ambigi non potest eam prudenter imperaturam assensum ad illam partem, pro qua stat motivum, in quod potentia intellectiva magis propen-

pendet, & inclinatur. Quod dico de ratione à priori, & à posteriori, dic etiam de auctoritate, & ratione, cœterisque speciebus subalternis.

614. Age modò videamus, quid contrà nostram, & P. Esparzæ doctrinam objiciat loco citato Reverendissimus P. Generalis. Infurgit enim primò. Quia secundum D. Thomam q. 14. de Veritate art. 1., in intellectu nostro datur propriè dubium, quando concurrunt motiva æqualia, ut P. Esparza admittit art. 133. Et hoc non procedit dumtaxat, quando motiva sunt omnino similia, & paria. Nam nunquàm contingit fundamenta ad probandas conclusiones contradictoriè oppositas esse ejusdem speciei, nisi ad summum quando tota probatio sumitur ab auctoritate, ut contingit in quæstionibus facti, ubi adsunt testes æquales auctoritate, & numero pro utraque parte; ibi enim probationes videntur omninò similes, & æquales. At dum probatio sumitur à ratione, fieri prequit, ut fundamenta probantia conclusiones oppositas sint ejusdem speciei: quomodò enim ratio omninò similis rationi suadenti assensum poterit ad dissensum movere? D. autem Thomas præcipuè loquitur, quando concurrunt fundamenta æqualia rationis pro utraque parte.

615. Respondeo, D. Thomam docere quidem tunc dari dubium, quando motiva sunt æqualia ab utraque parte contradictionis, & hoc ipsum admitti à P. Esparza. Sed, si D. Thomas intelligatur locutus de dubitatione necessaria, & omninò insuperabili per imperium voluntatis, ut illum intelligit P. Esparza, & Reverendissimus P. Generalis, necessariò dici debet cum eodem P. Esparza Angelicum Præceptorem locutum de motivis æqualibus ejusdem, & non diversæ rationis, & speciei; siquidem cum D. Thomas clare, & expressè 1. 2. quæst. 17. art. 6. in corp., & aliis in locis à nobis citatis à num. 320., docuerit intellectum subesse voluntatis imperio quoad speciem actûs, assensum videlicet, & dissensum; dandus utique est casus, in quo voluntas illum movere possit vel ad assensum, vel ad dissensum. Atqui, si in æqualitate motivorum, quamvis diversæ speciei, hinc, & inde pugnantium pro oppositis Opinionibus non possit voluntas eum movere neque ad assensum, neque ad dissensum; à fortiori non poterit, quando motivum unius partis excedit motivum alterius oppositæ; ac proinde nunquàm possibilis est casus, in quo intellectus constitutus in actu primo assentiendi, & dissentendi de-

ter-

terminari possit ad assensum potius, quàm ad dissensum, aut è contrà. Ergò non cohæret cum doctrina D. Thomæ dicere intellectum ex ipsius sensu necessariò manere dubium, si motiva oppositarum Opiniorum sint diversæ rationis, & speciei.

616. Ratio, quæ adducitur ad probandum D. Thomam intelligendum tam de motivis æqualibus, & similibus, quàm de dissimilibus, parum momenti habet; falsum quippè est nunquàm contingere probari per fundamenta ejusdem speciei. Sicuti enim una, eademque conclusio probari potest motivis diversæ rationis, à priori videlicet, & à posteriori; ità conclusiones oppositæ probari possunt motivis ejusdem rationis, siquidem utraque probari potest fundamento vel à priori, vel à posteriori. Quod sanè meridianâ luce clarius est; cùm videamus Auctores oppositas conclusiones defendentes multoties afferre rationem à priori, vel à posteriori pro utraque parte. Quando autem dicimus conclusiones oppositas probari motivis ejusdem speciei, intellige de motivis formaliter, & non materialiter sumptis. Quod ut probè teneas, & omnis tollatur æquivocatio, quâ tenebras offundere diei conantur Adversarii, adverte motivum quâ tale formaliter non diversificari specie ab alio; nisi modo logicè essentialiter diverso probet conclusionem; si enim probet modo logicè non diverso essentialiter, quantumvis includat prædicata essentialiter diversa, est idem specie motivum, & non diversum. Sic, dum probò Petrum esse hominem ex hoc motivo, quia est animal rationale, non habeo logicè diversum specie motivum, ac quando probò Bucephalum esse equum ex hoc motivo, quia est animal irrationale; esto definitio equi sit essentialiter diversa à definitione hominis, utpotè quæ constat prædicatis essentialiter diversis. Ratio hujus est, quia utrumque motivum desumitur ab eodem loco, & fonte, scilicet à definitione: probationes autem, sive motiva petita ab eodem loco, & fonte, non distinguuntur logicè essentialiter.

617. Ex hac doctrina, ad tollendam omnem æquivocationem distinguere potes illam propositionem assumptam ab Arguente: *Ratio omninò similis rationi suadenti assensum, non potest ad dissensum movere.* Ratio omninò similis formaliter, & materialiter, concedo: ratio omninò similis formaliter, & dissimilis materialiter, nego propositionem assumptam. Ut una probatio suadeat assen-

ensum, & altera dissensum, non est necesse ut sint formaliter diversæ, idest, petantur à diversis locis, & fontibus argumendi, per quòd logicè una probatio essentialiter differt ab alia; sed sufficit esse materialiter diversas, idest, habere diversam materiam, & versari circa diversa prædicata, etiamsi ab eodem loco, & fonte deriventur. Hæc autem diversitas prædicatorum in unoquoque motivo non diversificat ea specie: sicuti enim syllogismus in *Barbara* est idem specie syllogismus, in quacumque materia assumatur ad probandum; ità v. g. ratio à priori est eadem specie ratio, in quacumque materia assumatur ad probandum, sive probanda sit affirmatio, sive negatio. Sic intellectus, ut debet intelligi, P. Esparza eludit irritos Adversariorum conatus.

618. Insurgit secundo num. 36. in hunc modum. Quia etiam in quæstione facti motiva ad utramque contradictionis partem æqualia non sunt omninò similia, & ejusdem speciei; nam quando iudex manet omninò dubius, quia duo testes existentiam facti affirmant, & duo omninò similes quoad veritatem negant, in hoc casu quamvis testes sint omninò similes, non tamen est omninò simile motivum assentiendi motivo dissentendi: nam motivum dissentendi non est sola auctoritas testium, sed auctoritas conjuncta cum assertionem negativa facti; motivum verò assentiendi est auctoritas testium conjuncta cum assertionem affirmativa facti. Assertio autem affirmativa, & negativa specie differunt: Ergò motiva illa, etiamsi æqualia sint quoad vim movendi, non tamen sunt omninò similia.

619. Hoc argumentum si aliquid probaret, probaret etiam eum, qui credit Petro asserenti Magnum Turcam prandere, & Magnum Turcam non esse album, habere motiva specie diversa. Imò ipsum Testimonium Dei revelantis, & asserentis v. g. Incarnationem esse factam, esse specie diversum à testimonio ejusdem Dei revelantis, & negantis Anti-Christum salvandum. Et (quod magis mirabile est) testimonium Dei revelantis Incarnationem esse specie diversum à testimonio ejusdem Dei revelantis Resurrectionem; quia motivum credendi Incarnationem non est auctoritas Dei præcisè cum assertionem affirmativa, sed cum assertionem affirmativa Incarnationis; & motivum credendi resurrectionem non est auctoritas Dei præcisè cum assertionem affirmativa, sed cum assertionem affirmativa Resurrectionis. Hæc autem absurda esse,

esse, & contrà receptam Philosophiam, & Theologiam, nemo non videt.

620. Respondeo igitur affirmationem, & negationem, rei affirmatæ, & negatæ, sive credamus homini, sive Deo, non diversificare motiva specie; quia affirmatio, & negatio sunt etiam res credita; sicuti enim credo Incarnationem esse factam, ita etiam credo Deum asserere Incarnationem: & sicuti credo Anti-Christum non esse salvandum, ita credo Deum negare Anti-Christum esse salvandum. Et quamvis objectum creditum sit motivum credendi, non diversificat specie motivum; quia sola auctoritas dicentis specificat motivum credendi, præscindendo ab hoc, quòd dicat asserendo, aut negando. Quapropter ubi auctoritas dicentis est eadem, ibi esse non potest diversum specie motivum credendi.

621. Insurgit tertio num. 38., cujus argumenti vis tota ad duo reducitur. Primum est, quòd in eventu æqualium, sed dissimilium motivorum, neutra pars contradictionis apparet potius vera, quàm falsa; sed in quacumque apparet æqualiter veritas, & falsitas; nam vi unius motivi apparet veritas, & vi alterius apparet falsitas: implicat autem intellectum judicare verum objectum, in quo non minùs apparet falsitas, quàm veritas. Verùm hoc argumentum jam à nobis solutione datum est num. 390., ubi ostendimus principium peti ab Adversariis, & improbatum relinquere, quod erat probandum, videlicet, in ejusmodi apparentia falsitatis, & veritatis implicare assensum, aut dissensum ex imperio voluntatis. Addo modò, quòd, licet neutra pars appareat potius vera, quàm falsa, idest, tam appareat vera in uno motivo, quàm falsa in alio, potest apparere magis appetibilis, & grata intellectui una pars, quàm altera; ac proinde imperabilis est à voluntate, non quidem ut magis vera, sed ut magis appetibilis ratione suæ bonitatis, & perfectionis differentialis.

622. Secundum est, motiva, quamvis dissimilia, si æqualia sint, non augere vim motivam; quam vim si non augent, illa dissimilitudo, & major perfectio excedens, & excessiva, quæ consideratur in utroque motivo, de materiali se habet; quia in motivis quàm motivis solùm attenditur efficacia movendi, quæ se habet de formali, & quòd motivum faciat. Opinionem verosimilem, quocumque tandem modo eam faciat. Quapropter, si motiva re-

præ-

præsentant Opiniones æquè verosimiles intellectui, tota illorum dissimilitudo, majorque perfectio excedens simul, & excessa est purè materialis, & se habet in genere entis, & non moventis. Verùm respondeo primò, quòd, licèt non augeat vim motivam respectu intellectûs, auget vim motivam respectu voluntatis, quæ est electrix, non verò intellectus, juxta dicta num. 544. Quare, licèt illa dissimilitudo, majorque perfectio permittatur materialiter se habere respectu intellectûs ad illum complendum in ratione potentis assentiri, non se habet de materiali per ordinem ad complendam voluntatem in ratione potentis imperare; quia tribuit voluntati sufficientem rationem præferendi pro libito suo utrumlibet alteri.

623. Dixi, *licèt permittatur*. Responderi enim potest secundo, mutuum illum excessum in perfectione apparentem in utroque motivo non se habere de materiali etiam respectu intellectûs; quatenus etiam ipse magis affici potest ad perfectionem illam excedentem, & excessam, quæ datur in motivo *A*, quàm ad illam, quæ datur in motivo *B*: quapropter complacere sibi potest magis in uno, quàm in altero. Declaratur hoc exemplo materiali quidem, sed maximè ad rem nostram appposito. Nam sicuti oculus, quamvis tendat in colorem, quæ color est, non autem quæ viridis, aut quæ flavus est; nihilominus datur oculus, qui delectatur magis uno colore, quàm altero, v.g. viridi potius, quàm flavo: ita datur intellectus, qui delectatur uno potius vero, quàm altero, v.g. vero potius acquisito per rationem à priori, quàm à posteriori, ratione potius faciliiori, quàm subtiliori. Ergò sicuti voluntas prudenter imperare potest oculo, ut potius respiciat ad viride, quàm ad flavum, aut è contrà: ita eadem voluntas imperare potest intellectui, ut potius assentiatur ex motivo à priori, quàm à posteriori, ex motivo faciliiori, quàm subtiliori. Reliqua, quæ ex doctrina Reverendissimi Patris Generalis, & ex manuscriptis Professoris Bahiensis objici possunt contra Patrem Esparzam, facilem paratamque solutionem habent, tum ex dictis hîc, tum alibi num. 575., & seqq.

§. I V.

*Proponitur nostra sententia circa testes dignitate,
& numero pares: & multiplex assignatur
disparitas inter eos, & Doctores
item numero, & digni-
tate pares.*

624. **U**T meam in hac re sententiam proferam, & molestissimæ objectioni, quæ Neotericorum torfit ingenia, pro viribus satisfaciam: Dico primò, multò probabilius mihi videri, quando pro utrâque parte adsunt testes, quorum numerus, & auctoritas omninò par est, utramlibet non solùm juridicè, ut proximè dictum est, sed etiam physicè inassentibilem esse. Ratio Conclusionis est: Quia implicat intellectum assentiri posse physicè utrique contradictorio in sensu diviso ex imperio voluntatis, nisi utraque pars appareat vera veritate in actu primo, seu verosimilis; Sed quando testes contraria deponentes adæquant se numero, & dignitate, utraque pars contradictionis non est determinatè vera veritate in actu primo, seu verosimilis: Ergò implicat intellectum posse assentiri physicè utrilibet parti contradictionis in sensu diviso ex imperio voluntatis, quando testes contraria deponentes se adæquant numero, & dignitate. Major est evidens; quia intellectus non potest tendere extra verum apparens, seu extra verosimile.

625. Minorem probo. Quia, si utraque pars contradictionis appareret vera veritate in actu primo, seu verosimilis, esset utique ex dictis testium; Sed dicta testium, quando ab utraque parte sunt paris numeri, & æqualis dignitatis, non possunt reddere utramque partem contradictionis apparenter veram, seu verosimilem: Ergò. Minorem probo: Quia testibus contraria deponentibus, non potest utrisque apparere verum, seu verosimile id, quod affirmant, vel negant; cum enim deponant de re ab ipsis experimentaliter cognitione perceptâ; visu scilicet, vel auditu, qui non solent fallere, necesse est aut hos, aut illos falsum

ut

ut tale cognitum deponere : Ergò aut hi , aut illi deponunt sibi inverosimile . Cùm igitur certum sit certitudine morali , & omninò probabilissimum aliquos ex testibus oppositis deponere contra veritatem ab ipsis cognitam , & asserere ut verum id ipsum , quod illis apparet ut falsum , & non verum ; nec discerni possit ulla ratione , quinam sint illi , qui agnitæ veritati contradicunt ; non potest judicare intellectus utrosque testes , tàm qui deponunt pro affirmatione , quàm qui pro negatione deponunt , verosimiliter affirmare , aut negare , quod asserunt , aut negant : Ergò neque judicare utramque partem contradictionis mihi appare-re veram , seu verosimilem ; quia in tantum mihi posset apparere vera , seu verosimilis , quatenus judicare possem tam testibus deponentibus pro affirmatione , quàm deponentibus pro negatione visam veram , seu verosimilem affirmationem , & negationem .

626. Ex hac ratione desumitur prima disparitas inter testes , aliasque probationes opinionum contradictoriarum , sed præcipuè inter Doctores , quando pari numero , & æquali auctoritate pugnant pro affirmatione , & negatione . Cùm enim Doctores judicium suum ferant de rebus sub sensum minimè cadentibus , ut testes , sed sub rationem , & discursum , qui in omnibus opinabilibus non proponit rem evidenter , sed obscure ; fit , ut Doctores contraria deponentes convinci non possint contra perceptam à se veritatem tulisse sententiam . Imò cùm præsumendum sit (nisi fortè de opposito constet per manifesta indicia) utrosque ab apparentia veritatis fuisse motos , ut abirent in oppositas opiniones , judicandum est utrisque apparuisse veram , & verosimilem suam opinionem . Quapropter ex illorum sensu utraque pars esse mihi potest verosimilis . Existente autem pro utrâque parte contradictionis verosimilitudine , ipsaque verosimilitudine pro neutra parte saltem notabiliter præponderante , utraque pars est assentibilis ; ac proinde accedente voluntatis imperio in utrumlibet determinari non potest intellectus , ut feratur per assensum , vel dissensum .

627. Probatur secundò . Ut possemus assentiri his , aut illis testibus contraria deponentibus , deberent tàm affirmantes , quàm negantes esse simul fidedigni (simultate dignitatis , non dignitate simultatis assensus , & dissensus ;) sed testes contraria deponentes non possunt esse simul fidedigni simultate dignitatis ; Ergò assen-

vir non possumus his, aut illis testibus contraria deponentibus. Major probatione non eget; testis enim, qui non apparet fidedignus, nullam potest habere vim motivam ad inducendum intellectum, ut illi credat; quia non facit dictum suum credibile, & verosimile. Minorem probo. Quia hoc ipso, quod testes sibi invicem contradicunt, omnino probabilissimum est alteri eorum deesse unum ex constitutivis, quæ testem faciunt fidedignum, videlicet, vel vitæ probitatem, quæ suadet eum nolle mentiri; vel potentiæ integritatem, à qua haurit id quod testatur, visum scilicet, aut auditum; quæ integritas potentiæ suadet eum percipere res, ut sunt. Quod autem hoc sequatur, manifestum est: quia vel sequitur eum esse mentitum; unde illi deest probitas vitæ: vel deceptum; unde illi deest integritas visûs, vel auditûs, qui quando integer est non decipitur, vel saltem præsumitur non decipi.

628. Ex hac secunda probatione elicio secundam disparitatem inter testes contraria deponentes, & Doctores oppositas opiniones defendentes; siquidem isti, quamvis numero, & dignitate pares, sunt simul fidedigni simultate dignitatis. Ratio est: quia ad constituendum Doctorem fidedignum duo concurrunt: probitas vitæ, à qua reddimur certi eum nolle decipere; & doctrina, sive peritia in ea facultate, aut scientia, quam profitetur, per quam certi reddimur quod ducatur à ratione benè intellecta ad affirmandum, vel negandum, id quod affirmat, vel negat. Probitas autem vitæ, & doctrina esse possunt in utrisque Doctoribus tam affirmantibus, quàm negantibus opposita, quamvis evidens sit vel hos, vel illos decipi; quia per hoc non sequitur deesse his, aut illis aut vitæ probitas, aut doctrina; cum benè stare possit quod Doctor pius sit, & doctus, & quod nihilominus decipiatur; scimus enim etiam maximè peritorum, & piorum esse falli quodcumque autem non demonstratur determinatè hos potius Doctores falli, quàm illos, tam affirmantes, quàm negantes sunt simul fidedigni simultate dignitatis. Nam ab illo indeterminato iudicio: Vel isti, vel illi decipiuntur in hac quæstione: non sequitur per legitimam consequentiam, aut his, aut illis deesse, vel probitatem vitæ, vel peritiam in sua facultate. Quinimmo non semel accidit à minùs perito, & minùs probo attingi veritatem, quæ fugit aliquandò magis probum, & doctum. Secùs accidit in testibus: quia hoc ipso quod constat hunc, aut illum esse falsum rectè inferitur, aut

aut huic, aut illi deesse aut veracitatem, aut integritatem potentia, à qua accipit notitiam; & nonnisi rarissimè contingere potest, ut testis magis probus, & meliori potentiâ præditus sit fallax; & minùs probus, deteriorisque potentia fit verax.

629. Oppones ex dicta dissert. 7. Fundam. Theol. Moral. §. 7. num. 43. Quamvis is, qui mihi rem testatur, sit vir maximis prærogativis sapientiæ, & sanctitatis insignitus; si tamen evidenter ego cognosco illum decipi, non est dignus fide apud me quoad rem hanc, non obstantibus illis prærogativis; hæ enim ut moveant, exigunt tamquàm conditionem, quòd in intellectu audientis non adfit notitia evidens de eo, quòd ille in hoc dicto decipiatur. Ergò quamvis viri illi duo sint maximæ auctoritatis, nihilominus non est uterque dignus fide apud me quoad dictum illud in quo sibi invicem contradicunt, non obstantibus prærogativis scientiæ, & sanctitatis: istæ enim ut reddant hominem dignum fide quoad aliquod dictum, exigunt tamquàm conditionem, quòd vir alius ejusdem auctoritatis non dicat oppositum. Probatur Consequentia. Nam ego evidenter cognosco alterum ex illis duobus viris errare, & falsum dicere, sive ex ignorantia, sive ex malitia: Ergò non est uterque simul dignus fide quoad illud dictum in quo sibi contradicunt aliàs æquè fidedigni.

630. Confirmatur. Hæc propositio est evidens: Ex his duobus, qui mihi contradictoria affirmant, evidens est aliquem fallere, aut falli: Ergò non est apud me uterque simul dignus fide simultate dignitatum, non dignitate simultatis assensûs, & dissensûs: Ergò non est in mea potestate eligere inter utrumque, ut huic, vel illi credam prudenter; hæc enim electio supponit unum, & alterum esse dignum fide simul simultate dignitatum in actu primo. Probatur prima Consequentia. Nam, si evidens est mihi alterum ex illis fallere, aut falli, non possum ego dicere: Petrus in hoc dicto est dignus fide, & etiam Paulus est dignus fide in eodem dicto. Dum enim judico Petrum esse dignum fide in aliquo dicto, judico Petrum in eo dicto, sive assertionem nec fallere, nec falli. Et in eo casu non possum verè sic pronuntiare. In hoc dicto nec Petrus fallit, aut fallitur, nec Paulus fallit, aut fallitur. Ergò non est in mea potestate eligere quem maluerò, ut ei prudenter credam.

631. Respondeo, concessio Antecedente, negando Consequentiam. Ad cujus probationem, nego Antecedens. Quia licet
co-

cognoscam alterum illorum errare, & falsum dicere, non sequitur necessariò errorem illum oriri aut ex malitia, aut ex ignorantia unius ex opinantibus. Aliòquin qui æqualem auctoritatem agnosceret in D. Thoma, & Scoto, quando sibi invicem contradicunt, affirmare posset: In hac assertionem, v. g. quòd intellectus sit potentia voluntate perfectior, aut D. Thomas, aut Scotus erravit, sive ex malitia, sive ex ignorantia. Hoc autem dictum quis non videat probrosum, & injuriosum esse tantis Doctoribus? Quòd sicuti præsumi non debet fuisse mentitos, ob insignem, quâ excellerunt, pietatem: ita præsumi non debet fuisse ignorantes, ob eximiam utriusque doctrinam: præcipuè cum videamus tam ab Angelico, quàm à subtili Doctore opinionem suam stabilitam fuisse optimis rationibus, & quæ vim magnam faciunt intellectui. Quòd autem unus illorum erraverit, censeretur non debet in causa fuisse aut unius, aut alterius ignorantiam, sed ipsius objecti obstrusam veritatem.

632. Claritatis tamen gratia, distingui potest Antecedens: Evidens est alterum ex illis duobus errare, & dicere falsum, vel ex malitia, vel ex ignorantia: ex ignorantia, inquam, orta ex aliquo defectu tenente se ex parte ipsorum, nego Antecedens: non tenente se ex parte ipsorum, sed ex parte objecti naturâ suâ valdè obscuri, concedo Antecedens, & nego Consequentiam. Ignorantia veritatis oriri potest vel ex aliquo defectu, qui se teneat ex parte opinantis, ex eo v. g. quòd sit rudis ingenii, & imperitus; vel, si optimi ingenii sit, & valdè peritus, ex eo quòd non adhibuerit debitam diligentiam in investiganda veritate: aut ex aliquo defectu, qui se teneat ex parte objecti, quatenus in opinante dantur omnia requisita, ut possit attingere veritatem; sed quia objectum ob rationes oppositas, & valdè distantes à primis principiis ab omnibus, aut ferè omnibus admissis est valdè obscurum, & reconditum, accidit, ut eam non attingat.

633. Prima ignorantia etiam indeterminatè cognita ita in hoc, vel illo Doctore utrique adimit fidem si supponantur omninò paris auctoritatis: quia ut Doctor sit dignus fide, debet esse tanti ingenii, tantam habere peritiam, tantamque adhibere diligentiam in indaganda veritate, ut nequeat judicari incapax attingendi eandem veritatem per illius vera principia. Secunda ignorantia si indeterminatè solum cognoscatur in hoc, vel illo Doctore, non efficit ut neuter fidem mereatur; aliòquin nulli Doctori adhiben-

hibenda esset fides, cum evidens sit evidentiâ morali omnem Doctorem indeterminatè falli in pluribus, aut in aliquibus opinionibus; quia saltem est moraliter impossibile aut semper D. Thomam, aut Scotum collimasse in veritatem, quando oppositas sequuntur opiniones. Deindè esse indignum fide res est, quæ dederori vertetur cuicumque homini: Ergò dici non debet aliquis indignus fide præcisè propter ignorantiam veritatis, quæ neque constat determinatè esse in illo, neque, si contingat esse, oritur ex defectu morali, aut physico se tenente ex parte ipsius, sed ex natura objecti.

634. Aliter etiam distingui potest Antecedens; hoc modo: Evidens est alterum ex illis errare, & dicere falsum, vel ex ignorantia, vel ex malitia: ex ignorantia, inquam, rationabili, concedo Antecedens: irrationabili, nego Antecedens, & Consequentiam. Quando Doctores æqualis autoritatis affirmant opposita, quamvis sit evidens aliquos illorum indeterminatè veritatem ignorare, semper præsumendum est (nisi de opposito manifestè constet) illorum ignorantiam fuisse rationabilem, idest, ortam ex motivis talem veritatis apparentiam præferentibus, ut fallere possint, & soleant virum pium, doctum, consideratum, & prudentem; non verò irrationabilem, sive ortam ex motivis, quæ solos indoctos, inconsideratos, & imprudentes solent fallere. Quando autem ignorantia, sive sit in istis, sive in illis Doctoribus, est rationabilis, etiam si oppositas docent Opiniones, sunt simul fide digni simultate dignitatum, quamvis evidens sit indeterminatè aliquos falli; quia ad constituendum Doctorem fide dignum non potest esse requisitum, quòd rationabiliter decipi non possit. Aliòquin nullus Doctor esset fide dignus, cum evidens sit omnem Doctorem opinantem posse decipi.

635. Ad Confirmationem, concedo Antecedens, & nego primam, & secundam Consequentiam. Ad cujus probationem, distinguo Antecedens: Si Petrus, & Paulus asserant opposita tamquam testes, transeat Antecedens: si asserant opposita tamquam Doctores, nego Antecedens, & Consequentiam. Ratio disparitatis tradita est à nobis in probatione. Quia constitutiva testis ut fide digni sunt probitas vitæ, & integritas potentia, visus scilicet, & auditus, à quibus haurit notitiam illius, quod testatur: præsumi autem minimè potest, ut testis verax, & integer visus, aut auditus decipiatur. E contra verò non semel accidit

dit decipi, & falli Doctores, etiam si moribus probi, & doctrinâ eximii: quapropter, etiam cum omnibus requisitis, quæ illos reddant fide dignos, judicare possumus falli, & decipi, Quod additur, judicantem Petrum esse dignum fide in aliquo dicto judicare eundem Petrum in eodem dicto, sive assertionem nec fallere, nec falli: si verum sit, (quod modò non curo) verum est, si asserat tamquam testis; falsum, si asserat tamquam Doctor, ob traditam rationem.

636. Dico secundò. Dato etiam quòd utraque pars contradictionis asserta à testibus omninò paris auctoritatis esset physicè, & logicè assentibilis, non solum non est assentibilis juridicè, ut dicebam, sed neque ethicè, aut theologicè: quando autem utraque pars contradictionis asseritur à Doctoribus paris auctoritatis, non solum logicè, & physicè assentibilis est, sed etiam ethicè, & theologicè, nisi fortè per accidens alicui sit prohibitus assensus ad alteram illarum. Ex quo elicitur tertia disparitas inter testes numero, & dignitate æquales, si contraria deponant, & inter Doctores numero, & auctoritate pares, si opinentur opposita. Ethicè, & theologicè assentibile voco illud objectum, cui honestè, idest, sine peccato possumus assentiri. Ethicè verò, & theologicè inassentibile illud, cui assentiri honestè, idest, sine peccato non possumus.

637. Quòd autem assensus utriusque partis assertæ à testibus numero, & dignitate æqualibus includat necessario peccatum, patet. Quia judicans unam partem esse veram, seu testes affirmantes dicere verum, judicat partem oppositam esse falsam, seu testes negantes dicere falsum non quomodocumque, sed contrà verum ab ipsis perceptum, ac proindè esse mendaces; cum, ut dixi præsumi non possit, quòd visus, & auditus fallatur. Atqui judicare hos testes potius, quàm illos mendaces esse, quando tùm numero, tùm dignitate se adæquant, peccatum est: Ergò. Minorem probo. Quia nunquàm judicari potest sine peccato aliquem esse mendacem, nisi de hoc habeamus indicia manifesta, idest, nisi ità probatum sit eum esse mendacem, ut sine ulla morali Formidine de opposito asseri possit; Sed quando testes sunt omninò æquales numero, & dignitate, non est ità probatum, ut evidens est: Ergò &c.

638. Confirmatur. Quia malitia judicii temerarii solum evitari potest, quando malitia proximi ità probata apparet, ut in-

no-

nocentia non sit opinabilis ; Sed innocentia testium , quos mentiri judicamus , in tali casu est opinabilis ; cum supponamus intellectum posse opinari utramlibet partem contradictionis in concursu , & æqualitate testium sibi invicem oppositorum : Ergo in tali judicio non evitatur malitia judicii temerarii saltem venialis , ac proinde peccatur . Hoc autem non visitur in Doctoribus paris omnino auctoritatis in oppositas Opiniones declinantibus ; licet enim præbeamus assensum Opinioni v. g. D. Thomæ , & dissentiamur Opinioni Scoti , sequitur solum judicare nos errasse Scotum : in quo judicio nulla vel umbra peccati apparet . Quia , cum errare involuntarie sit malum pure physicum , & quod necessario contingere debet in alterutro ex opinantibus ; nec fama Doctoris læditur per tale judicium , nec illi irrogatur injuria , si enim irrogaretur , non esset licitum jurare aut in verba D. Thomæ , aut in verba Scoti , contra receptum morem utriusque Scholæ , Thomistarum videlicet , & Scotistarum .

639. Dices . Ità possum assentiri testibus asserentibus , & dissentiri negantibus , ut , licet judicem verum dictum testium asserentium , judicem testes negantes solum decipi , non verò mentiri ; quia ab hoc præscindere possum . Respondeo , te præscindere non posse ab illo , quod per legitimam consequentiam inferitur : quia quamvis id expresse non affirmes , affirmas simpliciter ; eatenus enim posses præscindere , visum , aut auditum testium in tali casu fuisse deceptos . Sed , cum nemo possit judicare non solum prudenter , sed neque physicè , quin habeat aliquam rationem saltem apparentem judicandi : & cum nulla detur , quod visus , aut auditus testium fuerit deceptus ; quia si haberes , jam essent inæquales contra suppositum ; manifestum est , te non posse præscindere .

640. Instabis . Saltem potero prudenter assentiri in tali casu testibus pro innocentia Rei deponentibus ; quia ista pars est eligibilior . Respondeo , quod etiam si daremus sequelam esse veram , argumentum esset pro nobis , non verò contra nos ; quia quando una Opinio est eligibilior , licet non appareat magis verosimilis , possumus illi assentiri : quod negant Adversari volentes Opinionem , quam eligimus ad assensum , debere esse manifestè , & notabiliter oppositâ verosimiliorem . Verum enim verò id non sequitur ; quia in tali casu solum est prudenter eligibilis suspensio assensus ab utràque parte contradictionis ; quia ex suspen-

O o

sione

fione assensûs ab utrâque sequitur minimum inconueniens, videlicet suspensio assensûs circum innocentiam; at ex assensu unius partis sequitur assensus ad malitiam testium oppositæ partis, quod est majus inconueniens. Adde, non esse rationabile, ut ad asserendam innocentiam Rei, contrà quem datur probatio, quòd sit nocens, habeam pro nocentibus testes deponentes illius malitiam nullâ aliâ ratione occurrente, nisi quia opponuntur testibus asserentibus innocentiam.

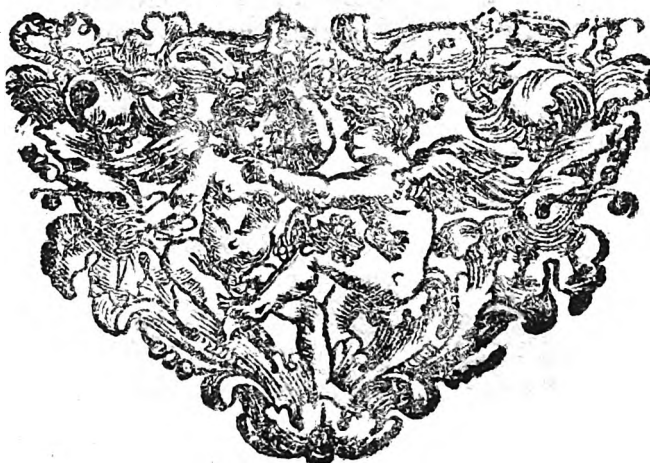
DISPU-

DISPUTATIO III.

*De assentibilitate utriusque contradictorii,
quando Opiniones æqualiter vero-
similes versantur circa
mores.*

Disputationem hanc rejicere decreveram in secundam partem Operis nostri : ubi agendum est de licito, aut illicito usu Opinionum moralium. Verum, quia etiam Opiniones morales sunt sub genere veri, aut falsi, ac proinde sub hac ratione dicunt ordinem ad intellectum ; non abs re futurum puto de illis hic agere : præcipue, quia ordo doctrinæ id postulare videtur.

CAPUT UNICUM.

*Cujus scopus est ostendere, inter duas Opiniones
oppositas æqualiter verosimiles in materia
moralī, prudenter, bonestè, & virtuo-
sè eligi posse ad assensum Opinio-
nem, quæ licitam affirmat
actionem, rejectâ illâ,
quæ eandem as-
serit illicitam.*

INter Authores, qui admittunt licitum esse usum Opinionis benignæ, sive affirmantis actionem esse licitam, plures sunt, & quidem non ignobiles, qui ad usum ejusmodi Opinionis necessario prærequirunt in operante assensum ad ipsam; repugnantibus non paucis notæ famæ, qui putant rem totam concludi præscindendo etiam à veritate Opinionum per quoddam judicium practicum; de quo agemus tertiâ parte. Pro nunc morem gerere volo illis, qui assensum ad partem benignam necessarium judicant ad licitum usum ejusdem Opinionis. Quapropter propositam questionem aggrediamur.

SECTION I.

Utrum tradita à nobis doctrina Capite secundo Superioris Disputationis , locum sibi etiam vindicet in Opinionibus verisantibus in materia morali?

§. I.

Propositâ ratione dubitandi ; ostenditur , quid à nobis probatum dicto Cap. 2. , & quid restat probandum.

641. **D**IVUS Thomas quodlib. 9. art. 15. tractans illam questionem satis celebrem inter antiquos Theologos, & Canonistas: *Utrum habere plures præbendas, sive curas animarum absque dispensatione sit peccatum mortale*: sub initium C. hæc habet: *Dicendum, quòd omnis quæstio, in qua de peccato mortali quæritur, nisi expressè veritas habeatur, periculose determinatur; quia error, quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat à toto, licet fortè à tanto. Error verò, quo creditur esse mortale; quod non est mortale, conscientiam ligat ad peccatum mortale*. Ex qua Angelici Præceptoris doctrina manifestè sequi videtur, inter duas Opiniones oppositas, quarum una asserit teneri hominem ad hoc, vel illud sub mortali, altera verò negat; si omninò æqualem, aut ferè æqualem apparentiam veritatis præferant; non posse voluntatem prudenter flectere intellectum ad unam partem, sed omninò teneri ad suspendendum assensum, aut dissensum.

642. Ostenditur hæc sequela; siquidem manifestum est, in æquali verosimilitudine Opinionum nullâ ex parte haberi veritatem expressè: quapropter, sive voluntas determinet intellectum ad eam partem, quæ actionem proponit ut immunem à peccato, sive

sive ad eam partem, quæ eandem actionem proponit ut peccato obnoxiam, semper periculosè determinat. Periculosè determinat ad partem proponentem actionem innoxiam, minimèque cadentem sub reatum culpæ: quia cum fieri possit ut detur obligatio negata; qui per errorem sibi suadet non esse lethale peccatum quod in re lethale peccatum est, non propterea vacat omni culpa lethali; quamvis minus fortè peccet, quàm ille, qui scienter agit id, quod judicat esse peccatum lethale. Periculosè etiam determinat ad eam partem, quæ actionem proponit ut obnoxiam peccato: quamvis enim fieri possit ut actio, quæ ab operante judicatur prohibita sub reatu culpæ lethalis, reverà prohibita non sit; nihilominus, cum teneamur sub mortali abstinere ab opere, quod judicio conscientiæ, licet erroneo, apparet esse mortale; patet, ejusmodi determinationem esse valde periculosam, utpotè inductivam peccati mortalis.

643. Confirmatur primò. Certum est, tum illum, qui asserit actionem humanam esse prohibitam sub reatu culpæ lethalis, quando certum est non esse prohibitam, tum illum, qui asserit non prohibitam quando certum est esse prohibitam, peccare lethaliter; quia uterque in re gravissima veritati deficit, & populo imponit: hinc quidem negando præceptum Dei, quod reverà datur; ille verò affirmando præceptum Dei, quod reverà non datur. Ergò etiam qui sine ulla rationabili causa se exponit periculo, aut ponendi præceptum Dei, quod fortè non datur, aut tollendi præceptum Dei, quod fortè datur. Consequentia legitima est ex illo notissimo principio, quòd nemini liceat se exponere periculo peccati. Subsumo. Sed qui assentitur uni, aut alteri ex opinionibus oppositis æquè verosimilibus, quarum una asserit, & altera negat obligationem, exponit se periculo aut ponendi præceptum Dei, quod fortè non datur, aut tollendi quod fortè datur, nullâ ad id cogente rationabili causâ: ergo peccat: ergo non agit prudenter assentiendo.

644. Confirmatur secundò. Quia indubitatum est apud Theologos, & constat ex revelatis non licere agere, quando conscientia non efformat dictamen, seu rationabile judicium, quòd actio ab operante ponenda licita sit, & non prohibita: quia: *Omne, quod non est ex fide*, (idest, ex conscientia dictante licitum esse, & non prohibitum, juxta communem sensum Sanctorum Patrum, & sacrorum Interpretum) *peccatum est*. Ad Rom. 14. 23. Sed quando occurrunt duæ opiniones oppositæ, quarum altera vetat, altera permittit actionem, neque ex parte ullius aliqua appareret notabiliter

Iter major verosimilitudo , impossibile videtur , constitutum in hujusmodi bivio efformare posse dictamen illud omnino prærequiritum , quod sibi liceat assentiri vel uni , vel alteri : ergo &c. Minor ostenditur : quia hujusmodi dictamen fieri non potest sine præluce nti ratione ex parte opinionis ad assensum eligendæ : hæc autem præluce nequit ; alioquin opiniones illæ non essent æqualiter verosimiles contra suppositum .

645. Neque dicas, constitutum inter duo mala , si nequeat discernere quodnam illorum majus malum , posse eligere sine labe peccati quodcumque placuerit ; ut cum Scoto in 4. dist. 30. parte 1. §. de secundo , docent passim Theologi ex ea ratione , quia licet in data hypothese polleat libertate physica ad hoc , vel illud disjunctivè ponendum , caret nihilominus libertate morali per ordinem ad contrahendum culpam . Non , inquam , hoc dicas : quia huic doctrinæ tantummodò locus esse potest , quando illa duo mala vitari non possunt , sed aut unum , aut alterum necessario subeundum . Verum hoc non accidit in nostro casu : quia cum possit abstinere ab omni assensu , neque adhærendo parti , quæ actionem proponit ut peccaminosam , neque parti , quæ eandem actionem proponit ut immunem à peccato , potest etiam ab omni periculo , sive addendi , sive adimendi aliquod præceptum legi Dei , se tueri .

646. Replicabis nihilominus , eum , qui nulli parti contradictionis , sive proponenti actionem ut licitam , sive proponenti ut illicitam non adhæret per assensum , constitui in statu dubii , in quo etiam datur varietas opinionum , an liceat , vel non liceat agere : siquidem plures volunt tale dubium esse merè speculativum , atque ope judicii practici licitum esse operari , perseverante hujusmodi dubio . E contra verò alii non pauci tenent illud dubium esse verè practicum , aut saltem necessario secum trahere practicum , ac proinde non licere operari cum tali dubio . Ergo , etiam si suspendatur omnis assensus in æqualitate apparentis veri ab utraque parte contradictionis in materia morali , non effugitur periculum ponendi præceptum Dei , quod fortè non datur , aut tollendi quod fortè datur .

647. Verum hæc responsio solum habere potest locum in illo , qui , examinata pro viribus controversiâ , an cum dubio speculativo de illicita operatione componi possit judicium practicum de eadem licita operatione , non inveniret majus notabiliter fundamen-

mentum subscribendi potius asserentibus, quàm negantibus: tunc enim revera, si aut cum illis consentiret, non evitaret ejusmodi periculum, quod non minùs reperitur in secunda quæstione reflexa supra primam, quàm in prima. Cæterùm si permotus ab eminentia rationum, quas ab una parte discernit, illi adhæreat per assensum; quamvis exponat se periculo, aut admittendi aliquod Dei præceptum, quod non datur, aut tollendi aliquod, quod datur; non propterea dicendus est agere inhonestè: quia rationabiliter, & ex majori apparentia veri se exponit hujusmodi periculo; si tamen dicendum est dari periculum in illo, qui habet iudicium multò verosimilius, quòd tale periculum non detur, de quo modò non curo.

648. Ex his apparet clara, & manifesta disparitas inter Opinionem versantes in materia morum, & cœteras, quæ meræ speculationi deserviunt. Cùm enim in assensu ad istas nullum aliud interveniat periculum, nisi alicujus mali physici, cadendi videlicet in errorem; ut voluntas prudenter imperet intellectui assensum unius potius, quàm alterius, sufficit moveri ab aliquo bono, quo frui non sit illicitum, seu sufficit non apparere aliquid per quod talis electio reddatur inhonesta; cùm in ipsa utriusque contradictorii assentibilitate detur sufficiens bonitas physica, à qua possit determinari ad electionem unius potius Opinionis, quàm alterius, ut probavimus à numero 527. & sequentibus. At verò in Opinionibus moralibus, quarum una affirmat, & altera negat obligationem, periculum errandi trahit secum periculum peccandi videlicet addendi, vel adimendi præceptum legi Dei; ac proinde fieri non potest, ut voluntas prudenter determinet intellectum ad unum, nisi habeat aliquod principium, ex quo rectè inferat licitum esse, non obstante ejusmodi periculo assensum ad hanc, vel ad illam partem ponere: quia solum hoc pacto cohonestare potest imperium suum, ne sit temerarium, & imprudens, & ne actio ab hujusmodi assensu regulata illi sit ad culpam imputabilis.

649. Neque dicas, periculum illud, cui exponitur ille, qui in æqualitate Opinionum moralium assentitur uni potius, quàm alteri, non esse periculum peccati formalis, sed solummodò materialis, quod est malum quoddam purè physicum, sicuti est error in qualibet alia materia merè speculativa. Nam contrà est: quia exponere se periculo peccandi peccato mortali cognito ut tali, est
 pec-

peccare formaliter ; nisi adsit iudicium rationabile ; quòd liceat huic periculo se exponere ; per hoc enim iudicium solummodò reddi potest inculpabilis actus , quo quis exponit se periculo peccandi materialiter . Quapropter , ut quis prudenter in materia morum possit assentiri vel opinioni benignæ , vel rigidæ in æquali , aut ferè æquali earundem verosimilitudine , necessariò apparere debet aliqua ratio , quæ verè suadeat in tali occursum licitè posse assentiri , sive appetat assensum benignæ , sive rigidæ .

650. Nos igitur , qui defendimus in æqualitate oppositarum Opinionum circa licitum , & illicitum posse intellectum prudenter assentiri parti benignæ , necesse est ut proferamus principium aliquod , ex quo rectè inferatur posse voluntatem inter prædictas Opiniones honestè imperare assensum ad partem benignam . Admisso enim quòd id honestè possit , jam periculum , si quod restat , est solum peccati materialis , quod inhonestum reddere assensum minimè potest ; alioquin neque apparente multò majori verosimilitudine ex parte Opinionis benignæ , liceret eam per assensum amplecti ; & propterea incideremus in Tutiorismum .

S. II.

*Quomodo gerere se debeat voluntas in electione
Opinionum versantium circa mores , ut
illius electio sit prudens , honesta ,
& virtuosa ?*

651. **C**UM intellectus à vero solum ut tali evidenter cognito necessitetur ad assensum ; hoc ubi deficit , sicut deficit in omnibus opinabilibus , expectat motionem , sive imperium voluntatis , quæ illum determinet : & hoc quidem potiori jure , quando ipse fluctuat ambiguus , ac veluti pendulus inter utramque partem contradictionis propter æqualitatem motivorum ad oppositos assensus impellentium . Si ergo prudenter , virtuosè , & honestè intellectum determinare velit eadem voluntas ad unam partem , dirigi debet ab aliqua virtute , cujus præcepta sequatur dum eligit potius assentiri uni parti contradic-

nis, quàm alteri : hoc enim si agat, & non interveniat circumstantia, aut finis extrinsecus vitians determinationem, talis determinatio non poterit non esse prudens, honesta, & virtuosa, ut potè elicità ad normam virtutis, quæ obliqua esse nequit, quamvis obliquè applicari aliquando contingat.

652. Cum virtutibus, regulisque virtutum suus sit ordo; & regula una non possit habere locum, nisi quando deficit altera: videamus, quasnam virtutes eorumque regulas, & quo ordine sequi debeat voluntas, ut illius electio inter oppositas opiniones evadat honesta, & virtuosa. Id autem assecuturam certissimè puto, si sequatur regulas, quas iudicibus, vel ad rectam legum interpretationem, vel ad justam sententiam ferendam, præscribit *Ars æqui & boni*, scilicet honesti, quæ est definitio juris, prout in mente legislatorum, tradita à Celso; & *Iusti atque injusti scientia*, quæ est definitio juris, prout est in mente Jurisperitorum, tradita ab Ulpiano, & communiter dici solet jurisprudentia.

653. Ratio autem, cur electio voluntatis futura sit virtuosa, & honesta, si ad præscriptum harum regularum dirigatur, manifestissima est siquidem regulæ à legum conditoribus præscriptæ iudicibus, ut ad illarum normam recta judicia efforment, rectasque sententias proferant, vel profluunt à stricto jure, quod justitia dicitur, vel à jure minùs stricto, quod æquitas nominatur: justitiam autem, & æquitatem inter cæteras virtutes morales principatum tenere, satis notum est vel mediocriter versatis in Philosophia morali. Quomodò autem æquitas differat à justitia, non est nostri instituti: videatur P. Gibalinus lib. 3. de scientia canon. quæst. 2. confec. 2. Igitur Judices, qui regulas justitiæ, aut æquitatis servant in judicando, honestè, & virtuosè operantur: implicat enim operari secundum regulas virtutis, & non operari virtuosè, ut proximè dicebam.

654. Age modò videamus, quanam sit prima, & immediata regula, vel à justitia, vel ab æquitate præscripta, quam Judices sequi tenentur, quando manifestam veritatem assequi nequeunt, sive quæstio versetur circa factum, sive circa jus. Eam autem esse apparentiam veri, seu verosimilitudinem, (quæ in quæstione facti habetur per testes, aliasque legitimas probationes; in quæstione verò juris per rationem, authoritatemque Doctorum) constat ex jure Canonico reg. 45. de regul. jur. in 6. ibi: *Inspicimus in obscuris quod est verosimilius*: & ex jure civili leg. 115. ff. eodem tit.

In

In obscuris inspicimus quod est verosimilius. Hinc fit, ut, si constet de jure, & quæstio sit meri facti, attendere debeat Judex, quisnam ex litigantibus melius probaverit, ut pro illo sententiam ferat, dummodò plenè probaverit; si verò constet de facto, & jus in controversiam vocetur ob varietatem opinionum, attendere debeat, quæ sit absolutè verosimilior opinio, ut juxta eam sententiam ferat. Si quis verò Judex ad hanc regulam non attendat, vel ab ea exorbitet, injustus, & iniquus habebitur.

655. Eodem prorsus modo si prudenter, & honestè agere satagat voluntas, quando in moralibus non allucet intellectui expressa veritas, sed latet inter ambages opinionum hinc, & inde certantium pro licita, & illicita actione; debet sedulo diligenti-que studio inquirere, quænam ex oppositis opinionibus habeat pro se majus pondus rationis, & autoritatis; & si hoc appareat ex parte opinionis rigidæ, quæ actionem illicitam pronunciat, sive ex parte opinionis benignæ, quæ eandem actionem licitam asserit; proculdubiò determinandus est intellectus à voluntate, ut opinionem, quæ verosimilior absolutè apparet, amplectatur per assensum ut veram, & ut rectam regulam operationis exercendæ.

656. Quòd si voluntas in delectu Opinionum moralium procederet ad assensum, non discussâ prius sedulo, & diligenti studio earundem Opinionum verosimilitudine comparando fundamenta unius cum fundamentis alterius, ad deprehendendum quænam ex illis sit excedens, quæ verò excessiva; extra omnem controversiam esse debet, omninò culpabiliter, & inhonestè operaturam, sive eligat benignam, sive rigidam Opinionem, ob rationes quas dedimus. §.1. Neque ex ullo alio principio cohonestari potest talis electio; quia verosimilitudo est regula veri indita nobis à natura, & Authore naturæ ad concipienda vera judicia rerum quando ipsa veritas non apparet evidenter, & expressa: ideò qui negligit verosimilitudinem quando illam habere potest, ipsam veritatem negligit, quam præ oculis semper habere debemus in formandis judiciis rerum,

657. Quòd si omnes speculativi in scientiis, & omnes practici in Artibus respicere semper debent ad hanc verosimilitudinem, quando veritas non elucet clara, & perspecta, ut rectè artes suas exerceant, quamvis in illis nihil periculi sit, aut mali cuiusdam purè physici; quantò magis in moralibus, ubi agitur de

licito, & illicito, prohibito, & non prohibito, & propterea periculum datur aut addendi, aut adimendi præceptum legi Dei? Sit igitur dogma inconcussum, in electione opinionum versantium circa mores habendam esse primò rationem apparentis veri, seu verosimilitudinis: quæ si appareat cum sufficienti evidentique excessu ex una parte, hæc est ad assensum eligenda, & non alia, etiam si possit intellectus illi physicè assentiri; quod tamen à nobis suprà negatum est à num. 188.

658. Sed redeamus ad præcepta justitiæ, sive æquitatis. Cum enim contingere possit verosimilitudinem, quæ in obscuris est prima regula recti iudicii, cum de rebus judicamus, non habere locum ex eo quòd utraque pars contradictionis tum in quæstione facti, tum in quæstione juris sit æqualiter, aut ferè æqualiter verosimilis, quia excessus probationum, & rationum unius supra aliam aut nullus apparet, aut si aliquis apparet, est adeò levis, aut adeò obscurus, ut ab æquo Iudice pro nihilo haberi debeat: ab eodem sive justitiæ, sive æquitatis fonte profluxit aliud præceptum veluti subsidiarium ad rectè judicandum. Illud autem est valdè celebre, utpote notum lippis atque tonsoribus, & habetur regulâ 65. de reg. jur. in 6, ibi: *In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis*: & L. 128. ff. eodem tit., ibi: *In pari causa possessor potior haberi debet*. Juxta hanc regulam, quando Actor agit, sive actione reali, sive personali; & non probat clarè verosimilius aut debitum, aut dominium; tenetur Iudex sententiam ferre pro Reo, utpote possidente. Ex hac prælatione possessorii emanavit in ipsum vulgus, ad eandem significandam, notum illud proloquium: *Beatus, qui possidet*.

659. Verùm circa hanc regulam quæstio est, & quidem satis implexa: An locum sibi vindicet non solum in materia justitiæ, sed etiam aliarum virtutum? In qua quæstione duo illa prima lumina Societatis P. Suarez, & P. Vasquez in diversas abjère sententias. Et quamvis sententiam eximii Doctores omninò veram putem, quia ex ipsa natura libertatis manifestè eruitur, ut ostendam suo loco; nihilominus in hoc puncto, de quo agimus, præscindere volo ab hac mea particulari opinione, & supponere non dari locum regulæ: quia si pro libertate non stat possessio, multò minus stare potest pro lege, aut legislatore. Quare adduci non potest à Rigidistis ad tuendum assensum solummodò posse esse honestum, si concipiat ad partem rigidam: maximè cum ab illis negetur intel-

ctui

Atui libertas opinandi ex imperio voluntatis inter opiniones æquè verosimiles.

660. Redeamus rursum ad alias regulas, quæ ab eadem æquitate profluentes, propositæ sunt à legum conditoribus pro norma interpretandi juris, & sententiæ ferendæ, quando neque per majorem verosimilitudinem, neque per possessionem discerni potest, quæ Opinio sit præferenda. Hæ sunt de benigniori interpretatione in dubiis facienda; de minimo sequendo in obscuris; de facienda interpretatione contra eum, qui potuit apertius dicere legem, & non dixit; de omni obligatione strictè interpretanda; de Reo absolvendo, nisi Actori melior probatio assistat in quæstione facti, aut melius jus in quæstione juris. Ad has utique regulas respicere solent Judices æquitatis amatores in electione Opinionum, juxtà quas sententias ferunt.

661. Has easdem regulas si fervet voluntas, quando eligit ad assensum alteram ex oppositis Opinionibus æqualem verosimilitudinem præferentibus; indubitatum est, illius electionem honestam, & virtuosam futuram, utpotè quæ sit ad normam æquitatis. Posse autem ab illa regulas istas servari, ostendam Sect. seq. discurrendo per singulas. Hic solum pro coronide placet advertere, regulas istas, quæ ad supplendum defectum majoris verosimilitudinis in Opinionibus, & interpretationibus jurisprudentium admittuntur à jure, reddere quidem eam partem, pro qua stant, magis eligibilem (imò, & eligendam, quando regula est præceptiva) non verò magis verosimilem; siquidem cum ad supplendum defectum verosimilitudinis admittantur, implicat eam reddere verosimiliorem.

662. An verò reddant hæ regulæ Opinionem, & interpretationem, quem eligendam suadent, magis probabilem, quæstio erit de nomine: quæ omninò tolli posse videtur, si dicamus eam reddere magis probabilem Probabilitate juridicâ, & morali, quia hæc respicit non solum ad verum, sed etiam ad bonum, per quod Opinio redditur magis, vel minus eligibilis; non verò Probabilitate logicâ, sive metaphysicâ, quæ solum respicit ad apparentiam Veri. Hæc est expressa mens D. Thomæ tùm qu. 14. de Veritate art. 1., tùm 3. Ethicor. lect. 13., cujus verba formalia dedimus num. 544. & 545., ibi videnda; sicuti etiam videnda est nostra ponderatio num. 546. & 547.; quia maximè ad rem nostram faciunt.

SE-

SECTIO I I.

*De prima regula cobonestante electionem assensus ad
Opinionem benignam, quando hæc vel
non exceditur, vel paulu-
lùm ab opposita
rigida.*

§. I.

*Proponitur, & explicatur regula juxta
jus civile.*

663. **T**riplicem legis interpretationem distinguunt com-
muniter tum Theologi, tum juris Interpretes
apud Soar. lib. 6. de legibus cap. 1. Authenticam, quæ solum fie-
ri potest ab ipsomet Legislatore, aut ab illo, qui à Legislatore
potestatem habet: quæ interpretatio vim legis obtinet juxta L. si
imperialis cod. de legibus §. cum igitur. Usualem, quæ usu,
& consuetudine inducitur; consuetudo enim *optima legum Inter-
pres* dicitur L. si de interpretatione ff. de legibus cap. cum dile-
ctus, de consuetudine: &, si illi accedant omnia de jure re-
quisita, vim etiam, & potestatem legis habet, L. sed ea, &
L. diurna ff. eodem. Doctrinalem denique, quæ fit per do-
ctrinam, & auctoritatem Interpretum declarantium earum
mentem, seu potestatem. L. scire leges, & L. benignius ff. eo-
dem.

664. De hac doctrinali interpretatione (quæ multiplex esse
potest ob varietatem Opinionum, quarum alia benignè explicat
legem, quatenus asserit in hoc, vel illo casu non obligare; alia
rigidè, quatenus obligare affirmat) nobis est sermo: dicimusque
Judicem dubitantem de intellectu legis ob diversitatem Opinio-
num, quæ in oppositas interpretationes abeunt, debere in judi-
cando conformare sententiam Opinioni benignæ. Hoc autem
pro-

probatur primò ex L. 57. ff. de regul. juris, ibi : *Semper in dubiis benigniora præferenda sunt* : & ex L. 139. ff. eodem, ibi : *Capienda est occasio, quæ præbet benignius responsum* : ubi Dionys., Gothofred., aliisque apud P. Gobat in Cyp. Clementium sect. 5. observat nomine *occasionis* designari interpretationem.

665. Dices ex Reverendissimo P. Generali dissertat. 14. cap. 5. num. 39. regulam hanc intelligendam esse de dubiis facti, pœnisque infligendis : quia cùm in dubiis favendum sit Reo potius ; quàm Actori, ex reg. 11. de regul. jur. in 6., in qua deciditur : *Cùm sunt partium jura obscura, Reo favendum est potius, quàm Actori* : id quidem rectè fieri contingit ex alia regula de tutiori parte in dubiis eligenda. Tutius enim est Reo favere, quàm Actori : nam qui favet Actori, exponitur periculo damnandi innocentem ; qui verò favet Reo, exponitur periculo absolvendi delinquentem. Condemnare autem innocentem est intrinsecè malum, & ideò in Deum cadere non valet : atverò absolvere delinquentem non est ex se malum, & ideò Deus passim peccatoribus, & delinquentibus parcit.

666. Fateor quidem, regulam de benigniori interpretatione in dubiis faciendâ locum maximè habere in lege pœnali. Velle nihilominus eam restringere, & coarctare ad solam legem pœnalem, est omninò contrà mentem legum, & contrà rationem. Est contrà mentem legum : quia noti juris est non esse distinguendum, ubi lex non distinguit ; sed lex non distinguit inter dubium facti, & dubium juris, inter leges pœnales, & non pœnales : ergo neque nos distinguere debemus : præcipuè cùm regula utatur dictione, *semper*, quæ dictio idem sonat, ac pro omni casu, pro omni eventu. Barbosa tract. de dictionibus dict. 361. Si igitur regula pro omni eventu affirmat in dubiis benignorem partem esse amplectendam ; quo jure coarctatur ad dubium facti, legemque pœnalem ?

667. Est etiam contrà rationem. Primò, quia agere benignè ex objecto honestum est, utpotè consonum naturali æquitati : ergò in quacumque materia licet agere benignè, nisi obstat aut rigor juris scripti, aut ratio juris naturalis : sed nullum apparet jus scriptum, & nulla ratio juris naturalis, per quæ in questione juris, ubi jus est ambiguum, interdicitur Judici pars, scilicet Opinio benigna : Ergò non solum licet agere Judici benignè in dubio facti, legisque pœnalis, sed etiam in dubio juris, cœterarum

rarumque legum non pœnalia. Minor ostenditur: Quia nullus textus, & nulla ratio adducitur ex adverso ejusmodi prohibitionem inducens; nam nulla lex, & nulla ratio potest generaliter tollere, ne Judex agat ex æquitate in quæstione juris; siquidem nulla lex præcipere, & nulla ratio suadere potest iniquitatem, quam utique præciperet, & suaderet, si contrà eandem humanitatem, quam hausimus à natura, vellet nos in omni dubio legis non pœnalis secundùm rigidam Opinionem judicare.

668. Secundò: Quia omne jus vel ideò dubium redditur, quia factum est ambiguum; vel quia ex tenore legis non satis deprehenditur mens Legislatoris; vel denique quia leges invicem opponuntur. Atqui concedunt Adversarii, quòd, quando jus redditur dubium, quia factum, suprà quod cadit, dubium est, debet Judex sententiam suam accommodare interpretationi benignæ, juxtà L. si fuerit legatum 11. §. fin.; ubi statuitur, concessâ libertate ancillæ, si primo partu masculum ediderit, illa verò uno partu masculum, & foeminam edat, neque constet, quem ediderit priorem, tàm ipsam, quàm filios libertatem consequi ex ea ratione, quia: *In ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet*: Ergò etiam, si jus sit dubium, vel quia mens Legislatoris non satis se prodit ex tenore legis, vel quia leges invicem opponuntur, debet adhærere Opinioni benignæ. Probatur hæc Consequentia. Ideò quando jus redditur ambiguum ex facto, honestè agit Judex sententiam ferendo pro parte benigniori, quia sequitur regulas æquitatis, atque humanitatis; Sed hæc ratio æquè militat, quando jus sit ambiguum ex alio capite: Ergò &c.

669. Probatur secundò principalis conclusio, & simul præoccupatur alia solutio, quæ adducitur à Reverendissimo P. Generali dissertat. 14. cap. 5. num. 35. ex Sylvestro, videlicet, interpretationem benignam, Opinionemque piam apud Jurisperitos vocari illam, quæ favet testamento, matrimonio, religioni, & Sacramento; vel, ut alii interpretantur, quæ favet viduis, peregrinis, egenis, & pupillis. Probatur, inquam, ex L. 46. ff. de obligationibus, & actionibus ibi: *Arrianus ait, multum interesse, utrum aliquis obligetur, an aliquis liberetur. Ubi de obligando queritur, propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem ad negandum. Ubi de liberando, ex diverso, ut faciliores simus ad liberationem*. Sed cur? nisi quia utrumque

que opus benignitatis est, & consonum æquitati.

670. Si igitur quodcumque se offert occasio negandi obligationem, debent Judices esse prohi ad eam negandam; si verò occasio se offerat liberandi ab obligatione, debent esse faciles ad liberationem: sanè quæ melior occasio sese offerat illâ, quâ Judex ob æqualitatem, tum rationis, tum authoritatis Doctorum diversa opinantium, quia isti censent dari obligationem, illi verò negant, hæret in ancipiti, neque discernit, quanam sit verosimilior opinio? Cum verò lex indefinite loquatur de quacumque obligatione; immeritò lex de benigniori interpretatione in dubiis amplectenda restringitur ad solos casus à Sylvestro relatos. Adde, ipsum Sylvestrum non restringere dictam legem ad solum matrimonium, testamentum, religionem, & Sacramentum; sed etiam extendere ad opinionem, quæ solvit, quam benigniorem ligante vocat, verbo, *Opinio*, num. 2.

671. Probatur tertio ex L. 18. ff. de legibus, ibi: *Benignius leges interpretandæ sunt, quò voluntas earum conservetur*. Legis hujus mentem, & potestatem arbitror hanc esse. Quodcumque ex legis tenore non constat expressè velle legislatorem obligare ad hoc, vel illud; datur locus interpretationi benignæ, ut censeamus potius noluisse, quàm voluisse obligare: quia benignè legem interpretando, voluntas ejusdem legis, seu potius legislatoris conservatur, idest, observatur: quia quò leges benigniores sunt, ac proinde observatu faciliores, facilius conservantur, sive observantur. Hanc explicationem docuit me juris consultorum caput Bartolus, qui in L. neque leges ff. de legib. magistraliter resolvit: si occurrat dubitatio circa legis intellectum ex eo quòd ex verbis illius non appareat mens, & voluntas legislatoris, habere locum prædictam legem benignius, ut scilicet Judex sententiam ferat juxta benigniorem interpretationem.

672. Scio non deesse, qui velint ex hac lege solum colligi tunc mitius interpretandas esse leges, quando ex circumstantia aliqua, quæ à legislatore prævideri non potuit, lex appareret injusta, si juxta id, quod verba sonant, servanda esset: tunc enim etiam in sensum improprium detorqueri possunt verba legis, imò corrigi, & emendari per epichejam, ut hoc pacto voluntas legum conservetur. Sed quamvis pro hac explicatione adducatur Eximius Doctor lib. 7. de leg. cap. 1. numero 17.; quia tamen non averfatur ipse nostram interpretationem, & cum utraque subsiste-

re possit, non recedo à dictis. Imò, ut detur veritati locus, verior mihi videtur Bartoli expositio: quia cum lex loquatur de benigniori interpretatione, quæ sit secundum regulas æquitatis, & non stricti juris non debet intelligi in eo casu in quo lex intellecta, secundum rigorem verborum expressè contineret iniquitatem, si-
ve ab ea declinemus per epichejam, emendando, si-ve per translationem verborum ad sensum improprium eam aliquo modo sustentando. Certum est enim ad id nos teneri ex jure stricto; quia ad non peccandum, & consentiendum legi apertam iniquitatem continenti, stricto jure obligamur.

673. Probatur quartò ex L. 25. ff. de leg., ibi: *Nulla juris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, ut quæ pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem*. Ex hac lege deducitur pulcherrima ratio, cur leges benigniter potius interpretandæ sint, quàm severe. Quapropter sic argumentor. Certum est ferri leges ad commune bonum, & communem utilitatem subditorum, ut constet ex ipsa definitione legis tradita à D. Thoma 1. 2. quæst. 90. art. 4. quàm passim amplectuntur Theologi in tract. de leg. Unde lex, quantum fieri potest, salvâ verborum proprietate, & voluntate perspectâ legislatoris interpretanda est, ut subditos minus oneret, gravet, & obliget; dissonum enim valde est à ratione, ut velimus potius in interpretatione legum rigorem sequi, quàm benignitatem, ad prægravandos eos, quorum utilitati lex consulit. Ergo si Judex videat obligationem legis esse valde ambiguam, ac proinde pati tum benignam, tum rigidam interpretationem, debet sensus animi sui ad benignitatem componere.

674. Ex hac regula sic proposita, & tanta juris autoritate, & ratione sulta sequitur primò, Judicem, qui inter duas opiniones oppositas, benignam videlicet, & rigidam, nequit discernere, quænam ex illis majorem habeat apparentiam veritatis, aut qua ex parte sit possessio: honestè, & virtuosè operari, dicendo judicium juxta opinionem benignam; quia se conformat regulæ ab æquitate præscriptæ, quæ in dubiis interpretationem benigniorem præferre jubet. Hoc autem ulterius probatur nam qui in judicando sequitur interpretationem, si-ve opinionem benignam, quæ simul justior sit, & tutior rigidâ, honestè operatur; sed qui in dubio juris sequitur opinionem benignam, sequitur simul justiorem, & tutiorem: ergò honestè operatur. Majorem negare nequeunt Adversarii, qui clamant pro tutio-

tutiori, etiam si rigida, & severa. Minor habetur expressè in L. ea quæ in partes 153. ff. de regul. jur., ibi: *In re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minùs justius, quàm tutius est.*

675. Sequitur secundò, Judicem, qui circa intellectum legis invenit duas oppositas opiniones benignam alteram, & alteram rigidam, si neque à ratione, neque ab authoritate appareat utra sit magis verosimilis; honestè, & virtuosè agere ex objecto assentiendo opinioni benignæ. Ostenditur hæc sequela. Implicat non operari ex objecto virtuosè, & honestè illum, qui operatur juxta regulam ab aliqua virtute præscriptam; sed qui assentitur opinioni benignæ, operatur juxta regulam virtutis scilicet æquitatis: ergo ex objecto virtuosè, & honestè operatur. Major est evidens ex ipsis terminis, ut dicebamus numero 651. Minor suppositâ assensibilitate utriusque contradictorii in æquali eorumdem verosimilitudine à nobis latè probatâ, manifesta est; cum negari minime possit æquitatem virtutem esse, à qua si reguletur humana actio, necessariò evadit ex objecto virtuosa, & honesta.

676. Pro coronide hujus doctrinæ advertas velim, quòd, quamvis opinio, quæ obligationem negat, sit benignior ex objecto, ac propterea præferenda rigidæ, id tamen intelligendum est, nisi obftet rigor juris scripti, qui regulam hanc limitare potuit ex rationabili causa: licet enim quidquid agitur ex præscripto æquitatis sit honestum, non tamen ad illud agendum semper obligamur; quapropter potest legitimus Superior interveniente rationabili causâ, vetare illud ipsum, quòd æquum est. Illud etiam valde notandum est opinionem, quæ liberat ab obligatione, quamvis ex objecto benigniorem eâ quæ asserit obligationem, fieri posse per accidens, & ex circumstantia aliqua minùs benignam: v.g. si opinio, quæ obligat, redundet in majus bonum Communitatis: in quo eventu opinio obligans erit benignior, ac proinde deobliganti præferenda.

S. I I.

Divi Antonini, & aliorum antiquorum authoritate ostenditur, prædictam regulam de benigniori interpretatione in dubiis faciendâ, admittendam esse etiam in dubio jure. non solum Canonico, sed divino, sive positivo, sive naturali.

677. **Q**uanta esse debeat apud omnes authoritas Divi Antonini ex Illustrissima Prædicatorum familia, & deinde Archiepiscopi Florentini, non solum conijcere licet ex admirabili illius pietate, & sanctimonia, quâ promeritus est referri in Syllabum Sanctorum, & ex singulari doctrina, quâ non solum Theologiam, sed etiam Canones, legesque civiles calluit; sed etiam ex insita sibi prudentia, quâ maxime excelluit in consulendo, unde dictus est Antoninus consiliorum. Hic igitur tantus Vir apertè docet, inter duas oppositas opiniones, quarum altera benignè, altera rigide legem Dei, aut Ecclesiæ interpretatur, si cetera paria sint, rigidæ præferendam esse benignam. Placet illius verba referre: agens enim in Summa de scrupulorum depositione. tit. 3. capitulo 10. §. 10. fol. 69. col. 4. in med., juxta exemplar Bibliothecæ Bahjensis Venetiis impressum apud Bernardum Junctam, & Socios, Anno MDLXXI., hæc habet.

678. *Septima regula est pro scrupulorum depositione, præceptorum discreta epicalzatio, idest, interpretatio, vel declaratio. Equitas enim, quam Philosophus nominat epikejam, præponderat juris rigori secundum jurisperitos. Est autem equitas justitia, pensatis omnibus circumstantiis particularibus, dulcore misericordiæ temperata. Et ait Sapiens: Noli esse nimis justus, qui perit in justitia sua. Pertinet autem ad virtutem epikejæ considerare non nudum de se præceptum, sed circumstantias omnes particulariter ipsum vestientes. Unde Philosophus 5. Ethicor. dicit, quod epikeja legum interpretativa est me-*

melior, quàm justitia legalis. Et secundùm hanc virtutem epikeja possimus præcepta Dei, Ecclesiæ, Prælatorum, seu Judicum benignè interpretari. Et in foro quidem contentioso, ejus est interpretari, cujus est condere, vel sententiare; sed in foro conscientie circa præcepta humana, & divina, dico quodd pertinet ad quemlibet pro facto suo: si tamen rationabiliter interpretetur.

679. Habes igitur primo ex D. Antonino, præcepta, sive leges, tum canonici, tum divini juris, à regulis æquitatis, seu epikejæ interpretationem recipere. Sed cave, ne putes loqui illum de vera, & rigorosa epikeja; hæc enim cum sit emendativa, & correctiva juris, locum nequit habere in legibus Divinis, & maximè spectantibus ad jus naturale. Loquitur ergò de equitate, seu epikeja in quadam latiori significatione, quatenus, suppositâ doctrinali interpretatione, seu declaratione legis facta per Doctores, suadet equitas in equali verosimilitudine Opinionum oppositarum præferendam esse benignam rigide: illam, quæ onus obligationis tollit, illi, quæ onus imponit. Quapropter in eo sensu loqui intelligendus est, in quo loquuntur Jurisperiti, quando dicunt salvâ verborum proprietate spectandam esse in interpretatione legum æquitatem ad amplectendam benignam potius, quàm severam sententiam: in hoc autem reverà non datur rigorosa epicheia, quia hæc deviat à lege, etiamsi clara, & perspecta sit.

680. Habes secundò, interpretationem legis Canonice, & Divinæ juxtà æquitatem sive epicheiam non solum admittendam esse, quando agitur in foro externo per ordinem ad taxandam pœnam violatæ legis Canonice, & Divinæ; sed etiam in foro interno per ordinem ad judicandum, an debeat quis se obnoxium censere legis obligationi, aut ab ea immunem. In quo foro asserit S. Doctor quemlibet posse sibi jus dicere in eo, quod ad se attinet, & interpretari legem Dei, & Ecclesiæ, dummodò tamen rationabiliter eam interpretetur; adhibendo videlicet debitam diligentiam, & enitendo pro viribus, ut assequatur, quantum fieri potest, veritatem: aut consulendo viros doctos, si ipse sit indoctus; aut, si doctus sit, consulendo libros, trutinandoque Opiniones Doctorum.

681. Progreditur D. Antoninus, ostenditque quando liceat Divinas, & Canonicas leges juxtà æquitatem interpretari, omisso juris rigore; per hæc verba. *Et secundùm Joan. de Tamb. septu-*
plex

plex doctrina per virtutem epicheiæ, scrupulosæ conscientia proficua dari potest: quarum prima est inter duram, & benignam circa præcepta sententiam, quod benigna est potius, cæteris paribus, interpretatio faciendu: quod etiam asserit Guillelmus. Hujus ratio est: quia præcepta Dei, & Ecclesiæ non sunt ad tollendam omnem spirituales dulcedinem; qualis certè tollitur, quando nimis scrupulose, & timide præcepta interpretantur.

682. Est ergò expressa, & indubitata mens D. Antonini, inter duas sententias oppositas circa intelligentiam legis, siue Canonicae, siue Divinae, præferendam esse benignam duræ, seu rigidæ, deobligantem obliganti, si cætera paria sint. Consultissimè autem addit D. Antoninus benignam, & rigidam interpretationem debere cæteroqui esse pares: quia interpretatio benigna prælationem non habet supra rigidam, quando inter eas non datur par, seu æqualis similitudo, & apparentia veritatis; si enim pro rigida stet major absolute verosimilitudo ob majus fundamentum autoritatis, & rationis pro ea militantis, juxta illam, non verò juxta benignam explicanda est lex Dei, & Ecclesiæ.

683. Hanc de benigniori, cæteris paribus, interpretatione sententiam confirmat D. Antoninus primò autoritate Joannis de Tambacho, seu Tambacco, & Guillelmi, siue is sit Altissiodorensis, siue glossator Divi Raymundi, siue alius quicumque ejusdem nominis Theologus ex iis, qui ante ipsum D. Antoninum floruerunt. Deindè ratione confirmat: quia lex Dei, & Ecclesiæ est omninò mitis, & suavis, proindeque illius præcepta spirituales admittunt dulcedinem, per quam alacriores reddimur ad observantiam eorundem præceptorum: quare neque à sacris Canonibus, neque ab ipsa Divina lege ableganda est omninò benignior, & humanior interpretatio; eâ enim ablegatâ, per duram rigidamque redditur lex, & præceptum observatu difficilius. Quapropter ad illius observantiam non convolant præcipuè imperfecti, eâ animi alacritate, ac quando emollitur (quantum ratio naturalis, & rigor juris scripti permittit) interpretatione benignâ.

684. Doctrinæ hujus benignæ dulcedinem hausisse puto Divum Antoninum non solum à præallegatis, quos citat, Doctoribus; sed potissimum ab austerissimo sibi, aliis tamen benignissimo Patriarcha suo S. Dominico; qui filiis suis præscribens modum,

dum, quo se gererent in exhibendis consiliis, procul ab ipsis esse vult, quantum res patitur, austeritatem, & rigorem; utpotè qui (teste Mayers apud P. Gobat in Clypeo Clementium sect. 8. num. 40.) suis Constitutionibus inseruit hæc verba: *Terrentur homines ex hoc (austeris scilicet, durisque consiliis) ut propriam salutem negligant. Quapropter relaxanda est, quantum fieri potest, rigiditas, & austeritas in consiliis; ac homines benignè tractandi sunt.* Certè non docuit discretus Patriarcha relaxandum esse rigorem legis, quando eadem lex, quamvis rigida, & austerà, aperta est, & manifesta; sed solum quando subobscurè loquitur, & non expressit casum, de quo consulitur: undè janua aperitur diversis Doctorum interpretationibus, quarum si neutra verosimilior appareat, tunc datur locus benignitati, & æquitati.

685. Ex hoc eodem fonte emanasse arbitror dictum illud B. Alberti Magni, quod non mediocriter favet interpretationi benignæ in dubio juris, etiàm Canonici; & Divini; siquidem D. Antoninus loco citato pag. 70. col. 3. hæc habet: *Item ex responsis, quæ videntur data ab Alberto Magno, habetur, quoddam frater simplex, vel quilibet homo cum salute potest sequi in consiliis quamcumque Opinionem voluerit, dummodò alicujus Doctoris magni Opinionem sequatur.* Quod dictum ævi sui Doctoris litteris, ac pietate celeberrimi, & D. Thomæ Magistri, si aliquando locum habere debet, utique debet quando propter rationem, & auctoritatem Theologorum diversa opinantium, non apparet, qui proprius ad veritatem accedant.

686. Conducit etiàm ad stabiliendam D. Antonini sententiam Henricus Cardinalis Hostiensis, ab eodem Sanctissimo Archiepiscopo relatus loco citato per hæc verba: *Hostiensis etiàm dicit Extra de cognition. spirit. cap. Si vir: Ubi sunt diversæ Opinioniones, & diversa judicia, humanior præferenda est, & æquior.* Scio Cordubensem unà cum Conrado lib. 2. quæstionar. quæst. 3. velle Hostiensis sententiam adaptari solum exteriori foro, & judici: qui, ait Cordubensis, debet potius declinare ad humaniorem, & benigniorem partem, quia melius est reddere rationem de nimia misericordia, quàm de nimia severitate. Sed, præterquamquod auctoritas Hostiensis adducitur à D. Antonino pro electione Opinionum moralium: nescio, cur melius sit judici, non Confessario Theologo, reddere rationem de nimia misericordia, quàm de nimia severitate.

687. Ac-

687. Accedit Angelus de Clarasio, Seraphici Ordinis Summistia inter Antiquos primi nominis, qui, ut tradit Possevinus in Apparatu, Sixto IV. regnante, floruit. Quærit hic Doctor verbo, *Opinio*, num. 1. cui Opinioni est adhærendum in varietate? Cui quæstioni respondet primò, adhærendum esse habenti pro se legem, aut consuetudinem antiquam, & approbatam. Si verò utraque *Opinio* fundetur in lege; ait, ad concordiam esse vocandas, ut una, si fieri potest, admittatur in uno casu, & alia in alio. Atverò, si ad concordiam vocari nequeat; standum pro communi Opinione, & adhærendum (ut ipse loquitur) *Carrotio Doctorum*: quam sententiam limitat, nisi contra communem appareat vera, & certa ratio. Quòd si non appareat, quænam sit communis *Opinio*; adhærendum esse illi, quæ validioribus firmatur rationibus, aut æquitati scriptæ, quando alia nititur rigore scripto. Si autem hoc ipsum discerni non possit; ultimò resolvit, adhærendum esse benigniori. Explicans deindè, quænam sit *Opinio* benignior, docet esse illam, quæ favet juramento, testamento, libertati, matrimonio, religioni, Sacramento: & similiter illam, quæ solvit, quàm quæ ligat.

688. Accedunt etiam Magister Bartholomæus Fumus Inquisitor Placentinus, in Summa, quam Armillam nuncupavit, cujus exemplar, Lugduni impressum Anno MDLX., extat in hac Bibliotheca Bahiensis: verbo enim, *Opinio*; num. 5. inquit: *Opinio, quæ potius solvit, quàm quæ ligat, sequenda est*. Et D. Martinus Azpilcueta Navarrus, qui in Manuali, quod latinitati donatum prælo dedit Anno MDLXXIII., inter remedia, quæ exhibet *Scrupulosis* cap. 27. num. 283., unum est: *ut sibi suadeant non peccare illum, qui legem in sensu benigniori servat, quamvis in duriori non servet, juxta legem benignius, & sequentem ff. de leg.* Neque tibi in mentem veniat, unicè *Scrupulosis* licitum esse usum hujus doctrinæ: nam si illa falsa est, inducitque peccati periculum, nulli certè consulenda est: & si peccati periculo caret, omnibus permittenda est, ut illam sequantur, si velint.

689. Hinc facile deprehendes, oppidò deceptos Antiprobabilistas illos, qui ut penitus ablegarent usum cujuscunque probabilis Opiniones benignæ, nisi fortè evidenti, simulque notabili excessu rationis, & autoritatis ità rigidam superet, ut judicio minimè fluctuante vera appareat operanti, scriptis suis tradiderunt hanc fuisse mentem omnium Scholasticorum, & Authorum Sum-

marum, qui scripserunt ante Annum MDLXXVII. Facile, inquam,prehendes, oppidò fuisse deceptos; cùm Fumus, & Navarrus, omnium, quos citavimus, recentissimi, prædictum annum anteverterint in scribendo. Imò, ut verum fatear, nullus antiquus Doctor ex iis, quos Antiprobabilistæ pro hac sua Opinione allegant, & ego consulere potui, unico fortè Cajetano excepto, pro illis stat aperto Marte, licèt quædam proferant qualitercumque illis faventia. Dixi, unico fortè Cajetano excepto; quia aliam fuisse mentem hujus Eminentissimi Doctoris, censet P. Esparza in Append. art. 207.

690. Hanc de benigniori interpretatione eligenda in æqualitate apparentis Veri sententiam stabilire poteram suffragiis plurium recentiorum, si paginas implere vellem citationibus. Sufficiat dicere uno verbo, huic subscribere omnes Probabilistas, quorum syllabum dabit Illustrissimus, & Reverendissimus Laurentius Pires de Carvalho tomo 2. quæstion. selectar. de Bul. Cruc. quæst. 12. sect. 1. §. 2. art. 1., ubi plusquam trecentos Fabios concurrisse videbis ad defensionem Opinionis probabilis; quamvis aliqui illorum, ut verum fatear, à me consulti in id adduci non debuerint. Probabilistis accedunt ferè omnes, qui de re morali latius scripsere, etiamsi Antiprobabilistæ. Solemne enim est illis rejicere aliquas Opiniones, quia declinant in nimium rigorem, & grave onus afferunt, si semel admittantur ut veræ. Sic arguunt, qui circumstantias peccatum in diversam speciem minimè detorquentes, in Confessione non esse aperiendas affirmant. Sic arguunt etiam illi, qui censent neminem teneri, statim à peccato commissio, ad contritionem; aut omnes, & singulas actiones non esse referendas in ultimum finem, ut vitio careant; & cœtera ejusmodi.

691. Verùm quorsùm ista? Nisi intelligerent habendam esse rationem æquitatis, ut cœteris paribus (quando videlicèt rigor juris naturalis, aut scripti aliud non suadet) benignè legem interpretemur, etiamsi spectet ad jus Divinum, qualis est lex de Confessione; vel ad naturale, qualis est lex de contritione post peccatum, & lex de referendo nos, nostraque in ultimum finem, ad quem conditi sumus. Et jure quidem merito id sibi suadent: in eos enim, qui in interpretatione Sacrorum Canonum, legumque Divinarum, affectando rigorem juris declinant in rigorosam Opinionem, etiamsi subobscurè solum, & modico excessu vero-

R r

fimi-

similiorem, paucis immutatis optimè adaptat D. Antoninus illud ex Ecclesiaste 7. 17.: *Noli esse nimis justus, qui perit in justitia sua.* Sed quæso te: Quid plus affert incommodi: num singulare aliquod præceptum in hac, vel illa particulari materia, quod fortè non nisi bis, aut ter occurreret executioni mandandum; aut lex universalis, & divagans per omnes materias morales de rigidiori interpretatione semper servanda, nisi fortè benigna judicio minimè fluctuanti notabiliter verosimilior appareat? Cogitet hoc, & sedulò recogitet prudens lector.

§. I I I.

Multipli ratione idipsum probatur.

692. PRæter rationem à D. Antonino allatam, & explicatam num. 683., & aliam, quam proximè deducebamus à gravi onere, quod cervicibus hominum imponitur, negatâ illis facultate interpretandi legem in partem benignam, quamvis hæc aut modicè tantum, aut nullo modo excedatur in fundamentis à rigida; multiplici ratione idipsum ostenditur. Primò sic. Interpretatio legis Canonice, & Divine juxta benignam Opinionem, minùs tutam quidem, sed non minùs verosimilem oppositâ, est juxta regulam virtutis, scilicèt æquitatis, quam in omnibus spectandam dicit Ulpianus L. in omnibus 90. ff. de reg. jur.; cujus legis rationem reddens Philippus Decius tract. de reg. jur., dictâ regulâ 90., inquit: *In omnibus spectanda est æquitas, quia semper benignior interpretatio fieri debet.* Atqui non est dicendum, Ecclesiam, & à fortiori Deum nolle nos interpretari legem suam juxta regulas à virtute præscriptas. Possumus ergò honestè, & sine peccato in equalitate Opinionum Ecclesiasticam, Divinamque legem benignè interpretari.

693. Major probata est à nobis toto §. i. Minor satis perspicua est, solumque pati potest exceptionem in casu, quo operando juxta unam virtutem deficiamus à regula alterius, & quidem præponderantis in vi obligativa. Sic quamvis dare eleemosynam pauperi sit opus virtutis, scilicèt misericordiæ; à regula virtutis de-

deficit, si detur in præjudicium creditorum : quia prius habenda est ratio justitiæ, ne defraudetur proximus bonis sibi debitis, quàm misericordiæ; cui si deficiamus, deficiamus in eo, quod proximo non debetur stricto jure. Sic etiam quamvis orare, & frequenter ad Sacramenta accedere sit opus virtutis, scilicet religionis; si tamen legitimus Superior præcipiat mihi ne orem, ne Sacramenta suscipiam frequenter; debeo abstinere tùm ab oratione, tùm à frequentandis Sacramentis : quia *melior est obedientia, quàm victima*. Similis autem exceptio dari non potest in nostro casu; quia non est assignabilis virtus, quæ in vi obligandi præponderet equitati.

694. Dices: Virtutem in promptu esse; quia utcùmque alia deficiat, deficere non potest obedientia, quæ nos obligat ad observantiam præceptorum, sive sint juris Canonici, sive Divini positivi, aut naturalis. Est autem præceptum juris Canonici, & Divini tùm positivi, tùm naturalis, proloquium illud famosissimum: *In dubiis tutior pars est eligenda*. Quod sit juris Canonici præceptum, patet; quia sæpè illud inculcant Sacri Canones, ut videre est in Cap. *Ad audientiam*, Cap. *Significasti*, Cap. ult. *de homicidio*, & Cap. *Juvenis*, *de sponsalibus*, & aliis. Quod etiam sit juris Divini positivi, manifestum est ex Apostolo intimante nobis: *Omne, quod non est ex fide*, hoc est, ex dictamine conscientiæ, *peccatum est*. Ad Rom. 14. 23. Denique quod sit juris Divini naturalis, ambigi non debet; quia lumen naturale unicuique dicat, nemini licere periculo peccandi se exponere.

695. Verùm contrà est; quia ejusmodi proloquium, quatenus præceptivum juris Divini positivi, & naturalis, afficere non potest actus opinativos, quando ejusmodi actus eliciuntur ex majori verosimilitudine in illis reperta, quàm in oppositis, ut fatentur ipsi Antiprobabilistæ; aliòquin neque ipsis permissum esset Opiniones benignas sequi, etiamsi evidenter, & notabiliter magis verosimiles oppositis apparerent. Qui autem eligit ad praxim Opinionem benignam, quando in apparentia veritatis non exceditur à rigida; ideò eligit, quia cognoscit, & judicat absolute verosimilius esse electionem Opinionis benignæ in tali casu omnino licitam esse, & nullo modo prohibitam: ergò præceptum de tutiori in dubiis eligendo non afficit ipsum: ergò extrà rem inculcatur nobis ab Adversariis ejusmodi præceptum.

R r 2

696. In-

696. Intelligent benè nos Adversarii nostri, nè contrà miseros Probabilistas impleant clamoribus paginas, quasi præcepta Divini, & Canonici jnr̃is penitèr negligant. Non enim docent ipsi, & nos cum ipsis docemus licere in dubiis benigniorem interpretationem sequi dubitando de hoc ipso; si enim hoc doceremus, jure quidem merito contrà nos, cœterosque Probabilistas nobiscum sentientes inveherentur. Quod igitur docemus, est: suppositâ contrarietate, & æqualitate Opinionum, quarum altera affirmat operationem non esse prohibitam, altera verò asserit prohibitam esse, habere nos rationabile fundamentum præferendi Opinionem benignam, sive deobligantem rigidam, sive obliganti; præbente nobis illud ipsâ æquitate, quæ dictat posse quemlibet honestè, & sine peccato illud operari, quod Opinio benigna, à rigida non excessa in apparentia veritatis, esse licitum affirmat. Hoc verò fundamentum nobis multò verosimilius videtur fundamento, à quo ipsi moventur ex opposito, ut hoc negent.

697. Posito igitur, quòd judicemus ex majori nobis apparente verosimilitudine, electionem Opinionis benignæ, tùm ad assensum, tùm ad praxim, licitam esse, & honestam; planè sequitur, quòd sicuti lex de sequenda in dubiis tutiori parte non adstringit Adversarios, quando ipsi ex reperta majori verosimilitudine in parte benigna, eandem eligunt ad assensum, & praxim: ità neque nos adstringit, aut adstringere potest eadem lex, ut teneamur sequi Opinionem rigidam, quando ex majori verosimilitudine à nobis reperta in hoc, quòd honestè possimus eligere ad assensum, & praxim Opinionem benignam, de facto procedimus ad assensum, & praxim illius. Verùm de hoc agemus Sect. seq. §. ult., & ulterius Parte 3. nostri Operis, ubi agendum est de Conscientia dubia ex suppositione, quòd minimè assentiri possumus ulli Opinionum contradictoriarum, æqualiter, aut fere æqualiter verosimilium.

698. Ostenditur secundo. Nam Deus per os Christi Domini apertè protulit: *Reddite ergò quæ sunt Cæsaris Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.* Matth. 22. 21. Quare certum est, & indubitatum, non minùs velle Deum indemne servari jus, illæsamque omnem facultatem, quam ipse dedit hominibus; ac vult indemne, & illæsum servari jus, quod ipse habet, sibique reservavit ut supremus hominum Dominus. Hoc autem nolle, si nos in
pari

pari verosimilitudine obligaret ad sequendam rigidam partem, rejectâ benignâ : quia æquitas jus, seu facultatem præbet homini, ut in operando sequi possit regulas ab eadem æquitate præscriptas ; cum ejusdem regulæ sint verè rationabiles, & à lumine naturali, quod nobis inditum est à Deo, promanantes.

699. Cum verò harum regularum prima sit, *benigniore interpretationem in dubiis esse faciendam* : in dubio suborto etiam in lege Divina naturali, an aliquid præcipiat, vel non præcipiat : Si pars, vel Opinio, quæ pugnat pro præcepto, non superat perceptibiliter verosimilitudinem partis, sive Opinionis pugnantis pro non præcepto ; jus habet homo habendi se pro soluto à præcepto, quia habet jus eligendi Opinionem benignam. Opinio autem, quæ deobligat, benigna est ex objecto, quia solvit ; & Opinio, quæ obligat, rigida est, quia ligat. Huic verò juri, non ostenditur neque Ecclesiam, neque Deum aliquo præcepto suo contraire : aliòquin proferatur lex, aut præceptum Ecclesiastici, sive Divini juris, per quod nobis interdicatur electio Opinionis benignæ, quando non exceditur, aut parùm à verosimilitudine rigidæ : nam quod afferunt Adversarii de tutiori parte in dubiis eligenda, rejectum est, & in sequentibus rursus rejiciendum.

700. Ostenditur tertio. Si Rex decreto suo sanciret, ut Doctores, sive Interpretes legum suarum semper præferrent interpretationem rigidam benignæ, quando hæc manifesto, ac notabili excessu verosimilitudinis non superat oppositam ; utique nimium severus, parùm humanus, & æquitatis osor ab omnibus haberetur : ergò dici non debet, Ecclesiam Matrem benignam, & multò minus Deum benignissimum Patrem velle leges suas interpretari à nobis semper in partem rigidam, quando pro Opione benigna stant momenta rationum æquè firma, solidaque, ac ea, quæ militant pro opposita parte. Præcipuè cum dixerit Christus Dominus, Matth. 11. 30. : *Jugum meum suave est* : quasi dicat, inquit Maldonatus hic : *Jugum meum non est jugum hominis crudelis, quale solent hujus mundi Reges suis populis imponere ; sed benigni, suavis, & clementis Patris*. Ergò multò minus dicendum est, jugum Christi esse tale, quale nec Reges crudelēs Subditis suis solent imponere.

701. Ostenditur quarto. Quia juxtà communem Doctorum sensum, sequi licet in foro interno judicium fori externi, quando

do constat esse rationabile, & minimè niti falsâ præsumptione; sed, ut probavimus superiori §., iudicium fori externi, quando judicat juxtâ benigniorem interpretationem, rationabile est, utpotè consonum naturali æquitati, neque ulli innititur præsumptioni, sed veritati: ergò sequi illud licet in foro interno. Major demonstrari potest: quia quod est rationabile, & non fundatur in aliqua falsa præsumptione, haberi debet pro recta regula operationis humanæ in utroque foro; cùm reddi non possit ratio ulla, cur rationabiliter non possimus sequi in foro interno id, quod rationabiliter sequimur in externo: nisi, ut dicebam, forum externum ex falsa præsumptione procedat; tunc enim, præsumptionis falsitate cognitâ, non licet internam actionem regulare per regulam fori externi.

702. Dices: Etiam in foro interno admittendas esse regulas illas, quæ admittuntur rationabiliter in externo; sed circa eandem materiam, in qua admittuntur à foro externo, & à jure civili externi fori moderatore, videlicet, in materia justitiæ, non verò aliarum virtutum. Verùm hæc responsio enascitur ab ignorato objecto juris civilis, quasi hoc versetur solum circa justitiam commutativam, non verò circa jus in genere, quod resultat etiam à fidelitate, ab obedientia, cœterisque virtutibus, & insuper à libertate, quam habet homo, faciendi quidquid à Deo, vel ab alio legitimo Superiore sibi prohibitum non est. Sanè, si ex mera liberalitate promittas centum Petro, & deinde tempore constituto dare nolis: Si Petrus te provocet ad iudicium; licet non ex justitia, sed ex fidelitate tenearis illa centum dare Petro, coget te Judex ea solvere, si promissio probata fuerit, si verò probata non fuerit; quia valdè dubium est, an promiseris, vel non promiseris, liberabit te Judex à solutione. Cur igitur te non condemnet in primo casu Theologus, & in secundo te non absolvat, etiamsi in tradeudo Petro centum nullum sit peccandi periculum?

SECTIO III.

Proponuntur quatuor alia regulæ, per quas æquitas non solum in foro externo, sed etiam in interno honestè eligibilem reddit Opinionem benignam.

§. I.

De secunda regula æquitatis, minimo videlicet in obscuris sequendo.

703. **S**ecunda regula, quæ profuit ab æquitate, & in æquali verosimilitudine opinionum contradictoriarum honestè, & virtuosè eligibilem reddit Opinionem benignam, est trigesima de reg. jur. in 6., ibi: *In obscuris minimum est sequendum.* Cui consonat lex 9. ff. eodem tit. ibi: *Semper in obscuris quod minimum est sequimur*: idest, in iis, quorum sententia incerta est, sectamur, quod minime, levissimèque Reum gravat: ut ex Dyno, Peckio, Canisio, Rævardo explicat P. Gobat in Clypeo Clementium sect. 4. num. 65.: dummodò tamen quod majus est, non sit verosimilius, aut fieri consueverit; ut habet Glossa dicto cap. *In obscuris* lit. A, & Philippus Decius tract. de reg. jur. dicta L. *Semper in obscuris*, num. 1.

704. Hanc regulam admittendam esse etiam si quæstio versetur circa jus Divinum positivum, & naturale, & etiam si majus tutius sit, & ab omni periculo peccandi immune, constat ex eadem Glossa exemplificante regulam in voto, ibi: *Ponamus, quod in civitate Pictavensi sunt duæ mensuræ, una major, alia minor: aliquis emisit votum, quod tali Ecclesiæ solveret tot mensuras: puta sex sexaria frumenti, vel sex bossellos frumenti: est mensura major, alia minor, & non declaravit aliter animum suum: videlicet, ad quam mensuram intendebat illud frumentum solvi: sed locutus est indistinctè.*

Quæ-

Queritur, ad quam mensuram debeat solvi hujusmodi frumentum? Respondetur quod ad minimam mensuram: quia in obscuris minimum est sequendum.

705. Certè ad implenda vota, quæ emisimus, non solum jure Divino positivo obstringimur, dicente regio Psalte: *Redde Altissimo vota tua:* (Psalm. 49. 14.) sed etiam naturali; cum lumine naturæ notum sit, promissiones Deo factas ad unguem esse servandas. Si enim malum, & iniquum est non stare promissis, quamvis promissio homini facta sit; quanto magis, cum promissio Deo nostro Conditori facta est? Deinde solutio ad maximam mensuram tutior est in sensu Adversariorum, & nulli periculo peccandi exposita. Et nihilominus in proposito casu non est Deo debita major mensura; quamvis appareat periculum aliquod peccati materialis, quod in formale non transit ex eo quod hujusmodi solutio sit omninò rationalis, ob traditam regulam de minimo in obscuris sequendo.

706. Neque dicas contra expositionem Glossæ stare textum L. Titia 40. §. Seja ff. de auro, & argento, ibi: *Seja testamento ita cavit. Si mihi per conditionem humanam contigerit, ipsa faciam; sin autem, ab hæredibus meis fieri volo, jubeoque signum Dei ex libris centum in illa sacra æde, & in patria statui cum subscriptione nominis mei. Quæsitum est, cum in eo templo nonnisi aut aurea, aut argentea tantum sint dona, hæredes Seja utrum ex argento, an ex auro signum ponere compellendi sunt, an æreum? respondi secundum ea, quæ proponebantur, argenteum ponendum.* Ex hac lege Bartolus, & alii supradictam regulam de minimo in obscuris sequendo limitandam esse contendunt, ut non procedat in relictis ad pias causas, & favorem animæ. Sed frustrà, & contra mentem legis.

707. Si enim æquâ lance perpendatur textus, & vis illius medullitùs penetretur, non solum interpretationem Glossæ non labefactat, sed maximè promovet; siquidem ex qualitate loci, cui factum fuerat legatum, interpretatus est Jurisconsultus rationaliter mentem testatricis. Non enim credibile erat, velle Sejam ponere signum æreum cum inscriptione nominis sui in templo, in quo non erant nisi signa aurea, aut argentea. Excluso autem signo æreo ob præsumptam voluntatem Seja, determinat Jurisconsultus signum argenteum, non verò aureum ab hærede esse ponendum: in qua determinatione minimum est secutus. Quapropter, ut rectè observat Philippus Decius loco citato nume-

ro 6. , lex hæc confirmat positam regulam , ac proindè supradictam Glossæ expositionem , dum resolvit ponendum signum ex argento , non verò ex auro ; sequitur enim quod est minimum , attendendo tamen ad voluntatem testatricis , quæ ex qualitate loci , cui legaverat signum , deprehendebatur non fuisse nisi ut ponetur ab hærede signum aureum , vel argenteum .

708. Ex hac autem regula sic licet argumentari . Si in obscuris , ac proindè multò magis in dubiis minimum est sequendum ; etiam in legibus obscuris , & dubiis minimum , idest minima obligatio sequenda est : quia nunquàm assignari poterit major ratio , cur consentaneum æquitati sit , ut minimam obligationem sequamur in legatis , in ultimis voluntatibus , & in votis , non verò in legibus . Cùm ergo propter æqualem verosimilitudinem Opinionum , tam affirmantis , quàm negantis pactum v. g. trium contractuum esse prohibitum per legem usuras vetantem , non appareat utra sit verior ; quis non videat , majorem obligationem extensivam habere legem vetantem usuras , si eam interpretemur juxta Opinionem docentem pactum trium contractuum ab eâdem lege prohiberi ; minorem verò , si eam interpretemur juxta Opinionem asserentem non prohiberi ? Igitur juxta regulam prudenter , & honestè sequi potero Opinionem , quæ liberat hoc pactum ab usura .

§. I I.

De tertia , & quarta regula æquitatis : videlicet , interpretatione faciendâ contra eum , qui legem potuit dicere apertius : & intelligendâ omissâ obligatione , quæ apertis verbis non fuit expressa .

709. **T**ertia regula , quam æquitas Jurisprudentes docuit , est quinquagesima septima de reg. juris in 6. , ibi : *Contra eum , qui legem potuit dicere apertius , est interpretatio faciendâ : quando videlicet ex verbis , tenore legis , aliisque adminiculis clara resolutio obligationis deprehendi non potest .* Ad stipulatur
S s juri

juri canonico jus civile L. *veteribus* 40. ff. de pactis, L. *Latco feribit* 21. ff. de contrahenda emptione . Ratio autem hujus regulæ est : quia si dubium sit, an aliqua lex, idest, pactio obliget ad hoc, vel illud, tali, vel tali modo ; id utique provenit ab illo, qui legem, seu pactum dicit, in cujus potestate erat ita clarè, & manifestè mentem suam aperire, ut nulla daretur ansa dubitationi . Unde rationi, & æquitati consonum est, ut contra ipsum, qui legem, aut pactum imposuit, fiat interpretatio ; ideòque non obliget illum lex, & pactio, cui obscurè fuit imposita .

710. Regula hæc sicuti admittitur à jure canonico, & civili in legibus, sive pactis privatorum, quæ privati homines contrahendo sibi invicem imponunt, tum in commodum tum in incommodum, de quibus expressè regula loquitur; admittenda etiam est in legibus latis à publica potestate in commune bonum . Ostenditur . Quia prorsus irrationabile est, faciendam esse interpretationem contra privatum, qui aut noluit, aut omisit declarare mentem suam circa obligationem, quam contrahenti secum volebat impositam, non verò faciendam esse contra publicam potestatem legem ferentem ; cum non minùs esset in potestate Legislatoris clarè, atque dilucidè proponere obligationem, quam intendebat imponere populo, ac esset in potestate privati exponere, & declarare obligationem, quam contrahenti secum volebat impositam, Sanè aut utrumque, aut neutrum consonat æquitati . Cum verò secundum dici nequeat, quia esset damnare tamquàm irrationabile jus civile, & canonicum, ab utroque enim admittitur regula ; primum tenendum est .

711. Itaque cum prædicta regula fundetur in ratione naturali, & naturali æquitate dictante habendam esse pro non imposita obligationem illam ; quam imponens ita obscurè proposuit, ut de illa judicium determinatum ferri nequeat, an revera voluerit talem obligationem impositam ; sequitur evidenti illatione, regulam non solum esse admittendam quando interpretamur leges civiles, & canonicas, sed etiam quando Doctorum interpretationi subjacet lex Divina : quia hæc non respuit interpretationem juxta rationem naturalis æquitatis, præcipuè cum eadem ratio æquè saltem, si non efficacius, militet contra Divinum, quàm contra humanum Legislatorem . Quod sic ostendo .

712. Ultima, & fundamentalis ratio, cur in dubio de obligatione

tione legis humanæ ad hunc, vel illum casum interpretatio facienda sit pro non obligatione contra Legislatorem, est: quia, cum tota vis obligativa legis dependeat à voluntate Legislatoris imponentis legem; si de hac voluntate non constet per plenam probationem, seu ita verosimilius, ut oppositum verosimile non sit saltem comparativè, præsumendum est de ipsius benignitate, quòd nolit obligare. Hanc autem rationem, multò majorem vim habere in Legislatore Divino, quàm in humano, manifestum est siquidem humanus Legislator sæpessæpius prævidere non potest, quæ circa legem suam suboriri possunt dubitationes: hæ verò Legislatorem Divinum, cui omnia, utpotè omniscio, aperta, & nuda sunt, latere non possunt.

713. Oppones: Monstrum esse, & quidem horrendum, ingens, asserere dari in creatura potestatem interpretandi legem Dei contra ipsum Deum, cui creatura in omnibus obsequi, & subjecta esse debet. Sed hoc terriculamentum puerile est, & verbis ad speciem solum blasphemis larvatum. Non enim dicimus, in æqualitate Opiniorum posse nos interpretari legem contra Legislatorem, sive Divinum, sive etiam humanum, in hoc sensu, quòd liceat interpretari legem humanam, & Divinam in præjudicium aut contemptum, aut contra voluntatem Legislatoris, sive humani, sive Divini hoc enim verè monstrum esset, & blasphemia. Sed solum dicimus in hoc sensu, quatenus asserimus licitum esse creature inter æquales, aut ferè æquales Opiniones interpretum Divinæ, & humanæ legis, amplecti eam Opinionem, cujus interpretatio ipsi magis commoda est, eamque minùs gravat, aut derogat libertati suæ: & hoc quidem non merè arbitrariè, sed ex præsumpta rationabiliter voluntate Legislatoris humani in lege humana, & Legislatoris Divini in lege Divina.

714. Certè Adversarii minimè negant, quòd quando interpretatio legis Divinæ est evidenter, & manifestè multò verosimilior pro non obligatione, seu deobligatione, possimus eam interpretari contra Legislatorem, ità ut non obligemur sine ulla injuria ejusdem Legislatoris: ergò etiam in æquali verosimilitudine contrariarum interpretationum. Ratio à priori utriusque est: quia Legislator, sive humanus, sive Divinus, nequit esse rationabiliter invitus, ut interpretemur ipsius legem contra id, quod rigidioribus videtur intendisse, si illam rationabiliter interpretamur; sed non solum eam rationabiliter interpretamur pro

non obligatione, seu deobligatione, quando non obligatio, seu deobligatio verosimilius probatur esse, sed etiam quando apparet cum æquali, aut ferè equali verosimilitudine, quòd obligatio fuerit, & non fuerit imposita; cum non minùs conforme sit principiis synderesis primum, quàm secundum: ergò etiam quando æquè verosimile est obligationem fuisse, & non fuisse impositam à Legislatore Divino, non potest idem Divinus Legislator esse invitus, ut illius legem juxtà Opinionem deobligantem interpretemur: ac proindè nullam ipsi irrogamus injuriam, si nos geramus pro non obligatis ab hujusmodi lege dubia.

715. Quarta regula, quam eadem æquitate dictante statuerunt Jurisprudentes, est: omnem obligationem strictè interpretandam. Desumitur ex lege 99. ff. de verborum obligationibus, ibi: *Quidquid astringendæ obligationis est, id, nisi palàm verbis exprimatur, omissum intelligendum est.* Sensus regulæ est, quòd, quando agitur de obligando aliquem, & non constat expressè de obligatione, standum est pro non obligatione; ità ut nemo obligandus sit obligatione aliquà, nisi plenà probatione constiterit potius dari, seu fuisse impositam, quàm non dari, seu non fuisse impositam obligationem. Quæ regula cum loquatur generaliter per verbum, *quidquid*, quod ad omne se extendit; restringi non debet ad obligationes, quibus privati homines sese invicem obstringunt, exclusis obligationibus, quæ publicà potestate ferente leges imponuntur: præcipuè cum reddi non possit major ratio de uno, quàm de alio, ut proximè ostensum est.

716. Ex dictis obiter colligere potes, in quo sensu verum sit, legem, ut obliget, debere esse certam; & legem incertam non obligare: quod communiter docent Probabilistæ. Si enim intelligant legem, vel extensionem legis ad hunc, vel illum casum in particulari debere esse certam certitudine evidentiæ, seu metaphysicæ, quæ ità convincat intellectum, ut de opposito formidare non possit Formidine logicæ; (in quo sensu videtur locutus esse non semel Illustrissimus Caramuel, quamvis etiam non semel oppositum doceat) rem planè falsissimam, & omninò rationi dissonam sibi suadent. Cum enim pauca sint, quæ hujusmodi gaudeant evidentiâ; hac doctrinâ imbuti homines, ferè viderent exleges. Sed de hoc alibi.

717. Si verò intelligant legem, vel illius extensionem ad hunc,

hunc, vel illum casum ità debere esse propositam operanti, ut illi moraliter certo constet de obligatione, vel (ut loquuntur Juristæ) ut obligatio sit plenè probata, & ex opposito non sit similis; rem omninò veram docent; cùm naturalis æquitas postulet nullam obligationem censerì impositam, nisi de ea constet expressè: expressè autem constare nequit; quando pro ea asserenda non datur probatio, quæ eam plenè probatam, aut moraliter certam reddat. Cùm verò, æquali probatione existente tam pro obligatione, quàm pro non obligatione, obligatio non sit plenè probata; sequitur, quòd obligatio jure merito censerì, & haberi possit pro non imposita.

718. Neque dicas, in plena, & æquali probatione obligationis, & non obligationis, sicuti non probatur obligatio, ità etiam non probari non obligationem; seu deobligationem. Quomodò ergò, si deobligatio non est probata, habere me possum pro deobligato? Respondetur enim, quòd deobligatio licet non sit probata positivè, sive rationibus positivis; sufficienter probata est negativè per hoc, quòd oppositum, videlicet obligatio non sit probata eà probatione, quâ erat probanda, ut recto judicio censeretur de facto imposita, ac proinde de facto obligativa. Ex non probata autem obligatione eo modo, quo erat probanda, manifestè sequitur, nos ab illa non arctari: & propterea, quantum satis est, intelligitur probata deobligatio, ut possimus nos gerere pro non obligatis.

719. Hæc est singularis, & valdè notabilis, ac notanda differentia inter obligationem, & non obligationem, seu deobligationem: quòd illa, ut censeatur dari, & arctare, debeat habere probationem positivam: ut verò hæc dari censeatur, non indiget ullà probatione positivà, sed sufficit negativa de non apparente sufficienti probatione in oppositum. Quod manifestè patet: si enim suborietur apprehensio, quòd aliqua actio sit prohibita; & facta sufficienti diligentia pro modulo uniuscujusque, non appareat ulla ratio, quæ illam prohibitam suadeat; esto etiam non appareat ratio, quæ illam suadeat non prohibitam, pro non prohibita prudentissimè haberi potest. Verùm de hoc in Tertia Parte uberius agendum est.

§. I I I.

*De quinta regula æquitatis dicentis , in du-
biis Reo favendum esse potius ,
quàm Actori .*

720. **N**on deerant nobis aliæ regulæ , ab æquitate , ju-
risque fontibus haustæ , per quas cohonestari po-
test usus Opinionis benignæ , sive deobligativæ , quando pro ri-
gida , sive obligativa non apparet absolutè major verosimilitudo .
Verùm pro coronide proponere sufficiat celebrem illam , &
à Jurisprudentibus maximè decantatam , quæ est undecima de
reg. jur. in 6. , ibi : *Cum sunt partium jura obscura , Reo faven-
dum est potius , quàm Actori .* Quæ regula traditur etiam à jure ci-
vili in L. 168. ff. eodem tit. , ibi : *Favorabiliores sunt Rei , quàm
Actores .* Habet autem locum regula in æquali probatione , seu
jure Actoris , & Rei ; nisi Actor foveat causam aliundè privile-
giatam à jure , putà matrimonii , libertatis , testamenti , vel do-
tis , ut in dicta regula 11. tradit Glossa lit. 6. ; quia regula hæc
inducta solummodo est ad supplendum defectum aliarum . Hanc
autem regulam esse conformem naturali æquitati , constat : quia
æquitas petit , ut proniores simus ad absolvendum , quàm ad
condemnandum , Cap. ex litteris de probationibus ; siquidem
absolvere , ex objecto opus benignitatis est , rigoris autem con-
demnare .

721. Regula ista sicuti admittitur in foro externo , quia ra-
tionabilis , & conformis principiis synderesis ; admitti etiam de-
bet in foro interno . Quapropter sicuti in foro externo rectè ope-
ratur Judex , qui in æquali probatione , sive facti , sive juris , sen-
tentiam profert pro Reo , absolvendo illum ab initantia , nisi for-
tè (ut dicebam) Actoris causa sit aliundè privilegiata , & favora-
bilior : ità in foro interno (in quo quilibet , ut dicebat D. Anto-
ninus num. 678. , Judex est suarum actionum) inter æquales opi-
niones , alteram propugnantem actionem esse prohibitam , seu
præceptam , quam promovet Conscientia actrix , seu agens pro
lege contra libertatem ; alteram verò defendentem actionem non
esse

esse prohibitam, vel præceptam, quam tuetur Conscientia rea, seu excipiens pro libertate contra legem; prudenter, & honestè operatur ille, qui sententiam profert pro Conscientia rea, judicando actionem vel non esse prohibitam, vel non esse præceptam.

722. Ut autem hoc probè teneas, adverte Deum crexisse in animis hominum veluti tribunal quoddam; in quo eorundem hominum Conscientia partes agit, tum legis actricis, tum libertatis reæ, tum Judicis sententiam proferentis, juxta triplices actus, quos exercet circa fugam mali, & prosecutionem boni; præcipuè quando operatio exercenda non apparet aut certò bona, & præcepta, aut certò mala, & prohibita. Tunc enim in hominibus Conscientiæ non omninò propositæ assolet eadem Conscientia proponere tum rationes, quibus probatur hanc, & illam actionem esse divinâ, aut humanâ lege prohibitam, aut præceptam, intendens obligare hominem ad ponendum actionem præceptam, & ad abstinendum à prohibita; tum rationes, quibus ostenditur hanc, aut illam actionem non esse prohibitam, vel præceptam, intendens eundem hominem deobligare, aut à fuga actionis, utpotè non prohibita; aut à positione actionis, utpotè non præceptæ. In conflictu harum rationum, sententiam proferre solet ipsa Conscientia, judicando actionem vel licitam, vel illicitam; vel ponendam, vel non ponendam.

723. Juxta hos triplices actus, in una, eademque Conscientia triplicem Conscientiam considero: Actricem, seu agentem; Ream, sive Excipientem; Judicem, sive Judicantem. Actricem Conscientiam voco illam, quæ proponendo rationes suadentes actionem aut prohibitam, aut præceptam, intendit obligare hominem: quia Actor in jure dicitur ille, qui alium provocat ad judicium, L. In tribus 13. ff. de judiciis, illumque obligare intendit, ut aliquid agat, vel non agat. Hoc ipsum cum agat Conscientia, quando rationes promovet, quibus actio ostenditur vel prohibita, vel præcepta; optimo jure dicitur Actrix: agit enim in foro interno, ut obliget hominem illique adimat libertatem faciendi, vel non faciendi hoc, aut illud. Ream, sive Excipientem Conscientiam voco illam, quæ promovet rationes, quibus ostenditur actio vel non esse prohibita, vel non esse præcepta: quia etiam in jure ille dicitur Reus, qui defendit, ac propulsat

pulsat actionem, ut se liberum asserat adversus Actorem, Cap. Forus de verborum significatione. Voco denique Conscientiam Judicem, seu Judicantem illam, quæ inter hujusmodi pugnantes Conscientias sententiam profert, declarando actionem esse prohibitam, vel præceptam; aut non esse præceptam, vel prohibitam: hoc autem munus Judicis esse, nemo ignorat.

724. Triplex hoc Conscientiæ munus, Actricis videlicet, Reæ, & Judicis, agnovit D. Paulus in epist. ad Rom. cap. 2.; idque, quamquam aliis verbis, satis expressit. *Cum enim Gentes, inquit, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.* Ex his Apostoli verbis clarè docemur dari in conscientia cogitationes accusantes, quæ spectant ad Conscientiam Actricem, five Actoris Vices-gerentem; dari etiam cogitationes defendentes, quæ spectant ad Conscientiam Ream, seu Rei partes sustinentem. Inter hujusmodi autem Conscientias Actricem, & Ream, intervenire Conscientiam Judicem, seu Judicis munus implentem, judicando quid sit malum, quid bonum, quid prosequendum, quid fugiendum; patet ex illis verbis: *Testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum.* Hoc enim testimonium nihil aliud esse potest, nisi ejusdem Conscientiæ judicium, quo enuntiat, ac definit hoc esse bonum, illud esse malum; hoc amplectendum, & illud fugiendum.

725. Hæc eadem Conscientiæ munera (quod verè mirabile est) agnovit Ovidius 7. Metamorph., eaque expressit in Medea immane scelus in Patrem, & patriam parante. Nam primò, ex Conscientia Actrice, & atrocitatem patrandi criminis proponente, sic loquitur:

————— *Prodamne ego regna Parentis,
Atque ope nescio quis servabitur advena nostrâ?*

Deinde, ex Conscientia Rea, seu Excipiente, ac promovente rationes, quibus cohonestari videbatur facinus, quod aggrediebatur, sic ait:

*At nisi opem tulero, taurorum afflabitur ore,
Concurretque suæ segeti tellure creatis
Hostibus, aut avido dabitur fera præda draconi.*

Denique, ex Conscientia Judice, seu Judicante facinus, quod pa-

patrare intendebat , omninò illicitum , & fugiendum , hæc habet :

*Conjugiumne putas ? speciosaque nomina culpæ
Imponis , Medea , tuæ ? Quin aspice , quantum
Aggrediare nefas : & dum licet , effuge crimen .*

726. Cum igitur inter Aëtricem , Reamque Conscientiam lis agitur , an aliquid prohibitum sit , sive præceptum ; nec pro una parte apparet notabiliter major verosimilitudo : quis non videat eligibilior reddi Conscientiæ Judici , seu Judicanti eam partem , quam promovet Conscientia Rea , seu Excipiens ; sicuti Judici inter æqualem probationem Actoris , & Rei redditur eligibilior sententia , quæ favet Reo ? Neque refert , Conscientiam Aëtricem (seu , ut ajunt , stantem pro lege) videri quodammodo tueri partes Dei , qui per legem , mediante conscientia , velle videtur obligare hominem . Siquidem , ut suprâ notabamus numero 698. , cum Deus per os Christi Domini dixerit : *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris , Cæsari ; & quæ sunt Dei , Deo* : manifestum est velle ipsum Deum , ut jus nostrum prosequamur , quando id rationabiliter agimus : id autem rationabiliter agimus , quando jus libertatis nostræ defendimus ut immune ab obligatione , quia regulis ab æquitate præscriptis ostenditur immune ab omni obligatione .

727. Dices . Si à judicio fori externi ad judicium interni esset bona consequentia : sicut Judex in foro externo tenetur amplecti Opinionem faventem Reo , quando æquat verosimilitudinem Opinionis contrariæ , & faventis Actori ; ita etiam Confessarius in conflictu æquali Opinionum probabilium teneretur eligere partem benignam , & faventem Pœnitenti : ideòque rigidam nunquam amplecti posset , nisi hæc esset verosimilior . Responderi posset ex doctrina , quam tradunt Menoch. de arbitr. casu 177. numero 7. , Cevallos in præfatione ad præct. quæst. communes contra communes numero 18. , licitum esse Judici in æqualitate Opinionum circa jus sequi pro libito quam maluerit : tunc enim , inquit Cevallos cum aliis ab eo productis loco citato , datur quæstio pro amico . Verum , cum hæc doctrina manifestè refragetur juribus declarantibus Rei causam esse favorabiliorem , ideòque præferendam in pari jure Actoris ; omninò improbanda est , cavendumque ab ejusmodi periculosa opinatione Judicibus , quibus debet esse amicus Plato , sed magis amicum jus .

T t

728. Re-

728. Respondeo igitur negando sequelam. Ratio diversitatis est: quia Judex judicare debet juxta leges, quæ pro foro externo disponunt, ut sententia feratur pro Reo, quando æquè illi, ac Actori jus assistit. Leges autem pro foro externo latas licèt sequi possimus in interno, si sint rationabiles, & conformes principiis synderesis; non tamen semper tenemur eas sequi, sed solum ita sunt rationabiles, ut oppositum omninò sit irrationabile. Quamvis autem rationabile sit, ut in æqualitate Opinionum illa præferatur, quæ Reo favet etiam in foro interno; oppositum tamen non est irrationabile. Ratio à priori est: quia æquitas non obligat, saltem plerùmque, sub reatu culpæ ad amplectendam sententiam Reo favorem, quando hæc non excedit in verosimilitudine sententiam faventem Actori. Hinc est, quòd in foro interno, in quo illud principium emanans ab æquitate, quòd Rei causa sit magis favorabilis, quàm Actoris, non est de præcepto, saltem plerùmque, ut dicebam, non teneamur stare pro illo. Sed de hoc plenius, Deo dante, tractandum est alibi.

§. I V.

*Elicitur ex supradictis regulis intentum, videlicet,
posse nos opinari honestè, & sine peccato
partem benignam, quando hæc vel
nullo modo, vel parùm excedi-
tur in verosimilitu-
dine à rigi-
da.*

729. **E**X omnibus regulis, quas hucusque exposuimus, & æquitas servandas esse suadet in dubiis sive facti, sive juris, tam in foro externo, quàm in interno, tam in lege humana, quàm in Divina, ut probatum est; sequitur per legitimam consequentiam, electionem Opinionis benignæ ad assensum, etiam quando rigida opinio eam adæquat, aut paululum superat in verosimilitudine, non posse esse peccaminosam, sive imputabilem ad culpam, & poenam operanti: non solum quia ejusmodi assensus est

est conformis regulis ab æquitate præscriptis, & principiis synderesis, ut pluriès inculcatum est; sed etiam quia Adversarii nullam legem aut Divinam, aut humanam proferre possunt, à quâ electio Opinionis benignæ ad assensum in hoc casu nobis interdicator, Ratio est: quia cùm ab Adversariis ex una parte constanter asseratur ejusmodi assensum esse physicè impossibilem, & ex alia dari nequeat lex, quæ prohibeat actionem nobis physicè impossibilem; sequitur ex eorundem Adversariorum doctrina, nullam legem posse prohibere electionem Opinionis benignæ ad assensum.

730. Cùm ergo electio, seu voluntas eligendi ad assensum Opinionem benignam omninò, aut ferè adæquantem rigidam in verosimilitudine, peccaminosa, & inhonesta esse non possit, imò necessariò virtuosa, & honesta sit; planè consequens est, ut ipse actus, quo assentimur Opinioni benignæ, non sit peccaminosus, & inhonestus, sed ex opposito honestus, & virtuosus. Hæc sequela manifestissima est: quia actus imperatus non potest non participare aut malitiam, aut bonitatem actus imperantis: ergo si actus imperans electionem Opinionis benignæ non est peccaminosus, & inhonestus, sed honestus, & virtuosus; neque ipse assensus, qui est actus imperatus, esse potest peccaminosus, & inhonestus, sed necessariò virtuosus, & honestus esse debet.

731. Idipsum ostenditur aliâ viâ, comparatione videlicet factâ inter duos Theologos, Rigidum unum, & alterum Benignum: quos, claritatis gratiâ, supponamus debito conatu, & diligentia studuisse quæstioni illi satis inter Authores controversæ: *Utrâ circumstantiâ notabiliter aggravantes, si speciem peccati non immutent, necessariò aperiendæ sint in Confessione?* & utrique apparere valdè ambiguum, quænam ex oppositis Opinionibus sit magis verosimilis: an illa, quæ Pœnitentes liberat ab onere eas confitendi; an verò illa, quæ cos hoc onere gravat. Supponamus insuper, Theologum Benignum permotum à regulis suprâ à nobis expositis, quia illi veræ visæ sunt, eligere ad assensum Opinionem benignam, & juxta illam dirigere Pœnitentes, deobligando eos à confessione harum circumstantiarum: Theologum verò Rigidum innixum illi principio, quòd in dubiis tutiora sequi oporteat, judicare circumstantias notabiliter aggravantes peccatum confitendas esse, & juxta hoc suum judicium obligare Pœnitentes ad eas confitendas.

732. Hoc præsupposito, ostendo Theologum Benignum non

solum non peccare assentiendo Opinioni benignæ, & juxta illam dirigendo Pœnitentes suos, sed agere omninò honestè, & virtuosè. Id autem sic ostendo. Theologus Rigidus judicando circumstantias notabiliter aggravantes peccatum, licèt illud in novam speciem non detorqueant, esse necessariò aperiendas in Confessione, & juxta hoc judicium ab ipso præconceptum dirigendo Pœnitentes suos non peccat, imò honestè operatur: ergo etiam Theologus Benignus non peccat, imò honestè, & virtuosè operatur judicando easdem circumstantias merè aggravantes peccatum non esse aperiendas in Confessione, & juxta hoc judicium dirigendo Pœnitentes suos, eos deobligando à confessione harum circumstantiarum. De Antecedente non dubitant Adversarii: unde nobis sola Consequentia probanda est. Eam autem probo sic.

733. Idcò Theologus Rigidus non peccat, imò honestè, & virtuosè operatur, quando judicat circumstantias notabiliter aggravantes peccati malitiam intra eandem speciem ex præcepto esse confitendas, & quando Pœnitentes ex hoc judicio suo obligat ad eas clavibus subjiciendas, quia multò verosimilius illi videtur principium illud: *In dubiis tutior pars est eligenda*: regulatque judicium suum, & operationem suam ex apparenti sibi, eo modo quo potest, veritate; sed etiam Theologus benignus quando judicat easdem circumstantias non debere ex præcepto subjici clavibus, & ex hoc judicio deobligat Pœnitentes ab ejusmodi circumstantiis confitendis, dirigitur à principio illo, utique spectante ad virtutem Æquitatis ut ostendi supra à numero 651., & deinceps 658. quod scilicet inter duas Opiniones æquè verosimiles licitum sit assentiri Opinioni benignæ, eamque practicè sequi, quod principium illi verosimilius apparet opposito: ergo non peccat, imò honestè, & virtuosè operatur. Quæ enim ratio diversitatis assignari potest, cur liceat Theologo Rigido operari honestè, & virtuosè juxta apparentem sibi veritatem; & non liceat Theologo Benigno?

734. Probatur secundò. Si non liceret Theologo benigno in æquali verosimilitudine Opinionum oppositarum eligere ad assensum Opinionem benignam, quæ docet circumstantias notabiliter aggravantes non esse aperiendas in Confessione, & juxta illam deobligare Pœnitentes; utique esset propter periculum, quod in ejusmodi assensu datur, tollendi videlicet aliquod Divinum præceptum. Sed æquale saltem periculum datur in Theologo Rigido,

do, addendi videlicet aliquod præceptum legi Dei, quod forte non datur; ac proinde obligandi, & astringendi Divino præcepto illos, quos reverâ Divinum præceptum non astringit, nec obligat: ergo si Theologus Rigidus non peccat, imò virtuosè, & honestè operatur; Benignus etiam non peccabit, imò honestè, & virtuosè operabitur. Minor adeò vera est, ut si attentius introspiciatur, faciliè invenièmus plus mali ex objecto in judicio Theologi Rigidi, quàm Benigni. Nam Rigidus occasionem præbet Pœnitentibus peccandi formaliter; cum non minus sit peccatum formale agere contrà legem, quæ non datur, sed judicatur dari; quàm agere contrà legem, quæ datur, & dari ab operante judicatur. Benignus verò omnem occasionem peccandi formaliter penitus tollit à Pœnitentibus, quamvis fortassè sit in causa, quòd peccent materialiter. Neque dicas malum, quod suboritur ex judicio Theologi Rigidi non sequi ex vi ipsius judicii, sed ex malitia Pœnitentium; malum verò, quòd ex judicio Benigni promanat, subsequi ex virtute ipsius. Contrà enim est, quia ideò peccatum materiale, quod subsequitur in operante juxtà judicium Theologi Benigni, quando est falsum, provenit ex virtute ipsius, quia illud fuit causa judicii erronei operantis, juxtà quod hic operatur potens non operari. Sed etiam judicium Theologi Rigidi quando est falsum, est causa judicii erronei operantis, contrà quod hic operatur potens non operari; Ergò peccatum formale, quod subsequitur in operante contra illud judicium falsum Theologi Rigidi non minus proveniet ex virtute ipsius, quam proveniat peccatum materiale in primo casu. Imò si benè attendatur magis est in causa peccati formalis consilium Theologi Rigidi, quam sit in causa peccati materialis consilium Theologi Benigni; nam peccatum hoc materiale non provenit ex judicio falso concepto ob consilium Theologi Benigni, sed tantum ex ipsa lege realiter existente; peccatum verò formale in altero casu procedit immediatè ex judicio falso concepto ob consilium Theologi Rigidi, non ex ipsa lege realiter existente, cum supponatur non existere.

735. Comparando autem malum cum malo, certum est omnia peccata materialia, utpotè malum purè physicum, esse incomparabiliter multò minus malum, quàm quodcumque peccatum formale, quamvis merè veniale. Igitur plus mali est ex objecto in Theologo Rigido obligante ad legis observantiam; quæ
for-

fortè non datur; quàm in Theologo Benigno, & deobligante à lege, quæ fortè datur. Quare, si Theologus Rigidus non solum non peccat per Adversarios, sed etiam honestè operatur judicando circumstantias notabiliter aggravantes esse confitendas, & ad id cogendo Pœnitentes, esto cum periculo majoris mali, quia ad id movetur rationabiliter, idest, ex principiis apud ipsum veris, quomodò negari potest non peccare, imò honestè, & virtuosè agere Theologum Benignum, dum judicat easdem circumstantias non esse Confessioni subjiciendas ex præcepto; & quamvis ad hoc hortetur, non ramen obligat Pœnitentes cum periculo minoris evidenter mali, quia ad id movetur ex principiis sibi veris, utpotè ab ipsa Virtute æquitatis deductis. Sanè, aut ego rem non capio, aut Adversarii maximè allucinantur.

736. Aliâ viâ ostendi potest ulteriùs, multò majoris mali periculo se exponere Theologum Rigidum, quàm Benignum in casu proposito. Quamvis enim à quolibet cordato Theologo benè cavendum sit tum à Conscientia nimis laxa, & benigna, tum à nimis stricta, & rigida; cavendum nihilominus magis est, nè Conscientia declinet in nimium rigorem, quàm in nimiam benignitatem: quia Conscientia rigida, & severa ex objecto magis periculosa, & perniciosa est. Constat hoc manifestè ex illo insigni documento, quod ex D. Bonaventura tradit, semperque præ oculis habendum inculcat P. Esparza in Appendice art. 113. *Cavenda est Conscientia nimis larga, & nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Item prima dicit sæpè malum bonum; secunda è contrà bonum malum: prima sæpè salvat damnandum; secunda damnat salvandum.*

737. Cùm ergò malitia, & bonitas cujuscumque rei ex effectibus se maximè prodant, nobisque innotescant, & insimul effectus Conscientiæ degenerantis in nimium rigorem sint ex objecto magis mali, magisque perniciosi, quàm effectus Conscientiæ declinantis in nimiam benignitatem; siquidem hæc habet saltem per accidens producere effectum bonum, ut sæpè salvet damnandum; illa verò hunc sanè pessimum sæpè damnandi salvandum, (utut in reliquis æquales essent, cùm tamen non sint, quia majus ex objecto peccatum est desperatio, quàm præsumptio) manifestè patet conscientiam rigidam ex objecto esse magis periculosam, & perniciosam, quàm Benignam. Quapropter indubitatum est, Theologum
 Ri-

Rigidum in casu suprà posito exponere se periculo majoris mali. Ergò si hic non peccat, imò honestè, & virtuosè operatur; quomodò peccabit, aut non operabitur virtuosè, & honestè Theologus Benignus?

738. Dices: Rigidum Theologum, quando inter oppositas Opiniones, obligantem videlicèt, atque deobligantem, non discernit majorem verosimilitudinem potiùs in parte *A*, quàm in parte *B*, necessariò constitui in dubio practico; quia sibi omninò persuasum est non posse à se physicè, & multò minùs prudenter, & honestè assensum præberi aut Rigidæ, aut Benignæ Opinioni. Cum verò non solum verosimilius sit, sed omninò evidens, & manifestum, ab operante constituto in ejusmodi dubio præferendam esse Rigidam Opinionem Benignæ; judicium metaphysicè certum concipit Rigidus Theologus circumstantias notabiliter aggravantes non posse sine peccato reticeri, & ex hoc judicio teneri se dirigere Pœnitentes: nisi fortè ipsis appareat multò verosimilius eas circumstantias non esse ex præcepto Confessioni subijciendas. Judicium verò Benigni Theologi non est evidens, sed solum opinativum: ac proindè dispar est ratio inter illum, & Theologum Rigidum.

739. Sed contra est primò: quia si hæc ratio concluderet, sanè concluderet neminem posse operari juxta opinionem benignam, etsi multò verosimiliorem, contempta rigida: quod tamen Adversarii mordicè negant. Ostenditur sequela: Quia operans juxta Opinionem rigidam habet omnimodam evidentiam quòd ipsius actio ex objecto mala non sit, imò honesta sit, & virtuosa; & nihilominùs potest sequi Opinionem benignam ex eo solum, quia verosimilius ipsi est quòd possit sine peccato, & honestè assentiri benignæ, & juxta illam operari; sed etiam Theologo Benigno verosimilius est quòd possit eligere honestè, & virtuosè ad assensum Opinionem benignam, illique assentiri, & juxta illam operari: ergo etiamsi metaphysicè certum sit illi, quòd si operaretur juxta Opinionem rigidam, honestissimè operaretur; non ideò negandum est, sine peccato, & honestè operari posse juxta benignam.

740. Contra secundò. Quia falsum est (aut saltem non est certum, & evidens, sed solummodò verosimile) illum, qui judicat neminem physicè, & multò minùs prudenter posse assensum præbere ulli oppositarum Opinionum æquè verosimilium, necessariò

sario constitui in dubio practico : quia non desunt plures, hique doctissimi, qui doceant (ut nos cum illis docebimus Parte secunda) adhuc in illo dubio concipi posse dictamen practicum, seu iudicium conscientię de licita formaliter sibi operatione, quatenus judicare potest prudentissimè quòd operando juxta Opinione benignam, ejusmodi operatio, quamvis fortassè materialiter prohibita, non sit prohibita formaliter, idest, non sit sibi imputabilis ad culpam, aut pœnam. Hoc autem iudicio concepto ab operante, dubium, quod sine hoc iudicio practicum erat, evadit merè speculativum, quocum evidentissimum est nos citra culpam operari.

741. Quòd autem hoc iudicium formari queat ab operante, quando post adhibitam diligentiam ad inveniendam veritatem, ambigit inculpabiliter, an actio sit, vel non sit in re prohibita, apertè concluditur ex regulis æquitatis à nobis superius expositis; cum illæ apparere possint non minùs veræ, ac vera apparet alia regula ejusdem æquitatis ab omnibus ferè admissa in materia justitiæ, quòd scilicèt, cœteris paribus, melior sit conditio possidentis. Ergo sicuti admittitur à possessore, ratione possessionis, posse concipi iudicium practicum, quòd sibi liceat sine peccato formali retinere rem, de qua dubitat utrùm sit aliena, ac proinde materialiter prohibita retineri : ita etiam admitti debet ab operante, ratione benignioris interpretationis in dubiis faciendæ, posse concipi iudicium practicum, quòd sibi liceat sine peccato reticere in Confessione circumstantias notabiliter aggravantes, quamvis dubitet an recitare hujusmodi circumstantias sit materialiter prohibitum. Ratio utriusque est : quia regula ultimò directiva operationis humanæ non est materialis obligatio, sed formalis : ergo quotiescumque hæc habetur, & ex illa dirigimur ad operandum, sine peccato, & honestè operamur.

742. Confirmatur, & declaratur hæc ratio. Nam, quamvis Adversarii judicent utramque partem contradictionis inassentibilem in sensu diviso, quando utraque ob æqualitatem fundamentorum est æqualiter verosimilis, & propterea neque obligationem materiale, sive tenentem se ex parte objecti esse probatam; determinatè nihilominus judicant dari obligationem formalem sequendi practicè partem rigidam, sive obligantem, quia illis apparet verum illud principium, quòd in dubiis tutior pars sit eligenda. Ergo cum Theologo Benigno appareat verum illud aliud prin-

principium, quòd in dubiis benigna interpretatio sit facienda, utpotè in æquitate naturali fundatum; cur non possit concipere determinatum iudicium de non obligatione formali, & quòd sibi liceat sine peccato formali practicè sequi interpretationem benignam, sive deobligantem, quamvis iudicet neque obligationem, neque deobligationem materiale esse probatam, & utramque partem contradictionis esse physicè, aut prudenter inassentibilem? Verùm hæc missa faciamus, utpotè suo loco pro dignitate tractanda.

743. Contrà tertio. Quia Adversarii confundunt duo iudicia, quæ confundenda non sunt: iudicium videlicèt, quo Theologus Rigidus iudicat neminem posse assentiri physicè, aut saltem prudenter Opinioni benignæ, quando in verosimilitudine non superat longo intervallo oppositam rigidam, cum iudicio, quo idem Rigidus Theologus, suppositâ inassentibilitate utriusque contradictorii apparentis cum æquali verosimilitudine, iudicat se constitutum in dubio practico omninò inaufertibili, nisi per assensum ad Opinionem minùs benignam. Do pro nunc Adversariis hoc secundum iudicium esse omninò certum, & metaphysicè evidens. Verùm unde nobis ostendent primum illud iudicium esse certum, & metaphysicè evidens, cum sit merè probabile, nec metas Opinionis egrediatur, imò pluribus doctissimis viris oppositum appareat multò verosimilius?

744, Si ergò primum illud iudicium est merè probabile, frustra recurrunt Adversarii ad evidentiam metaphysicam secundi iudicii, per quam constat constitutum in dubio practico teneri ad exercendum in praxi Opinionem Rigidam, ut differentiam constituent in supposito casu inter Theologum Rigidum, & Benignum. Ratio est: quia Rigidus Theologus solùm ex suppositione quòd illi visum sit Opinionem benignam in illa æqualitate esse physicè, aut saltem prudenter inassentibilem, efformat illud secundum iudicium, (quod ultrò damus esse evidens) videlicèt, se practicè teneri sequi rigidam Opinionem. Si enim illi visum esset, ut videtur Theologo Benignò, benignam Opinionem esse prudenter, & honestè assentibilem, utique concipere non potuisset secundum illud iudicium, quo iudicat se esse constitutum in dubio practico, in quo nemini licet operari juxtà benignam. Unde etiam licitè posset, nobiscum consentiendo, deducere ad praxim sententiam benignam, & juxtà illam Pœnitentes

V u

diri-

dirigere tantâ cum certitudine, quantâ cum Rigidus Theologus deducit ad praxim sententiam rigidam, quando ex illa dirigit Pœnitentes.

745. Video Adversarios adhuc non acquiescere, velleque disparem rationem ostendere inter Rigidum, Benignumque Theologum, saltem per ordinem ad regulandum proprias actiones; cum eam adinvenire nequeant per ordinem ad regulandas alienas, quando eas dirigere tenetur. Rigidus enim Theologus, inquit, quando ordinat, & moderatur propriam actionem, v. g. in casu proposito expiationem Conscientiæ suæ per Confessionem, operando juxtâ Opinionem rigidam, sive obligantem ad confitendum circumstantias notabiliter aggravantes, nulli periculo se exponit: atverò Benignus dirigendo actionem propriam juxtâ Opinionem benignam, sive deobligantem, reticendoque circumstantias notabiliter aggravantes peccata sua, exponit se periculo transgrediendi præceptum Dei, quod quamvis judicet non dari, dari nihilominus aut prudentissimè formidat, aut formidare potest propter rationes, quæ illud præceptum dari suadent. Confirmatur: quia non solum communissimè à Theologis, sed etiam à jure canonico Opinio rigida, sive obligativa habetur protutiori: ergò aliquod periculum datur in Opinione benigna, & in operante juxtâ illam, quod non datur in Opinione rigida, & in operante juxtâ illam.

746. Fateor equidem hanc disparitatem dari. Sed etiam agnosco eam esse merè materiales, & nihil conducere ad reddendam rationem diversitatis in casu proposito inter Rigidum, & Benignum Theologum: non solum si consideremus hunc præcisè judicantem ex majori sibi apparente verosimilitudine Opinionem benignam honestè, & virtuosè eligibilem ad assensum, & de facto ex hoc præconcepto judicio illi assentientem, præscindendo à praxi ejusdem Opinionis; sed etiam si illum consideremus practicè exercentem secum ipsam Opinionem benignam, & circumstantias notabiliter aggravantes reticentem in Confessione.

747. Ostenditur primum. Quia si Theologus Benignus, non obstante suo illo judicio, firmissimè proponat se non usurum Opinione benignâ, cui assensus est tamquàm honestè eligibili ut veræ; sed operaturum juxtâ id, quod rigida præcipit, confitendo (quamvis agnoscat se non teneri) circumstantias notabiliter aggra-

gravantes ; aut ad id se voto obstringat , ut sanctè potest : inter illum , Rigidumque Theologum nulla potest esse diversitas : quia in hac suppositione Theologus Benignus , si propositum , aut votum servet , nulli periculo se exponit ; sicuti nulli se exponit periculo Rigidus , si legem observat , quam ipse dari censet de tutiori parte in dubiis eligendâ . Quapropter uterque tutissimè procedet , imò ex objecto Benignus Theologus honestius , & virtuosius operabitur confitendo hujusmodi circumstantias : siquidem in aperto est , eum , qui agit id , ad quod non tenetur ; aut si tenetur , ideò est , quia spontaneè sibi onus obligationis imposuit ; operari virtuosius , & honestius illo , qui idipsum agit , sed ex obligatione sibi non libera .

748. Ostenditur etiam secundum . Quia quamvis in Theologo Benigno operante juxta Opinionem deobligantem , & ideò reticentem in Confessione circumstantiam peccatum suum notabiliter aggravantem , detur periculum transgrediendi legem ; ejusmodi periculum est cujusdam transgressionis merè materialis , minimè ad culpam , aut poenam imputabilis . Ratio à nobis tradita est sub initium hujus §. à num. 731. & seqq. Quia cum Theologo Benigno verosimilius appareat , licitum esse cuilibet Opinionem benignam eligere ad assensum , dummodò non superetur à rigida in apparentia veri ; omninò prudenter , & inculpabiliter judicat ejusdem electionem esse sibi licitam , & prudentem : ergò dum de facto assentitur benignæ ut veræ , talis assensus est prudens , & inculpabilis , utpotè regulatus à judicio prudenti , & inculpabili : ergò etiam dum de facto practicè exercet : ac per consequens actio exercita non potest esse culpabilis , utpotè regulata ex judicio prudenti , & inculpabili . Quid igitur refert periculum illud peccati materialis , quod datur in exercitio Opinionis benignæ ad constituendam differentiam inter Rigidum , Benignumque Theologum , ut ille possit honestè operari juxta Opinionem rigidam , hic verò non possit juxta benignam ?

749. Hinc inferre licet , quo sensu verè dici possit Opinionem rigidam esse tutiorem , benignam verò minùs tutam , si ambæ in verosimilitudine sint æquales , & loquamur respectu illius , qui benignæ inculpabiliter assentiens ut veræ , juxta illam operetur . Non enim dici potest , praxim , seu usum hujusmodi Opinionis trahere secum periculum aliquod peccati formalis ; cum impossibile sit (ut demonstratum est) operationem positam sub illo judi-

cio contrahere malitiam peccati formalis, seu esse ad culpam, & poenam imputabilem operanti. Solum ergo minus tuta dici potest, quatenus qui illam exercet in praxi, exponit se periculo peccati cujusdam materialis non imputabilis ad culpam, & poenam, utpotè defectus purè physicus: & in hoc sensu intelligendi sunt Doctores, quando asserunt Opinionem benignam esse minus tutam. Et hoc pacto etiam interpretandum esset jus canonicum, nisi illius mens alia esset; ut alibi, Deo dante, ostendam.

§. I.

Respondetur auctoritati D. Thomæ, & rationibus dubitandi sect. 1. §. 1. propositis.

750. **E**X dictis hucusque habes, quid reponas ad auctoritatem D. Thomæ, rationesque adductas §. 1. sect. 1. hujus disputationis. Ultrò enim concedimus cum Angelico Præceptore omnem quæstionem, in qua agitur an hæc, vel illa actio sit prohibita sub lethali, periculosam esse; & propterea debere nos valdè cautos esse, & non procedere ex abrupto ad decisionem quæstionis, sive eam determinemus in partem rigidam sive in benignam; quia in prima datur periculum addendi, in secunda adimendi aliquod præceptum legi Dei: utrumque autem ex objecto malum esse, nemo ignorat. Quare in conflictu pugnantium Opinionum pro prohibito, vel non prohibito, debet Theologus sedulò, diligenterque inquirere, quænam ex oppositis Opinionibus verosimilior appareat: & si altera illarum (sive sit benigna, sive rigida) manifesto simul, & notabili cum excessu verosimilitudinis se exhibeat, hanc ad assensum, & praxim eligere tenetur: nisi fortè ex supererogatione operari velit juxta rigidam. Rationem dedimus suprà num. 654., & seq.; ubi diximus, deficiente evidentiâ veritatis, majorem, manifestamque verosimilitudinem habendam esse pro veritate: in quo D. Thomas non potest nobis esse contrarius, utpotè qui in resolutionibus moralibus ex inevidentibus, sed verosimilibus, modò concludat actionem esse licitam, modò illicitam esse.

751. Si

751. Si verò propter æqualitatem rationum, quibus oppositę Opinionēs stabiliuntur, neutra verosimilior appareat certum est non debere à viro Theologo in materia adeò gravi, & utrinque periculi plena, arbitrario impetu assumi tamquàm veram regulam operationis humanę, aut Opinionem, quę obligat, aut illam, quę deobligat; quasi sibi liceat in hoc casu, nullā prælucente ratione, eligere quòd sibi pro libito suo placuerit: sed procedendum ulterius ad examinandum (nisi fortè priùs ad examen vocasset) possit ne, an non possit intellectus ex imperio voluntatis in hoc conflictu physice, & honestè assentiri opinioni benignę. Et si inveniatur majus fundamentum pro parte affirmante, quàm pro negante; amplecti utique potest ad assensum Opinionem benignam; sicuti potest, etiam stando placitis Adversariorum, eligere quamlibet aliam Opinionem sibi manifestè magis verosimilem.

752. Quòd si in operando evitare velit, quantum fieri potest, periculum cujuscumque transgressionis etiam materialis, quamvis ad id non teneatur; nunquàm regulet operationes suas circa se ex Opinione benigna, sed ex rigida: id enim erit religiosissimè factum. Caveat tamen, ne ad hoc ipsum alios obliget: quamvis, si illos ad virtutem propensos præsenferit, hortari utique poterit, ut in operando rigidę Opinioni se accommodent, utpotè ad normam Christianę religionis magis exactę, magisque conformi evangelicę perfectioni. Dixi quòd caveat: quia reverà maximè periculosum esset post conceptum ejusmodi judicium, velle ipsum homines obligare ad conformandas actiones suas Opinioni rigide; & per ordinem ad evitanda peccata merè materialia, præbere illis occasionem cadendi in formalia: cum omnia peccata materialia non æquivalent (ut ponderabamus numero 735.) uni solum peccato veniali formali.

753. Quòd si propositis, & expositis à nobis suprà principiis non acquiescat animus, & æqualis utrinque verosimilitudo reddat judicio suo utramque partem contradictionis, si non physice, saltem prudenter inassentibilem: non debet statim ad rigidam Opinionem, tamquàm ad sacram anchoram, confugere; præcipue si non propria, sed aliena conscientia regulanda sit; sed progredi ad ventilandam aliam quæstionem alibi à nobis agitam: an videlicet, dubio illo non obstante, concipere possit judicium, quod practicum vocant, de licita sibi operatione juxta benignam Opinionem, utpotè sibi formaliter non prohibita, seu
ad

ad culpam, & pœnam non imputabili? eodem prorsus modo quo ambigens an res sua sit, aut aliena, potest concipere iudicium, quòd illam sibi liceat retinere ratione possessionis. Et si invenerit, aliquod principium ad ejusmodi iudicium prudenter concipiendum; illo efformato, poterit, si velit, operari juxta Opinionem benignam; cœterosque, nisi oppositâ doctrinâ sint imbuti, ex ea dirigere: quia dubium illud, quod antecederet ad hoc iudicium practicum erat, evadit merè speculativum, quo cum nullâ lege, aut divinâ, aut humanâ, operari prohibemur.

754. Hæc autem doctrina nullo modo contradicit doctrinæ D. Thomæ. Quamvis enim contingat ut in re operemur contra legem, asseratque S. Doctor semper malum esse contra legem operari, licet sit juxta conscientiam, non ita crudè, & incoctè, ut verba sonant, accipiendus est: ne dicamus Angelicum Præceptorem incidisse in errorem illorum Novatorum, qui volunt ignorantiam, quantumvis invincibilem, & inculpabilem, nemini patrocinari ut à peccato excusetur, quando agit id, quod in re prohibitum est, licet ipsi inculpabiliter prohibitum non appareat. Præcipuè cum S. Doctor alibi expressè doceat oppositum, ut videre est 1. 2. quæst. 74. ar. 1. ad 2., & quæst. 76. ar. 2., & 3. in corp. sub finem, ubi, sic concludit: *Si verò sit talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur: talis ignorantia omninò excusat à peccato.*

755. Debemus ergo interpretari Angelicum Præceptorem in eo sensu, in quo eum par. 1. summæ lib. 3. cap. 10. §. 10. interpretatur D. Antoninus, ubi hæc habet: *Quod autem dicit Beatus Thomas in Quodlibeto 8. ar. 13. quando sunt duæ Opinioniones contrariæ de eodem, oportet alteram esse veram, & alteram esse falsam. Si ergo ille, qui facit contra Opinionem Magistrorum, utputà in habendo plures præbendas, facit contra veram Opinionem, non excusatur à peccato; cùm faciat contra legem Dei, quamvis non faciat contra conscientiam. Hæc enim verba Beati Thomæ non possunt intelligi nisi de his, ubi manifestè patet ex Scripturæ, vel Ecclesiæ determinatione, quòd sit contra legem Dei; & non de illis intelligi, ubi non apparet: alias sibi contradiceret in eodem libro, quod non est credendum. Stet ergo D. Thomam locutum de conscientia culpabiliter errante, quæ neminem liberat à peccato. Atverò in nostro casu si aliquis error intervenit, prorsus inculpabilis est, ut suprâ ostendimus.*

756. Ad primam confirmationem, concessio Antecedente, &

Con-

Consequentia, nego subsumptum : quia ille, cui ex principiis à nobis suprà jactis verosimilius apparet honestè, & prudenter eligi posse ad assensum Opinionem benignam, jam habet rationabilem causam se exponendi periculo adimendi aliquod præceptum legi Dei, majorem scilicet verosimilitudinem circa prudentem, & honestam eligibilitatem ad assentiendum Opinioni benignæ, quàm circa inhonestam, & imprudentem eligibilitatem ejusmodi Opinionis benignæ ab Adversariis assertam. Quapropter sicuti Probabiliorista, quando opinio benigna ipsi apparet verosimilior habet justam causam (non obstante periculo adimendi aliquod præceptum legi Dei) ad assentiendum eidem Opinioni benignæ : ita etiam, quando Probabilistæ verosimilius apparet electionem ejusdem Opinionis benignæ prudentem, & honestam esse, habet justam causam eam eligendi.

757. Neque solum verosimilius est Opinionem benignam esse absolutè eligibilem ad assensum prudenter, & honestè, sed etiam respectivè ad rigidam esse eam eligibiliorem : quia benignior interpretatio, quæ liberat ab obligatione, prælationem habet supra rigidam obligantem, ut ostendunt jura à nobis allegata à numero 664. & seqq. Cui asserto non officit, honestius, & virtuosius operari illum, qui agit juxta benignam. Duplex siquidem potest considerari eligibilitas, scilicet per ordinem ad judicandum dari, vel non dari obligationem ; & per ordinem ad judicandum quid agatur honestius, an id, quod rigida dictat esse faciendum ; an id, quod benigna fieri permittit. In hoc secundo casu, proculdubio opinio rigida est eligibilior ad directionem conscientiæ propriæ, quatenus virtuosius agitur, vel non agitur illud, quod benigna fieri, aut non fieri permittit. Coeterum in primo casu omnino eligibilior est opinio benigna ob conformitatem, quam habet cum æquitate naturali.

758. Ad confirmationem propositam numero 644. respondeo negando Minorem, videlicet, impossibile esse efformari dictamen conscientiæ, quod sibi liceat assentiri uni, vel alteri ex oppositis Opinionibus, quando utraque sese offert æquè verosimilem. Ad probationem Minoris, concedo id fieri non posse sine prælucente ratione, quæ ostendat partem eligendam esse honestè, & sine peccato eligibilem ad assensum, & si vis, eligibiliorem opposita. Hanc autem præluere ex parte Opinionis benignæ, ostendimus ex regulis æquitatis suprà ponderatis. Nego autem fieri non posse

posse sine prælucente ratione, quæ ostendat partem eligendam esse magis verosimilem: quia cum utraque pars contradictionis sit physice, & prudenter assentibilis prudentiâ versante circa verum, ut probatum est à numero 43 r., & seqq., solum timeri potest an sit prudens prudentiâ versante circa bonum, & quidem honestum. Hoc autem timere non potest ille, cui arriserint nostra principia, quibus stabilivimus electionem Opinionis benignæ in æquali verosimilitudine esse prudentem, & honestam, utpotè conformem synderesi fundatæ in regulis à naturali æquitate profluentibus.

LECTORI BENEVOLO.

Hucusque Author processit, ulterius progressurus, supremamque, ut in votis habebat, Operi manum impositurus, nisi illum Mors non levi litteraria Reipublicæ damno eripuisset. Quæ verò in hac Primâ Operis sui Posthumi Parte scripsit, omnia Sanctæ Matris Ecclesiæ, Doctorumque judicio libentissimè etiam mortuus submittit.

INDEX

Disputationum , Capicum , Sectionum , &
Paragraphorum hujus Primæ Partis
Procæmialis .

DISPUTATIO I.

De Probabili intellectu in genere .

pag. 21

CAPUT I.

De Opinione ut sic .

ibidem

SECTIO I.

De prædicatis essentialibus , sive de constitutivis Opinionis ut sic .
Ibidem

§. I.

*Traditur vera Opinionis definitio , & ex illa ejusdem Opinionis præ-
dicata essentialia eruuntur .*
Ibidem

§. II.

Utrum omnis actus opinativus sit essentialiter dependens à motivo ?
pag. 51

SECTIO II.

*De Formidine subjéctiva , tàm logica , tàm morali , ut sunt proprie-
tas Opinionis .*
pag. 19.

§. I.

In quo actu sita sit Formido subjéctiva ?

XX

Ibidem .
§. II.

§. II.

De Formidine subjectiva logica, & præcipue in quo sita sit . pag. 13.

§. III.

*De subjectiva Formidine morali, & maxime in quo consistat .
pag. 17.*

§. IV.

*Respondetur aliquibus quaestis, quæ circa subjectivam Formidinem
logicam, & moralem fieri possunt . pag. 21.*

CAPUT II.

*De Probabilitate actus opinativi sumptâ per ordinem ad intellectu-
tum . pag. 27.*

SECTIO I.

*De prædicatis essentialibus Probabilitatis, scilicet Probabilis per ordi-
nem ad intellectum . pag. 28.*

§. I.

Quid significet hoc nomen, Probabile? Ibidem .

§. I I.

*Proponuntur prædicata communiter admissa ad constituendam veram
Probabilitatem per ordinem ad intellectum . pag. 30.*

§. I I I.

*Declaratur, in quo sensu admittendum sit inter requisita veræ Pro-
babilitatis intellectualis, quod motivum Opinionis debeat esse
sufficiens ad assensum absolutum, & prudentem circa veritatem
objectivam . pag. 34.
SE-*

S E C T I O I I.

De variis divisionibus Probabilis intellectualis. pag. 39.

§. I.

De Probabili absolute, & respectivè. Ibidem.

§. I I.

De Probabili intellectuali primæ, & secundæ speciei. pag. 46.

§. I I I.

De aliis divisionibus Probabilis intellectualis: & quomodò coincidunt cum superior divisione? pag. 52.

D I S P U T A T I O I I.

In qua explanantur quædam difficultates circa Probabile intellectuale in specie. pag. 56.

C A P U T I.

De difficultatibus pertinentibus ad primam speciem Probabilium per ordinem ad intellectum. ibidem.

S E C T I O I.

Utràm sufficiat opinantem experiri se multò vehementius impelli à motivis unius partis contradictionis, quàm à motivis alterius, ut Opinio, cujus motivis experitur se efficacius impelli, judicanda sit ab illo evidenter, aut certò moraliter cum magno excessu probabilior, & verosimilior alterà, ac proinde existere in prima specie Probabilium excludentium omnem Formidinem moralem prudentem de parte opposita? pag. 57.

§. I.

Ostenditur Opinionem probabilem Probabilitate primæ speciei vel debere esse unice verosimilem, vel notabiliter, idest, multum excedere in vi motivâ motivum partis oppositæ. Ibidem.

§. I I.

Ostenditur non dari motivum sufficiens judicandi sine ulla Formidine logica, ac proinde non esse evidens Opinionem A esse notabiliter, idest, multo probabiliorem, & verosimiliorem oppositâ B ex hac præcisè, quod opinans sentiat, & experiatur se multo efficacius, ac validius impelli ad assensum à motivis intrinsecis Opinionis A: quàm à motivis intrinsecis oppositæ B. pag. 62.

§. I I I.

Ostenditur, motionem illam experimentalem, de qua egimus §. superiori, non esse ex se præcisè sufficientem ad excludendam Formidinem moralem prudentem de veritate oppositi. pag. 67.

§. I V.

Respondetur nonnullis objectionibus contra suprâ positam doctrinam: & declaratur, quomodo possit Opinio esse aut evidenter, aut certo moraliter multo verosimilior oppositâ. pag. 72.

S E C T I O I I.

Utrâm intellectus possit assentire parti illi contradictionis, quæ evidenter, & manifestè multo minus verosimilis apparet, dissentiendo illi, quæ evidenter, & manifestè apparet verosimilior, assensu, & dissensu saltem physico? pag. 78.

§. I.

Præmittitur ut indubitatum, ejusmodi assensum, & dissensum, datâ illius physicâ possibilitate, futurum imprudentem. Ibidem.

§. II.

§. I I.

Proponuntur rationes quorundam Recentiorum ad probandum impossibilitatem physicam assensus in casu quæstionis propositæ ; & minas sufficientes ostenduntur . pag. 82.

§. I I I.

Verà ratione stabilitur impossibilitas physici assensus ad eam partem, quam evidens, & manifestum est esse multò minò verosimilem oppositâ: ex qua inferitur, quid dicendum, si id sit solam moraliter certum . pag. 87.

S E C T I O I I I.

Proponuntur, & solvuntur difficultates opponi solitæ contrà præcedentem doctrinam . pag. 92.

§. I.

Solvitur difficultas petita à paritate voluntatis potentis ferri in id, quod est evidenter, & incomparabiliter minò bonum. Ibidem .

§. I I.

Solvitur secunda difficultas deducta ab Hæreticis formalibus, qui assensum præbent. Vult erroribus contra Catholicas veritates, quæ illis proponuntur ut evidenter credibiles . pag. 99.

§. I I I.

Occurritur difficultati petitæ à judicio temerario ; cujus occasione, ejusdem judicii temerarii natura explicatur . pag. 104.

C A P U T I I.

De dubiis occurrentibus circa secundam speciem Opinionum probabiliū per ordinem ad intellectum . pag. 111.

SE-

SECTION I.

Utrum iudicium de Probabilitate Opinionis secundæ speciei debeat esse evidens, an verò sufficiat esse probabile, Et quâ Probabilitate, primæ, an secundæ speciei? pag. 112.

§. I.

*Ostenditur, iudicium de Probabilitate Opinionis, si sit primæ, si-
ve secundæ speciei, non debere esse evidens; sed sufficere, si sit
probabile Probabilitate primæ speciei, excludente scilicet For-
midinem moralem de ipsius improbabilitate, sed, quod in idem
recidit, moraliter certum.* Ibidem.

§. II.

*Ostenditur, iudicium de Probabilitate Opinionis debere esse morali-
ter certum, sed probabile Probabilitate excludente For-
midinem moralem de opposito.* pag. 119.

§. III.

*Respondetur difficultatibus à P. Cardenas propositis, quatenus im-
pugnare videntur discrimen à nobis §. Superiori stabilitum.* pag. 127.

SECTION II.

*Utrum intellectus, quando æqualia, aut ferè æqualia motiva favent
utrique parti contradictionis, possit assentire in sensu composito,
aut diviso, assensu saltem physico, veritati objectivè enuntiata
ab utraque?* pag. 134.

§. I.

*Demonstratur impossibilitas assensus purè physici in sensu compo-
sito.* Ibidem.

§. II.

§. I I.

Ostenditur auctoritate S. P. Ignatii, & Angelici Præceptoris, dari in intellectu potestatem assentiendi in sensu diviso, assensu physico utrilibet parti contradictionis ex imperio voluntatis, quando pro utraque parte contradictionis dantur equalia, aut ferè equalia motiva. pag. 141.

§. I I I.

Ipsium à ratione probatur per destructionem fundamenti oppositi de mutua elisione motivorum oppositorum. pag. 152.

§. I V.

Ostenditur, plerosque Doctorem, qui pro suspensione assensus insuperabili ab intellectu etiam per imperium voluntatis inter equalia motiva citantur ab Adversariis, vel sentire nobiscum, vel non esse contra nos: novisque auctoritatibus stabilitur nostra sententia: ubi etiam de inconsequentia P. Gonet. pag. 164.

§. V.

Respondetur Argumentis adversæ partis. pag. 173.

S E C T I O I I I.

Ostenditur, voluntatem, positam in intellectu pro utrâque parte contradictionis motivis equalibus, aut ferè equalibus, non operari imprudenter imprudentiâ versante circa verum, adigendo imperio suo eundem intellectum ad assensum unius potius, quàm alterius. pag. 184.

§. I.

Quædam præsupponuntur ad rectam intelligentiam primæ rationis à nobis proponendæ & incidenter defenditur obedientia præscripta in Societate à S. Patriarcha Ignatio. Ibidem.

§. I I.

§. I I.

Prima Probatio: Quia nisi in utraque parte contradictionis posset apparere sufficienter ratio veri, impossibilis esset subjectio proprii iudicii in Subdito iudicio sui Prælati; immò Subditum non teneri aliquando obedire Superiori legitime præcipienti . p. 188.

§. I I I.

Quædam, quæ contrà Superiorem doctrinam objici possunt congruâ solutione donantur . pag. 201.

§. I V.

Secunda probatio eruta ex illa regula, quod dubia sint in meliorem partem interpretanda . pag. 209.

§. V.

Tertia probatio illata ex eo, quod possimus assentiri parti magis verosimili, etiamsi excessus sit modicus, & exiguus . pag. 220.

§. V I.

Quarta probatio: ex eo, quod liceat jurare in Verba Magistris . pag. 229.

S E C T I O I V.

Ostenditur, voluntatem non agere imprudenter imprudentiâ versante circa bonum, quando positis motibus omnino æqualibus, aut ferè æqualibus ab utraque parte contradictionis, determinat intellectum ad unam partem . pag. 234.

§. I.

*Probat, in ipsa æquali verosimilitudine, & assentibilitate apparen-
te ab utraque parte contrad. tionis dari sufficientem bonitatem, à qua moveri possit voluntas ad determinandum intellectum ad assentiendum uni, vel alteri pro libito suo, Ibidem.*

§: I I.

§. I I I.

*Dato quod in equali verosimilitudine, & assensibilitate propositio-
num contradictoriarum non appareret sufficiens bonitas, à qua
moveri posset voluntas ad imperandum assensum unius partis po-
tius, quam alterius; ostenditur etiam aliunde apparere posse, siue
debeat bonitas apparere ex parte intellectus, siue sufficiat appa-
rere ex parte voluntatis.* pag. 242.

§. I I I.

*Occurritur aliquibus difficultatibus, quæ contra traditam doctrinam
in superioribus §§. objici possunt.* pag. 250.

SECTION V.

*Utrum testes numero, & dignitate pares, si affirment contradi-
ctoria, utramque partem contradictionis assensibilem red-
dant.* pag. 259.

§. I.

*Utrum ex jure Canonico, & Civili, siue etiam ab experientia Judi-
cum probari possit implicare assensum ad unam partem contradi-
ctionis, quando utraque habet pro se testes omnino æquales. Ibid.*

§. I I.

*Proponitur prima disparitas ab experientia, quæ comprobatur au-
thoritate Reverendissimi P. Generalis eam experientiam negan-
tis.* pag. 266.

§. I I I.

*Secunda disparitas à motivis dissimilibus, quæ reperiri solent in qua-
stione juris, non verò in questione facti.* pag. 272.

§. I V.

*Proponitur nostra sententia circa testes dignitate, & numero pares:
& multiplex assignatur disparitas inter eos, & Doctores item
numero, & dignitate pares.* pag. 282.

DISPUTATIO III.

De assensibilitate utriusque contradictorii, quando Opinionēs equaliter verosimiles versantur circa mores. pag. 291.

CAPUT UNICUM.

Cujus scopus est ostendere, inter duas Opiniones oppositas equaliter verosimiles in materia morali, prudenter, honestè, & virtuosè eligi posse ad assensum Opinionem, quæ licitam affirmat actionem, rejectâ illâ, quæ eandem assertit illicitam. pag. 292.

S E C T I O I.

Utrum tradita à nobis doctrina cap. 2. superioris Disputationis, locum sibi etiam vindicet in Opinionibus versantibus in materia morali? pag. 293.

§ I.

Propositâ ratione dubitandi, ostenditur; quid à nobis probatum dicto Cap. 2., & quid restat probandum. Ibidem.

§. I I.

Quomodo gerere se debeat voluntas in electione Opinionum versantium circa mores, ut illius electio sit prudens, honesta, & virtuosa? pag. 297.

S E C T I O I I.

De prima regula cōhonestante electionem assensus ad Opinionem hēnigam,

gnam, quando hac vel non exceditur, vel paululum ab opposita rigida.
pag. 302.

§. I.

Proponitur, & explicatur regula juxta jus civile. Ibidem.

§. I I.

D. Antonini, & aliorum antiquorum autoritate ostenditur, prædictam regulam de benigniori interpretatione in dubiis faciendam admittendam esse etiam in dubio jure non solum canonico, sed Divino, sive positivo, sive naturali.
pag. 308,

§. I I I.

Multipli ratione id ipsum probatur.
pag. 314.

SECTION I I I.

Proponuntur quatuor alie regulæ, per quas æquitas non solum in foro externo, sed etiam in interno honestè eligibilem reddit Opinionem benignam.
pag. 319.

§. I.

De secunda regula æquitatis, minimo videlicet in obscuris sequendo.
Ibidem.

§. I I.

De tertia, & quarta regula æquitatis: videlicet, interpretatione faciendâ contra eum, qui legem potuit dicere apertius: & intelligendâ omisâ obligatione, quæ apertis verbis non fuit expressa.
pag. 321.

§. I I I.

De quinta regula æquitatis dictantis, in dubiis Reo favendum esse potius, quàm Actori.
pag. 326.
§. IV:

§. I V.

Elicitur ex supradictis regulis intentum, videlicet, posse nos optinere honeste, & sine peccato partem benignam, quando hac vel nullo modo, vel partem exceditur in variorum similitudine a rigida
pag. 330.

§. V.

Respondetur auctoritati D. Thomae, & rationibus dubitandi Sect. I.
§. I. propositis. pag. 340.

F I N I S.

LIBRARY

K.U.L. Godgeleerdheid LEUVEN

241.21

B E N C